

Väestöliitto

Alkoholi, isyys ja valta

Ongelmajuovat
isät miesten
elämäntarinoissa

Henna Pirskanen

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011

Henna Pirskanen

Alkoholi, isyys ja valta

**Ongelmajuovat
isät miesten
elämäntarinoissa**

Väestöliitto

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011

Julkaisija:

**Väestöntutkimuslaitos,
Väestöliitto**

Kalevankatu 16 B, 1. krs
PL 849, 00101 HELSINKI

© Kirjoittaja ja Väestöliitto

**Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos**

Kalevankatu 16 B, 1.krs.
PL 849, 00101 Helsinki
Puh. (09) 228 050, Fax (09) 6121211
www.vaestoliitto.fi

ISBN 978-952-226-141-0 (pdf)

ISSN 0357-4725

Helsinki 2014

ABSTRACT

PIRSKANEN, HENNA: ALCOHOL, FATHERHOOD AND POWER. PROBLEM-DRINKING FATHERS IN THEIR SONS' LIFE STORIES.

The connections between fatherhood, masculinity and problem-drinking have rarely been problematized simultaneously in the social sciences. In this study, they are the focus, and adult sons who have lived with problem-drinking fathers are given a voice and their life stories and experiences explored. The interest lies in the father-son relationship and its dynamics in these families.

The research tasks are 1) What kind of a relationship do sons and their problem-drinking fathers have in the sons' perceptions? How have the fathers' alcohol problems affected this relationship? 2) How do sons perceive their fathers' fatherhood and masculinity? 3) What kinds of power relations exist between the sons and their fathers? The central theoretical concepts in the study are fatherhood, masculinity and power. Power, understood here as the power entailed in family relations, is also the theoretical framework of the study.

The study data comprise 21 life story interviews with men aged 21–42 years. They all had a father with a drinking problem in their childhood and youth. The life-line technique was used as a tool for constructing the interviewees' life stories to date. The interview data amounted to 503 pages of transcriptions.

The analysis of the life story interview data combined three different analytical methods: narrative analysis, thematic analysis and frame analysis. Four story types of the father-son relationship during the sons' life course were constructed. These narratives were named after the emotions central to the story. These were the narratives of loyalty, irritation, melancholia and hatred. The study also revealed a continuum in the interviewees' perceptions of their fathers' fatherhood from absent and toxic fatherhood to good-enough fatherhood. However, the interviewees' own fatherhood in relation to their children represented the "new", involved and committed fatherhood. Generational differences and detachment from their fathers' example also characterized these men's thinking. The sons' perceptions of manhood also contained differing emphases and indicated that societal change in perceptions of fatherhood has been more rapid than societal change in masculinities. In addition, frames through which the interviewees interpreted their fathers' problem-drinking and their lives were extracted from the data. These frames were labeled the generational frame, sickness frame, social class frame and lacking frame.

The study reveals in a novel way the experiences of sons who have lived with their fathers' problem-drinking. Simultaneously, it yields new knowledge on family relations that are perceived as challenging and problematic in nature.

Keywords: Fatherhood, masculinity, family relations, alcohol problems, narratives.

Väittelijän tiedot	Henna Pirskanen Perhetutkimuskeskus/Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos Jyväskylän yliopisto Henna.Pirskanen@jyu.fi
Ohjaajat	Professori Kimmo Jokinen Perhetutkimuskeskus Jyväskylän yliopisto YTT, projektitutkija Maritta Itäpuisto Perhetutkimuskeskus Jyväskylän yliopisto Professori Ilkka Alanen Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos Jyväskylän yliopisto VTT, dosentti, erikoistutkija Päivi Honkatukia Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Esitarkastajat	Akatemiaprofessori Pertti Alasuutari Tampereen yliopisto Professori Vilma Hänninen Itä-Suomen yliopisto
Vastaväittäjä	Akatemiaprofessori Pertti Alasuutari Tampereen yliopisto

ESIPUHE

Tätä kirjoittaessani väitöskirjatyöni on lähdössä julkaistavaksi. Kaiken työn viimeistelyn ja hiomisen jälkeen tunnen kuin sanat olisivat jo - lähes - lopussa. Kirja on valmis, kaikki olennainen on sanottu. Ainoastaan kiitokset odottavat lausumistaan. Väitöskirja ei koskaan synny tyhjiössä, vaan lukemattomat ihmiset arjessa tulevat vaikuttaneeksi siihen ja siksi he ansaitsevat lämpimät kiitokset.

Jo pitkä aika tuntuu pyörähtäneen siitä, kun loppukeväällä ja kesällä 2006 tutkimukseni vihdoinkin kunnolla käynnistyi ensimmäisten tekemieni väitöskirja-haastattelujen myötä. Haluan ensimmäisenä sydämeistäni kiittää niitä kahtakymmentäyhtä miestä, jotka lähtivät haastateltaviksi tutkimukseeni. Suuri kiitos! Olen nöyrä ja kiitollinen siitä, että haastateltavani luottivat heille tuntemattomaan tutkijaan avatakseen elämäänsä ja kokemuksiaan. Haastattelujen teon vaihe oli ehkäpä kaikkein antoisinta aikaa tutkimusprosessini varrella.

Väitöskirjani esitarkastajina toimivat akatemiaprofessori Pertti Alasuutari Tampereen yliopistosta ja professori Vilma Hänninen Itä-Suomen yliopistosta. Esitarkastajien huolelliset ja asiantuntevat kommentit ovat auttaneet suuresti työni viimeistelyssä. Kiitos teille perehtymisestäänne ja arvokkaasta palautteestanne! Kiitän akatemiaprofessori Pertti Alasuutaria myös suostumisesta vastaajakseni.

Minulla on ollut onni saada väitöskirjalleni monipuolinen ohjausryhmä, joka on rohkaisten ja kannustaen luodannut työtäni eteenpäin. Haluan kiittää ohjaajiani, perhetutkimuksen professori Kimmo Jokista, YTT, projektitutkija Maritta Itäpuistoa, sosiologian professori Ilkka Alasta ja VTT, erikoistutkija Päivi Honkatukiaa. Ohjaajieni asiantuntemus, myötäeläminen, optimismi sekä analyttiset kommentit ja muokkausehdotukset ovat olleet tärkeitä monivuotisessa tutkimusprosessissa. Ne ovat auttaneet luomaan työstäni juuri sellaisen kuin se on. Ohjaajani ovat myös saaneet minut vakuutettua siitä, että erilaiset väitöskirjan haasteet ovat järkevästi ylitettävissä. Maritalle kuuluu myös kiitos ohjaamisesta tämän päihdetutkimuksellisen aiheen pariin, kun aikoinaan tuskailin väitöskirja-aiheen valinnan vaikeutta. Emeritusprofessori Martti Grönforsille kuuluu myös kiitos työni ohjaamisesta sen alkumetreillä.

Työtoverini Perhetutkimuskeskuksella ovat olleet merkittävä vertaistuki tutkimuksen arjessa. Näihin vuosiin mahtuu muun muassa lukemattomia keskusteluja, piristäviä kahvitaukoja tutkimuksen täyttämässä päivässä, illanviettoja sekä tutkijakoulu- ja konferenssimatkoja. Lisäksi Perhetutkimuskeskuksen koordinoima Suomen Akatemian Children's emotional security in multiple family relations (EMSE)-hanke on työskentely-ympäristöni, jonka parissa olemme muun muassa pohtineet jännitteisiä perhesuhteita ja jakaneet niiden tutkimisen haasteita. Kiitän ystävyydellä kollegoitani Perhetutkimuskeskukselta ja sen liepeiltä sekä EMSE-projektista: Minna Harju-Veijolaa, Tiina Hokkasta, Jouko Huttusta, Johanna Hyväluomaa, Kati Hämäläistä, Maritta Itäpuistoa, Kimmo Jokista, Marjo Kurosta, Tiina Lämsää, Kaisa Malista, Ma-

rianne Notkoa, Kirsi Pohjolaa, Sonja Rautakorpea, Susanna Rautiota, Anna Rönkää ja Eija Sevönia. Myös useiden teidän tuki ja moninaiset käytännön vinkit väitösvalmisteluissa sekä käsikirjoitukseni lukeminen ja kommentoiminen ovat olleet kullannarvoisia. Niin ikään Perhetutkimuksen tutkijakoulu, sen tapaamiset sekä erityisesti pienryhmäkoostumiset ovat olleet minulle tärkeitä ja antoisia tilaisuuksia keskustella omista tutkimuksista ja perhetutkimuksesta yleisesti. Viimeisen vuoden ajan olen lisäksi tutkijakoulun koordinaattorin ominaisuudessa saanut tehdä toimivaa yhteistyötä tutkijakoulun eri tahojen kanssa. Kiitän PETU:laisia, jatko-opiskelijoita ja ohjaajia, sekä erityisesti pienryhmäni jäseniä. Minna Murtorinne-Lahtista kiitän myös yhteisistä pohdinnoista tutkimustemme narratiivisuuksien saralla.

Viime vuosien toinen yliopistoyhteisöni on ollut sosiologian yksikkö Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella, jonne pääsin assistentiksi syksyksi 2007. Kiitos koko sosiologian laitoksen henkilökunnalle työtoveruudesta, rohkaisusta ja mukavista hetkistä! Etenkin samanaikaisesti tuolloin assistenttina toiminutta Minna Ylilahtea kiitän vertaistuesta sekä yhteistyöstä opetuksen tiimoilta. Assistenttuurin jälkeen keskeinen yhteys yksikköön ovat olleet sosiologian jatko-opintoseminaarit, jotka ovat olleet ilmapiiriltään kannustavia, miellyttäviä ja uusia ideoita ruokkivia. Ne ovat olleet minulle myös vuosien varrella tilaisuuksia tavata muita sosiologeja ja ”puhua sosiologiaa”. Nyt toki, yksikön jälleen sijaitessa saman katon alla, näitä tilaisuuksia on taas enemmän ja useammin. Kohdistan kiitokseni kollektiivisesti sosiologian jatko-opiskelijoille sekä jatkoseminaarin vetäjinä tänä aikana toimineille professori Terhi-Anna Wilskalle, professori Ilkka Alaselle, professori Martti Siisiäiselle ja YTT, yliopistonlehtori Tapio Litmaselle. Terhi-Annalle kiitos myös oppiaineen pääedustajana kaikesta toimivasta yhteistyöstä väitöksen järjestelyjen aikana!

Lisäksi kiitos Jyväskylän päihdetutkijoille, joiden kanssa tapaamiset ovat olleet viime vuosina kiintoisa foorumi kokoontua, vaihtaa kuulumisia ja suunnitella tulevaa päihdetutkimuksen saralla.

Valmistumiseni jälkeen ensimmäinen yliopistotyöpaikkani oli Kuopion yliopiston silloinen Sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos, jonne pääsin opetustehtäviin, aluksi opetusharjoittelijan nimikkeellä, ja jossa työskentelin kahden vuoden ajan. Työtoverini uskoivat minuun varmastikin vankemmin ja enemmän kuin vastavalmistuneena keltanokkana uskoin itseeni, ja tällä oli minulle suuri merkitys. Opin tuona aikana paljon yliopistomaailmasta ja opettamisesta, ja kaikkea tätä olen voinut soveltaa myöhemmin vuosien varrella. Erityisesti haluan kiittää luottamuksesta ja hyvästä työtoveruudesta tuonaikaiselta laitokselta Martti Grönforsia, Maritta Itäpuistoa, Vilma Hännistä, Tuula Keinästä, Pekka Kuusela, Vesa Puurosta, Kari Saarta, Mikko Saastamoista ja Anne Väisästä sekä jo edesmennyt Pertti Rautiota.

Kiitän vielä yhteisesti lukuisia näinä vuosina väitöskirjatyötäni, sen osia sekä muita tieteellisiä tekstejäni lukeneita ja kommentoineita kollegoitani. Saamani

rakentavat kommentit ovat edistäneet työtä sysäyksin ja antaneet uusia ideoita jatkaa. Kiitos myös kaikille yhteisiä artikkeleita ja tekstejä kanssani kirjoittaneille ja kirjoittaville. Yhdessä ideoiminen, suunnittelu ja kirjoittaminen ovat olleet virkistävää vaihtelua päätyöhöni eli väitöskirjaan.

Jyväskylän yliopistoa, Koneen Säätiötä, Sosiaalitieteiden valtakunnallista tutkijakoulua (SOVAKO), Suomen Akatemian rahoittamaa Perhetutkimuskeskuksen EMSE-projektia ja Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitosta kiitän kokopäiväisen väitöskirjatyöskentelyn rahoittamisesta. Jokainen rahoituskausi on turvannut osaltaan työn jatkumisen. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitosta kiitän työni julkaisemisesta ja Anna Rotkirchia, Stina Fågelia sekä Mika Takojaa ystävällisestä ja sujuvasta yhteistyöstä.

Kiitoksen ansaitsevat kaikki lähipiiriini kuuluvat tärkeät ihmiset. Ystäviäni ja sukulaisiani kiitän kaikista kivoista yhteisistä hetkistä – ilojen ja surujen jakamisesta. Aurinkoiselle kummipojalleni Topiakselle myös lämmin kiitos ja halaus! Erityisesti haluan kiittää perhettäni: Äitiäni Kaijaa ja isääni Hannua, pikkuveljeäni Herkkoa, isosiskoani Piiaa ja hänen miestään Jaria sekä pikkusiskoani Siniä, jolle kuuluu myös kiitos väitöskirjan kannen grafiikasta. Kokonaisvaltainen kiitos teille! Perheestämme ei puutu puhetta, naurua ja lämpöä. Väitöskirjavuosinani olen ajoittain ollut kiireen keskellä varsin huono yhteydenpitäjä, joten kiitos kaikille teille myös suuresta ymmärryksestä.

Syksyisessä Jyväskylässä 21.10.2011
YTM Henna Pirskanen

Taulukot

TAULUKKO 1. Haastateltavien ikäjakauma 88

TAULUKKO 2. Isät ja juominen haastatteluajankohtana 90

TAULUKKO 3. Tarinatyyppit ja valta 115

SISÄLLYS

ABSTRACT	3
ESIPUHE	5
KUVIOT JA TAULUKOT	8
SISÄLLYS	9
1 JOHDANTO	11
1.1 Pojan ja juovan isän problematiikka	12
1.2 Työn epistemologisia ja ontologisia lähtökohtia	16
1.3 Valta ja tunteet perhesuhteissa	20
2 ISIEN, MIESTEN JA ONGELMAJUOMISEN JÄLJILLÄ.....	25
2.1 Isyys ja maskuliinisuus käsitteinä	25
2.2 Hegemoninen maskuliinisuus ja hegemoninen isyys.....	30
2.3 "Isämiehet" yhteiskunnan muutosten pyörteissä.....	33
2.3.1 Kohti osallistuvaa isyyttä ja pehmeämpää maskuliinisuutta?	33
2.3.2 Isät ja pojat – kaksi miessukupolvea.....	38
2.3.3 "Isämiehet" alkoholikulttuurin ja elämäntapatutkimusten kontekstissa	40
2.4 Kuinka määritellä alkoholiongelmia?.....	43
2.5 Katsaus suomalaiseen alkoholikulttuuriin.....	45
2.6 Ongelmajuomisen vaikutukset perheessä.....	47
3 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN TAVOITE	53
4 TUTKIMUKSEN METODISET JA METODOLOGISET VALINNAT	55
4.1 Elämäkertahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	55
4.1.1 Aineistonkeruuprosessi	57
4.1.2 Eettisyyden kysymykset tutkimuksessa.....	65
4.2 Tutkijan itsereflektio osana tutkimusta.....	68
4.3 Elämäntarinat ja narratiivisen aineiston analyysitavat	72
4.3.1 Muistin dilemmat osana narratiivis-biografista tutkimusta.....	77
4.3.2 Analyysimenetelmien triangulaatio: narratiivinen analyysi, teema-analyysi ja kehysanalyysi.....	80
4.4 Aineiston kuvailu.....	88
5 ISÄ-POIKA-SUHDE NARRATIIVEISSA.....	93
5.1 Neljä isä-poika-tarinatyyppiä.....	93
5.1.1 Lojaaliustarina.....	96
5.1.2 Ärtymystarina.....	101
5.1.3 Surumielisyystarina.....	106
5.1.4 Vihatarina.....	111
5.2 Tarinoiden elämänkulun yhteiset piirteet	119
5.2.1 Lapsuus	120
5.2.2 Teini-ikä ja varhainen aikuisuus	122
5.2.3 Itsenäinen elämä.....	125
5.2.4 Nykypäivä, päätepisteet ja minäprojektit.....	128

6 POIKIEN ISYYSKÄSITYSTEN JATKUMO	133
6.1 Isyyskäsitysten hahmottamisen haasteet	133
6.1.1 Hyvä isyys poikien pohdinnoissa	135
6.1.2 Poissaolevaa ja toksista isyyttä	139
6.1.3 Välittävää ja riittävää isyyttä.....	144
6.1.4 Ristiriitojen repimää isyyttä	149
6.2 Poikien oma isyys – erontekoja juovaan isään	154
7 POIKIEN MIEHEYSMÄÄRITTELYT.....	161
7.1 Isä maskuliinisena hahmona.....	162
7.2 Isä heikkona miehenä.....	169
8 KEHYSTEN SISÄLLÄ – TARINOIDEN TULKINTAKEHYKSET.....	175
8.1 Sukupolvikehys	176
8.2 Sairauskehys	182
8.3 Sosiaaliluokan kehys	187
8.4 Puuttuva kehys	190
9 YHTEENVETOJA JA POHDINTAA.....	195
9.1 Koontia ja keskustelua tutkimuksen tuloksista.....	195
9.1.1 Tarinatyytit, emootiot ja valta.....	195
9.1.2 Isyys, mieheys ja eronteot.....	198
9.1.3 Vallan monisyisyys tarinoissa.....	201
9.1.4 Kehykset tarinan jäsentäjinä	203
9.1.5 Perhesuhteet ja muutos	207
9.2 Tutkimuksen arviointia.....	211
9.2.1 Kulttuurinen yleistettävyyys ja tutkimuksen laatu	211
9.2.2 Tutkimuksen kontribuutio.....	216
9.3 Lopuksi	219
SUMMARY.....	221
LÄHTEET	227
LIITTEET	249
Liite 1 Tutkimuksen haastattelurunko	
Liite 2 Haastattelupyyntö	
Liite 3 Elämänviiva	
Liite 4 Käytettyjen haastattelusitaattien jakautuminen tutkimusraportissa	

Suomalaisesta isyydestä voi piirtyä vähintään kahtalaisia ja osin keskenään risti-riitaisia kuvia, jos on uskominen esimerkiksi populaarikulttuuria. Sen lukuisissa representaatioissa isät toisaalta saattavat olla poissaolevia, tehdä liikaa töitä, olla puhumattomia ja sitkeitä ja juoda liikaa. Isät opettavat poikansakin tässä synkähkössä miesten kulttuurissa kävelemään jalanjälkiään. Toisaalta niissä on nähtävissä vahvoja merkkejä uudenlaisesta isyydestä, jota nuoremman sukupolven miehet toteuttavat hoivaamalla lapsiaan sekä puhumalla ja pohtimalla isyyttään. Nämä isyyden keskenään jännitteisetkin representaatiot ja ennen kaikkea monenlainen isyysspuhe ovat levittäytyneet kulovalkean tavoin television keskusteluohjelmiin, asiantuntijapuheisiin ja vanhemmuusoppaisiin (ks. Kolehmainen & Aalto 2004, 9, 11).

On pääteltävissä, että isyyden pohtimiseen ja käsitteellistämiseen nyky-yhteiskunnassa on tarvetta. Tämä koskee myös isyyden solmukohtia. Yhdeksi tällaiseksi solmukohdaksi suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan nähdä alkoholiongelmat. Niitä tarkasteltaessa törmätään välittömästi alkoholinkäytön sukupuolittuneisuuden kysymyksiin. Tällä tarkoitan sitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa alkoholikulttuuri on ollut viime vuosikymmeniin saakka pitkälti miehen kulttuuri. Miehet ovat juoneet suurimman osan kulutetusta alkoholista, ja kulttuurisesti alkoholinkäyttö ja humalajuominen ovat olleet maskuliinisiksi miellettyjä asioita. Asetelma on alkanut muuttua vasta keskiolulain voimaantulon jälkeen. Sen myötä keskiolut ”vapautettiin” elintarvikemyymälöihin vuonna 1969. Paitsi että alkoholin kulutus tämän jälkeen nytkähti jyrkkään kasvuun alkoi naisten kuluttama osuus kaikesta juodusta alkoholista nousta. (Soikkeli 2006, 227; Kuusi 2004, 12, 34, 127, 300–301; Nätkin 2006, 9.)

Nykyisin naisten juomatavat ovatkin lähestyneet miesten juomatapoja (Holmila 2003b, 104). Marja Holmila ym. (2009) toteavat naisten juomisen lisääntyneen jopa rajusti, millä on vaikutuksensa lapsille aiheutuviin haittoihin. Toistaiseksi kuitenkin Suomessa, kuten kaikissa yhteiskunnissa kautta maailman, alkoholiongelmaisten enemmistö koostuu vielä suurelta osin miehistä (Holmila 2001, 55–56; Wilsnack, Wilsnack & Obot 2005; ks. myös Laitinen 2009, 127).¹

¹ Esimerkiksi Hyvinvointi ja palvelut 2006 -kyselyn vastaajista kuusi prosenttia miehistä ja yksi prosentti naisista raportoi itse kokevansa juomisensa ongelmalliseksi. (Holmila & Raitasalo 2008, 304.) Tosin Holmila ja Raitasalo (2008) huomauttavat, että itseraportointiin perustuvissa kyselyissä omaan alkoholinkäyttöön liittyvistä ongelmista kerrotaan helposti kaunistellen, joten tarkkoja lukuja on vaikea esittää. Nämä prosenttiluvut antanevat kuitenkin suuntaviivoja ilmiön yleisyydestä ja eroista miesten ja naisten välillä.

Maritta Itäpuisto (2001, 18) toteaa lisäksi alkoholinkäytön olevan olennaisesti sukupuolittunutta suhteessa vanhempien alkoholinkäytöstä kärsineiden ihmisten tunteisiin, kokemuksiin ja reaktioihin.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ongelmajuovien isien ja heidän aikuisten poikiensa suhdetta poikien perspektiivistä sekä näiden poikien käsityksiä isyydestä ja mieheydestä. Isä on usein pojan ensimmäinen kontakti miehisyteen ja mallintaa kokemusta ja tapaa olla mies ja isä. Siten perhe on omalta osaltaan poikien mieheksi kasvamisen konteksti, onpa isä alkoholiongelmainen tai ei. (Jokiranta 2003, 97; ks. Itäpuisto & Grönfors 2004, 145.)

1.1 Pojan ja juovan isän problematiikkaa

Ongelmajuoviin miehiin ei välttämättä ensimmäisenä liitetä mielikuvissa vanhemmuutta, vaikka todellisuudessa alkoholiongelmaisilla miehillä on usein perhe, eli he ovat isiä. Juomisongelman vaikutukset saattavat siten yltää laajemmalle kuin yksilötasolle eli alkoholiongelmaiseen itseensä. Kuitenkin saatamme puhua ”suomalaisen miehen humalasta” mutta emme ”suomalaisen isän humalasta”. Tällä tavoin isyyden, mieheyden ja alkoholin ongelmakäytön yhdessä problematisoiva, sukupuolispesifi tutkimus on myös ollut yhteiskuntatieteissä vähäistä, lähes olematonta. Tutkimus on käsitellyt yleisemmin esimerkiksi yksilönä miestä ja hänen juomistaan tai esimerkiksi juovia miesryhmiä (Itäpuisto 2001, 96; Nätkin 2006, 9). Näissä tutkimuksissa perhe on saattanut olla teemallinen sivujuonne, mutta isyys, perhe tai lapset eivät pääsääntöisesti ole yltäneet niissä pääosaan.

Ylipäänsä lapset ja lapsuudenkokemukset vanhempien juomisesta ovat jääneet paljolti tutkimuksen valokeilan ulkopuolelle (tämä poikkeuksena ks. esim. Itäpuisto 2005), vaikka lähes joka neljäs suomalaisista lapsista elää perheissä, joissa juodaan heidän näkökulmastaan liikaa. Lasinen lapsuus -kysely² vuodelta 2009 paljastaa, että 23 prosenttia suomalaisista kokee kotona käytetyn liikaa alkoholia tai muita päihdyttäviä aineita. Lisäksi prosenttiosuus on kasvava. (Roine, Ilva & Takala 2009, 11; ks. Peltoniemi 2005.) Jos puhutaan määristä, vähintään puoli miljoonaa suomalaista on lapsuutensa aikana altistunut isän, äidin tai molempien vanhempien alkoholinkäytön aiheuttamille haitoille (Peltoniemi 2005; 2003, 54). Vanhemman päihdeongelmilla on potentiaali vaikuttaa lapsuudenkokemuksiin varsin dramaattisesti, sillä niihin voi liittyä monimuotoisia sosiaalisia, psyykkisiä ja terveydellisiä ongelmia sekä köyhyyttä (Murto 2002, 180; Velleman & Templeton 2007), vaikei tuki deterministisesti. Näin alkoholiongelmat ja vanhemmuus ovat kiistanalainen ja ristiriitainen kenttä (Nätkin 2006, 8).

² Lasinen lapsuus -väestökyselyt, joita on toteutettu vuosina 1994, 2004 ja 2009 ovat kansainvälisestikin tarkasteltuna varsin merkittävä päihteidenkäytöstä kärsineiden suomalaisten määrää selvittävä tiedonlähde (Roine ym. 2009, 11–12). Lasinen lapsuus -toiminnan yhtenä osana Varjo-maailma-verkkopalvelu antaa lapsille ja nuorille mahdollisuuden kertoa vanhempien päihteidenkäyttöön liittyvistä kokemuksista esimerkiksi tarinoita kirjoittamalla ja keskustelemalla avoimilla tai suljetuilla foorumeilla (Roine ym. 2009, 13).

Nina Halmeen (2009) tutkimuksessa puolestaan kävi ilmi, että noin kolmasosa pienten lasten isistä ilmoittaa itse käyttävänsä liikaa alkoholia. Halmeen mukaan isän liiallinen alkoholinkäyttö voi vaikuttaa monella tavoin isän ja lapsen suhteeseen. Se näkyy muun muassa isän ja lapsen yhteisen ajan ja yhdessä toimimisen vähenemisenä. Lisäksi se voi heikentää yhdessäolosta nauttimista ja ristiriitatilanteiden hallintaa. Nätkin (2009, 68) kuitenkin kysyy, onko pääsääntöisesti miesten ongelmajuomista pidetty niin ”normaalina”, että se on esimerkiksi amatillisessa ja tieteellisessä keskustelussa jäänyt viime vuosikymmeninä syrjään äitien päihteidenkäytön tarkastelun tieltä.

Isä-poika-suhteen dynamiikka on jäänyt suomalaisessa tutkimuskentässä toistaiseksi vähälle huomiolle osin siitäkin syystä, että miehet ovat haluttomampia kuin naiset kertomaan ulkopuolisille isien, siinä missä muidenkin perheenjäsenten, alkoholiongelmista. He myös hakevat harvemmin apua, jolloin heidän äänensä jää kuulumattomiin. Aihe on kulttuurisesti arkaluonteinen. (Itäpuisto & Grönfors 2004, 139–140; ks. Velleman & Orford 1990, 299; Velleman & Orford 2001, 125–127; Koski-Jännes & Hänninen 2004, 11–12.) Esimerkiksi sosiologisen perhetutkimuksen parissa, jonka kentälle väitöskirjani sijoittuu, isän juomisen vaikutuksia lasten näkemyksiin isän mieheydestä tai isyydestä ei ole tutkittu juuri ollenkaan.

Suomalaisessa kontekstissa toistaiseksi yksi harvoja pojan ja juovan isän suhdetta ja maskuliinisuuksia käsittelevä Maritta Itäpuiston ja Martti Grönforsin (2004) artikkeli sekä Itäpuiston (2001; 2005) lapsia alkoholiongelmisten vanhempien perheessä käsittelevät tutkimukset antavat kuitenkin viitteitä siitä, että alkoholiongelmisten isien ja heidän poikiensa väliseen suhteeseen liittyy monenlaista problematiikkaa. Kirjoittajat huomioivat poikien toivovan isää, jota ”voi ihailla, jolla voi ylpeillä ja johon voi samastua” (Itäpuisto & Grönfors 2004, 143), mutta tämä toive voi olla ristiriitainen, samoin kuin odotus isän tarjoamasta mieheyden mallista (ks. Connell 1995, 35). Isän juominen voi siten loukata etenkin poikaa syvältä (Itäpuisto 2001, 97), ja jo päihdeongelma itsessään voi eristää isää vanhemmuudestaan (Nätkin 2006, 5). Nämä huomiot pureutuvat mielenkiintoisesti isä-poika-suhteen, isyyskäsitysten ja maskuliinisuuden kytkeäntöihin, ja tässä työssä tahdon avata tätä problematiikkaa lisää.

Pitkään päihdehuollossa työskennellyt Riitta Hakala (2009, 68–69) kuvaa sitä, kuinka yksilötasolla isän juomisen jäljet näkyvät etenkin nuorten miesten elämässä. Näillä nuorilla miehillä isän ja miehen mallina on toiminut juova, ko-toa poissaoleva, väkivaltainen ja usein puhumaton mies. Suhde isään on jäänyt etäiseksi, ja etenkin murrosiässä suhde on vaikeutunut entisestään. Tämän mallin pohjalta pojat rakentavat omaa miehisyyttään ja perustavat omaa perhettä. Hän arvioi, että miehille, miesten itsetunnolle ja itsearvostukselle isättömyys ja toisaalta liian vaativa isä näyttävät olevan vahingoittava asia. Myös alkoholiin liittyvät pelot ja ikävät kokemukset saattavat siirtyä omaan parisuhteeseen ja aiheuttaa siinä ristiriitoja. Moni selvittää vasta aikuisena näitä tunteita ja kokemuksia ja etsii selitystä pahalle ololle ja elämän vaikeuksille.

Perhesuhteissa eletään naisina ja miehinä, tyttöinä ja poikina, ja siksi sukupuoli on niissä läsnä, ja se ”rakenteistaa” perhettä monin tavoin (Morgan 1996, 81; Sevön & Notko 2008, 20). Isyyden sukupuolittuneisuus voi näkyä isyyden käytännöissä esimerkiksi siinä mielessä, että isien on joissain tutkimuksissa huomattu olevan kiinnostuneempia ja osallistuvan enemmän poikiensa kuin tyttäriensä elämään, etenkin jo hieman vanhempien poikien. Myös perheenjäsenten läheisyyttä tutkittaessa on löydetty viitteitä siitä, että pojat ovat tyypillisesti läheisempiä isiensä kanssa kuin tytöt. Syyksi on arveltu, että isät identifioituvat poikiinsa ja heidän on helpompi kommunikoida poikien kuin tytärten kanssa. Tämä voi johtua siitä, että isillä ja pojilla voi olla enemmän yhteisiä kiinnostuksenkohteita. (Ihinger-Tallman, Pasley & Buehler 1995, 72; Ishii-Kuntz 1995, 104; Marsiglio 1991, 976, 983; Marsiglio 1995a, 14.) Kuitenkin lienee selvää, että vaikka tällaisia eroja on löydettävissä ja isien ja poikien suhteeseen liittyy sukupuoleen liittyvää problematiikkaa, yleisesti ottaen tytöt ja pojat tarvitsevat isiään tai äitejään aivan samassa määrin. Lisäksi läheiset suhteet isien, yhtä lailla kuin äitien, kanssa ovat hyväksi lasten hyvinvoinnille ja terveydelle. (Connell 2000, 191.)

Perheen ja alkoholin ongelmakäytön yhdistelmä sisältää runsaasti tunteita ja moraalisia aspekteja (Itäpuisto 2003, 50). Se voi sotia varhaismoderneissa yhteiskunnissa kehittynyttä käsitystä vastaan, jossa perhe nähdään suojapaikkana muuten sydämettömässä maailmassa: turvan, kiintymyksen ja ehdottoman rakkauden tyyssijana (Cheal 2002, 88; Paavilainen & Pösö 2003, 18; Borland, Laybourn, Hill & Brown 1998, 89). Perhesuhteet ovat luottamus- ja vastuusuhteita, ja siksi näissä läheisissä suhteissa ovat läsnä sekä tunnustuksen kaipuu että haavoittumisen mahdollisuus (Husso & Virkki 2008, 261; Weber & Carter 2003, 51). Läheisyys yhdistettynä perheen suljettuun ja yksityiseen luonteeseen sekä mahdolliseen perheen sisäisen vallan epätasapainoon voi näin ollen sisältää riskejä ilman valtaa oleville eli lapsille. Perheenjäsenten suhteet voivat huonoimmillaan olla alistavia, kuluttavia ja laiminlyöviä, siinä missä ne parhaimmillaan voivat tarjota tunnetasolla kiintymystä, rakkautta, turvaa ja hoivaa. (Daly 2007, 73–74; Pösö 2008, 93; Smart 2007, 150.) Paradoksisesti kaikista ihmisistä vanhemmat saattavat aiheuttaa suurimman uhkan lasten turvallisuudelle (Holden 2010, 287). Jos perhesuhteista tulee vahingoittavia, niitä luonnehtii erityinen sisäänsulkeva voima, ja niistä kertominen voi siksi olla hankalaa. Perhesuhteita on siten jo itsessään luonnehdittu potentiaalisesti ambivalenteiksi ja jännitteisiksi, ja toisten perheenjäsenten kohtelu, vastuu, välittäminen ja lasten etu sisältävät moraalisia kysymyksiä. (Notko 2011, 20; Sevön & Notko 2008, 17.) David Morgan (1996, 154) kuvailee perhe-elämää januskasvoiseksi paitsi perhesuhteiden erityislaatuisuuden vuoksi myös siksi, että perhesuhteet sijoittuvat teoreettisesti mikro- ja makrotasojen väliin, yksilön ja makrorakenteiden väliin³, mikä tekee myös niiden tutkimisesta haastavaa.

³ Tosin perhe on itsessäänkin yhteiskunnan (mikro)rakenne.

Itäpuiston (2005, 125–131) mukaan alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa kasvaneet lapset kokevat tärkeäksi saada äänen ja kertoa kokemuksistaan. Hän korostaa tutkimustiedon olevan tärkeää läheisen alkoholiongelmasta kärsivien perheiden ja lasten parissa työskenteleville, auttamis- ja tukitoimia järjestäville tahoille sekä laajemman tietoisuuden herättämiseksi yhteiskunnassa (ks. myös Orford, Templeton, Copello, Velleman, Ibanga & Binnie 2009, 380). Lasinen lapsuus-toiminnan pohjalta Mira Roine ym. (2009, 14) mainitsevat raportissaan, että tietoa vanhempien päihteidenkäytön sosiaalisista vaikutuksista lapsiin – etenkin lapsen näkökulmasta – tarvitaan yksiselitteisesti lisää (ks. myös Itäpuisto 2008).

Koska perhesuhteet näyttäytyvät erilaisina perheen eri jäsenille, näiden eri jäsenten – äitien, isien, tyttöjen ja poikien – kokemusten tavoittaminen erikseen ja yhdessä ja tiedon tuottaminen niistä on tärkeää. Perhesuhteet ovat myös muuttuvia, joten perheenjäsenen ääni voi näyttäytyä erilaisena eri aikoina. Ongelmat voivat haalistua niin laimeiksi, etteivät ne enää yllä kerrottuihin muistoihin, tai ne voivat kuormittaa elämää syvästi ja pitkään. (Pösö 2008, 95; Daly 2007, 76.) Se, kenen ääntä kuullaan ja kenellä on oikeus puhua asiasta, määrittelee väistämättä tutkimuksen tuloksia (Sevón & Notko 2008, 17): tässä tutkimuksessa äänen saavat aikuiset pojat, jotka puhuvat isistään ja isyyskäsityksistään. Tulokset olisivat varmastikin jossain määrin erilaisia, jos kuultavana olisivat juovat isät itse, tai muut perheenjäsenet.

Tutkimuksen aihe voi olla vaikea tai hankala, mutta tällaisten aiheiden välttely sosiologiassa niiden hankaluuden vuoksi voisi aiheuttaa sen, että tutkimukset perhe-elämästä eivät pystyisi tuomaan esiin perhesuhteiden ja niihin kytköksissä olevien tunteiden monimuotoisuutta, ristiriitoja ja kompleksisuutta. Tuloksena voisi olla yksiulotteinen ja siloteltu kuva perhesuhteista, esimerkiksi sukupolvien välisistä suhteista. (Smart 2007, 139.)

Tutkimuksessani pureudun aikuisten poikien elämäkertahaastattelujen kautta poika⁴-ongelmajuova isä-tematiikkaan. Haluan selvittää, miten he ovat kokeneet suhteensa isään eli millaisia isä-poika-tarinoita on löydettävissä aineistosta. Kysyn myös, millaisia isyys- ja mieheyskäsityksiä ongelmajuovien isien pojilla, nuorilla miehillä, on isistään. Etsin lisäksi elämäkertoja, erityisesti isien ongelmia kehystäviä tulkintakehyksiä aineistosta. Minua kiinnostaa nimenomaan asetelma, jossa isä ja poika edustavat kahta peräkkäistä miessukupolvea, asetelma, joka voi luoda oman jännitteensä näihin poikien käsityksiin. En siis tutki tässä yleisesti alkoholiongelmaista vanhemmuutta tai äitiyttä, tai lasten kokemuksia yleisesti vaan asetelma on näin sukupuolispesifi. Väitöskirjatutkimus on kvalitatiivinen. Aineistona toimivat 21–42-vuotiailta miehiltä kerätty 21 elämäkertahaastattelua, joita olen analysoinut triangulaatiota käyttäen narratiivisen analyysin, teema-analyysin ja kehysanalyysin keinoin. Narratiivinen eli kerronnallinen tutkimusote,

4 Viittaan ”pojilla” tässä luonnollisesti haastateltavien miesten sukupolveen ja positioon isiensä lapsina, en heidän kronologiseen ikäänsä aikuisina.

joka luonnehtii työtä, on melko vähän käytetty lähestymistapa perhesuhteiden tutkimuksessa. Etenkin isyyttä on tutkittu narratiivisen tutkimuksen keinoin suhteellisen vähän. Kuitenkin kertomusten avulla esimerkiksi ongelmalliseen isä–poika-suhteeseen liittyviä muutoksia ja ristiriitoja tai niiden sosiaalisia ja emotionaalisia ulottuvuuksia on mahdollista lähestyä yksilön kokemuksista käsin. (Eerola & Huttunen 2011; Sevón & Notko 2008, 21.)

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat ennen kaikkea isyys, mieheys ja valta. Valta – erityisesti ihmissuhteiden ja tarkemmin perhesuhteiden vallaksi ymmärretty – muodostaa lisäksi työn teoreettisen viitekehyksen. Työ on sosiologinen, mutta samalla ammentaa monialaisesti keskeisiä käsitteitä ja teorioita niin perhe- ja isyystutkimuksesta, alkoholitutkimuksesta kuin kriittisestä miestutkimuksesta.

Työssä on selkeä elämäntutkimuksellinen juonne, ajallinen dimensio, joka liittyy lapsuuden- ja nuoruudenkokemuksiin sekä myöhempiin elämäntutkimuksiin (ks. myös Jähi 2004, 58–59). Haastateltavat puhuvat omasta elämästään sekä isänsä elämästä, ja nämä kaksi kietoutuvat tarinoissa lähes erottamattomasti yhteen. Poikien käsitykset suhteesta isään ja tämän isyydestä ovat vaihdelleet heidän elämänsä aikana, joskus jyrkästikin. Myöhemmät elämäntapahtumat ja aikuisempaan saavutettu ymmärrys voivat saada nuoret miehet arvioimaan esimerkiksi lapsuuttaan uudesta näkökulmasta. Isän elämäntutkimuksella ja ongelmajuojuomisella voi olla myös vaikutuksensa pojan elämän sujuvuuteen ja elämäntapahtumiin. Korostan, että tutkimuksen keinoin saatava tieto koskee poikien omia kokemuksia isästään ja alkoholista. He kertovat paitsi omista toimistaan ja omasta elämästään, olennaisesti myös isiensä toimista, isiensä kokemuksista ja isiensä motiiveista. Tällöin nämä kertomukset ovat tietyllä tavalla välittyneitä, sillä pojat esimerkiksi tulkitsevat juovien isiensä tarkoituksia, käsityksiä tai päämääriä omasta perspektiivistään (vrt. Notko 2011, 103).

1.2 Työn epistemologisia ja ontologisia lähtökohtia

Metateoreettisena lähtökohtana työssäni ovat ns. heikon tai maltillisen sosiaalisen konstruktionismin⁵ käsitykset todellisuudesta, tiedosta ja tietämisestä. Näen tärkeäksi artikuloida näitä lähtökohtiani jo heti työn alkupuolella, sillä ne heijastuvat, usein implisiittisesti, pitkin tutkimusraporttia ja ovat sidoksissa työn tutkimusotteeseen (ks. Daly 2007, 21).

Yleisesti voidaan sosiaalisesta konstruktionismista sanoa, että sen kaikille muodoille on yhteistä sosiaalisen todellisuuden kielellisen rakentumisen, kulttuurin ja historiallisuuden korostaminen. Sosiaalinen konstruktionismi ymmärtää monet sosiaalisen maailman ilmiöt ennemmin kontekstisidonnaisina,

⁵ Sosiaalisesta konstruktionismista on olemassa jyrkempiä ja heikompia näkemyksiä (Pirttilä-Backman & Keso 1998, 45).

sosiaalisesti rakentuneina sosiaalisten yhteisöjen tuotteina kuin universaaleina ja luonteeltaan ulkoisina ilmiöinä. (Kuusela 2000, 17–29, 35–36; Crotty 1998, 42; King & Horrocks 2010, 21; Berger & Luckmann 1995.)

Epistemologisia ja ontologisia lähtökohtia ohjaavat tutkimukseni kysymyksenasettelut ja yleisemmin tutkimusotteeni, sillä olen tässä kiinnostunut ennen kaikkea *käsityksistä, kokemuksista ja näkemyksistä*, joita haastateltavillani on suhteessa isiinsä sekä isyydestä ja mieheydestä. Lähtökohtana ovat siis tutkimusongelmat ja tutkimuskohteen erityispiirteet, eli se, kuinka tutkimuksen ilmiöt voidaan parhaiten jäsentää ja ymmärtää. (Ks. Crotty 1998; Räsänen, Anttila & Melin 2005, 10–11). Laadulliset tutkimukset ja etenkin narratiivisella tutkimusotteella tehdyt tutkimukset linkittyvät usein konstruktionistisiin tai tulkinnallisiin filosofisiin perspektiiveihin, sillä ne keskittyvät tulkitsemaan sitä, kuinka ihmiset kuvailevat, ymmärtävät ja selittävät elämäänsä luonnollisessa ympäristössään (McLaughlin 2009, 76).

Sosiaalinen konstruktionismi on saanut myös arvostelijoita, kun on kyseenalaistettu kielen ja diskurssin keskeistä asemaa. Onko sosiaalisessa todellisuudessa kyse ainoastaan kielen käytöstä? (Saastamoinen 2000, 258.) Tähän liittyen on sosiaalisen konstruktionismin nähty saattavan johtaa relativismiin ja nihilismiin, jos ajatellaan kaiken olevan sosiaalisesti tuotettua. Myös sosiaalisen konstruktionismin analyysit itsessään on siten nähty voitavan kyseenalaistaa. Monet sosiaalisen konstruktionismin omaksuneet tutkijat kuitenkin korostavat, että esimerkiksi kokemukset – kuten kipu ja kuolema – ovat olemassa biologisina realiteetteina, samoin ihmiskeho materiaalisena, biologisena ja fyysisenä entiteettinä, mutta nämä kokemukset voidaan ymmärtää myös sosiaalisten prosessien kautta. Tämä ajattelutapa myös välttää esimerkiksi relativismin mukaisen ontologian. (Lupton 1994, 13, 20–21; ks. Kuusela 2006, 11.)

Ajattelenkin tässä yhteydessä, että vaikka maailma jossain määrin konstruoituu sosiaalisesti, ei kaikkea voitane nähdä ”puhtaasti konstruktiona”. Viitataan maailman ja monien sen ilmiöiden konkreettiseen, materiaaliseen perustaan, sillä kaiken käsittäminen puhtaasti konstruktiona häivyttää asioiden tai ilmiöiden fyysistä, materiaalista olemassaoloa: toimintaamme ja käytöstämme rajoittavat senhetkiset materiaaliset olosuhteet. Sosiaalisen elämän prosessit, ihmisten toiminnan mahdollisuudet ja fyysinen kehomme ovat kaikki materiaalisen maailman ilmenemisiä ja sen rajoittamia (Johnson, Dandeker & Ashworth 1984, 13). Materiaaliset (ja sosiaaliset) ilmiöt tai oliot olisivat sinällään olemassa ilman ihmisen määrittelyjäkin tai ilman, että niitä konstruointaisiin tietynlaisiksi kulttuurisesti. Siksi näkökulmaani kuvannee, vaikkei puristisesti, heikko sosiaalinen konstruktionismi. On mahdollista saavuttaa tietoa, mutta tietoa määrittää sosiaalinen maailmamme, se konteksti, josta tietoa todellisuudesta hankitaan: se esimerkiksi antaa sopimuksenvaraiset käsitteet, joiden mukaan hahmotamme maailmaa. Jos sanomme, että merkityksellinen todellisuus on sosiaalisesti rakentunut, se

ei tarkoita, ettei tämä maailma olisi todellinen. Sosiaalinen konstruktionismi voi olla esimerkiksi Crotty (1998) mukaan siinä mielessä realistista, ettei se rajaa todellisuutta ”ideoista” rakentuvaksi ja mielen sisältöihin rajoittuvaksi. (Kuusela 2006, 9; Crotty 1998, 63–64.)

Sosiaalisen rakentumisen ajatuksen mukaan vaikkapa tutkimukseni keskeinen ilmiö, (sosiaalinen) isyys ja sen merkitykset, ei ole kiinteä vaan historiallisten tapahtumien, yhteiskunnallisten voimien ja ideologioiden muokkaama (Hacking 2009, 14). Isyyden muokkautuvuuteen sekä historialliseen ja sosiaaliseen muutokseen palaan perusteellisemmin luvussa kaksi. Ian Hacking (2009) puolestaan käyttää esimerkkinä lapsuutta. Arièsin (1970) klassikkoteoksen *Centuries of Childhood* pohjalta lapsuutta on alettu kutsua sosiaalisesti konstruktioksi. Tällä voidaan käsittää, että lapsuuden *idea* ja kaikki siihen liittyvä on konstruoitunutta tai että aikakausi ja tila ihmisolennon elämässä ovat sosiaalisesti rakentuneet. Vaihtoehtoisesti voidaan ajatella, että lapset, sellaisena kuin he ovat nykyään, ovat sosiaalisesti konstruoituneita. Hacking (2009, 146–147) kirjoittaa, että asiointilat, olosuhteet, kehitysvaiheet ja itse lapset ovat maallisia objekteja, eivät ideoita. Ihmismaailman luokat (kuten ”lapset”) ovat vuorovaikuttavia, joten jos lapsuuden idea ja lapsuuden reunaehdot ovat nykyään erilaisia kuin muinoin, voivat tiettyssä määrin myös nykylapset olla erilaisia kuin muinoin. Esimerkiksi fysiikan kvarkit sen sijaan eivät ole tällaisia vuorovaikuttavia luokkia.

Siten on ajateltavissa, että ulkopuolinen todellisuus tai ainakin osa siitä on olemassa riippumatta uskomuksistamme ja ymmärryksestämme. Tämä todellisuus on tiedettävissä meille ihmismielen ja sosiaalisesti konstruoituneiden representaatioiden kautta. Ihminen antaa tälle maailmalle ja sen objekteille merkityksiä. Maailma olisi siten olemassa ilman ihmisen olemassaoloa ja hänen sille antamiaan merkityksiäkin, mutta esimerkiksi sosiaalitieteiden tutkimuskohteet ovat sosiaalisesti määriteltyjä ja tuotettuja, ja todellisuus on kerrostunut. Epistemologiaan liittyvä väite, joka on itse asiassa samansuuntainen myös realismin eri muotojen – kuten kriittisen realismin – kanssa, on, että maailmasta tehtyjä tulkintoja on perusteltava rationaalisesti: reaalisesta todellisuudesta voi tehdä erilaisia tulkintoja, mutta ne eivät ole keskenään samanarvoisia, vaan jotkin niistä voivat vastata todellisuutta muita paremmin. Kriteereitä tulkinnan paremmuudelle tutkimuksessa voivat olla esimerkiksi tulkinnan koko aineiston kattavuus; se, että se on tutkimusekonominen; ja että se pystyy myös sisällyttämään aiempia tulkintoja, tarkentamaan niitä tai saavuttamaan synteetin aiemmista keskenään ristiriitaisista tulkinnoista. Teoriat voidaan ajatella totuudenkaltaisiksi tai riittävän lähellä totuutta oleviksi, ja itseään korjaava sekä virheellisiksi ja perustelemattomiksi osoittautuvat tulkinnat hylkäävä tiede siten edistyy pitkällä aikavälillä⁶. Näin välttään myös loputtomalta relativismilta, vaikka totuuteen pääseminen onkin

⁶ Ks. Kuhn (1962) anomalioiden merkityksestä tässä ja esim. Daly (2007, 52) abductionin suhteesta tulkintojen kestävyYTEEN.

haasteellista. (Crotty 1998, 10, 42; Daly 2007, 30; Hacking 2009, 17–18; Jokinen 2008, 244, 246; Niiniluoto 2006, 26–27; McLaughlin 2009, 66–67; Palonen 1988, 16, 72, 142–143; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 183–187.) Palaan luvussa neljä narratiivista analyysia ja muistamisen kysymyksiä käsitellessäni vielä tiedon ja totuuden teemoihin.

Elina Pekkarinen ja Maria Tapola-Haapala (2009, 191, 200) näkevät, että esimerkiksi sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen ja poistaminen mahdollistuu, kun ilmiöitä ei nähdä vaikkapa vain ilmiöinä kielessä – vaan myös ratkaisumahdollisuuksia vaativina todellisina ongelmina. Toisaalta, jonkin ilmiön, kuten ”lasten kaltoinkohtelun”, konstruointi sosiaalisesti ongelmaksi niinkin myöhään kuin 1960-luvulla lastenlääkäreiden keskusteluissa, voi saada aikaiseksi laajemmassa mittakaavassa ongelmaan puuttumisen (Hacking 2009, 175–176), joten asia on kaksitahoinen. Muita vastaavia ajateltavissa olevia ilmiöitä ovat esimerkiksi ympäristöongelmat, lähisuhdeväkivalta tai isyyskin. Joka tapauksessa näen, että ilmiöistä ja reaalia maailman tilanteista voi esittää erilaisia tulkintoja ja ne voivat sisältää ristiriitoja. Tiede voi auttaa tunnistamaan elämäämme vaikuttavia, olemassa olevia sosiaalisia rakenteita, jotka voivat olla yksilön toimintaa mahdollistavia ja estäviä, mutta jotka yhtä kaikki tulevat konstruoiduiksi yhä uudelleen kontekstissaan. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 191, 200.)

Sosiologisesti ajatellen tällaisia sosiaalisia (ja samalla materiaalisia) rakenteita ovat tämän tutkimuksen yhteydessä esimerkiksi sukupolvi tai sosiaaliluokka. Pojat ovat eläneet perheissään tietyissä konkreettisissa olosuhteissa, jotka ovat muokanneet heidän kokemuksiaan ja kertomuksiaan. Näin kokemuksilla ja tarinoilla on situaatio, faktapohja, joka resonoi myös tietynlaisissa kulttuurisissa tarinamalleissa (ks. Hänninen 1999). Vaikka ajatteluni on tässä mielessä tietyllä tavoin realistista, en kuitenkaan esimerkiksi kriittisen realismin tapaan etsi aineistosta kausaalisuhteita, kuten sitä, kuinka jotkin tekijät ovat tarkalleen vaikuttaneet kausaalisesti toisiin, vaikka perheitä koskevaa keskustelua luonnehtiikin usein kausaalijattelu (Greenstein 2006, 16–17).

Esimerkkinä tämäntyyppisestä kausaalisuhteitakin kartoittavasta tutkimuksesta on Karoliina Koskenvuon (2010, 295, 308) tutkimus muun muassa lapsuuden kodin emotionaalisesti ja taloudellisesti kuormittavien elämäntapahtumien yhteydestä aikuisiän elämäntyytyväisyyteen. Kvantitatiivisen aineiston valossa hän on todennut, että yksittäisistä lapsuudentapahtumista järjestyksessä tilastollisesti eniten riskiä tyytymättömyyteen aikuisuudessa lisäsivät muun muassa lapsuudessa koettu jatkuva pelko perheenjäsentä kohtaan, vakavat ristiriitaisuudet perheessä, pitkäaikaiset taloudelliset vaikeudet ja perheenjäsenen alkoholiongelma. Lapsuudentapahtumien ja elämäntyytyväisyyden välillä on hänen mukaansa riippuvuussuhde, ja mitä enemmän emotionaalisesti ja taloudellisesti kuormittavia tapahtumia lapsuuteen kerääntyy, sitä suurempi on riski tyytymättömyyteen aikuisuudessa. Esimerkiksi tällaisia eksakteja (tilastollisia)

syy-seuraus-riippuvuussuhteita en pysty todentamaan tutkimukseni aineistolla, eikä tämä ole pyrkimyksenikään. Vaikka lähestymistapani on siis erilainen, Koskenvuon listaamat tekijät esiintyvät kuitenkin kaikki haastattelemieni poikien kertomuksissa eli niiden konkreettiset olosuhteet ovat paljolti yhteneväisiä. Näin niillä on ollut vaikutuksia poikien elämään perheissään ja heidän kokemuksiinsa, aika ajoin hyvin olennaisesti.

1.3 Valta ja tunteet perhesuhteissa

Työni teoreettisen viitekehyksen muodostavat etenkin Derek Layderin (esim. 2004, 2009) esittämät ajatukset vallasta ja emootioista perhe- tai yleisemmin ihmissuhteissa. Teoksessaan *Emotion in Social Life* Layder (2004, 3–5) esittää, että sosiologinen analyysi on useimmiten vallasta puhuessaan keskittynyt vallan makroelementteihin sekä vallan diskursiivisiin elementteihin ja käytänteisiin. Esimerkiksi valtaan rakenteellisena ja makrotason ilmiönä kiinnittivät huomiota jo Weber puhuessaan vallan ja auktoriteettien muodoista sekä Marx puhuessaan luokkavallasta. Foucault puolestaan on Layderin (2004) mukaan tuonut vallan analyysiin mukaan diskursiiviset käytännöt, mutta samalla yhteiskunta ja sen sisältämä valta saattavat ”kutistua” näihin diskursseihin.

Vallan käsite onkin varsin kiistelty ja monimerkityksinen. Vaikka arkielämässä ja tutkimuksessa keskustellaan runsaasti vallan laajuudesta, mekanismeista ja siitä keillä on valtaa ja keillä ei tai minkä verran, tai kuinka saada, vastustaa, jakaa, välttää, mitata tai tasata valtaa, ei sen määrittelystä ole yksimielisyyttä. (Lukes 2005, 61, 69.) Layder (2004, 3–5) haluaa kiinnittää huomion siihen, että joka tapauksessa ihmissuhteisiin ja vuorovaikutukseen liittyvä (eng. interpersonal)⁷ valta on jäänyt usein sosiologisen analyysin intressien ulkopuolelle. Jos valtaa on tutkittu interpersonaalisella tasolla, se on saatettu eristää yhteiskunnan tasolta ja sitä on tarkasteltu helposti puhtaasti yksilötasolla ottamatta huomioon sen sosiaalista dimensiota. Kuitenkin valta ja vuorovaikutus ihmissuhteissa edustavat Layderin mukaan yhteiskunnan ydintä, sillä sosiaalinen elämä edellyttää ihmisten välisiä suhteita.

Esimerkiksi Marianne Notko ja Eija Sevón (2008, 113) ovat todenneet tutkimuksissaan jännitteisistä naisten perhesuhteista, että niissä on kyse epäsymmetrisistä valtasuhteista sekä niihin linkittyvistä tunteiden ja kokemusten välisistä ambivalensseista. Ambivalenssista ja tunteista puhuvat myös isyystutkijat Johanna Mykkänen ja Jouko Huttunen (2008). On selvää, että isiin ja isyyteen liitetään monenlaisia tunteita (Innanen 2001, 26).

Tunteet ovat siis yhteydessä ihmissuhteiden sisältämään valtaan, eli ne ovat samalla relationaalisia (Lutz 2007, 20). Suvi Ronkainen (1999, 132–133)

⁷ Englannin kielen termillä ”interpersonal power” ei ole aivan yhtä toimivaa vastinetta suomen kielessä, jossa termi kääntyy usein ”ihmissuhteisiin liittyväksi vallaksi” tai ”vuorovaikutukseen liittyväksi vallaksi”. Käytän näitä suomennoksia sekä suomennosta ”interpersonaalinen valta” tässä yhteydessä.

hahmottaa tunteet osaksi prosessia, jossa erilaisille elämäntilanteille ja kokeumuksille sekä itselle haetaan tulkintaa. Ihmissuhteissa tunteet ovat tavallaan kannanotto tapahtumiin, joissa tunteet eletään: ne sisältävät merkityksiä hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä, vältettävästä ja tavoiteltavasta. Tunteiden tuntija on osa ihmissuhteiden sosiaalista hierarkiaa, sen ylläpitoa tai purkamista. Tunteet voivat siten uhmata vallan hegemoniaa: jopa mykkinä eli ääneen ilmaisemattomina ne voivat luoda eletyistä tilanteista hegemoniaa uhmaavia ja kritisovia tulkintoja⁸.

Layder (2004, 1–5) on samaa mieltä Foucault’n (1980) esittämästä väitteestä, että valtaa on kaikkialla. Hän jatkaa, että näin ollen myös kaikki ihmissuhteet sisältävät väistämättä valtaa ja kontrollia. Vallassa on kyse kyvystä tehdä asioita ja saada asioita tapahtumaan. Vallalla ja kontrollilla on helposti negatiivinen kaiku, mutta todellisuudessa valta voi olla niin hyvän- kuin pahantahtoistakin. Hyväntah-toisen vallan olemassaolo on Layderin mielestä jopa olennaista mahdollisuudelle rakastaa ja siihen liittyvälle hoivaavalle, generatiiviselle toiminnalle. Valta vaikuttaa aina ihmissuhteissa esiintyviin emootioihin, jotka määrittävät ihmissuhteen laatua. Jotta ymmärretään vallan monitahoinen olemus, se on hänen mukaansa nähtävä niin yksilöllisenä, vuorovaikutuksellisenä, tilannekohtaisena, diskursiivisena kuin rakenteellisenä ja symbolisenäkin. Kaikki valta ei toki palaudu vuorovaikutukseen, kuten makrorakenteiden (esim. valtiollinen tai ideologinen) valta. Kuitenkin valta on satureituneena meihin ja olemiseemme riippumatta siitä, ketä ja milloin olemmekin sosiaalisessa maailmassa. (Layder 2004, 17; 2009, 19.)

Layderin (2004, 49) ajatusten mukaan valtasuhteet läpäisevät kaikki todellisuuden kerrokset ja siten voidaan ajatella olevan olemassa tietynlainen valtasuhteiden läpäisemä kehä. Kehän uloin kerros, jota hän nimittää kontekstuaalisiksi resursseiksi, sisältää yhteiskunnan tasoiset materiaaliset ja sosiaaliset pääomat ja niiden eriarvoisuudet, esimerkiksi luokan, sukupuolen, etnisyyden ja iän muodossa. Lisäksi tämä uloin kerros sisältää sukupolvien kuluessa kertynyttä kulttuurista, ideologista ja institutionaalista tietoa. Kaikkiaan kontekstuaaliset resurssit, joita itse nimittäisin lähinnä rakenteiden tasoksi, vaikuttavat yksilön käytökseen muun muassa tarjoamalla yleisiä kulttuurisia tapoja, odotuksia, normeja ja traditioita. Sosiaaliset ympäristöt, jotka sijoittuvat todellisuuden tasoilla kontekstuaalisten resurssien ”sisään”, ovat puolestaan ovat niitä ympäristöjä, joissa yksilöt elävät, toimivat ja soveltavat kontekstuaalisia resursseja. Tilannekohtainen toiminta, joka on tätä astetta sisempi kerros, sijoittuu aina sosiaali-siin ympäristöihin ja kontekstuaalisten resurssien ”sisään” sekä toimii porttina yksilön toiminnan ja sosiaalisen maailman välillä. Sisimpänä kehänä on siten minä ja sosiaalinen identiteetti eli yksilö. Tältä tasolta voidaan ajatella lähtevän

⁸ Todettakoon tunteista tai emootioista (käytän näitä termejä rinnakkain) vielä, että määrittelen ne Sari Näreen (1999b, 10–11) tapaan sekä sosiaalisesti että kulttuurisesti määräytyneiksi; joksikin pysyväksi ja yhteisesti koetuiksi; sekä biologiselle perustallekin nojaaviksi. Tunteet kehittyvät ja sisäistyvät läheisissä ihmissuhteissa ja siinä mielessä niillä on myös psykologinen ulottuvuus.

itsekontrollin, sillä yksilöt pyrkivät hallitsemaan sosiaalista maailmaansa, jolloin itsetuntemus on toimijuuden kannalta tärkeää. (Layder 2004, 12, 48–50.)

Toimiva yksilö on näin erilaisten vallan muotojen ja niiden seuraamusten keskiössä, ja tässä nimenomaan tilannekohtaisen toiminnan kehä toimii eräänlaisena valtaresurssien kohtaamispaikkana. Yksilöt voivat toiminnassaan hyödyntää erilaisia ja eri kehille sijoittuvia resurssejaan, kuten yksilöllistä karismaa ja viehätysvoimaa (yksilötaso) tai sosiaalista statusta ja kulttuurista pääomaa (kontekstuaaliset resurssit), ja heillä on luonnollisesti hallussaan eri määriä näitä valtaresursseja. (Layder 2004, 48–50.) Toisaalta valta voi uusintua aivan rutiininomaisessa vuorovaikutuksessa tiedostamattakin (Alasuutari 2004, 86).

Näiden eri tasojen avulla voidaan valottaa oivallisesti valtaa myös poikien ja heidän ongelmajuovien isiensä suhteessa ja poikien elämän varrella. Valtaa sisältyy aina implisiittisesti sukupolvisuhteisiin vanhempi–lapsi-asetelman myötä. Smart (2007, 153–154) argumentoi, että perhesuhteet ovat mikrotason ilmenemisiä potentiaalisesti eriarvoisista valtasuhteista, joita pitävät yllä perhe-elämän sosiaaliset ja moraaliset järjestykset ja joista ei vain ”kävellä ulos”. Samoin valta nousee tarkasteltavaksi maskuliinisuuksien ja etenkin hegemonisten maskuliinisuuksien (ks. luku 2.2) muodossa sekä siinä, että alkoholiin ja ongelmajuomiseen voidaan liittää eri määrien valtaa. Valta kumpuaa ennen kaikkea kontekstuaalisten resurssien tasolta (mm. sukupolvi, sukupuoli) ja on aktualisoitunut tilannekohtaisen toiminnan kehällä isän ja pojan vuorovaikutuksessa ja arkielämässä. Perheinstituution sisällä valtaa voi käsittää esiintyvän sukupolvien välillä esimerkiksi kasvatusvaltana ja valtahierarkioina. Valta on osa vanhemmuutta ja kasvatusta, sillä kasvatuksessa ovat läsnä eri sukupolvien väliset auktoriteettisuhteet (Korhonen 1999, 21, 104; Hoikkala 1994, 86). Koti ja perhe ovat tästä syystä nähtävissä valtasuhteiden paikkana, etenkin tärkeänä paikkana vanhempi–lapsi-valtasuhteiden neuvotteluille ja määrittelyille (Holloway & Valentine 2000, 14–15). Poikien minä ja sosiaalinen identiteetti puolestaan ovat muotoutuneet elämän varrella ja he ovat, kuten jokainen yksilö, pyrkineet oman elämänsä hallintaan hyödyntämällä eri tasojen valtaresursseja, myös suhteessa ongelmajuovaan isäänsä.

Lisäksi Layder (2009; 2004, 59–64) on käsitellyt interpersonaalisen vallan muotoja ja ulottuvuuksia. Perheen ja läheisten ihmissuhteiden tasolla näistä merkittävimpiä ovat hyväntahtoinen ja vastavuoroinen valta, manipulatiivinen valta, legitimoitu valta, repressiivinen valta ja eksploitatiivinen valta. Erilaiset vallan muodot ovat omiaan myös herättämään erilaisia tunteita ihmissuhteissa. Samantapainen vallan typologisointi esiintyy esimerkiksi Lukesilla (2005, 21–22), joka listaa muun muassa pakottamisen, auktoriteetin, vaikuttamisen ja manipulaation. Näistä vallan muodoista keskustelen tarkemmin luvussa viisi.

Vaikka esimerkiksi isien ja poikien suhteeseen liittyvän vallan paljastaminen poikien kertomuksista voi olla aika ajoitin lähes mahdotontakin, etenkin jos valta

on diffuusua ja epäsuoraa (Alasuutari 2004, 93), antavat vuorovaikutuksellinen ja ihmissuhteiden sisältämä valta ja sen mahdolliset muodot käsitteinä työvälineitä isien ja poikien keskinäisen suhteen hahmottamiseen. Tahdon valtasuhteiden eri tasojen avulla myös valottaa sitä, että painopiste työssäni on yksilöiden sosiaalisissa suhteissa ja siten mikrososiologisella tasolla. Tämä työ kiinnittyy silti yleisemmälläkin tasolla kuin suhteessa valtaan kontekstuaalisiin resursseihin eli ”yhteiskunnan rakenteisiin” ja niiden muutoksiin sekä ”kulttuuriin” (ks. Kortteinen 1992, 9–12). Asetelma ongelmajuova isä ja hänen poikansa, isyys ja juovan isän mieheys, on suomalaisen elämäntapaan, suomalaiseen perheeseen ja suomalaiseen alkoholikulttuuriin vahvasti kiinnittyvä. Taustalla väijyvät viimeisen noin kolmenkymmenen vuoden rakennemuutokset, hyvinvointivaltion nousukausi, lama ja sen jälkeinen talouden elpyminen, mutta myös ongelmien ”yksilöllistäminen” – ne reunaehdot, joissa tutkimuksen perheet toimivat ja joissa ongelmajuovien isien alkoholiura kehittyy ja pojat siten viettävät lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Tietyllä tavalla tutkimukseni kiinnittyy siis myös elämäntapatutkimuksen traditioon ja sukupolvitematiikkaan (ks. esim. Kortteinen 1982; 1983; 1992; Sulkunen 1980; Sulkunen, Alasuutari, Nätkin & Kinnunen 1985; Roos 1987; suomalaisesta elämäntapatutkimuksesta kootusti ks. Jokinen & Saaristo 2002), ja mukana seuraa koko ajan ongelmallisen alkoholinkäytön juonne. Perheinstituutiossa esiintyvä valta heijastaa toki myös laajempia yhteiskunnallisia, institutionaalisoituneita valtarakenteita. Esimerkiksi sukupolvisuhteet rakentuvat laajemmin jaetulle ymmärrykselle sukupolvien välisistä mahdollisista valtaeroista. Samoin sukupuoli tulee aina ymmärtää yhteiskunnassa vallitsevan sukupuolijärjestelmän ja siihen liittyvien valtasuhteiden kontekstissa.

Etenen työssä seuraavaksi siten, että luvussa kaksi avaan ensin tutkimuksen kannalta keskeisiä isyyden ja mieheyden käsitteitä ja kytken ne myös hegemonian käsitteeseen. Käyn läpi tutkimukseni teemalle keskeistä aiempaa isyys- ja miestutkimusta, sukupolvitematiikkaa sekä suomalaisen elämäntapatutkimuksen välittämää kuvaa mieheydestä. Taustoitan lyhyesti suomalaista alkoholikulttuuria sekä alkoholiongelmien vaikutuksia perheisiin, erityisesti lapsiin, ja esittelen näitä koskevaa tutkimustietoa. Luvussa kolme esittelen työni tutkimustehtävän sekä luvussa neljä metodiset ja metodologiset valinnat, jotka sisältävät aineistonkeruun elämäkertahaastattelumenetelmällä, aineiston analyysimenetelmät sekä elämäkertatyypistien haastatteluaineistojen haasteet ja rajoitukset.

Luvut 5–8 ovat empiirisiä lukuja, joiden tulosten muodostamisessa olen käyttänyt kolmea eri analyysimenetelmää: narratiivista analyysiä, teema-analyysiä ja kehysanalyysiä. Nämä analyysimenetelmät muodostavat tutkimuksen empiriaan tietyn ”kolmijaon”. Luvussa viisi käsittelen poikien suhdetta isiinsä kytkemällä suhteen sekä ajalliseen dimensioon että valtasuhteisiin. Esittelen aineiston pohjalta narratiivisen analyysin keinoin muodostamani neljä tarinatyyppejä poikien ja isien väleistä. Luvuissa kuusi ja seitsemän puolestaan esittelen

teema-analyysin avulla aineistosta nostamiani poikien isyys- ja mieheyskäsityksiä, mukaan lukien haastateltavieni oman isyyden. Luvussa kahdeksan valotan lopuksi kehysanalyysin keinoin muodostettuja tulkintakehyksiä, joista käsin haastateltavat tulkitsevat kertomuksiaan. Keskustelen läpi koko tutkimusraportin aiempien tutkimusten ja teorioiden kanssa. Näin teen myös läpi empirialukujen kirjoittaessani tuloksista ja tulkinnoista. En siis rajoita tätä keskustelua vain tiettyihin osioihin tai lukuihin. Lopuksi luvussa yhdeksän teen yhteenvetoa empiiristen lukujen pohjalta sekä pohdin vielä työn päätteeksi muun muassa tutkimuksen antia ja työn luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä.

Tarkastelen tässä luvussa isyyttä, mieheyttä ja alkoholiongelmia koskevaa tutkimusta ja teoretisointia. Määrittelen aluksi isyyden ja mieheyden käsitteet, minkä jälkeen esittelen näkemyksiä hegemonisesta isyydestä ja mieheydestä. Isyys ja mieheys limittyvät monin tavoin yhteen, sillä – yksinkertaisesti ilmaistuna – isät ovat miehiä ja yksilöitä, joilla on sukupuoli, ja isyys on siten sukupuolittunut käsite. Tämä jä-sentää heidän tapaansa toteuttaa vanhemmuutta. Vastaavasti isyys on yksi niistä tekijöistä, joilla mieheyttä määritellään esimerkiksi iän ja etnisyyden ohella ja joka muokkaa miehen maskuliinisuutta. (Kolehmainen & Aalto 2004, 13–14.) Silti isyyttä saatetaan pohtia huomioimatta eksplisiittisesti isien olevan miehiä tai mieheyden vaikutuksia isyyteen (Hearn & Pringle 2006, 365–368; ks. myös Hearn 2002).

Määrittelyjen jälkeen taustoitan isyydessä ja mieheydessä tapahtuneita yhteiskunnallisia muutoksia. Kytken ne myös suomalaiseen alkoholi- ja elämäntapatutkimukseen. Isyyden sosiologia, siinä missä kriittinen miestutkimuskin⁹, ovat olleet valtavirraltaan angloamerikkalaisia, eivätkä ne siten aina sovi suomalaisen tai pohjoismaisen isyyden, mieheyden tai vaikkapa isyyspolitiikan tarkasteluun, joita raamittaa suhde hyvinvointivaltioon (ks. Rantalaiho 2003, 204). Tässä yhteydessä esittelen kuitenkin suomalaisen tutkimuksen ohessa myös muun muassa angloamerikkalaista tutkimusta niiltä osin, kuin se on sovellettavissa. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään suomalaista alkoholikulttuuria sekä ongelmajuomisen vaikutuksia perheissä aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa.

2.1 Isyys ja maskuliinisuus käsitteinä

Isyys. Tässä tutkimuksessa isyys on kiinnostavaa sosiaalisena, kulttuurisena ja historiallisena ilmiönä. Isyys toteutuu toisin sanoen tilannekohtaisesti, tietyn ajan ja paikan tuottamassa ympäristössä. Sitä ohjaavat myös erilaiset ideologiat, eikä se ole irrallaan yhteiskunnallisista kehityskuluista. (Aalto 2010, 35; Kolehmainen & Aalto 2004, 13; Rantalaiho 2003, 203; LaRossa 1988; Doherty, Kouneski & Erickson 1998, 278.)

⁹ Suomessa kriittinen miestutkimus (anglo-amerikkalaisissa maissa Critical Studies on Men, ks. Hearn 2006, 366) on nimitys profeministiselle miestutkimukselle, joka pyrkii mm. dekonstruoidaan miesten ja naisten välisiä valtaeroja yhteiskunnassa, tukemaan läheistä ja osallistuvaa isyyttä ja korostamaan mieheyden positiivisia aspektoja sekä valottamaan ja purkamaan maskuliinisia väkivallan instituutioita. Kriittisessä miestutkimuksessa valta ja hegemonia ovat keskeisiä kiinnostuksen kohteita. Akateeminen kriittinen miestutkimus suhtautuu myönteisesti feministisiin teorioihin. (Ks. esim. Jokinen 1999; 2003; 2010.)

Isyystutkija Jouko Huttunen (2001, 57–68) on jaotellut isyyden 1) biologiseen isyyteen, 2) juridiseen eli lailliseen isyyteen, 3) sosiaaliseen isyyteen, joka sisältää lapsen kanssa asumisen, arjen jakamisen, hoivan, huolenpidon ja ajan antamisen, sekä 4) psykologiseen isyyteen eli isäsuhteen tunnepohjaiseen, kiintymykseen perustuvaan puoleen. Tämä erottelu on hyödyllinen, sillä ”isä” ja ”isyys” erittelemättöminä käsitteinä niputtavat saman termin alle hyvin erilaisia isyyksiä. Käsitettä isä voidaan käyttää esimerkiksi kuvaamaan lapsen biologista isää, joka ei ole edes koskaan tavannut lastaan, toisaalta isähahmo voi olla esimerkiksi perheen ystävä tai sukulainen, jolla ei ole lapseen biologista sidettä. (Lupton & Barclay 1997, 16; ks. myös Kolehmainen & Aalto 2004, 15.) Ulottuvuudet voivat toki olla myös ristiriidassa keskenään.

Oman tutkimukseni kannalta olennaisimpia isyyden puolia Huttusen (2001) jaottelussa ovat sosiaalinen ja psykologinen isyys eli nimenomaan se, millaista on muun muassa haastateltavieni isien tarjoama hoiva, arjen jakaminen ja tunnepohjainen kiintymys. Sosiaalinen isyys ja psykologinen isyys kietoutuvat monin tavoin toisiinsa. Kuitenkin psykologinen isyys vahvoine tunnesiteineen ja turvan tarjoamisineen on näistä ehkä käytännössä vaikeammin saavutettava. Siksi Huttunen (2001, 65) kirjoittaa: ”Psykologisen isyyden kohdalla ei voi välttyä ajatukselta, että miehen on ansaittava se olemuksellaan, käyttäytymisellään ja toiminnallaan.”

Kaikki haastateltavani ovat kasvaneet ainakin osan lapsuudestaan¹⁰ biologisen isänsä ja äitinsä muodostamassa ydinperheessä, ja biologinen isä on ongelmajuova isä. Tahdon ottaa huomioon myös sen mahdollisuuden, että biologisesta isyydestä ei automaattisesti seuraa sosiaalista ja psykologista isyyttä. Toisaalta isäksi tuleminen ja isänä oleminen on voinut olla yksi miehen ja mieheyden keskeinen kokemus isille (Tigerstedt 1994, 78).

”Normaali” isyys? Huttunen (1994, 46–47) on kiinnittänyt huomiota siihen, että vaikka osallistuvista isistä sekä isyyden positiivisista aspekteista puhutaan runsaasti, on yksi piirre isyystutkimuksessa ja asiantuntijakannanotoissa isyyteen ollut silti ongelmakeskeisyys. Isiä on tutkittu etenkin silloin, kun isyyden on nähty aiheuttavan lapselle tai perheelle ongelmia, ja isyys on ollut ”vääränlaista”, esimerkiksi heikkoa tai puuttuvaa.

Kun puhutaan esimerkiksi alkoholiongelmaisen isän perheestä, tullaan helposti sekä määritelleeksi normaalia ja poikkeavaa tai hyvää ja huonoa vanhemmuutta että lähestyneeksi teemaa sosiaalisten ongelmien näkökulmasta. Tämä herättää kysymyksen, mitä ylipäänsä on normaali vanhemmuus tai isyys. Vanhemmuuspuheessa on ollut taipumusta dikotomisointiin, kuten normaali ja poikkeava, tavallinen ja epätavallinen sekä terve ja patologinen; onnellisen perhe-elämän kääntöpuolena on ”moniongelma-perhe” tai ”riskiperhe”. Tavallinen tai normaali vanhemmuus voi tulla määritellyksi niiden äitien, isien ja

¹⁰ Usean haastateltavan vanhemmat ovat eronneet jossakin vaiheessa pojan elämästä.

lasten kautta, joilla on psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia ja jotka ovat päätyneet lastensuojelun tai psykiatrian piiriin. Tällöin tavallinen tai normaali vanhemmuus saattaa määrittyä ongelmavanhemmuuden negaationa, kääntöpuolena. Samalla keskimääräinen tai tavanomainen on normaalia. Tämä jaottelu voi olla paitsi ammattilaisten käyttämä, myös vanhempien itsensä itsemäärittelyn väline ja tapa erottausta ”toisista” eli ns. ongelmavanhemmista. (Vuori 2001; 2003, 58–60; Yesilova 2008, 108; Jallinoja 2006, 162; ks. Brannen, Heptinstall & Bhopal 2000.) Vuoren (2001, 367; 2003) mukaan etenkin psykososiaalisen tietämyksen parissa monimutkaisista kysymyksistä lapsen hyvästä hoidosta voi tulla helposti yksiuolotteisia kysymyksiä oikeasta ja väärästä.

Käsitykset normaalista vanhemmuudesta tai isyydestä voivat olla myös stereotyyppisiä. Tutkijat ovat harvoin keskittyneet esimerkiksi isien ja poikien kokemuksiin matalan tulotason tai sosiaaliluokan perheissä tai vähemmistöperheissä (Roy 2006). Näkemysten hyvästä isyydestä on myös arvioitu olevan usein pitkälti keskiluokkaisia. Ei-keskiluokkaiset, ei-valkoiset isät saatetaan nähdä ”toisena” ja vastakkaisena ideaaliselle isyydelle: potentiaalisesti vaarallisina isinä. Esimerkiksi köyhät, työväenluokkaiset ja etnisyydeltään ei-eurooppalaiset miehet saatetaan nähdä julmina, seksistisinä ja lapsiaan pahoinpitelevinä tai laiminlyövinä isinä. Tällöin nykyaikaisen, ideaalisen isyyden mielikuva liitetään lähes automaattisesti keskiluokkaisiin miehiin. Isien sosioekonomisen aseman tai etnisyyden ei ole tutkimuksessa kuitenkaan todettu liittyvän heidän osallistumiseensa tai kiintymykseensä lapsiin. Tällaiset stereotypiat luovat tutkijoiden mukaan virheellisiä vastakkainasetteluja hyvästä ja pahasta isyydestä sekä kaventavat kuvaa isyyden moninaisuudesta ja muuttuvuudesta. Lisäksi ne pelkistävät todellisuutta siitä, kuinka yksittäiset isät käytännössä toteuttavat isyyttään. (Lupton & Barclay 1997, 14–15; LaRossa 1988, 451; Messner 1993; Doherty ym. 1998, 284.)

Katja Yesilova (2008, 110) toteaa kriittisesti, että esimerkiksi perhetyössä helposti rinnastetaan perheen aineelliset olot ihmissuhteiden puutteenalaisuuteen, aivan kuin perheen heikko talous olisi yksioikoisesti merkki perheen henkisestä pahoinvoinnista tai kasvatuksen ongelmista tai perheen taloudellinen hyvinvointi merkki perheen onnellisuudesta. Näistä käsityksistä poiketen on esimerkiksi suomalaisessa tutkimuksessa ehdotettu, että työttömillä isillä saattaa olla läheisemmät välit lapsiinsa kuin työssäkäyvillä osin jo siksi, että aikaa olla läsnä lapselle voi olla enemmän (Tigerstedt 1994). Scott Coltranen (1995, 257; ks. myös Furstenberg 1988) mukaan ylipäänsä isyydestä puhumisen käytännöissä ja myös tutkimuksessa on tapahtunut hyvä isä–paha isä-jaottelun esiinnousua viime vuosikymmeninä. Ehkäpä tämä on osin seurausta ylipäänsä kasvavan kiinnostuksen suuntaamisesta isyyteen, sillä vastaavasti äitiyden merkitseminen arvolutauksin on ollut yleistä niin kauan, kun keskustelua äitiydestä on käyty.

Usein käytetään termiä ”riittävän hyvä” vanhemmuus, kun puhutaan päihteistä ja vanhemmuudesta (Nätkin 2003, 36). Lapsen hyvä on monimerkityksinen käsite, jolla voidaan tarkoittaa niin jatkuvuutta, pysyvyyttä, turvallisuutta, osallisuutta, vanhempien tarjoamaa rakkautta, hoivaa, suojelua, auktoriteettia kuin esimerkkiäkin. Nykyisin kiinnitetään huomiota etenkin ihmissuhteiden laatuun eli kiintymyssuhteisiin, tasapainoiseen kehitykseen ja normaaliin elämäntilanteeseen, unohtamatta lapsen toimijuutta ja mielipiteiden kuulemistakin. (Nätkin 2003, 37–38.) Edellä mainitut ovat merkityksellisiä niin isän kuin äidinkin osalta, sillä vanhemman päihdeongelma saattaa vaarantaa lapselle hyvän tai riittävän hyvän vanhemmuuden tarjoamisen. Toisaalta isä (tai äiti) saattaa pystyä tarjoamaan päihdeongelmista huolimatta lapselleen vanhemmuutta, joka on kulttuurimme mittapuulla riittävää, sillä kuten Nätkin (2003, 38) toteaa, vanhemmat voivat olla monentyyppisissä asemissa lapsille hyviä vanhempia. Yesilova (2008, 115) huomioi päihteisiin ja perheisiin sovellettavasti, että periaatteessa kuka vain voi ajautua elämäänsä esimerkiksi vääristynyttä perhe-elämää – tai alkoholiongelmien sävyttämää perhe-elämää. Tällöin riskit tavallaan normalisoituvat, kun ne eivät ole jäljitettävissä johonkin tarkasti rajattavaan ryhmään vaan voivat koskea ”keitä vain”, monenlaisia perheitä.

Miehet ja maskuliinisuus. Sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia kysymyksiä, jotka liittyvät miehiin ja maskuliinisuuksiin, on tarkasteltu etenkin kriittisen miestutkimuksen tradition myötä. Sen seurauksena miehen sukupuolen naturalisointi – siten, että kun on puhuttu sukupuolesta, on puhuttu naisista ja miehet ovat olleet sukupuolineutraali normi – on haastettu. (Hearn & Pringle 2006, 365–366; Connell 2000, 6–9; ks. myös Hearn 1998.) Esimerkiksi ”miehiset” sosiaaliset ongelmat, joita ei ole tutkimuksessa aiemmin käsitteellistetty sukupuolittuneina, eli mieheyteen tai maskuliinisuuteen kytkeytyvinä (Kuronen 2009, 117), voivat tulla tarkasteluun sukupuolen näkökulmasta. Näre (1999a, 270) tiivistää sukupuolen olevan ”biologisten, psykologisten, emotionaalisten, sosiaalisten, kulttuuristen ja historiallisten tekijöiden muovaama kokonaisuus, joka kiinnittyy vietti-, tunne- ja pääomatalouden sekä merkitysten tuottamisen prosesseihin eri tavoin ajasta ja paikasta riippuen”. Kieltämättä mieheyden biologista ja materiaalista perustaa sen voidaan siis sanoa olevan vain yksi miehenä olemisen aspekti ja maskuliinisuuden liittyvän olennaisesti muun muassa miehenä olemisen yhteiskunnalliseen merkitykseen (Connell 2000, 59; Hoikkala 1994, 88; Jokiranta 2003, 10).

Tutkimuksissa on aika ajoin tehty hyvin analyttisiä erittelyjä siitä, millä tavoin mieheys ja maskuliinisuus käsitteinä eroavat toisistaan. Joskus tämä on tarpeellista ja hyödyllistä. (Ks. näistä erotteluista esim. Sankala 2009, 90–91). Useimmiten niitä käytetään kuitenkin synonyymisesti rinnakkaiskäsitteinä, ja näin teen myös tässä tutkimuksessa. Molemmat ilmaisevat muun muassa sitä, millaisia käsityksiä miehenä olemisesta haastateltavillani on. (Säävälä 1999, 52–53.) Bob

Connell (1993, 599–603; 1995) määrittää maskuliinisuuden kolmen komponentin avulla, jotka kuvaavat tapaani ymmärtää sekä ”mieheys” että ”maskuliinisuus”: maskuliinisuus on paikka sukupuolten välisissä suhteissa eli *sosiaalinen tila tai positio*, johon yksilöt voivat liittyä käytäntöjen kautta; se on ne *käytännöt ja piirteet*, jotka ymmärretään maskuliinisiksi. Kolmanneksi, miesten käytäntöjen toteuttamisella on laajamittaisia *kulttuurisia ja sosiaalisia vaikutuksia*, siinä missä vaikutuksia yksilöön itseensäkin, esimerkiksi yksilön minä- ja ruumiskuvaan. Maskuliiniset *käytännöt*, jotka kiinnittyvät yksilöön, ovat siten Connellin teoriarakennelman keskiössä. Maskuliinisuuteen sisältyy symbolinen aspekti, joka on myös yksilön persoonallisuuden aspekti, mutta sitä ei pitäisi hänen mukaansa pelkistää vain kulttuurisen normin tasolle. Sukupuolten väliset suhteet ja esimerkiksi se, mikä on ”miehistä”, rakentuvat myös ei-diskursiivisten käytäntöjen, kuten muun muassa palkkatyön, kotitöiden, lastenhoidon, seksuaalisuuden, väkivallan sekä ei-reflektiivisen rutiininomaisen toiminnan kautta (Connell & Messerschmidt 2005, 842; ks. myös Schippers 2007, 86–87; Lupton & Barclay 1997, 12–13; Connell 1993).

Arkiymmärryksessä maskuliinisuus saatetaan käsittää pelkästään yksilön psykologiseksi essentiaksi, sisimmäksi ytimeksi, mikä kuitenkin ohittaa kysymykset sosiaalisista rakenteista ja sukupuolten välisten suhteiden dynaamisuudesta (Connell 1993, 599, 606). Perinteisesti maskuliinisuuden on nähty koostuvan tietyistä ominaisuuksista, jotka ovat jopa mitattavissa, kuten aggressiivisuudesta, kovuudesta, aktiivisuudesta, kilpailullisuudesta, rationaalisuudesta ja niin edelleen. Sen vastakohtaksi on käsitetty feminiinisyys, jonka on oletettu koostuvan maskuliinisuuksille vastakkaisista ominaisuuksista. (Grönfors 1994, 67; Jokinen 2010, 128–129.)

On kuitenkin olemassa lukuisia sukupuolen ilmenemisiä ja muotoja, tässä tapauksessa maskuliinisuuksia, jotka sisältävät samuuksia ja eroja. Maskuliinisuus koostuu monista maskuliinisuuksista, jotka vaihtelevat kulttuurisesti, historiallisesti ja maantieteellisesti. Esimerkiksi nykyisen länsimaisen kulttuurin maskuliinisuus voi olla toimimatonta muissa, vaikkapa kolmannen maailman kulttuureissa. Yksilöt tuottavat, konstruoivat ja performoivat maskuliinisuutta jatkuvasti tyyliinsään, teoissaan, puheessaan ja olemisen tavassaan. Muut saman kulttuurin ihmiset puolestaan lukevat, ymmärtävät ja merkitsevät nämä teot maskuliinisiksi. Toisin sanoen tietyssä kulttuurissa, ajassa ja paikassa ihmisillä on jaettu ymmärrys siitä, mikä on maskuliinista ja maskuliinisuutta, samoin kuin feminiinistä tai feminiinisyyttä, mikä on olennaista tämän tutkimuksen haasteltavien mieheysmäärittelyjäkin hahmotettaessa. (Whitehead 2002, 34; Connell 1993, 603–610, 1995, 2000, 10, 13–14; Hoikkala 1994, 88; Jokinen 2003, 27; Kahn 2009; Schippers 2007, 98.) Esimerkiksi kun kysytään, millainen ”mies” on, vastauksena on usein lista adjektiiveista, kuten vahva, itsenäinen tai dominoiva, jotka vastaavat kulttuurin idealisoitua mieheyden muotoa (Kahn 2009, 47).

Maskuliinisuuksien on ajateltu tietyllä tavalla yhtenäistyvän, ja miksei modernisoituvan, globalisaation myötä, kun maailma on käynyt pienemmäksi

ja esimerkiksi kulttuuriset vaikutteet leviävät maailmanlaajuisesti. Voidaan kuitenkin myös ajatella, että tilat ja tavat, joissa ja joilla perinteinen maskuliinisuus muuttuu, ovat hyvin valikoituneita eivätkä välttämättä kehity lineaarisesti globalisaation aikakaudellakaan. Edelleen maskuliinisuus voi saada erilaisia merkityksiä vaikkapa Suomen maaseudulla tai New Yorkin metropolissa. (Kenway ym. 2006, 27, 31.)

Jeff Hearn (1996; 1998, 785) on arvioinut, että vaikka maskuliinisuus on käsitteenä usein käyttökelpoinen, sitä saatetaan käyttää myös yhteyksissä, joissa voitaisiin puhua yksinkertaisesti miehistä tai miesten käytännöistä. Tämä huomio on oivaltava, mutta Connell (2000, 16–17) argumentoi, että joissain tilanteissa tarvitsemme käsitettä, joka menee pidemmälle kuin ”miehen” kategoria ottaessaan huomioon ja nimetessään sukupuoleen liittyvät käytännöt tai käytöksen, joka liittyy sosiaalisen elämän ja rakenteiden tasolle. Maskuliinisuus käsitteenä siis tekee muutakin kuin nimeää tietyn ihmisryhmän ja on siinä monisyisempi. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa näen käsitteen olevan varsin käyttökelpoinen, etenkin kun käytän myös rakenteisiin ja valtahierarkioihin linkittyvää hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä jatkossa. Toki viittaa aika ajoin myös esimerkiksi ongelmajuvien isien miehenä toimimisen käytäntöihin ja käytän yleistajuisempaa mieheys-käsitettä.

2.2 Hegemoninen maskuliinisuus ja hegemoninen isyys

Paitsi ”maskuliinisuudet” on miestutkimuksessa usein käytetty käsite jo mainitsemani hegemoninen maskuliinisuus. Käsite tarkoittaa menestyviä, arvostettuja ja hallitsevia tapoja olla mies tietyssä paikassa ja tietyssä aikana, toisin sanoen kulttuurisesti idealisoitua maskuliinisuutta ja siihen kytkeytyviä arvoja ja maailmankatsomusta. Yksi maskuliinisuuden muoto on yhteiskunnassa muita arvostetumpaa, hegemonista maskuliinisuutta; jotkin maskuliiniset käytännöt ovat arvostetumpia kuin toiset. Yhteiskunnan muut maskuliinisuuden muodot ovat näiden käsitysten mukaan sille alisteisia, samoin kuin naiseus. (Connell 1987, 183, 2000, 10–11; Jokinen 2010, 129.) Jokinen (2010, 133) on myös ilmaissut oivaltavasti, että hegemoninen maskuliinisuus on normatiivisin maskuliinisuuden muoto, jolla on muita enemmän toimivaltaa ja auktoriteettia.

Tim Carrigan, Bob Connell ja John Lee (1985) esittelivät hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen vuonna 1985, ja se on ollut vaikutusvaltainen kriittisessä miestutkimuksessa¹¹. Kirjoittajat tarjosivat alun perin hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä korvaamaan tuolloin vallinneen miesroolin (male sex role) käsitteen. He tahtoivat tehdä näkyväksi, että yhteiskunnassa vallitsee aina jokin maskuliinisuuden muoto, jolle muut maskuliinisuudet ja feminiinisydet

¹¹ Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen kritiikistä ks. esim. Demetriou (2001).

ovat alisteisia. Käsite otti huomioon myös vallan ja muutoksen kysymykset, jotka rooliteoria ohitti (Demetriou 2001, 338; Whitehead 2002, 88–90). Bob Connell (1987, 1995, 2000) on käsitellyt käsitettä laajasti myös myöhemmissä kirjoituksissaan¹².

Hegemoninen maskuliinisuus ei silti ole mikään yksittäinen valtaa pitävien miesten luokka, eikä se jaa miehiä tiukasti luokkiin, vaan se sekoittuu kaikkiin maskuliinisuuksiin. Se ei ole välttämättä maskuliinisuuden yleisin muotokaan, vaan pieni osa miehistä todellisuudessa täyttää täysimääräisesti hegemonisen maskuliinisuuden ideaalin, eivätkä kaikki kannata sitä. Suhteessa hegemoniseen maskuliinisuuteen ovat yhteiskunnan tasolla alistettuja tai marginalisoituja miesryhmiä esimerkiksi etniset vähemmistöt, homoseksuaaliset miehet, vammaiset miehet ja alempien sosiaaliluokkien miehet, kuten syrjäytyneet miehet (Jokinen 2000, 214–215; Connell 1993, 610; 1995, 79–80; 2000, 11.) Toisaalta pienemmissä yhteiskunnan yksiköissä, kuten perheessä, esiintyy niiden sisällä vallitsevia tai hyväksytympiä tapoja olla mies. Nämä tavat voivat siis olla hegemonisia.

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen alkuosan termi hegemonia on peräisin Antonio Gramscin (1971) analyysistä, joka koskee luokkasuhteita ja valtaa yhteiskunnassa. Hegemonia on hänen teoretisoinneissaan yhtäaikaaisesti 1) johtava, hallitseva positio sekä 2) vallankäyttöä. Miestutkimuksessa hegemoninen maskuliinisuus tarkoittaa tätä soveltaen ja myös Gramscista irtautuen yleisesti hyväksyttyä tietyn ryhmän tai luokan hallitsevaa asemaa yhteiskunnassa. Kun hegemonian käsitettä sovelletaan sukupuolentutkimukseen, kyseessä oleva ryhmä on hegemonisessa asemassa olevat miehet. Hegemonia vallankäyttönä vaatii ihmisten sosiaalistamista tiettyyn ideologiaan, joka oikeuttaa luokan tai ryhmän toimet ja aseman – eli naturalisoi sen. Käsite hegemoninen maskuliinisuus yhdistää vallan institutionaaliset aspektit (patriarkaatti, sukupuolijärjestelmä) ja miesten kollektiiviset käytännöt (joita miehet toteuttavat arkipäivässä). (Ks. Donaldson 1993, 645; Demetriou 2001, 344; Kahn 2009, 30–32; Lukes 2005, 7–8, Whitehead 2002, 91.) Paitsi että hegemonian voi käsittää normatiivisimmaksi maskuliinisuuden muodoksi hegemonia tulee konstruoiduksi myös kulttuurituotteissa, julkisuudessa ja mediassa. Esimerkiksi elokuvissa ja televisiossa esiintyvät maskuliinisuudet, kuten toimintafilmiin sankarit tai lännenelokuvien cowboyt, ovat pikemminkin fantasiahahmoja. Nämä versiot kulttuurisesti ylistetyistä hegemonisista maskuliinisuuksista tulevat osaksi yleistä tietoisuutta jopa silloin, kun ne ovat kontrastissa useimpien miesten jokapäiväisen elämän tai kokemusten kanssa. (Connell 2000, 10–11, ks. Donaldson 1993, 646; Jokinen 2010.)

Käsite huomioi siten valtasuhteet paitsi sukupuolten välillä myös sukupuolen sisällä eli tässä tapauksessa miesten väliset valtahierarkiat (Demetriou 2001, 33). Tämä on tarpeellinen näkökulma eri sukupolvia edustavia miehiä tutkittaessa,

¹² Schippers (2007, 85–86) on todennut, että feminiinisyyskäsitteestä on käyty selvästi vähemmän teoreettista keskustelua.

sillä esimerkiksi ikä ja isän status voivat luoda erilaisia valtasuhteita miesten välillä. Tässä tutkimuksessa esimerkiksi huomio, että miehen kokemus vallasta voi heilahdella eri konteksteissa vallan käyttäjästä (patriarkaalinen perheenisä) vallan käytön kohteeksi (työläinen), valottaa käsitettä. Hegemoninen maskuliinisuuskaan ei näin ole muuttumatonta, vaan jos olosuhteet muuttuvat, hegemoninen maskuliinisuuden muoto voi tulla syrjäytetyksi ja korvatuksi (Connell 1993, 603; Jokinen 2010, 133). Hegemonisen maskuliinisuuden valta-aspektit läpäisevät tässä mielessä johdantoluvussa esittelemäni Layderin (2004, 2009) ihmissuhteisiin sisältyvän vallan kehän, ja ne aktualisoituvat tutkimuksessa poikien ja isien arkipäivän ja käytänteiden tasolla.

Hegemonisen maskuliinisuuden sukulaiskäsitteenä voidaan nähdä hegemoninen isyys. Hegemoninen isyys tarkoittaa isyyden mallia, jonka enemmistö miehistä yhteiskunnassa ottaa itsestään selvänä. Esimerkiksi Suomessa jo väistynyt, perinteinen isyysmalli, jonka mukaan isän on oltava etäinen, tunteitaan hillitsevä perheenelättäjä, ja erityisesti rajojen asettaja ja auktoriteetti, on aiemmin ollut hegemoninen. Tällaista isyysmallia on toki silti löydettävissä vielä perheistä. (Huttunen 1994, 50–51; 1999, 170–172; 2001, 151–153; Aalto 2004, 5.) Kahnin (2009, 69) ajatusta mukaillen on etäisinä suhteissaan muihin ihmisiin pysyttelevien miesten ja isien valta, hegemonia, suhteessa näihin muihin ollut turvattua. Donaldson (1993, 650) on kritisoinut Connellin (1993, 1995) ajatusta, että isyys vahvistaa miehen hegemonista maskuliinisuutta kysymällä, eikö vanhemmuuden toteuttaminen, hoiva ja huolehtiminen itse asiassa siten vähennä miehen maskuliinisuutta. Tässä on kuitenkin nähtävissä hegemonisen maskuliinisuudenkin historiallisuus ja muuttuvuus: muutokset yhteiskunnassa voivat saada aikaan muutoksia isyyden merkityksissä ja sen keskeisyydessä mieheyden määrittelylle. Miehet voivat osallistua lastenhoitoon ja täysipainoiseen isyyteen ”menettämättä” maskuliinisuuttaan, ja (suomalaisessa) nyky-yhteiskunnassa hegemonisen maskuliinisuuden ideaaliin voidaan siten liittää hoivaavaakin isyyttä. (Ks. Schippers 2007, 97.)

Ilana Aalto (2004, 5) on huomioinut, että hegemoninen isyys ja hegemoninen maskuliinisuus eivät ole siinä mielessä toisiinsa rinnastettavia, että hegemoninen isyys tuskin on sellainen vaikeasti saavutettava ihannemalli, johon miehet erityisesti pyrkisivät, siinä missä hegemoninen maskuliinisuus. Tällä hän tarkoittanee sitä, että hegemonisen isyyden ideaali voi olla realistisempi saavuttaa kuin hegemonisen maskuliinisuuden ideaali.

Lähtökohtaisena oletuksenani on, että hegemonisen mieheyden ja isyyden ideaalit ovat haastateltavieni ajatusmaailmaan joko tiedostaen tai tiedostamatta juurtuneita. Jokisen (2000, 30) mukaan maskuliinisuudet asettuvat valtahierarkioihin sukupuolen sisällä, joten kaikilla miehillä ei ole samassa määrin valtaa (ks. myös Schippers 2007). Tutkimuksessani tarkoitan tällä sitä, että perheen sisällä ja isän ja pojan välillä määritellään perheessä vallitsevia valtasuhteita. Haastateltavillani on myös käsityksiä siitä, millainen isän – tai heidän itsensä –

tulisi olla isänä ja miehenä nimenomaisen kulttuurin ja ajanjakson mittapuilla. He voivat myös verrata näitä hegemonisen isyyden ja mieheyden ideaaleja siihen, millaista isyyttä tai mieheyttä heidän isänsä ovat toteuttaneet arjessa ja sen käytännöissä. Siten hegemoninen maskuliinisuus ja isyys asettuvat taustaksi, kun pojat paikantavat itseään suhteessa muun muassa kulttuuriinsa ja perheeseensä, erityisesti isäänsä (ks. Jokiranta 2003, 15).

2.3 "Isämiehet" yhteiskunnan muutosten pyörteissä

Yllä olevan otsikon hieman leikkimielinen termi "isämiehet" viittaa lyhyesti ja ytimekkäästi miehiin, jotka ovat isiä – termissä yhdistyvät isyys ja mieheys. "Isämies" viittaa samalla siihen, että näen viimeaikaisissa isyys- ja miestutkimuksen sekä -keskustelun teemoissa olevan keskenään yhteisiä piirteitä, kuten keskustelu sekä isyyden että mieheyden muutoksista. Kulttuuristen kuvien tai ihanteiden isyydestä ja mieheydestä on nähty länsimaissa muuttuneen ja samalla vaikuttaneen miesten omaksumiin isyyksiin ja maskuliinisuuksiin käytännössä. Isyystutkimuksen kehityksen taustalla onkin itse asiassa 1990-luvun miestutkimuksen kiinnostus vanhemmuuteen miesten ja mieheyden muuttumisen yhtenä keskeisenä alueena, unohtamatta naistutkimuksen kiinnostusta miestä koskeviin kysymyksiin (LaRossa 1988; Kolehmainen & Aalto 2004, 12; Kolehmainen 2004, 89; ks. Huttunen 1999; Jokinen 1999). Vastaavasti isyystutkimus ja kriittinen miestutkimus ovat viimeisten noin kolmenkymmenen vuoden aikana paitsi kiinnittäneet huomiota miehiin ja maskuliinisuuksiin sekä niiden muutoksiin liittyviin teemoihin myös tuoneet esille isyyteen ja perhepolitiikkaan kytkeytyviä aiheita aiempaa laajemmin ja uusin tavoin (Marsiglio 1995, 1).

2.3.1 Kohti osallistuvaa isyyttä ja pehmeämpää maskuliinisuutta?

Etenkin isyyttä koskevia empiirisiä tutkimuksia ja teoretisointeja lukiessa on havaittavissa varsin yksimielinen johtopäätös siitä, että isyys on jo pidemmän aikaa ollut muutoksessa (ks. esim. Daly 1996; Huttunen 1994, 2001; Mykkänen 2010; Kolehmainen & Aalto 2004; Mykkänen & Aalto 2010; Lupton & Barclay 197; Marsiglio 1991). Tämä koskee sekä isyyden kulttuuria, eli kulttuurissa vallitsevaa ideaalia isyydestä, että isien käytännössä toteuttamaa isyyttä (LaRossa 1988, 451; ks. Daly 1996, 466). Muutoksen nopeudesta tai hitaudesta sen sijaan esiintyy optimistisempia ja pessimistisempiä näkemyksiä¹³.

Muun muassa naisten aseman ja sitä myötä miesten aseman muutokset viime vuosikymmeninä suomalaisessa yhteiskunnassa ja perheessä ovat saaneet aikaiseksi muutoksia isyydessä ja mieheydessä. Muuttuvan isyyden kertomus

¹³ Esimerkiksi joidenkin tutkimusten mukaan isät ovat omaksumassa aiempaa suurempaa osaa lastenkasvatusvastuusta (Ishii-Kuntz 1995, 121). Toisaalta isät käyttävät esimerkiksi ajankäyttötilastojen mukaan edelleen vähemmän aikaa kuin äidit lastenhoitoon tai kotitöihin, ja muutos on saatettu arvioida myös tosiasiaa hitaahkoksi (Mosley & Thomson 1995, 149; LaRossa 1988, 452–453; Marsiglio 1991, 974; Daly 1996, 466; ks. Vuori 2001, 32).

noudattaa seuraavanlaista kaavaa: Perinteisen ydinperheen sisällä on tapahtunut muutoksia esimerkiksi naisten työssäkäynnin, lisääntyneen koulutuksen ja kaupungistumisen seurauksena. Viime vuosikymmenten aikana miesten perheenelättäjärooli on murtunut, ja naisten työssäkäynti on muuttanut miesten (ja naisten) normatiivisia rooleja perheessä. Suomalaisena erityispiirteenä on toki huomattava, ettei kotiäiti-instituutio ole koskaan ollut kovin vahva, vaan naiset ovat osallistuneet ansiotyöhön esimerkiksi monia Euroopan maita runsaammin, viime vuosikymmeninä kuitenkin aiempaa laajemmin. Vedenjakajana muutoksessa nähdään usein 1960–1970-luku. Silti esimerkiksi työnjako kotona on edelleen todetusti sukupuolittunutta, vaikka aiempaa tasapuolisempaa. (Roy 2006, 31; Heikkilä 1999, 242–244; Kolehmainen 2004, 90; Huttunen 2001; 1999, 176; Rantalaiho 2003; Aalto 2010, 30; Vuori 2001, 25, 29–30, 43; 2004; ks. Smart 2007, 18.) Niinpä siinä missä lapsen hoitajaksi ja kasvattajaksi nähtiin ennen itsestään selvästi nainen, kuvaan astui pikkuhiljaa isä¹⁴, joka alettiin nähdä pikkulapsen hoitajana. Isyys ja isyyskokemukset ovat muutosten myötä muuntautuneet aiempaa monimuotoisemmiksi. (Huttunen 2001, 47, 149; Korhonen 1999, 21; Lupton & Barclay 1997, 1; Roy 2006; Vuori 2001.) Äitiyden ja naiseuden itsestään selvä yhteenkytkentä on alkanut myös purkautua, ja isä on alkanut saada keskeisemmän aseman myös vanhemmuutta koskeissa keskusteluissa (Vuori 2003, 40). Tosin esimerkiksi Maarit Alasuutarin mukaan (2003, 16–18, 160) tästä huolimatta sekä vanhempien että asiantuntijoiden näkemyksissä äiti on usein yhä ensisijainen vanhempi.

Niinpä isyydestä puhuttaessa pohditaan usein, mikä rooli isällä pitäisi olla perheessä ja lasten elämässä perinteisen elättäjäroolin lisäksi. Vastaus on länsimaissa kulttuureissa useimmiten se, että isän tulisi olla vastuullinen, tasaveroinen vanhempi äidin kanssa ja läsnä lasten elämässä aina syntymästä saakka. Tällöin viitataan käsitteeseen ”uusi isyys”, joka nousi isyyskeskusteluun ja -tutkimukseen 1980-luvulla¹⁵. Uudella isällä tarkoitetaan miestä, joka tietoisesti pyrkii täysimääräiseen isyyteen ja läheiseen suhteeseen lapsen kanssa. Isyys saatetaan nähdä esimerkiksi loistavana tilaisuutena moderneille miehille ilmaista hoivaa tunteitaan tavalla, johon heidän omat isänsä oletettavasti eivät pystyneet.¹⁶ (Huttunen 1999, 185–187, 2001; Eerola & Huttunen 2011; Doherty ym. 1998, 277, 280; Pleck & Pleck 1997, 34–35; Marsiglio 1991; LaRossa, Gordon, Wilson,

14 Tässä on nähtävissä, kuinka isyys ja äitiys ovat keskenään relationaalisia käsitteitä, eikä isyyttä voi määritellä eristyksissä äitiydestä (Doherty ym. 1998, 278).

15 Uusi isyys on siis oikeastaan ”ideana jo vanha” (Huttunen 2001, 171).

16 Näillä jo olemassa olevilla isien tunteilla on siis paremmat edellytykset realisoitua. Tähän liittyen esimerkiksi Galasinski (2004, 18) kumoo tutkimuksessaan jyrkästi ajatuksen, että ylipäänsä olisi olemassa tunteetonta maskuliinisuutta: miehet voivat sopivissa konteksteissa näyttää tunteitaan avoimesti ja puhua tunteistaan sekä käyttää tunteita määritellessään, mitä miehet ovat. Hän toteaaakin, ettei tunteita tai niiden olemassaoloa voi liittää maskuliinisuuteen tai feminiinisyteen sinänsä.

Bairan & Jaret 1991, 994; Whitehead 2002, 153.) Uuden isyyden voi luonnehdintojen perusteella käytännössä ajatella olevan pitkälti sama asia kuin hoiva-isyyys (Jallinoja 2006, 109). Isyys on alettu näin nähdä myös miehen henkilökohtaisen valinnan ja nautinnon kysymyksenä, ja samalla on korostettu lasten iloa hoivavista, leikkivistä ja läheisistä isistä (Vuori 2001, 370; 2003, 51–52).

Uusi isyys ilmentää isyyden kulttuurin muutosta ja kulttuurista isyyden ihannetta. Toki isyyden merkityksiin sisältyy myös useita paradokseja ja jännitteitä, joilla on vaikutuksensa siihen, kuinka miehet näkevät itsensä isinä ja kuinka he harjoittavat isyyttään. (Huttunen 1994, 57, 1999, 178–185; Whitehead 2002, 153; Alasuutari 2003, 20; Daly 1995, 21; Lupton & Barclay 1997.) Muuttuvuuden vuoksi voidaan siis puhua monikossa ajassa ja historiassa muuttuvista isyyden ideaaleista ja käytännöistä, isyyksistä, vastaavasti kuin maskuliinisuuksista puhutaan monikossa (ks. myös Kolehmainen & Aalto 2004, 15). Muutosten seurauksena voi paitsi sukupolvien välillä myös yhdessä hetkessä vallitsevan isyyden kulttuurin ja isyyden käytännön toteuttamisen välillä olla kuilu. Isät voivat esimerkiksi tunnistaa kulttuuriset odotukset uudesta osallistuvasta isyydestä, mutta eivät aina onnistu tai eivät ole halukkaita elämään niiden mukaisesti. (Ishii-Kuntz 1995, 103; Daly 1996, 466.) Suomalaisessa kontekstissa on myös huomioitava, että Suomi on ”eriaikainen” siinä mielessä, että erilainen isyys voi päteä eri puolilla. (Hoikkala 1994, 100). Pelkästään kahtiajako ”perinteisiin” ja ”sitoutuneisiin” isiin ei tuo esille isyyden kirjoa näiden kahden ääripään välissä (Mykkänen & Aalto 2010, 78).

On myös hyvä huomata, että kautta historian on ollut isiä, jotka huolehtivat lapsistaan ja ovat osallistuvia, hoivaavia isiä, vaikka he eivät olekaan välttämättä saaneet ääntään kuuluviin, kuten isyyskeskusteluissa nykyisin. Tai että he eivät ole olleet niin suuri ryhmä kuin nykyisin. Vaikka isän perheenelättäjäroolin on aika ajoin tulkittu edustavan ylihistoriallista kuvaa isistä, isien roolit ovat vaihdelleet kautta historian. Puhuminen isyydestä ennen ja nyt voi siis olla turhan yksinkertaistavaa. (Vuori 2004; Aalto 2010, 15–16, 22; Marsiglio 1995a, 3; LaRossa 1988, 456–457; LaRossa ym. 1991, 994.)

Tässä isyyden kirjossa on kuitenkin erotettavissa erilaisia aikakausia ja vaiheita, suurempia suuntaviivoja isyydessä (Norbert Eliasta mukaillen konfiguraatioita), vaikka yksilöllistä vaihtelua isyyden toteuttamisessa esiintyy. Esimerkiksi Elizabeth ja Joseph Pleck (1997, 35–47) ovat luokitelleet amerikkalaisessa isyydessä neljä historiallista vaihetta, jotka ovat tietyin varauksin siirrettävissä myös suomalaisen isyyden tarkasteluun. Ensimmäinen on isä autoritaarisena mallina ja uskonnollisena pedagogina (1700–1800-luku), toinen etäinen perheenelättäjä (1800-luku–1900-luvun puoliväli), kolmas sukupuolen roolimalli (1940–1960) ja neljäs ”uusi” isä, joka hoivaa ja on kiinnostunut lapsistaan sen lisäksi, että käy työssä.

Arvattavasti tätä puhtaasti aikakausittaista jaottelua on kritisoitu juuri yksinkertaistamisesta isyys nyt ja ennen -kategorioihin (Daly 1995, 22). Deborah

Lupton ja Lesley Barclay (1997, 14–15) ovat todenneet, että aikakausittainen jaottelu laiminlyö erot erilaisten miesten välillä: erilaisista sosiaalisista luokista, koulutuksellisista taustoista ja etnisyydestä juontuvat erot miesten toteuttaman isyyden välillä aikojen saatossa. Yksittäiset isät voivat myös haastaa ja kyseenalaistaa tietynlaisen isän roolin, kuten perheenelättäjän roolin (Marsiglio 1995a, 12). Arvioisinkin Pleck ja Pleckin (1997) jaottelun ansion olevan lähinnä siinä, että se paljastaa yleispiirteisempiä, sanoisin hegemonisia, suuntaviivoja isyyden aikakausista.

Tämä tutkimus on myös yksi esimerkki siitä, kuinka isien osallistumisen ja roolin tutkiminen on melko viimeaikaista perua ja kuinka tiedämme melko vähän isyyden historiasta etenkin verrattuna äitiyden historiaan (Aalto 2010; LaRossa ym., 1991, 995). Tieto isistä ja isyydestä on kuitenkin kasvanut määrältään huomasti aiempien, lähinnä isien poissaoloon keskittyvien, tutkimusten ajasta. Nämä tutkimukset ovat selvittäneet lähinnä lasten hyvinvointia silloin, kun isä on ollut poissa työn, sodan tai eron vuoksi. Johtopäätöksenä niistä on tiedetty jo, ettei isien läsnäololla tai poissaololla ole ollut yhtenäisiä vaikutuksia lapsiin. (Holden 2010, 188; Lamb 1997, 10–11.) Tutkimus- ja asiantuntijakentillä tilanteen on nähty muuttuneen niin, että yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteina isät ovat viime aikoina Vuoren (2001; 2003) mukaan jopa ohittaneet äidit. Aktiivinen, osallistuva isä onkin ”julkisen perhepuheen” lempilapsi nykyisin. (Rantalaiho 2003, 202.)

Kuinka sitten muuttuva isyys suhteutuu keskusteluihin maskuliinisuudesta ja sen muutoksesta? Olen jo todennut isyyden ja mieheyden olevan kytköksissä toisiinsa, ja kuten uusi isyys, myös keskustelu ”uudesta miehestä” (”New Man”) on tulosta yhteiskunnallisista muutoksista (Huttunen 1994, 48). John Beynon (2002, 99–100) kuitenkin arvioi uusi mies -käsitteen olevan leimallisemmin 1980-lukulaisen. Käsitteen (pehmeämpi, välittävämpi, jakavampi ja hoivaavampi mies) voi nähdä olevan oikeastaan uusi isyys -käsitteen kanssa käytännössä samansisältöinen. Suomalaisessa kontekstissa pitänee myös paikkansa, että uusi isyys on eri tavoin vallitseva tai yleisessä tietoisuudessa elävä käsite kuin harvemmin esillä oleva uusi mieheys.

Vaikka osa miehistä on kokenut muutoksen suhtautumisessaan perheeseen ja sen sisäisiin rooleihin, vallitsevat maskuliinisuuden diskurssit tai ihanteet eivät aina sovi näihin käytäntöihin helposti. Perinteinen kuva maskuliinisesta miehestä ei välttämättä ole ollut huolehtiva ja hoivaava isä, joka tekee kotitöitä ja osallistuu lastenhoitoon, vaikka kuten todettu, tällaisia miehiä on todellisuudessa ollut läpi historian. (Whitehead 2002, 154; Kolehmainen 2004, 93; Lupton & Barclay 1997). Perhe ja perhesuhteet ovat yhtä kaikki keskeisiä paikkoja, joissa lapsia sosiaalistetaan sukupuoleen, tässä tapauksessa poikia miehiksi ja maskuliinisuuteen (Morgan 1996, 74; Jokiranta 2003, 11), ja tällöin isä välittää omaa maskuliinisuuden malliaan – perinteistä, pehmeämpää tai jotakin siltä väliltä – lapselleen.

Samalla kuitenkin osallistuvan, uuden isyyden käytännöt voivat luoda uudenlaista pehmeämpää maskuliinisuutta, jolloin kovat maskuliiniset arvot saattavat alkaa vaikuttaa tällaisille isille epäolennaisilta ja tarpeettomilta. Vaihdoetoisesti voidaan isien osallistumista kodin piirissä pitää itsessään täysin yhteensopivana maskuliinisuuden kanssa. Itse asiassa generatiivisuus tekemällä asioita muille ja muiden puolesta, kuten lasten ruokkiminen ja heistä huolehtiminen, voidaan nähdä perinteisenä miehisenä arvona (Lupton & Barclay 1997; Kolehmainen 2004, 93; Hawkins, Christiansen, Pond Sargent & Hill 1995, 53; Huttunen 1994, 62; ks. Whitehead 2002). Tämän nähdään olevan esimerkki uudesta isästä, joka haastaa samalla perinteiset käsitykset maskuliinisuudesta. (Lupton & Barclay 1997, 1.) Toisaalta isät saattavat omaksua uuden isyyden tyylin ja silti pysyä ”enemmän miehinä kuin koskaan”, sovittamalla uudenlaisen isyyden osaksi miesidentiteettiään (Beck 1997, 159). Tässä mielessä näen, että ”uusi isyys” ja ”uusi mieheys”, jotka ovat käsitteinä ilmestyneet melko samoihin aikoihin julkiseen keskusteluun, täydentävät toisiaan ja määrittävät uudelleen isänä ja miehenä toimimisen ehtoja (vrt. Donaldson 1993, 652–653).

Isyys on kuitenkin näihin aikoihin asti nähty äitiyttä marginaalisempana suhteessa lapsen hoitamiseen ja kasvatukseen, mikä vahvistaa ajatusta siitä, että miehen maskuliinisuus on perinteisesti rakentunut enimmäkseen julkisessa tilassa, kuten palkkatyössä. Nuoren naisen naiseus on yhdistetty läheisesti äitiyteen, kun miesten maskuliinisuus on ollut sidoksissa miehen kykyyn tehdä työtä. (Hunt 2005, 77; Perälä-Littunen 2004, 29, 56; Pleck & Pleck 1997.) Esimerkiksi 1900-luvun alussa, jolloin äitiys oli jo saavuttanut suomalaisessa perheessä vahvan erityisaseman, miehen ihanteen muodosti ahkera, rehellinen, siveellinen ja raitis perheen elättäjä, joka löysi miesidentiteettinsä työstä (Räisänen 1995; Alasuutari 2003, 16–17). Tommi Hoikkala (1994, 89) ajattelee, etteivät isyys ja yksityiseen tilaan rajoittuva perhe siis ole olleet tässä määrin olennaisia miehen identiteettimäärittelyissä. Toisaalta ajatuksen voisi kääntää pääläelleen ja pohtia, että miehen perinteinen perheenelättäjän rooli ja sen edellyttämä työnteko nimenomaan ovat vaikuttaneet miehen identiteetin rakentumiseen työn kautta.

Jos suhteutetaan ajatukset uudesta isyydestä, maskuliinisuudesta ja niiden muutoksesta omaan tutkimukseeni, jossa haastateltavat ovat jo nuoria aikuisia, on tosin mahdollista, etteivät nämä suuret linjamuutokset ole olleet kovin näkyviä vielä heidän lapsuudessaan. Heidän isänsä ovat kuuluneet pääosin suuriin ikäluokkiin ja vähän niiden jälkeen syntyneisiin ikäluokkiin, joiden voi laskea olleen nuoria isiä niihin aikoihin, kun puhe ”uudesta isyydestä” on tullut laajempaan tietoisuuteen. Niinpä on myös mahdollista, etteivät muutokset ole vielä vaikuttaneet suuresti heidän käsityksiinsä isyydestä. Toisaalta on mahdollista, että he ovat yksilöllisesti toteuttaneet osallistuvaa isyyttä ja uuden isyyden ihanteet ovat jo olleet heidän tietoisuudessaan. Vastaavasti pojat ovat itse sukupolvea, jonka tietoisuudessa voi elää vahvasti ajatus uudesta isyydestä ja sen ihanteista.

2.3.2 Isät ja pojat – kaksi miessukupolvea

Perheessä eläminen on paitsi sukupuolittunutta myös sukupolvittunutta ja iän, aseman sekä muiden hierarkkisten järjestysten läpäisemää (Notko 2011, 20). Kun tutkimukseni keskiössä ovat isät ja pojat, kyseessä on kaksi peräkkäistä miessukupolvea. Sukupolvijaottelu kulkee vanhempien eli isien ja heidän poikiensa välillä, ja näiden väliset suhteet tulevat tarkasteluun. Edellä kirjoittamassani on jo ilmennyt, kuinka käytännön isyys ja mieheys sekä käsitykset niistä vaihtelevat aikakausittain tai sukupolvittain.

Sukupolvi on ollut sosiologiassa keskeinen käsite Karl Mannheimista (1952) lähtien (Haavio-Mannila, Roos & Rotkirch 2008, 111; Alestalo 2007), ja sen avulla sijoitamme itsemme ja toiset johonkin sukupolveen; sukupolvitamme ihmisiä. Voimme kuulua esimerkiksi lasten, vanhempien tai isovanhempien sukupolveen. Tällöin kyse on erityisesti ”perhesukupolvista”. Lapsen ja vanhemman sukupolvikategoriat kytkevät lapsia ja aikuisia muun muassa taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin riippuvuussuhteisiin (Alanen 2001a, 98). Semi Purhonen (2008, 15) on vastaavasti määritellyt, että sukupolven käsite sisältää paitsi samanikäisyyden myös ”vanhan” ja ”nuoren” sukupolven välisen eron (ks. Giddens 1991, 146). Toisin sanoen sukupolven käsite voi olla biologinen eli toisiaan seuraaviin lasten ja vanhempien joukkoihin perustuva tai sosiaalinen, jolloin sukupolvi määrittyy sosiaalisesti ryhmäksi, jota yhdistävät sama ikä, yhteinen leimaava kokemus ja tietynlainen mobilisoituminen (Haavio-Mannila ym. 2008, 111).

Tässä tutkimuksessa isä ja poika muodostavat ennen kaikkea vanhemman ja lapsen kaksi peräkkäistä perhesukupolvea. Sukupolven käsite on tässä mielessä biologinen, mutta isä ja poika kuuluvat myös sukupolvikokemusten perusteella eri sosiaalisiin sukupolviin. Haastattelemieni miesten isät kuuluvat suuriin ikäluokkiin ja niiden liepeille. Suuret ikäluokat on suomalaisessa sukupolvikeskustelussa ja yleisessä tietoisuudessa varmaankin tunnetuin ja viitatuin sukupolvi (Peltonen 1997, 120)¹⁷. Esimerkiksi Matti Virtanen (1998, 76; 2005) nimeää suuriksi ikäluokiksi¹⁸ tilastojen valossa melko pitkän ”letkan”, noin 1945–1957 syntyneitä ikäluokkia, esimerkiksi tiukan vuosiin 1946–1950 rajaamisen sijaan. Olennaisinta tässä yhteydessä on syntyminen noin toisen maailmansodan aikana tai sen liepeillä, korkeiden syntyvyyslukujen aikana. Suuret ikäluokat kokivat esimerkiksi suuren muuton maalta kaupunkeihin, kulutuksen

¹⁷ Myös muualla maailmassa toisen maailmansodan molemmiin puolin syntyneille on erilaisia sukupolvinimityksiä, joten kyseessä ei ole vain kotimainen vaan kansainvälinen ”ilmiö”, josta on kirjoitettu runsaasti (Peltonen 1997, 120).

¹⁸ J.P.Roos (1987, 53–59) on tehnyt tunnetun jaottelun neljään sukupolveen Suomalainen elämä-elämäkertataustan pohjalta. Sodan ja puutteen sukupolvea edustivat noin vuosina 1900–1925 syntyneet, jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvea puolestaan noin 1920-luvun puolivälin ja 1930-luvun lopun välisenä aikana syntyneet. Suuren murroksen sukupolveen kuuluivat 1940-luvulla syntyneet, jotka ovat eläneet nuoruutensa 1960-luvun murroksen aikoihin. Lähiösukupolvea puolestaan ovat 1950-luvulla syntyneet. Tämä sukupolvijaottelu on peräisin 1980-luvulta, joten luonnollisesti siinä eivät ole mukana nuoremmat, 1960-luvulta eteenpäin syntyneet ikäluokat.

merkityksen kasvun ja koulutuksen pidentymisen. Tässä sukupolvien ketjussa sukupuolijärjestelmä, perherakenteet, vanhemmuuden mallit sekä auktoriteettisuhteet kävivät läpi olennaisia muutoksia. Palkkatyöstä tuli naisille tärkeämpi identiteetin osa, kun taas miehillä työn merkitys miehisen identiteetin perustana saattoi menettää merkitystään siinä mielessä, ettei pelkästään työ riittänyt enää miehen määrittäjäksi. Sen sijaan perheestä alkoi tulla keskeisempi osa miesten elämää ja minämäärittelyä. (Purhonen 2008, 34–35; Heinonen 2006, 80–81; ks. Alestalo 2007.) Toisaalta Virtanen (2005, 201–202) myös tuo esille tämän sukupolvikäsitteen ongelmallisuutta ja sitä, että kokemukset kuten maassamuutto ja koulutustason nousu yhdistävät mutta myös erottavat sukupolveen kuuluvia: osa muutti ja kouluttautui, osa ei.

Kuitenkin tämä näkemys sukupolvista toistaa isyyden ja mieheyden yhteydessä esille tuomaani muuttuvan isyyden kertomusta, mutta tuo vielä suomalaiseseen kontekstiin mukaan muun muassa sodan vaikutukset ja suurten ikäluokkien erityispiirteet sukupolvena. Suuret ikäluokat ovat siten olleet erilaisessa tilanteessa perustaessaan perheitään kuin ollessaan itse lapsia sotasukupolveen kuuluvien vanhempiensa perheissä (Purhonen 2008, 18–19). Purhosen (2008, 36) mielestä elämäkulut sukupolvien välillä ovat niin toisistaan eroavia, että hän nostaa esiin keskustelun siirtymisestä ”normaalielämäkerrasta” valinnaiseen, refleksiiviseen tai omatekoiseen elämäkertaan (ks. Beck-Gernsheim 1998, 56).

Lisäksi, mikä on merkityksellistä, haastateltavieni isät edustavat sosiaalisen sukupolven suhteen ns. *märkää sukupolvea*, joka eli nuoruuttaan keskioluen tullessa kauppoihin ja alkoholinkulutuksen noustessa ripeästi. Märän sukupolven voi ajatella koostuvan vuosina 1935–1955 syntyneistä – mahdollisesti myös 1960-luvulla maaseudulla syntyneistä – ikäluokista, jos ajatellaan, että maaseudulla muutokset alkoholiasenteissa saattoivat tapahtua viiveellä. (Sulkunen 1980, 159–162; 1981; Itäpuisto 2001, 32; Orjasniemi 2009, 42). Sen sijaan haastateltavani itse kuuluvat puolestaan pääosin vapaan alkoholin sukupolveen, joka on syntynyt 1970- ja 1980-luvuilla (Orjasniemi 2009, 41). Muutoin heitä on vaikeampi nimetä jonkin tietyn sosiaalisen sukupolven mukaan, vaikka esimerkiksi 1970–80-luvuilla syntyneistä on käytetty muun muassa nimitystä X-sukupolvi (esim. Bengtson, Biblarz & Roberts 2002) tai 1960-luvun jälkeen syntyneitä on kutsuttu pieniksi ikäluokiksi, joiden lähtökohdat elämälle ovat keskimäärin paremmat kuin vanhemmillaan (Heinonen 2006, 92). Esimerkiksi 1971–1975 syntyneille on annettu nimitys lamasukupolvi (Alestalo 2007, 151–152). Tässä haastateltavia voisi siis nimittää vaikkapa pienten ikäluokkien sukupolveksi, mutta ehkä tätäkin selvempää on sanoa, että he ovat sukupolvena isiensä lapsia eli he edustavat siis kokemuksellisesti nuorempaa sukupolvea (ks. Heinonen 2006, 197). He ovat nykyistä sukupolvea, johon edelliset sukupolvet ovat jättäneet jälkensä (Smart 2007, 45), ja joka puolestaan on jättänyt jälkensä näihin edellisiin sukupolviin

esimerkiksi määrittelemällä ja muokkaamalla niitä. Poikina tämä sukupolvi on siten myös vaikuttanut siihen, mitä edellisen sukupolven on olla isänä.

2.3.3 ”Isämiehet” alkoholikulttuurin ja elämäntapatutkimusten kontekstissa

Erityisesti alkoholin käyttöön sisältyy symbolisia, sukupuolta eli maskuliinisuuksia ja feminiinisyyskäsitteitä koskevia merkityksiä, jotka muuttuvat ajassa. Holmila (2001, 56) arvioi Erikseenin (1999) tanskalaistutkimuksen pohjalta, että vastavasti suomalaisessa kontekstissa alkoholi on ollut miehisyyden symboli. Juovaa miestä on pidetty etenkin 1900-luvun alun ihanteissa vahvana ja miehekkäänä. Alkoholi ja oikeus sen nauttimiseen olivat pitkään miehille merkki kuulumisesta ”täysivaltaisten, työnsä hoitaneiden miesten joukkoon”, ja mieskulttuurissa se lisäsi muun muassa omanarvontunnetta (Apo 1999, 131; Soikkeli 2006, 227). Enää juomisen ja miehekkyyden yhdistäminen ei ole itsestäänselvyys, vaan nykypäivänä ongelmajuova mies saatetaan nähdä selkärangattomana ja heikkona (Holmila 2001, 56). Toisaalta tällainen ristiriitainenkin miehen malli, jossa viina antaa itsevarmuutta, saattaa tietyissä tilanteissa olla sosiaalisesti mielekäs esimerkiksi nuorille miehille, vaikka se samalla heikentäisi itsekontrollia (Canaan 1996, 120). Jukka Sankalan (2009, 88, 92) mukaan muun muassa identiteetin rakentuminen ja tapa olla mies voivat aika ajoin kietoutua monimutkaisesti alkoholiin, sillä alkoholin juominen voi vahvistaa maskuliinisuutta. Kuten hänen tutkimillaan poikamiehillä, runsas alkoholin käyttö voi olla pääsylippu mieskaveriporukkaan ja tunnustus maskuliinisuudesta, mutta toisaalta se voi aiheuttaa ongelmia miehen itse kokemalle mieheydelle. Näin ollen tietty alkoholiin ja sen käyttöön liittyvä maskuliinisuus voi sisältää erilaisia arvostuksia ja arvotuksia.

Yleisemminkin suomalaisen mieheen on liitetty kansallisia erityispiirteitä. Suomalaisen miehen ”ylisukupolvisiin peruspiirteisiin” on nähty kuuluvan esimerkiksi eksistentiaalinen yksinäisyys, melankolisuus ja kommunikaatiokyvyttömyys. Suomalaista miestä on saatettu pitää yleisten maskuliinisten ominaisuuksien, kuten toiminnallisuuden, rationaalisuuden ja hallitsevaisuuden ohella poikkeuksellisen sulkeutuneena ja juopottelevana. Perinteinen suomalainen mies takertuu selviytymisen ja pärjäämisen eetokseen. Miehiltä kerätyissä elämäkertoissa esiinnousevia teemoja ovat olleet elämän ankeus ja vaikeudet, alkoholi, ankarat vanhemmat ja erityisesti hankala isäsuhde sekä huono kohtelu. Äiti on ollut etenkin perheen kärsijä, ja isä on näyttäytynyt kotona vain juoppona räyhääjänä ja säästänyt parhaat puolensa töihin. Miehet ovat irtautuneet isän elämänmallista, ja isä on ollut ”vain negatiivinen määre kasvavan pojan persoonallisuudelle”. Suomalaisen miehen kuva piirtyy tätä taustaa vasten surkeana, masentavana ja pettymyksien täyttämänä, vaikka sukupolvierot ovat myös tässä nähtävissä. (Jokiranta 2003, 14; Kortteinen 1992; Roos 1994, 22–23, 26; Sankala 2009, 87.) Näin piirtyneestä kuvasta suomalaisen miehen kurjasta elämästä on käytetty

myös nimitystä kurjamieskuva (Jokinen 1999, 23–24). Tässäkin on kuitenkin huomioitava, että tällainen puhe suomalaisesta miehestä ohittaa muun muassa sukupolven, sosiaalisen taustan ja asuinpaikan erojen vaikutukset miesten kokemuksiin. Stereotyyppisyydessään se ohittaa myös miehen elämän onnistumiset ja ilon. (Siltala 1994, 140–141; Jokiranta 2003, 16; ks. Jokinen 1999.)

1970–80-lukujen elämäntapatutkimuksissa¹⁹ tutkittiin muun muassa lähiöitä ja niiden baareja, alkoholia osana ”miehisen vapauden valtakuntaa” ja mieheyden ja alkoholin yhteyksiä, jotka osin irtautuivat edellä mainitusta kurjamieskuvasta mutta osin saattoivat sitä empiriaan perustuen toistaakin. Nyt 2010-luvulla näistä noin kolmen vuosikymmenen takaisista tutkimuksista välittyy kiehtova ajankuva, joka ei enää kaikilta osin välttämättä löydä vastinetta tässä päivässä. Ne kertovat senaikaisesta sukupuolten muutoksessa olevasta työn- ja roolijaosta, rajun rakennemuutoksen jälkikäluista ja ehkäpä myös miehistä ”kriisissä”. (Ks. Heinonen 2006, 18–22; Jokinen & Saaristo 2002.) Esimerkiksi Pasi Falk ja Pekka Sulkunen (1980) kytkivät alkoholin, miesidentiteetin ja miehen kosmisen yksinäisyyden yhteen tarkastellessaan suomalaisen miehen humalaa valkokankaalla. Humalassa symboloituva miehen kriisi kietoutui ydinperheeseen, jonka ulkopuolelle mies saattoi pudota. Samaan tapaan Juha Partanen (1991) puhuu heroistisesta juomisesta, joka on kollektiivista, ritualistista ja mieskeskeistä.

Matti Kortteisen (1983) Turhapuro-syndrooma –nimisessä artikkelissa taas hahmotettiin maassamuuton, lähiörakentamisen ja naisten palkkatyöläistymisen tuoneen rakenteellisina muutoksina ristiriitoja lähiöperheeseen. Vastaavasti Pertti Alasuutari (1990) väitöskirjassaan *Desire and Craving* sekä Pertti Alasuutari ja Jorma Siltari (1983) tutkimuksessaan *Miehisen vapauden valtakunta* tarkastelivat lähiöravintoloita sekä erityisesti lähiöravintolan tikkakulttuuria ja havaitsivat raskaan työn ja alkoholinkäytön olevan miehille toistensa symboleja. Mikä tätä vielä olennaisempaa, näiden voimakkaan yhteiskuntarakenteen muutoksen ravisteleminen miesten puheissa välittyi kitka itsellisyyden ja vastuun, yksilön ja yhteiskunnan sekä samalla logiikalla perheen sisäisten roolien välillä.

Tämä perheen tarkastelu suhteessa alkoholiin avaa kiintoisia näkymiä tutkimukseni kannalta. Miehet saattoivat kokea kotityöt pakoksi ja määräilyksi, jotka uhkasivat miehen asemaa, lastenkasvatuksen taas tasapainoiluksi, kun kurituksen puute saattoi tuntua arvon menetykseltä isänä. Samoin tasa-arvo saattoi tuntua uhkalta miehen asemalle. Lisäksi Alasuutarin (1990, 1986) analyysit alkoholistisesti juovien työläismiehien elämäntarinoista ovat kiintoisia tutkimukseni kannalta, koska niissä hahmottuu näiden miesten elämänkulku. Miehet rakentavat elämäntarinaansa siten, että villin nuoruuden jälkeen seuraa yleensä aloilleen asettuminen ja perheen perustamisen vaihe. Tässä yhteydessä miehet normaalisti mainitsevat lapset ja heidän syntymänsä. Alasuutari (1986) mainitsee lasten hankkimisen

¹⁹ Näissä tutkimuksissa käsiteltiin usein miehisiä teemoja tai elämänaalueita, vaikkeivät ne olleetkaan eksplisiittisesti miestutkimusorientoituneita (Jokinen 1999, 23).

olevan miehille tietyllä tapaa osa urakehitystä. Usein tätä vakiintumisen vaihetta kuitenkin seuraa kriisi, juomisen aloittaminen uudelleen ja monessa tapauksessa myös avioero. Rakentaessaan elämäntarinaansa miehet mainitsevat useimmiten lapsensa lauseella tai parilla. He eivät myöskään esimerkiksi viittaa siihen, millaisia isän juomaan ratkeaminen, vanhempien parisuhteen ongelmat tai avioero ovat olleet lasten kokemuksina. Vaimon reaktioista he puhuvat yleisemmin. (Alasuutari 1986, 40–55, 73.) Koska tutkimuksen tai tarinoiden painopiste ei ole miesten lapsissa, tämä lasten vähäinen esiintyminen tarinoissa on ymmärrettävää, mutta saattaa viitata siihenkin, että näiden ongelmajuovien miesten elämässä lapset ovat olleet sivujuonne. Toisaalta Roos (1987, 62) ehdottaa, että miehet kertovat osana elämäntarinoitaan erittäin harvoin perheestään, mikä viittaisi erilaiseen tarinoiden koostamisen tapaan kuin naisten elämäkerroissa.

Joka tapauksessa näistä ja monista muista tutkimuksista on välittynyt perheen sisäisestä dynamiikasta ehkä tavallaan stereotyyppinenkin mutta tuon aikakauden kulttuurisia hahmotuksia vastaava kuva. Samalla alkoholi on näissä tutkimuksissa mielenkiintoisesti kytketty mieheyteen ja miesidentiteettiin siinä missä tietynlaiseen suomalaiseen eetokseenkin. Juominen liitetään miehiseen vapauteen, ja juomistapahtumat ovat irrallaan perheestä ja vaimosta, kuitenkin perhe ”väijyy” taustalla ristiriitojen lähteenä. Näiden suurten ikäluokkien miesten on saattanut olla vaikeaa tai mahdotonta ansaita kunnioitusta perheessä työhön uppoutumisella, kuten heidän omien isiensä on ollut mahdollista tehdä, ja tämä on voinut saattaa heidät ristiriitaiseen tilanteeseen. Isän malli on saattanut olla vankkumaton auktoriteetti perheessä, mutta omissa parisuhteissaan suurten ikäluokkien miehet ovat saattaneet joutua huomaamaan opitun viitekehyksen toimimattomuuden. Erot ja muutokset sukupolvien ketjussa ovat voineet olla jopa valtavia, jos vertaa suurten ikäluokkien miehiä heidän isiinsä tai vastaavasti seuraavaan sukupolveen, heidän lapsiinsa. (Purhonen 2008, 35; Kortteinen 1982.) Ehkä pahinta ”kipuiluaikaa” tässä suhteessa näyttäisi olleen näiden miesten nuoren aikuisuuden aika 1970–80-luvuilla rakennemuutosten jälkimainingeissa. Tämä on suunnilleen samaa aikaa, jolloin haastateltavienikin isät ovat ottaneet ensiaskeliaan nuorina isinä erilaisten yhteiskunnan ja perheen ristipaineiden keskellä ja jolloin haastateltavani puolestaan ovat eläneet lapsuuttaan näissä perheissä. Siksi tällaisen ajankuvan esilletuominen on olennaista. Retrospektiivisesti on houkuttelevaa sanoa tutkimukseni tässä mielessä liittyvän elämäntapatutkimusten joukkoon, sillä se kiinnittyy myös tuohon aikaan ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen.

Tätä taustaa vasten on erityisen kiintoisaa tutkia, kuinka isyys ja mieheys asettuvat tähän kuvaan. Itäpuisto ja Grönfors (2004, 147–148) ovat kyseenalaistaneet väitteet, että miesten runsas juominenkin olisi maskuliinista ja sankarillista. Se voi olla sankarillista miesten mielestä, mutta tutkijoiden empiirisen aineiston valossa alkoholiongelmaiset isät eivät suinkaan näyttäyty maskuliinisina heidän poikiensa silmissä vaan ei-maskuliinisina ja ongelmallisina.

Vastaavasti angloamerikkalaisessa kontekstissa Trysh Travis (2009, 176) huomauttaa, että krooniset juomarit on historiallisesti nähty juomisensa epämiehistämisenä: he ovat menettäneet juomisen myötä miehisen perheenelättäjän roolinsa ja myös itsensä hallinnan, itsekontrollin. Näin he ovat jääneet maskuliinisen hegemonian ulkopuolelle. Hän tekee myös mielenkiintoisen huomion, että perinteisesti miesvaltaisessa AA-organisaatiossa miehet omaksuvat alistuneen maskuliinisuuden (*surrendered masculinity*) osaksi identiteettiään, jonka toteuttamisesta addiktiosta toipuminen riippuu. Miehet omaksuvat nöyryyden ja muiden palvelemisen ryhmässä osana AA:n ideologiaa ja alistuvat omien virheidensä edessä. Maskuliinisuus voi näin muuttaa muotoaan nopeastikin esimerkiksi voimakkaan ideologian vaikutuksesta.

2.4 Kuinka määritellä alkoholiongelmaa?

Suomalaiselle kulttuurille voi sanoa olevan ominaista vahvasti jännitteinen suhde alkoholin käyttöön. Siksi alkoholista, humalajuomisesta tai alkoholin haitoista puhuminen sisältää helposti arvolatautuneita ja jännitteisiä merkityksiä. Kulttuureissa, joissa humalahakuinen juominen on ollut laajalti etenkin ”kansan” parissa hyväksyttyä, mutta raittiusliike on ollut vahva ja vaikutusvaltainen, on jännitteinen suhde alkoholinkäyttöön usein ylipäänsäkin ominainen piirre. Juomista pidetään näissä kulttuureissa merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana. (Apo 2001, 200; Orjasniemi 2005; Alasuutari 1990, 45; Davis 1998, 103–104, 134.)

Myös alkoholiongelman määrittely on kulttuurisidonnainen sosiaalinen projekti (Itäpuisto 2005; Itäpuisto 2001, 27; ks. Ruisniemi 2006a, 15). Yhtenäisiä määritelmiä ei ole olemassa, ja eri tutkimuksissa käytetyt käsitteet vaihtelevat. Saatetaan puhua alkoholismista, alkoholiongelmistä, ongelmajuomisesta, alkoholin väärinkäytöstä, suurkulutuksesta tai juoppoudesta. Sen sijaan, että tehtäisiin kaksiluokkainen jako haitattomaan ja haitalliseen käyttöön, päihteiden väärinkäytön kuvaaminen jatkumona tuntuu tämän vuoksi perustellulta (Holmila & Raitasalo 2008, 295; Itäpuisto 2008, 91). Weckroth (1991, 14) toteaa, ettei juodun alkoholin määrällä voida arvioida esimerkiksi sitä, onko yksilö alkoholisti. Suurelta juodut määrät eivät välttämättä tee ihmisestä psykologisessa merkityksessä alkoholista (ks. myös Soikkeli 2006). Toisaalta alkoholinkulutuksen riskirajat eivät terveyshaittojen näkökulmasta ole minkäänlaisia turvarajoja, sillä humalajuominen saattaa aiheuttaa terveyshaittoja kokonaiskulutuksen ollessa pienempikin. Ja vielä toisaalta, rankkakaan alkoholinkulutus ei automaattisesti aiheuta terveysongelmia, tai ongelmat voivat ilmetä vasta hyvin pitkän ajanjakson päästä. (Kestilä & Salasuo 2007, 138.) Väärinkäyttö tai ongelmakäyttö ei siten ole yhtenäinen ilmiö (Blomqvist 2004, 174).

”Alkoholisti”, ”juoppo” tai ”suurkuluttaja” voi olla etenkin keskiluokan alkoholisoitumisen myötä työssäkäyvä tai työtön, perheellinen tai perheetön (Paakkanen 1991, 11). Mielikuvissa alkoholiongelmainen perhe on helposti yhtä

kuin moniongelmainen ”alkoholistiperhe”, mutta laajempi näkökulma, joka on omaksuttu esimerkiksi Lasinen lapsuus-projektissa, huomioi ylipäänsä perheet, joissa alkoholinkäyttö haittaa lasten kehitystä ja on muutenkin haitallista (Peltoniemi 2003, 53).

Lisäksi voi ajatella, että koko väestön alkoholinkulutuksen muutokset vaikuttavat kriteereihin, joilla määritellään juomisen kohtuuttomuutta tai kohtuullisuutta. Yhteisössä juomista ja sen kohtuullisuutta ei siis yleensä määritellä absoluuttisin määrin vaan vertaamalla juomista koko väestön senhetkisiin kulutustottumuksiin. Näin alkoholistinen juominen voidaan ajatella normaalijuomisen jatkeena, kulttuurisena ilmiönä ja emokulttuurinsa muunnelmana. Tällöin ei ole yksinkertaista vetää rajaa normaalin ja patologisen juomisen välille. (Alasuutari 1986, 1–2, 4–5.) Vaikka raja on liukuva, voitaneen etenkin räikeissä tapauksissa puhua kulttuurista tai yhteisöstä riippumatta ongelmajuomisesta tai kohtuuttomasta juomisesta.

Alkoholiongelman määrittely voi näin perustua paitsi määriin myös sosiaalisiin ja toiminnallisiin seurauksiin, joita juomisella on. Alkoholiongelmainen ei esimerkiksi halua tai pysty pitämään huolta perheestään tai työstään vaan laiminlyö niitä juomisen seurauksena ja/tai aiheuttaa ympäristölle häiriötä (Apo 2001, 248). Näissä määrittelyissä on nähtävissä lisäksi sosiaalisen aseman mukaisia painotuksia alkoholiongelmaiseksi leimautumisessa niin, että, kuten Itäpuisto (2003, 36) ilmaisee, ”arvostettua työtä tekevä varakas ihminen ei saa leimaa yhtä helposti kuin sellainen, jolla ei ole keinoja juomisen ja sen haittavaikutusten salaamiseen”.

On yhtä lailla haastavaa määritellä, missä vaiheessa vanhemman juominen alkaa olla lapselle haitallista. Tässä tutkimuksessa haastateltavien antama määrittely isien alkoholiongelmistä perustuu haastateltavien subjektiivisiin kokemuksiin ja siihen, että he ovat kokeneet isän juomisen vaikuttaneen tämän isyyteen tai mieheyteen. Itäpuisto (2008, 91) huomioi, että retrospektiivisiin aineistoihin tukeutuvissa tutkimuksissa aikuistunut lapsi usein määrittelee vanhemman alkoholiongelman. Toki tällöin määrittelyyn voivat vaikuttaa muisti ja jälkikäteiset arviot, jotka voivat erota lapsuudenaikaisista arvioista. Tutkimuksessani käytän pääasiassa termejä alkoholiongelmainen ja ongelmajuominen, joiden katson olevan merkitykseltään samankaltaisia ja pitävän sisällään ajatuksen, että isien juominen on ollut jollain tavalla ongelmallista haastateltavieni näkemyksissä (vrt. Itäpuisto 2001, 53–54).

2.5 Katsaus suomalaiseen alkoholikulttuuriin

Suomalaisen alkoholikulttuurin tai humaltumiskulttuurin²⁰ piirteitä on vaikea ymmärtää ilman yhteiskunnan muutosten tuntemusta. Yhteiskunnan muutoksista puhuin jo isyyden ja mieheyden muutoksen yhteydessä, ja myös tässä muutos nousee näyttämölle. Tämä näkyy siinä, että Suomen muuttuminen moderniksi yhteiskunnaksi on tapahtunut suhteellisen hiljattain ja nopeasti. Teollistuminen ja kaupungistuminen tapahtuivat vuosikymmeniä myöhemmin kuin useimmissa Euroopan maissa, ja vielä reilut puoli vuosisataa sitten noin puolet väestöstä työskenteli maaja metsätaloudessa. Siksi agraarikulttuurin, maalaisten elämänmuotojen, vaikutus alkoholikulttuureihin on ollut vahva. (Apo 2001, 14–15; ks. Peltonen 1988.)

Satu Apo (2001, 164) pohtii, että etnografien tutkimista teksteistä on löydettävissä kokonainen juomatilanteiden kirjo koskien suomalaista ”perinteistä” juomista menneinä vuosisatoina. Yllättäväksi näissä juomisen esityksissä hän nimeää sen, että suuri osa alkoholinkäytöstä on niissä ei-humalahakuista. Jos näiden kuvausten voidaan katsoa pitävän paikkansa historiallisesti, aiemmat sukupolvet ovat olleet juomatavoiltaan varsin ”eurooppalaisia”. Alkoholista on käytetty muun muassa energiantantajana, lahjana, tervetuliaistoivotuksena ja seurustelujuomana. (Ks. myös Peltonen 1984.)

Matti Peltonen (1988, 3–7) puolestaan arvioi, että itse asiassa käsitys suomalaisesta viinapäästä eli suomalaisista muita heikkolaatuisempaa ihmisalajina, metsäläisinä, joiden perinnöllisiin ominaisuuksiin kuuluu huono humalaluonto, syntyi vasta 1900-luvun alussa kieltolain hyväksymisen jälkeen ja raittiusliikkeen argumenttina. Suomessa alkoholiin ja sen kulutukseen on liitetty ehkäpä poikkeuksellisen vahvoja kieltoja. Niinpä sittemmin ajatus, ettei viina kerta kaikkiaan sovi tyypilliselle suomalaiselle, ja uskomukset suomalaisesta viinapäästä ovat siirtyneet ja on opittu sukupolvesta toiseen²¹. (Kuusi 2004, 56; Apo 2001, 211–212; Nätkin 2003, 33–34; Sulkunen 1987; Soikkeli 2006, 226–227.)

Vastoin käsityksiä juopottelevasta kansasta, esimerkiksi vielä vuonna 1970, Suomessa on arvioitu olleen väkilukuun suhteutettuna vähiten alkoholisteja Euroopassa. Kuitenkin esimerkiksi humalassa tehtyjen tappojen määrä on pienen kokonaiskulutuksen aikaankin ollut suuri, mikä on askarruttanut jo aikoinaan alkoholitutkijoita. (Apo 2001, 217; Kuusi 2004, 54; Simpura 1982.)

20 Markku Soikkeli (2006, 225) tekee erottelun juomien laatua koskeviin käsityksiin (kuka juo mitäkin) eli alkoholikulttuuriin sekä juomisen vaikutuksia koskeviin käsityksiin (kuka juo mitenkin) eli humaltumiskulttuuriin. Toisin kuin alkoholikulttuurissa, humaltumiskulttuurissa ryypiskely ja sen kunniakuuskin ovat näkyvässä asemassa. Esimerkiksi suomalaisessa kulttuurissa humalan tavoittelu aamulla, arki-iltoina tai useampana päivänä peräkkäin ei ole ollut suotavaa (Törrönen & Maunu 2007, 59).

21 Myös Petri Ruuska (1999) liittää ”suomalaisen viinapään” yhdeksi negatiivisen suomalaisuuspuheen piirteeksi muun muassa metsäläisyyden ja huonojen kommunikaatiotaitojen ohella. Hän päättelee mielenkiintoisesti, että tällaisilla suomalaisuuspuheen negatiivisilla puolilla voi itse asiassa olla yhteisön kannalta positiivisia vaikutuksia, koska niillä on yhteisöä rakentava merkitys ja niiden avulla saattaa olla siten mahdollista saavuttaa ”laajin solidaarisuuden piiri” (mt., 303).

Toki oletettavasti niin kauan kuin päihdyttäviä juomia on käytetty, on esiintynyt myös alkoholiin liittyviä haittoja. Juopottelevan miehen valta vaimoon ja lapsiin on nähtävissä ehkä selkeimmin juuri klassisissa ulosajotapahtumissa, joissa aggressiivinen, humalassa oleva mies riehuu siten, että vaimo ja lapset pakenevat kotitalosta turvaan. Näitä miehistä ylivaltaa käyttäviä aggressiivisia humalaisia on esiintynyt kaikissa yhteiskuntaluokissa, vaikka stereotypiat keskittyvät alkoholin kurjistamiin alempiin yhteiskuntaluokkiin, ”juopottelevaan kansaan”. Juoppo työmies -käsitykset elävät muun muassa kaikkien tuntemassa Turmiolan Tommin tarinassa väkijuomia käyttävästä talonpojasta. (Apo 2001, 139, 143–144; Alasuutari 1990, 32–33; Peltonen 1988.)

Tiukka alkoholin valmistusta ja käyttöä koskenut alkoholipolitiikka jatkui siis Suomessa varsin pitkään, ja sen aikana alkoholinkulutus oli väestötasolla alhaista. Alkoholipolitiikan linja alkoi lieventyä vasta viime vuosisadan puolivälissä. Satavuotinen suuren kuivuuden kausi siirtyi historiaan vuonna 1969. Tällöin sallittiin keskivahvan oluen myynti elintarvikeliikkeissä, ja myös ravintolaverkosto alkoi tämän jälkeen ripeästi levitä ja tihentyä. (Apo 2001, 22, 217; Simpura 1982.) Tämänjälkeisestä ajanjaksosta on puhuttu kasvavan kulutuksen Suomea. Keskioluen vapauttamisen jälkeen juomamäärät alkoivat lähestyä 1970-luvulla ”länsimaisia sivistysvaltioita”, ja sukupuolten väliset erot alkoholinkulutuksessa alkoivat pienentyä. (Apo 2001, 25, 217; Kuusi 2004; Simpura 1982.)

Kun siis kierretään takaisin kohti nykypäivää, Lasse Murron (2002, 176) mukaan alkoholi on nykyään kulttuurisesti laajasti hyväksytty sosiaalinen huume, jota 90 % aikuisväestöstä käyttää. Suurin osa heistä kuitenkin käyttää alkoholia kohtuullisesti tai vähän, vaikka suomalaisen alkoholinkäytön erityispiirre on ollut suuri kertakulutus, toisin sanoen humalahakuinen juomatapa, joka on yleisempää kuin useimmissa Euroopan maissa. Sen seurannaisina sosiaali- ja terveyshaitat ovat vahva suomalainen peruspiirre. (Ks. Sulkunen 1980; Simpura 1982; Velleman & Templeton 2007, 79.) Suomessa alkoholi aiheuttaa tutkimusten mukaan päihteistä edelleen selvästi eniten haittoja. (Kuusi 2004, Mustonen & Simpura 2005; Kestilä & Salasuo 2007, 126–127; ks. Orjasniemi 2009, 45.) Koska alkoholinkäyttö ja humalajuominen ovat kulttuurisesti hyväksytyjä, voi Nils Christietä ja Kettil Bruunia (1986) mukaillen nähdä alkoholin olevan huumeisiin verrattuna yhteiskunnallisesti huono vihollinen: se liittyy enemmistön elämäntapaan eikä ole vain marginaalisen ryhmän ongelma. On kuitenkin huomattava, että vaikka päihdehaitat ovat varsin yleisiä, ne eivät läheskään aina johda sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän käyttöön (Cunningham 1999; Kaukonen 2002, 141).

2.6 Ongelmajuomisen vaikutukset perheessä

Alkoholiongelmiensa laajuudesta huolimatta on juovan perheenjäsenen läheisten, etenkin lasten, kokemuksia ja omaa näkökulmaa valottavia tutkimuksia tehty suhteellisen vähän. Heille alkoholiongelmasta seuraavia haittoja ja riskejä sen sijaan on dokumentoitu melko kattavasti, etenkin angloamerikkalaisessa tutkimusperinteessä. (Ks. Itäpuisto 2005; Roine ym. 2009; Ackerman 1992; Backett-Milburn, Wilson, Bancroft & Cunningham-Burley 2008, 460–461; Velleman & Templeton 2007, 79–80; Orford, Templeton, Copello, Velleman, Ibanga & Binnie 2009, 380.) Myös suhtautuminen haittoihin on siinä mielessä muuttunut, että varhaisimmissa tutkimuksissa ajateltiin, etteivät pienimmät lapset huomaisi vanhempien alkoholismia, eikä se siten vahingoittaisi heitä. Painopiste on siirtynyt tästä käsitykseen, että kaikki päihteitä käyttävän vanhemman perheessä kasvavat lapset saavat haittoja, ja edelleen näkemykseen, että elämäntilanteet ja päihteidenkäytön vaikutukset lapsiin ovat monimuotoisia ja lapset myös erilaisia. Tutkimustulokset ovat osoittaneet, etteivät vanhemman päihteidenkäytön vaikutukset lapsen myöhempään elämään ole yksinkertaisia tai mustavalkoisia. Esimerkiksi varhaislapsuudessa saavutettu perusturvallisuus ja ympäröivät turvaverkostot ovat merkittäviä tässä. (Emshoff & Price 1999, 1113, 1120; Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 421; Peltoniemi 2003, 59; ks. Velleman & Templeton 2007.)

Lasten kokemukset samassa perheessä alkoholiongelmaisen kanssa elämisestä ovat suomalaisessa kontekstissa nousseet aivan viime vuosina keskusteluun muutamien tutkimusten myötä. Maritta Itäpuiston (2001; 2005; 2008) tutkimukset ovat tarkastelleet alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eläneiden lasten selviytymistä. Lasinen lapsuus –kyselyt ja niiden pohjalta julkaistut selvitykset ovat kartoittaneet ongelman yleisyyttä retrospektiivisesti aikuisilta (ks. Ilva & Roine 2009). Perhesuhteita ja alkoholiongelmia yleisemmin ovat pohtineet myös muun muassa Marja Holmila (2001, 2003; ks. myös Holmila & Raitasalo 2008) ja Ritva Nätkin (mm. 2003, 2006; 2009).

Itäpuisto (2005; 2008), Minna Ilva ja Mira Roine (2009) sekä Marja Holmila ja Kirsimarja Raitasalo (2008) ovat lisäksi luoneet kattavia katsauksia kotimaiseen ja ulkomaiseen tutkimusperinteeseen, joka koskee alkoholiongelmia perheissä. Tätä ei ole tarpeen toistaa kaikilta osin tässä yhteydessä. Merkittävimpiä huomioita on se, että näitä tutkimuksia on tehty muun muassa psykologian, psykiatrian ja lääketieteen parissa, ja kansainvälisessä tutkimusperinteessä etenkin psykologinen, ongelmakeskeinen lähestymistapa on ollut vallitseva. (Itäpuisto 2005, 25; ks. Ilva & Roine 2009, 19–20.) Lääketieteellinen tutkimus on hyvin pitkälti kohdistunut riippuvuuden biologiseen perimään, muun muassa alkoholismin periytymiseen isältä pojalle (Holmila & Raitasalo 2008, 295; esimerkkinä ks. Schuckit 1995). Näissä katsauksissa on lisäksi huomioitu esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa COA (children of alcoholics, alkoholistien lapset) ja ACOA (adult

children of alcoholics, suom. AAL, alkoholistien aikuiset lapset) -tutkimuksella olevan pitkä perinne. Sen keskeisiä kohteita ovat olleet juuri alkoholismin periytyminen sukupolvelta toiselle ja alkoholiongelmaisten vanhempien lasten psykososiaaliset ongelmat lapsuudessa sekä myöhemmin aikuisuudessa. Toisin sanoen juuri ongelmakeskeisyys ja riskinäkökulma ovat näissä korostuneet (Itäpuisto 2003, 44; 2008, 84–88, 91; Holmila & Raitasalo 2008, 294; ks. Ackerman 1992.)

Itäpuisto (2008, 84–88, 91) ja Holmila ym. (2008) ovat myös kritisoineet tätä tutkimussuuntausta ja he muun muassa huomauttavat, että COA- ja ACOA-suuntausten tuottama tutkimustieto esimerkiksi alkoholistivanhempien lasten käyttäytymisongelmista, ongelmista aikuisuudessa tai ylipäänsä riskeistä myöhemmin elämässä on aika ajoin ristiriitaista. Siksi puhuminen erillisestä alkoholistien aikuiset lapset -syndroomasta ei ole tutkimusten valossa perusteltua. Julian Brannen ym. (2000, 69) ovat huomanneet, että ongelmalähtöinen lähestymistapa on ollut vastaavasti keskeinen, kun on tutkittu esimerkiksi eronneiden perheiden lapsia ja sijaisperheiden lapsia. Negatiivisista lähtökohdista on tarkasteltu muun muassa näiden perheiden lasten ongelmakäyttäytymistä, koulupudokkuutta ja rikollisuutta. Ongelmakeskeinen lähestymistapa, jossa lapset nähdään riskin, patologioiden ja hallittavuuden termein (tulevia riskinuoria ja riskiaikuisia) (ks. Backett-Milburn ym. 2008, 463; ks. perhepatologioista myös Orford ym. 2005, 4–7), on esimerkiksi Steven Lukesin (2005, 101–102) mukaan yksi mahdollinen perheisiin kohdistuvan kontrollin muoto, ja edellisten kirjoittajien ajatuksia seuraillen tällöin voinee olla kyse myös hallinnasta ja kontrollista, joka ei orientoidu vain perheiden ja lasten hyväksi. Samalla tavoin Jähi (2004, 20) arvioi esimerkiksi perheenjäsenen psyykkisen sairauden yhteydessä usein ajateltavan tai puhuttavan patologioista tai patologisesta perheestä.

Millaisia seurauksia ongelmajuomisella tai alkoholismilla perheessä sitten on tutkimusten mukaan lapsille ja ylipäänsä perheen toimivuudelle, jos kiinnitetään huomiota muuhunkin kuin ongelmien periytymiseen? Richard Vellemanin ja Jim Orfordin (1993) tutkimuksesta käy ilmi, että ongelmajuovien vanhempien lapset raportoivat muun muassa epäsovaisammista ja riitaisammista perheoloista kuin tutkimuksen verrokit, joiden vanhemmilla ei ole alkoholiongelmaa (ks. myös Velleman & Templeton 2007). Myös kotimainen tutkimus tukee Vellemanin ja Orfordin havaintoja siitä, että parisuhteet voivat olla riitaisia ja väkivaltaisia perheissä, joissa on päihdeongelmainen, ja lapset voivat siksi kokea tällaisen lapsuusympäristön kielteisesti. Esimerkiksi isän alkoholismi saattaa riittää lasten kertomuksissa tekemään lapsuudesta helvetin. (Nätkin 2003, 35; Itäpuisto 2005; Utoslahti & Peltoniemi 2003.) Lapsuus alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa voi olla kokemuksena lapselle stressaava, pelkoa herättävä ja kuormittava (Holmila & Raitasalo 2008, 294).

Esimerkiksi melko hiljattain brittiläisessä tutkimuksessa (Backett-Milburn ym. 2008; 467; Wilson ym. 2007) haastatellut nuoret, joilla oli päihdeongelmainen

vanhempi, kuvailivat vanhempien aika ajoin olleen kykenemättömiä huolehtimaan heidän perustarpeistaan. Perheissä aikuisten ja lasten suhteet saattavat vanhemman alkoholiongelman vuoksi sekoittua, ja lapset saattavat ryhtyä vanhempiensa hoivaajiksi ja huolenpitäjiksi. Näin ollen perheissä, joissa vanhempi juo, roolit ja säännöt saattavat olla häilyviä ja sukupolvien väliset rajat epäselviä. Juova vanhempi ei välttämättä pysty täyttämään vanhemman tehtäviään, jolloin lapset saattavat omaksua aikuisen roolin ja joutua huolehtimaan itsestään. Lapset eivät koe tällöin vanhempaa hyvänä roolimallina. (Velleman & Templeton 2007; Straussner 1994, 394.) Perhe-elämän sääntöjä ei siis välttämättä noudateta. Muita mahdollisia negatiivisia lapsuuskokemuksia ovat tutkimusten mukaan esimerkiksi huoli ja epävarmuus, tunne perheen epävakaudesta, arkielämän kaoottisuus, sosiaalinen eristyminen sekä kokemus siitä että on ikävässä välikädessä kahden vanhemman välissä. Lapset voivat kokea jopa nälkää ja puutetta. Tutkimuksissa on todettu negatiivisten tunteiden olevan muun muassa kiukkua, vihaa, häpeää, syyllisyyttä ja pelkoa. (Velleman & Orford 1990, 297; Orford ym. 2005; Velleman & Templeton 2007; Holmila 2003, 80; Holmila ym. 2008, 422; Holmila & Raitasalo 2008, 294; Orford ym. 2009.) Erilaiset väkivallan muodot – henkinen ja fyysinen väkivalta, sosiaalinen ja taloudellinen väkivalta – saattavat olla läsnä alkoholiongelmaisen vanhemman perheessä (Itäpuisto 2003, 42–43; Paavilainen & Pösö 2003, 14–17; Velleman & Templeton 2007). Vanhemman alkoholiongelma nimenomaan lisää todennäköisyyttä, että suhde vanhempaan muistetaan negatiivisesti, mutta se ei luonnollisestikaan varmuudella ennusta tällaista suhdetta (Velleman & Orford 1993).

Alkoholiongelmista käydyssä keskustelussa voi nähdä sukupuolittuneita sävyjä käsityksissä vanhemmuudesta. Äitien päihdeongelmia on pidetty lapselle paljon dramaattisempina kuin isien suurelta osin siksi, koska äidit saataan yhä käsittää lasten ensisijaisiksi vanhemmiksi. Tästä syystä etenkin äitien päihteidenkäyttö on ollut enenevästi tarkastelun kohteena, muun muassa FAS-lapsikeskusteluissa, huostaanotoissa sekä äitien ohjaamisessa ja neuvomisessa. Kun äiti on päihdeongelmainen, isän rooli vanhempana saattaa olla vähäinen. Kun taas isä on päihdeongelmainen, saattaa äidin merkitys vanhempana korostua. Toisin sanoen, kärjistetysti, äiti saattaa olla perheestä huolehtija, kun isä juo, mutta sama ei välttämättä päde toisinpäin. Naisten perinteinen tehtävä siis korostuu miehen juomisen kontrolloijana (kun isällä on ”putki päällä”) ja lasten elämän turvaajana. Näin sukupuolten väliset erot voivat näkyä laajemmin myös siinä, että jos miehen, perheenisän, juominen vaikuttaa perheeseen, niin naisten juominen vaikuttaa helpommin koko yhteisöön tai yhteiskuntaan – esimerkiksi lasten huostaanottoina. Toisaalta isille itselleen isän rooli voi olla merkittävä voimavara päihdeongelmasta toipumisessa. (Nätkin 2003, 35–38; 2006, 17–20; Hakala 2009, 63; Ruisniemi 2006b, 178.)

Nätkin (2003, 38) on todennut, että siinä missä nykyisin on kiinnitetty huomiota etenkin äitien päihteidenkäyttöön, olisi aiheellista huomioida enenevässä määrin myös isien päihteidenkäyttöä. Iso osa mieserityisistä sosiaalisista ongelmista liittyy päihteisiin, ja siksi isien erityispiirteet esimerkiksi ehkäisevässä päihdetyössä olisi hyvä huomata. Perheasioita hoidettaessa, kuten äitiys-, lasten- ja perheneuvoloissa, muun muassa isien alkoholinkäytöstä kysyminen järjestelmällisesti nähtäisiin tarpeelliseksi. (Hulkkonen & Pihkala 2009.)

Vanhemman alkoholiongelmiin ja niistä lapsille seuraavien haittojen yhteys ei kuitenkaan tutkimusten mukaan välttämättä ole suoraviivainen. Ensinnäkin siinä, miten lapset kokevat näitä haittoja voi olla suurta vaihtelua, mutta myös aikuisuudessa yksilöt voivat tulkita hyvin eri tavoin sitä, kuinka paljon vanhempien alkoholiongelmat lapsuudenkodissa vaikuttavat myöhempään elämään. Lapsuuden ja nuoruuden kokemukset saatetaan kokea ahdistavina vielä pitkään aikuisuudessa, tai vastaavasti osa voi kokea menneisyyden taakan hellittäneen otteensa täysin. (Itäpuisto 2003, 43.) Erilaiset tekijät ja prosessit voivat minimoida juomisen vahingollisia vaikutuksia tai suojella lapsia niiltä (Velleman & Templeton 2007, 81). Esimerkiksi perhekulttuurin eli perheen sisäisten toimintamallien on havaittu voivan olla yhteydessä siihen, kuinka haitallisesti alkoholiongelmat vaikuttavat perheenjäsenten elämään. Perherituaalit, kuten perheen juhlat, traditiot ja vuorovaikutusrituaalit sekä rutiinit, kuten säännölliset yhteiset ruokailut, nukkumaanmenoajat, toimiva kommunikaatio sekä yhteiset vapaa-ajanviettotavat, voivat suojata lapsia vanhemman alkoholiongelman vaikutuksilta. Ne yhdistävät perhettä, tuovat jatkuvuutta lasten elämään sekä määrittävät perheen identiteettiä. (Backett-Milburn ym. 2007, 463; Wolin & Bennett 1984, 401–407; Velleman & Templeton 2007, 80–83; yleisemmin perherituaaleista ja perheen ”tekemisestä” käytäntöjen kautta ks. Morgan 2011; Morgan 1996.) On kuitenkin huomioitava, että juova vanhempi saattaa liukua näiden perherituaalien ulkopuolelle juomisensa pahenemisen myötä. Lämpimillä ja toimivilla vanhemmuussuhteilla on kuitenkin lapsille tärkeä merkitys myös haittojen pienentäjänä. Lisäksi lapsilla voi perhetilanteissa olla kyky arvioida ja vastata mielikuvituksellisestikin kohtamiinsa prosesseihin ja voimiin, ja tätä selviytymisen (coping) kyvyn näkökulmaa on korostettu hiljattain tutkimuksissa. (Backett-Milburn ym. 2007, 463; Morgan 1996, 80; Velleman & Templeton 2007; Holmila ym. 2008; Itäpuisto 2005; Orford ym. 2009.) Toisaalta ongelmajuomisen myötä kasautuvat tekijät, kuten perheessä vallitseva epäsope, väkivaltaisuus, turvallisen vanhemmuuden puuttuminen tai mielenterveysongelmat eli ylipäänsä epäsuotuisat olosuhteet, vaikuttavat negatiivisesti lapsiin. Näissä näkemyksissä vanhemman ongelmajuominen sinänsä ei välttämättä vaikuttaisi lapsen kokemuksiin ja haittoihin niin olennaisesti kuin muut haitalliset perheen vallitsevat käytännöt ja juovan vanhemman käytös. Toki liiallisella alkoholinkäytöllä on suuri merkitys niin epäsovun, vanhemman häiritsevän käytöksen kuin muidenkin negatiivisten elämäntapahtumien alullepanijana.

Toisaalta on myös tutkimuksia, joissa korostetaan nimenomaan vanhempien päihdeongelmien erityistä merkitystä. (Itäpuisto 2008; 87; Velleman & Orford 2001, 222; Holmila & Raitasalo 2008, 296.)

Alkoholiongelmaisten vanhempien lasten selviytymistä tutkinut Itäpuisto (2001, 17) korostaa, että kurjuusajattelu ja kovat elämäkokemukset nousevat tällaisista aineistoista herkästi esiin: negatiiviset asiat nousevat näkyville helpommin. Kuitenkin todemman kuvan saavuttamiseksi olisi hänen mukaansa nähtävä kurjuuden ja onnen kulkevan usein elämässä rinta rinnan. Tämä koskee myös alkoholiongelmaisten isien poikia ja heidän elämäänsä lapsuudenperheissään. Poikien kokemukset elämässä yleensä tai kokemukset isien vanhemmuudesta eivät välttämättä määrity ainoastaan haittojen, ikävien kokemusten tai kurjuuden kautta vaan ne voivat olla monimuotoisia.

Väitöskirjatyön tutkimusongelma jakautuu kolmeen teemaan. Ensimmäisen tutkimustehtävän kysymykset kuuluvat:

1. Millainen on ongelmajuovien isien ja heidän poikiensa suhde poikien näkemyksissä? Kuinka isien alkoholiongelmat ovat vaikuttaneet siihen?

Toinen tutkimustehtävä tarkastelee aihetta isyyksien ja maskuliinisuuksien näkökulmasta:

2. Millaista isyyttä ja mieheyttä pojat näkevät ongelmajuovien isiensä edustavan?

Kolmas tutkimustehtävä puolestaan tuo tarkasteluun pojan ja isän välisen vallan:

3. Millaisia valtasuhteita on löydettävissä poikien ja ongelmajuovien isien välillä?

Kaikissa tutkimuskysymyksissä, mutta etenkin ensimmäisessä, on keskiössä isä-poika-suhde ja alkoholin vaikutukset siihen. Tällaisia perhesuhteita tutkittaessa ajallisuus ja vaihtelut elämän varrella ovat niiden keskeinen osa. Tästä erityisyydestä juontuen on perhetutkimuksessa käytännössä vain harvoin mahdollista tutkia perhesuhteita esimerkiksi niiden vuorovaikutusta tarkkailemalla, vaan sen sijaan suhdetta on tarpeen valottaa perhesuhteen osapuolen tai osapuolten näkemyksiä ja kokemuksia kuulemalla. Tässä tutkimuksessa perhesuhde valottuu aikuisten poikien tarinoiden pohjalta.

Mielenkiintoni kohteena on myös juovien isien isyys ja mieheys poikien näkemyksissä sekä vallan ilmenemät isän ja pojan välillä. Esimerkiksi hegemoniset maskuliinisuudet liittyvät paitsi valta-asemiin sukupuolten välillä myös sukupuolen sisällä (Connell 2002, 9). Myös ikä ja sukupolvi siis tuottavat valtahierarkioita, ja tämän vuoksi onkin mielenkiintoista, millä tavoin valta liittyy ongelmajuovan, vanhempaa sukupolvea edustavan isän ja pojan suhteeseen ja millaisena pojat näkevät isän vallan.

Kysymyksiin nivoutuu luonnollisesti ajatus vanhemmuuden toteuttamisesta. Itäpuisto ja Grönfors (2004, 141–145) tulkitsevat Lasinen lapsuus -kirjoituskilpailukertomusten perusteella, että pojat ovat kokeneet juovat isät ennen kaikkea puuttuviksi, poissaoleviksi isiksi, vaikka he fyysisesti olisivatkin olleet paikalla. Koska tahdon selvittää, kuinka ongelmajuovat isät poikiensa käsityksissä ovat

toteuttaneet vanhemmuuttaan, pidän kriteerinä tutkittaville sitä, että he ovat nimenomaan kokeneet isän juomisen vaikuttaneen heidän isyyssäilyksiinsä ja olleen siten jollain tavoin ongelmallista.

Rajaan tutkimusasetelman isien alkoholiongelmiin ja jätän ulkopuolelle esimerkiksi huume- ja sekakäytön isien ongelmana. Angus Bancroft ym. (2005, 122) toteavat alkoholi- ja huumeongelmaisten vanhempien lasten kokemuksien olevan keskenään monella tavoin samanlaisia, mutta olennainen ero näiden välillä on alkoholin sosiaalisesti hyväksytty luonne verrattuna huumeidenkäyttöön liittyvään laittomuuden ja rikollisuuden stigmaan. Päihteisiin kytkeytyvät erilaiset päihdyttävät vaikutukset myös aiheuttavat eroja vanhempien käytöksessä. (Ks. myös Velleman & Templeton 2007, 81; Barnard & Barlow 2003, 45–46.)

Olennaista tutkimuksessa on juuri isän ongelmallisen alkoholinkäytön vaikutus pojan käsityksiin isästä, ei esimerkiksi se, määritteleekö poika kärsineensä isän juomisesta. Tällä en tarkoita vähätellä lasten negatiivisia kokemuksia vaan tahdon ainoastaan korostaa tutkimuksen painopistettä isä–poika-suhteessa sekä isyys- ja mieheyskäsitteissä ja ottaa huomioon sen mahdollisuuden, etteivät kaikki tutkittavat määrittele kokemuksiaan kärsimyksen kautta. Mitä tulee liialliseen alkoholinkäyttöön tai ongelmajuomiseen on tässä kyse haastateltavieni subjektiivisesta kokemuksesta, ei objektiivisesta mitasta liialliselle tai runsaalle alkoholinkäytölle. Isien ongelmajuominen ei välttämättä myöskään kestänyt haastateltujen koko elämän aikaa, mutta kuitenkin huomattavan osan siitä (vrt. Bancroft ym. 2005; Itäpuisto 2005).

Tutkimukseni tavoite on siis saavuttaa uutta ymmärrystä isän juomisen vaikutuksista poikien lapsuudenkokemuksiin ja laajemmin elämänkokemuksiin sukupuolinäkökulmasta: selvittää isän ongelmajuomisen vaikutuksia isä–poika-suhteeseen ja perheessä vallitseviin valtasuhteisiin sekä pojan käsityksiin isästä vanhempana ja miehenä. Etsin aineistosta sekä poikien henkilökohtaisia merkityksiä että sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä, joiden perhetutkija Carol Smart (2007, 158) painottaa olevan sosiologisesti keskenään yhtä tärkeitä.

Tarja Pösö (2008, 105) on todennut, että vaikeiden, ristiriitaisten tai kiistanalaisten perhesuhteiden tutkimuksessa teoreettiset, metodiset ja eettiset kysymykset kietoutuvat erottamattomasti yhteen. Tässä luvussa luotaan tutkimuksen menetelmiin ja laajemmin metodologiaan kytkeytyviä tutkimuksellisia ratkaisujani. Aloitan metodista ja aineistonkeruun toteuttamisesta. Käsittelen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä ja tutkijan positiota. Lisäksi avaan aineiston analyysimenetelmiä sekä niihin kytkeytyviä taustaoletuksia. Metodologiaan liittyvät tutkimuksen laadun ja luotettavuuden kysymykset, muun muassa reliabiliteettia ja validiteettia koskevan keskustelun, olen puolestaan sijoittanut tutkimuksen loppuun, lukuun 9.2.

4.1 Elämäkertahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Kuten olen jo ensimmäisessä luvussa kertonut, tutkimus on kvalitatiivinen haastattelututkimus. Tarkemmin määritellen haastattelumenetelmäni oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, ja haastattelujeni kohdejoukkona olivat nuoret miehet, joiden isä on juonut heidän näkökulmastaan ongelmallisesti. Koska haastattelun teemat koskevat haastateltavien koko tähänastista elämää, voidaan ne teemahaastattelun ohella ymmärtää elämäkertahaastatteluiksi. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa käydään kaikkien haastateltavien kanssa läpi samat teemat, mikä mahdollistaa vertailujen tekemisen haastattelujen välillä ja tiettyjen haastatteluissa toistuvien säännönmukaisuuksien tunnistamisen, mutta yksittäiset kysymykset, kysymysten järjestys ja muotoilu voivat vaihdella (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 11; Heath, Brooks, Cleaver & Ireland 2009, 80–81; Alvesson 2011, 9). Elämäkertahaastattelussa puolestaan käydään läpi haastateltavan sen astinen elämä tai tietyt osat tai tapahtumat siitä, jolloin tuloksena on haastateltavan elämäntarina (Atkinson 2007, 224; 1998, 6, 13). Koska tarkoitus oli antaa haastateltavien puhua mahdollisimman vapaasti ja rakentaa lapsuudessaan kertomusmaista selontekoa, puolistrukturoitu haastattelurunko sopi hyvin haastattelukysymysten esittämiseen (ks. Mason 2006, 67). Oli kuitenkin tärkeää, että haastatteluissa olisivat mukana tietyt teemat, minkä vuoksi narratiivinen, strukturoimaton haastattelu, jossa tutkija puuttuu haastatteluun niin vähän kuin mahdollista, ei olisi täyttänyt tätä ajatusta ja olisi voinut olla liian haastavakin teemojen runsauden vuoksi. Heath ym. (2009, 80–81) toteavat puolistrukturoidun haastattelun sallivan haastattelun teemojen läpikäymisen haastateltavien omilla ehdoilla ja tuovan mukaan myös aiheita ja yhteyksiä, joita tutkija ei ole

ottanut haastattelurunkoon. Tällainen joustavuus mahdollistaa tutkimuksessa myös odottamattomien aiheiden läpikäynnin. (Ks. Alvesson 2011, 9.)

Yhtenä vaihtoehtona tutkimuksen toteuttamiselle olisi ollut pyytää tutkittavia kirjoittamaan kertomuksia isän juomisesta. Näin on menetelty aika ajoin elämäkertatutkimuksissa, kuten kirjoituskilpailupyynnöillä kertynyttä elämäkerta-aineistoa käytettäessä (esim. Eläköön mies!, Isää etsimässä ja Sata-särmäinen nainen -elämäkerta-aineistot; Roos 1987; ks. myös Notko 2011, 28). Tahdoin kuitenkin myös mahdollisuuden kysyä tarvittaessa tarkentavia ja täydentäviä kysymyksiä. Lisäksi kirjoituspyynnöllä olisi ollut vaikea kattaa kaikki ne teemat, joita tahdoin käsitellä – isän juominen, isän isyys, mieheys, isän ja pojan suhde, tunteet ja elämänkulku – ja siksi metodinen valinta käyttää haastatteluja tutkimuksen toteuttamiseen tuntui perustellulta. David Silverman (2009) on argumentoinut, että menetelmien valinnassa laadullisessa tutkimuksessa voi näin käyttää ns. eliminointitekniikkaa. Toisin sanoen sen lisäksi, että perustellaan, miksi on valittu jokin tietty menetelmä aineistonkeruuseen, perustellaan myös, miksi toiset tarjolla olevat menetelmät eivät kävisi yhtä hyvin tutkimukseen.

Vaikka kysyminen suoraan lapselta on usein paras tapa saavuttaa lapsen näkökulma, tätä metodologista valintaa on käytetty harvoin alkoholitutkimuksen parissa. Vellemanin ja Orfordin (1993, 41) mukaan tämä johtuu suurelta osin siitä, että lasten voi olla vaikea ilmaista itseään senhetkisissä, syvästi tunteita herättävissä aiheissa. Tosin on todettava, että esimerkiksi uuden lapsuustutkimuksen näkökulmasta tästä voi olla eri mieltäkin, kun käsitetään lapset kompetentteina toimijoina ja kykenevinä vastaamaan omaa elämäänsä koskeviin aiheisiin (ks. esim. Corsaro 2005). Joka tapauksessa aihepiirin tutkimuksissa on usein omaksuttu tapa käyttää tutkittavina ongelmajuojojen aikuisia lapsia, jotka ovat kertoneet kokemuksiaan lapsuudesta (ks. Velleman & Orford 1999, 26; 1993, 41; Itäpuisto 2005). Oman tutkimusaiheeni kaltaisessa tilanteessa haasteeksi lasten haastatteluissa olisi väistämättä noussut vanhempien portinvartija-asema, sillä lapsen osallistumisesta tutkimukseen sovitaan aina vanhemman kanssa (ks. esim. Alasuutari 2005, 147). Kun tutkimuksen aiheena on isän isyys ja alkoholinkäyttö, olisi lapsen haastattelusta sopiminen vanhemman kanssa voinut merkitä ristiriitoja sekä haastateltavalle lapselle, hänen vanhemmalleen että tutkijalle. Haluaako vanhempi, että lapsi puhuu tutkijalle hänen alkoholinkäytöstään? Millaiseen ristiriitaan joutuu lapsi, joka puhuu tutkijalle isänsä vielä jatkuvasta ongelmallisesta alkoholinkäytöstä, kun isä tietää haastattelun aiheen? Nämä voivat olla eettisiä ja käytännöllisiä haasteita tutkijalle mutta eivät toki ylitsepääsemättömissä. Koin kuitenkin yhtä lailla tärkeäksi saada tutkimukseen mukaan haastateltavan elämänkulun aikuisuuteen asti ja isä–poika-suhteen ajallisen vaihtelun aspektit, joten päädyin valitsemaan informanteiksi aikuisia, jotka puhuvat ja muistelevat omaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan.

Niinpä aineistoni koostuu 21–42-vuotiaiden miesten haastatteluista. Laajensin aineistonkeruuprosessin aikana kohderyhmää hieman alkuperäisestä suunnitelmastani. Mikään metodologinen syy ei estänyt tätä, ja olennaisinta oli, että kohderyhmän haastateltavat olivat jo muuttaneet pois lapsuudenkodista ja mahdollisesti saaneet etäisyyttä sen tapahtumiin (ks. Jokiranta 2003, 97). Lisäksi heidän isänsä olivat todennäköisesti sotien aikaan tai sen jälkeen syntynyttä suurta ikäluokkaa ja ns. märkää sukupolvea (ks. Sulkunen 1980, 159–162), millä saattoi olla vaikutusta isien toteuttamaan isyyteen.

Tähtäsin tutkimuksessa noin kahdenkymmenen haastateltavan löytämiseen, sillä oletin, että aineiston määrän hallittavuuden kannalta tämä haastateltavien määrä olisi sopiva. Loppujen lopuksi haastateltavia kertyi yhteensä 21. Vaikka haastattelujen lukumäärä on suppeahko, aineisto on haastattelutekstin ja -tuntien määrällä mitaten (n. 36 tuntia haastattelupuhetta, 503 sivua litteroitua tekstiä rivivälillä 1 ja fonttikoolla 12) varsin laaja sekä varsin rikas sisällöltään. Pitkät ja syväluotaavat haastattelut mahdollistivat haastatteluteemojen perusteellisen ja monipuolisen käsittelyn. Niinpä aineiston hallittavuuden kannalta sekä aineiston keräämisen työläyden vuoksi oli hyvä rajoittaa aineisto tutkimusekonomisesti näin. Tietynlaista aineiston saturaatiota oli myös nähtävissä jo aineistonkeruuvaiheessa, sillä samat teemat alkoivat toistua haastatteluissa melko aikaisessa vaiheessa – vaikka haastattelujen tarinoissa oli samalla paljon yksilöllisiä piirteitä, niin kuin elämäntarinoissa aina. Aineisto osoittautui myös tutkimusasetelman kannalta riittäväksi, sillä esimerkiksi erilaiset analysoimani tarinatyyppit (ks. luku 5) olisi ollut mahdollista muodostaa jo pienemmästäkin aineistosta.

4.1.1 Aineistonkeruuprosessi

Koska tutkimukseni aihe oli monella tavoin haastateltaville henkilökohtainen ja mahdollisesti kipeitä muistoja koskettava²², ennen haastattelurungon laatimista ja haastattelujen toteutusta pohdin mahdollisia haastattelutilanteeseen ja tutkijan positioon liittyviä pulmakohhtia. Luin kvalitatiivisen tutkimuksen ja erityisesti haastattelututkimuksen oppaita, jotta melko kokemattomana haastattelijana en tekisi kentällä peruuttamattomia ja tutkimuksen tuloksiin vaikuttavia ”virheitä”, kuten tuolloin ajattelin. Olinkin jälkikäteen ajateltuna melko perusteellisesti valmistautunut haastattelujen tekoon.

Aloitin aineistonkeruuprosessin laatimalla tutkimuksen temahaastattelurungon (liite 1). Olin tässä vaiheessa määritellyt tutkimuskysymykseni, jotka kiehtoutuivat miesten käsityksiin alkoholiongelmaisen isän isyydestä ja mieheydestä, suhteesta isään ja vallasta. Isyys ja mieheys ovat käsitteinä melko abstrakteja,

²² Wilson ym. (2007, 141) huomauttavat, että tutkijalla voi olla omat oletuksensa siitä, mikä on tutkittavalle kipeä, arka tai sensitiivinen aihe. Kuitenkaan haastateltava ei välttämättä itse näe kokemuksiaan näin ja saattaa kokea haastattelunkin hyvin positiivisesti. Olen halunnut pitää tämän mielessäni, kun puhun sensitiivisen aiheen tutkimisesta: kaikki haastateltavani eivät välttämättä kokeneet aihetta sensitiivisenä ja arkana, kun taas osalle aihe oli hyvin kipeä erilaisista kokemuksista ja muistoista johtuen.

joten tavoitteena oli muotoilla teemojen kysymykset niin, että ne tavoittaisivat isyyden ja mieheyden ilmenemisiä arkipäivän konkreettisissa tilanteissa. Haastattelurungon alun teemoiksi otin lapsuudenkodin ja isän juomisen, jotka olivat aihealueina orientoivia. Niillä saisin käsityksen poikien kasvuympäristöstä ja isän juomisen vaikutuksista siihen. Vasta tämän jälkeen rungossa seurasivat kysymykset isyydestä, mieheydestä sekä isän ja pojan väleistä ja henkilökohtaisemmat ja mahdollisesti kipeitä aiheita koskevat kysymykset (ks. Atkinson 1998, 35).

Pyrin linkittämään useat kysymykset arjen tasolle ja arjen kielelle (ks. Ruisniemi 2006a, 104). Esimerkiksi isyyttä koskevat kysymykset linkitin arjen käytäntöihin, kuten kysymyksiin kasvattamisesta ja vastuusta kotona sekä isän ja pojan yhteisiin harrastuksiin ja niin edelleen. Suhdetta isään puolestaan pyrin tavoittamaan ajallisella ulottuvuudella eli kysymällä pojan isää koskevista ajatuksista lapsuudesta nykypäivään saakka. Mieheys oli teemana haastavin, mutta sen tavoittamiseksi päädyin ottamaan mukaan kysymyksiä muun muassa isän miestyypistä, odotuksista pojalle sopivasta käytöksestä, isälle tärkeistä asioista, käytöksestä kotona ja muiden seurassa ja isästä puolisona. Siinä missä osa kysymyksistä käsitteli kipeitäkin teemoja, viimeiset haastattelukysymykset puolestaan suuntasin positiivisiin asioihin (ks. Josselson 2007, 544). Tällaisen puolistrukturoidun rakenteen luominen oli myös kokemukseni mukaan hyödyllistä, jotta haastattelut pysyivät aiheessa ja hallittavan pituisina. Näin haastattelu ei vaeltele sattumanvaraisesti erilaisiin teemoihin (Daly 1995, 27). Haastatteluissa kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi haastattelurungon yläteemat, mutta ns. alakysymysten esittäminen vaihteli haastattelusta toiseen puolistrukturoidun haastattelun idean mukaisesti.

Teemahaastattelurungon valmistuttua aloitin aktiivisen haastateltavien etsinnän. Haastateltavien löytäminen osoittautui vaikeahkoksi ja hitaaksi sekä aiheen sensitiivisyyden että haastatteluihin hakemani kohderyhmän vuoksi. Lukuisissa tutkimuksissa on havaittu, että nuorten miesten saaminen haastateltaviksi on usein hankalaa (ks. Butera 2006; Itäpuisto 2001, 2005; Velleman & Orford 1990), siinä missä perhetutkimuksen parissa yleensäkin kaikenikäisten miesten (Daly 1995, 26; Daly 1996, 468). Esimerkiksi Velleman ja Orford (1990, 299) kokivat tutkimuksessaan ongelmajuovien vanhempien lapsista erityisen vaikeaksi löytää nuoria, 20–35-vuotiaita miehiä haastateltaviksi. Vastaavasti Daly (1996, 468) lähetti isien ajankäyttöä lasten kanssa koskevassa tutkimuksessaan organisaatioiden kautta rekrytointikirjeen 80 isälle, joista vain kolme päätti osallistua. Rita Jähi (2004, 65, 161) tavoitti tutkimukseensa vanhemman psyykkisestä sairaudesta haastateltavaksi vain yhden miehen, joka hänkin halusi puhua isäsuhteestaan eikä äitinsä sairaudesta. Jos tutkimus koskee vaikeita ja sensitiivisiä, kulttuurisesti arkoja aiheita, tämä saattaa pelästyttää mahdolliset haastateltavat osallistumasta (Heath ym. 2009, 50; ks. Pösö 2008, 102). Butera (2006, 1272) myös selittää, että miehet saattavat osana maskuliinisuuden ra-

kentamistaan tahtoa pitää tietyt, esimerkiksi henkilökohtaiset ja kipeät asiat, turvassa julkiselta katseelta.

Isyys ei ole liioin isätutkija Kerry Dalyn (1996, 468) mukaan aihe, josta miehet olisivat perinteisesti tottuneet puhumaan. Perhe ja siihen liittyvät asiat tai ongelmat käsitetään helposti edelleen yksityiseksi alueeksi, josta ei tahdota puhua ulkopuolisille, samoin kuin ylipäänsä henkilökohtaisten asioiden ja kokemusten jakaminen tuntemattoman haastateltavan kanssa voidaan kokea uhkaavaksi (Smart 2006; Renzetti & Lee 1993). Siksi Daly (1996, 468) arvioi kasvokkaisen rekrytointitapaamisen mahdollisten haastateltavien kanssa tärkeäksi, jolloin tutkijalla on tilaisuus perustella tutkimukseen osallistumisen syitä ja luoda henkilökohtainen kontakti haastateltaviin. Tällainen ei käytännössä kuitenkaan aina ole mahdollista, jos tutkija ei halua käyttää rekrytoinnissa esimerkiksi organisaatioita, joiden kautta haastateltavia voisi tavoittaa, tai jos haastateltavia ei esimerkiksi etukäteen ole tiedossa. Lisäksi organisaatioiden, kuten tutkimukseni tapauksessa Al-Anonin tai vastaavien omaisryhmien, kautta kootussa aineistossa voisi ajatella kuuluvan aina myös organisaation ääni. Tosin olen tietoinen myös siitä, että ongelmallisista ja vaikeista perhesuhteista saatava tieto on aina jollain tapaa välittynyttä, kuten myös kulttuuristen ja sosiaalisten konventioiden – tai mallitarinoiden – muovaamaa. (Itäpuisto 2001, 25; Pösö 2008, 100–101.)

Niinpä käytin useita keinoja haastateltavien löytämiseksi. Hain haastateltavia tutkimukseen aluksi ns. lumipallomenetelmällä, joka tuotti vain muutamia haastateltavia. Levitin myös useille yleisten kirjastojen ilmoitustauluille ilmoituksia tutkimuksestani. Tämä ei kuitenkaan tuonut lisää yhteydenottoja. Levitin ”Etsitään haastateltavia” -ilmoitusta yksittäisillä sähköpostilistoilla. Lisäksi yhteensä seitsemän eri sanomalehteä eri puolilla maata noin vuoden aikana julkaisi ilmoituksiani, joissa hain haastateltavia. Sanomalehdet vaihtelivat levikiltään alueensa päälehdistä pieniin paikallislehtiin ja ilmaisjakelulehtiin. Valitsin ilmoituslehdiksi paitsi tilattavia sanomalehtiä myös ilmaisjakelulehtiä siitä syystä, etten tahtonut lehtien tilaajuuden olevan osallistumisen kriteeri. Näin pyrin tavoittamaan haastattelujeni kohderyhmän mahdollisimman kattavasti. Ilmoitukset julkaistiin kaikissa lehdissä mielipidepalstalla (ks. esimerkiksi liitteessä 2). Jokainen, laajalevikkisissä lehdissäkin julkaistu ilmoitus tuotti kerralla vain muutamia yhteydenottoja. Runsaan vuoden pituisen haastateltavien etsimisprosessin jälkeen, kun koossa oli 21 haastattelua, päätin aineistonkeruun. Senhetkinen aineiston määrä haastattelupuheen määrällä mitattuna oli jo massiivinen, mikä vaikutti päätökseen olla haastattelematta enempää. Haastattelujen teon vaihe tutkimuksessa kesti näin runsaan vuoden toukokuusta 2006 heinäkuuhun 2007.

Haastateltavien rekrytointi käyttämilläni keinoilla teki heidän osallistumisestaan korostetun vapaaehtoista, mikä poisti joissain tutkimuksissa esiintyvän eettisen pohdinnan aiheen tutkittavien osallistumisen vapaaehtoisuudesta.

Haastateltavat ottivat yhteyttä minuun (paitsi lumipallomenetelmän kautta löytämäni haastateltavat, jotka olivat antaneet yhteyshenkilöilleen luvan luovuttaa minulle yhteystietonsa), joten he pystyivät myös säätelemään, mitä tietoja luovuttivat itsestään. Suurempia pohdinnan aiheita kuin vapaaehtoisuus voivatkin olla esimerkiksi haastateltavien anonymiteetti, johon palaan myöhemmin sekä haastateltavien valikoituneisuus, jos ilmoituksilla tavoitetaan aktiiviset ”osallistujatyypit” (Itäpuisto 2001, 25). Lehti-ilmoitukset ja myös niiden teksti ovat siis saattaneet vaikuttaa haastateltavien valikoitumiseen. Tutkimuksen osallistujat eivät siten välttämättä edusta kaikkia ongelmajuovien isien kanssa eläneitä poikia vaan mahdollisesti tiettyä aktiivista segmenttiä tästä joukosta (vrt. Heath ym. 2009, 51). Toisaalta on mahdollista, että ihmiset, jotka eivät muutoin tunne mielenkiintoa osallistua aktiivisesti, kokevat tärkeäksi kertoa kokemuksistaan omakohtaisuuden vuoksi. Tilanne on vähän sama kuin kirjoituspyyntöjen kohdalla: niiden pohjalta elämästään kirjoittavat miehet voivat olla melko erilainen ryhmä verrattuna ”tavallisempiin miehiin”, mutta on mahdotonta tietää täysin, kuinka ja missä suhteissa. Siksi turhan yleistävät kysymykset, kuten vaikka ”Millainen on suomalainen mies?”, eivät ymmärrettävästi voi saada tällaisten aineistojen pohjalta vastausta. (Hyvärinen 1994, 38.)

Muokkasin lehti-ilmoitusta ensimmäisten ilmoitusten ilmestymisen jälkeen lyhyemmäksi ja luettavammaksi, minkä koin vaikuttavan positiivisesti haastateltavien yhteydenottojen määrään. Olen myös pohtinut, missä määrin joidenkin lehtien tapa muokata ilmoitustekstiä omatoimisesti vaikutti saamiini yhteydenottoihin. Esimerkiksi eräässä sanomalehdessä mielipidepalstalla ilmoitukseni alkuperäinen otsikko ”Haen haastateltaviksi miehiä, joiden isä on juonut runsaasti” oli muutettu muotoon ”Oliko isäsi juoppo?”. On vaikeaa arvioida, kuinka paljon tämä jopa radikaali otsikon muutos on vaikuttanut haastateltavien valikoitumiseen. On mahdollista, että isän määrittely ulkopuolelta juopoksi on saatettu kokea loukkaavaksi, jolloin haastatteluun ei ole tahdottu osallistua.

Tämän ilmoituksen ilmestymisen jälkeen puhelimeeni tuli myös häirikkösoittoja ja -tekstiviestejä, joten tästäkin syystä on perusteltua arvella, että otsikko on voitu kokea sanavalinnoiltaan loukkaavaksi tai provosoivaksi. Episodi myös opetti minulle, että etenkin sensitiivisestä aiheesta tutkimusta tehdessä on haastattelupyynnön muodolla suuri merkitys. Jo yksittäisiin sanavalintoihin liittyy arvotuksia ja merkityksiä, jotka voivat vaikuttaa lukijoiden – mahdollisten haastateltavien – halukkuuteen lähteä tutkimukseen mukaan tai heidän tapaansa käsittää tutkimuksen tarkoitus.

Haastateltavia oli mukana tutkimuksessa eri puolilta Suomea, sekä kaupungeista että maaseudulta. Matkustin eri paikkakunnille tekemään haastatteluja, ja haastattelupaikkoina käytin esimerkiksi yleisten kirjastojen kokoustiloja ja yliopistojen kokoustiloja. Muutamassa tapauksessa haastattelu tehtiin haastateltavan kotona. En havainnut haastattelupaikalla olevan suurtakaan vaikutusta

haastattelujen onnistuneisuuteen. Lähinnä haastateltavien kotona tehdyissä haastatteluissa tulkitsin haastateltavien olleen hieman varautuneempia kuin yleisissä tiloissa tehdyissä haastatteluissa.

Haastattelut kestivät noin tunnista aina kolmeen tuntiin, ja nauhoitin ne digitaalisella sanelimella. Haastatteluprosessin aikana oikeastaan suurimmaksi huolenaiheekseni nousi se, ilmestyisivätkö haastateltavani sovitusti paikalle. Sattui useita tapauksia, joissa olimme haastateltavien kanssa sopineet haastatteluajan ja -paikan, mutta haastateltavat jättivät saapumatta, enkä saanut heitä enää myöhemminkään kiinni. Tämä oli harmillista, mutta ymmärrettävää, sillä ehkäpä haastateltavat saattoivat jo ajan sovittuaan tulla toisiin ajatuksiin eivätkä olleet valmiita puhumaan ventovieraalle mahdollisesti vaikeista elämänkokemuksistaan. Tämä haastateltavien katoamiskokemus näyttää olevan tuttu muillekin alkoholi-aiheista tutkimusta tekeville (vrt. Arminen 1994, 30; Itäpuisto 2001, 28).

Haastattelujen apuvälineenä käytin elämänviivakaaviota (ks. liite 3), johon haastateltava sai merkitä elämänsä merkittäviä tapahtumia ajallisesti sekä niiden aikana vallinneen mielialan. Tutkimuksissa on aika ajoin käytetty elämänviivatekniikkaa esimerkiksi haastattelujen apuvälineenä ja ryhmätyön menetelmänä. Vastaavasti muun muassa Isossa-Britanniassa on tehty tutkimuksia, joissa on käytetty samantapaisesti elämäruudukkoa (life grid) esimerkiksi hahmottamaan nuorten kokemuksia vanhempiensa päihteidenkäytöstä. Elämänviivamenetelmän avulla tutkittava voi hahmottaa ja konstruoida oman elämäntarinansa, ja siten se ylläpitää juonellisuutta haastatteluissa. Se ”ankkuroi” haastateltavan kertoman tarinan. (Ks. Alasuutari 1986; Backett-Milburn, Wilson, Bancroft & Cunningham-Burley 2008; Čermák 2004; Jokiranta 2003, 39; Koski-Jännes ym. 1998; Launonen 2003, 189–190; Parry, Thomson & Fowkes 1999; Roberts 2004; Wilson, Cunningham-Burley, Bancroft, Backett-Milburn & Masters 2007.) Tällaista elämänviivan piirtämistä on käyttänyt muun muassa Alasuutari (1986, 12, 17) haastatellessaan alkoholistisesti juovia työläismiehiä. Piirrettävä käyrä kuvasi mielialan nousuja ja laskuja elämän merkittävien tapahtumien aikana. Tällä tavoin haastateltavat rakensivat tietynlaisen tiivistelmän elämänkulustaan, joka vastasi mielessä olevaa elämäntarinaa. Näin elämänviivapaperi ja haastattelurungon rakentaminen elämäkerralliseksi olivat tutkimuksessani menetelmällisesti valintoja, joilla haastateltavat orientoituivat elämäntarinamuotoon ja joiden tuloksena syntyi narratiivisia selontekoja sekä haastateltavien että heidän isiensä elämistä. Samalla elämänviiva on tapa hahmottaa aikaa lineaarisesti etenevänä. Sensitiivisten aiheiden tutkimuksessa elämänviivan on nähty myös hälventävän ilmapiirin jännitteitä, rikkovan jään ja voivan muuttaa haastattelutilanteen kontrollin dynamiikkaa haastateltavan hyväksi. (Wilson ym. 2007, 136; Jokiranta 2003, 185; Parry ym. 1999.)

Esittelin elämänviivapaperin idean haastateltaville heti haastattelun alussa, kun ensin olin kertonut heille vielä kertauksena tutkimuksen tarkoituksesta,

siihen liittyvistä anonymiteetistä, kysymyksiin vastaamisen vapaaehtoisuudesta ja siitä, miten käyttäisin aineistoa jatkossa. Korostin myös haastattelun alussa informantin omaa asiantuntijuutta oman elämänsä ja kokemustensa suhteen (ks. Atkinson 2007, 239). Osa haastateltavista koki elämänviivapaperin täyttämisen hankalaksi, esimerkiksi siksi, että elämässä ei ollut yksittäisiä, yksilöitäviä, merkittäviä tapahtumia, jotka olisivat olleet yhdistettävissä tiettyyn ikään. Siksi kerroin heti haastattelun alussa paperin täyttämisen olevan vapaaehtoista. Kaikkiaan 16 haastateltavaa 21:stä täytti elämänviivapaperin. Yksi haastateltavista piirsi janalle kaksi elämänviivaa yhden sijasta ja selitti toisen kuvaavan mielialaa suhteessa isään ja toisen viivan mielialaa elämässä yleensä, mikä oli mielenkiintoisen analyttinen erittely (vrt. Jokiranta 2003, 192). En analysoinut näitä elämänviivakaavioita systemaattisesti, mikä olisi ollut mahdollista. Sen sijaan ne ovat olleet, kuten on mainittu, apuväline, ”ankkuri”, erilaisten elämänkulkujen hahmottamiseksi.

Vaikka haastattelujeni aihe oli potentiaalisesti arka ja vaikea, koin useimmissa tapauksissa haastattelujen ilmapiirin vaivattomaksi. Pyrin haastatteluissa jutustelumaisen ilmapiirin luomiseen ja parin haastattelun jälkeen opin muistamaan haastattelurungon pääpiirteisen kulun. Kysymysten luonteva esittäminen ilman jatkuvaa kysymyspaperiin turvaamista tai takertumista paransi haastattelujen sujuvuutta. Carol Warrenin (2005, 86–87) mukaan haastattelututkimuksen avoimuus edellyttää tutkijan valmiutta huomata haastattelutilanteen kuluessa merkityksiä, jotka saattavat tehdä aiemmin suunnitellut kysymykset epäoleelliseksi. Tällöin on tarpeen muokata tilanteessa haastattelukysymyksiä ja teemoja uudelleen vastaamaan esille tulleita merkityksiä tai haastattelun kulkuja. Tätä joustavuutta, kuuntelemista ja reagoimista uusilla lisäkysymyksillä huomasin tarvittavan elämäkertatyypissä haastattelussa jatkuvasti (aiheesta ks. Mason 2006, 67, 72–75).

Osa haastateltavista saattoi vitsailla tai esimerkiksi kertoa heitä nykyisin jo huvittavia anekdootteja isästään. Huumorin käyttö saattoi olla haastateltavien keino helpottaa muutoin vaikeaksi tai hermostuttavaksi koettua tilannetta. Huumori voi myös toimia keinona saavuttaa elämän – tai miksei oman tarinan – hallinta. On kuitenkin hyvä huomata, että se saattaa samalla peittää osin elämän kurjuutta ja epäonnea ja tuoda samalla sisäistä koherenssia tarinaan. (Hyvärinen 1994, 64.)

En vältellyt haastatteluissa hiljaisia hetkiä vaan yritin olla kiirehtimättä haastateltavien vastaamista ja annoin heidän jäädä miettimään vastauksiaan. Lyhyet, tai pitkätkin, hiljaisuudet voivat olla haastatteluissa toimivia, jos tutkija malttaa antaa haastateltavalle niihin aikaa. (Ks. Atkinson 1998, 35.) Ne saattoivat saada haastateltavan itse asiassa jatkamaan vastaustaan pidemmin ja pohtivammin. Luonnollisesti useat kysymykset haastattelujen kuluessa saivat tutkittavat vakavoitumaan, ja aika ajoin osan heistä oli vaikea puhua aroista asioista, kuten isän väkivallasta tai isän kuolemasta. Ihmiset ovat usein vasten-

tahtoisia puhumaan ulkopuolisille huonoista tai ristiriitaisista perhesuhteista etenkin, jos negatiiviset tunteet koskevat meneillään olevia perhesuhteita (ks. esim. Smart 2007, 138), mutta tässä ei kyse ollut niinkään vastentahtoisuudesta vaan puhumisen vaikeudesta. Minäkin tiedostin arastelevani kysymistä vaikeista ja henkilökohtaisiksi mieltämistäni asioista, kuten isän väkivallasta. Kuinka kysyä vaikuttamatta tunkeilevalta ja millaisin sanamuodoin ylipäänsä kysyä? (Ks. myös Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2003, 326.) En kuitenkaan tämän vuoksi jättänyt kysymättä mitään tärkeäksi kokemaani. Taustalla vaikutti paitsi tunkeilun pelko – liika tunkeilevuus ja urkkiminenkin olisi epäeettistä, painostuksesta puhumattakaan – siinä vaiheessa osin tiedostamattomasti myös tarve suojella haastateltavia, ettei heidän tarvitsisi kokea tai käydä läpi mieltään kouhuttavia tunteita tai muistoja (vrt. Heath ym. 2009, 87; Josselson 2007, 547; Ruisniemi 2006a, 106).

Kaikki tämä vaikutti myös omaan toimintaan tutkijana. Olen jälkikäteen miettinyt, missä määrin haastattelijana pyrin luomaan tietoisesti tai tiedostamatta haastattelujen tunnelmasta kepeää ja onko mahdollista, että tämä on estänyt myös joidenkin asioiden käsittelyn haastattelujen kuluessa. Siinä mielessä koen onnistuneeni haastattelijana, että useimmat haastateltavat puhuivat hyvinkin pitkästi, pohtivasti ja syvällisesti. Mainitsin, että arkoja ja vaikeita aiheita käsittelevään tutkimukseen mukaan lähtemisen kynnyks on miehille mahdollisesti korkea. Haastatteluissa kerran puhumaan päästyään haastateltavien puhetta kuitenkin riitti varsin runsaasti, pisimmillään kolme tuntia yhtäjaksoisesti. Haastateltavien puhe muuttui aika ajoin laajaksikin monologiseksi kerronnaksi, mikä toi elävyyttä ja omakohtaisen kokemuksen vahvaa välittymistä tarinoihin.

Mykkänen (2010, 129) toteaa miehille olevan tänä päivänä sallittua puhua tunteista. Hänen tutkimuksessaan miehet, isät, tuottivat monipuolista tunnepuhetta isäksi tulon tunteista. Vastaavasti tutkimuksessani kohtasin avointa puhetta tunteista, tuntemuksista ja kipeistä kokemuksista. Siksi oletan haastatteluissa vallinneen myös haastateltavien mielestä luottamuksellisen, turvallisen ja keskustelunomaisen ilmapiirin²³ (ks. Grönfors 1982), ja haastateltavat itse ilmaisivat olevansa tyytyväisiä siihen, että pääsivät puhumaan aiheesta. Aiemmin puhumattomien tai käsittelemättömien asioiden kertominen omasta näkökulmasta voi olla ihmisille tärkeää (Smart 2007, 138–139; Atkinson 2007, 235–236; King & Horrocks 2010, 58–59). Muutama haastateltava kommentoi haastattelun lopussa haastattelun olleen ”terapeuttinen” tai muutoin hyvä mahdollisuus päästä puhumaan aiheesta:

²³ Toki, vaikka haastattelu olisikin hyvin keskustelunomainen, se on aina tekniikkana ”keinotekoinen”, toisin sanoen ei-luonnollinen tilanne. Haastattelun tarkoituksena on aina saada aikaiseksi puhetta tietystä aiheesta, ja siksi olisi epäaitoa esittää tuotetut aineistot aivan kuin ne olisivat spontaanisti syntyneitä. (Smart 2006, 158.)

H²⁴: Joo, sinänsä, tää on, itsekin ajattelin tätä sillä tavalla just tuossa sen jälkeen, kun laitoin sulle sähköpostia, ajattelin, että tää on sillä tavalla mahtava tilaisuus, kun mä rupesin miettiin just sitä, että kun mä en oo esimerkiksi äitin kanssa koskaan puhunut näistä asioista. Isän kanssa en käytännössä koskaan ja hyvin vähän. Tää on sillä tavalla, ja varsinkin nyt kun tää keskustelu on käyty, ja näki millanen tää oli, niin oon kiitollinen että tähän tuli mahdollisuus.

T: Aa, minä olen kiitollinen, että sain haastateltavan. (naurahtaa)

H: Joo, ei vaan että tää on itselle sellainen, koska nää asiat on aika pitkälle ollut käsittelemättä [..]. (26-vuotias haastateltava)

Haastateltavat viittasivat siihen, kuten osa heistä suoraan mainitsi, ettei heillä useinkaan ole ollut tilaisuutta puhua lapsuudenkokemuksistaan kovin perusteellisesti kenellekään. Jokainen heistä on puhunut isän juomisesta jotakin esimerkiksi puolisoilleen, sisaruksilleen ja osa heistä terapiassakin. Vain muutamat heistä ovat tulleet keskustelleeksi nimenomaan isiensä isyydestä tai isän juomisen merkityksestä – tai käyneet läpi menneisyyttään ja kokemuksiaan isän juomisesta kokonaisuutena, aina kotoa muuttoon tai nykytilanteeseen asti. Ennen ääneenlausumattomien, puhumattomien tapahtumien tai kokemusten sanoiksi muuntaminen voi olla haastavaa (Fraser 2004, 189), ja kun haastateltavat kertovat läheisestä perhesuhteesta ja myös sen toisesta osapuolesta, tämä on eettisestikin jännitteistä. Oman elämäntarinan kertominen voi olla monille, eri syistä, kova paikka. Kuitenkin jo se, että haastateltavat pääsivät puhumaan tällaisesta aiemmin käsittelemättömästä aiheesta kiinnostuneelle kuulijalle, saattoi siis olla heille tietyllä tavoin terapeuttista (Arminen 1994, 29; Jähi 2004, 70; Pirskanen 2009; Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2011).

Joka tapauksessa haastatteluissa näkyi selväpiirteisesti ns. haastatteluyhteiskunnan (interview society) olemassaolo, toisin sanoen koko yhteiskunnan läpäisevän haastatteluformaatin olemassaolo, johon kansalaiset tottuvat lukuisissa arkielämän tilanteissa ja johon he ovat tutustuneet myös median, muun muassa erilaisten haastattelu- ja tunnustustyyppisten ohjelmien kautta. (Atkinson & Silverman 1997; Fontana & Prokos 2007; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 9.) Haastateltavat tuntuivat olevan hyvin perillä siitä, mitä heiltä odotettiin haastateltavan roolissa yleisemmin sekä minkätyyppistä puhetta heidän ajateltiin tuottavan. Isyyden uudet diskurssit ja isyyden näkyvyyden mediassa (Aalto 2004, 20) voi huomata myös haastatteluissani: tietyssä määrin tulkitsen isyyden ”medioitumisen” vaikuttaneen niihin tapoihin ja diskursseihin, joilla haastateltavat kertovat isistään. Ajanjaksot, joilta haastateltavat kertoivat muistojaan, vaihtelivat 1970-luvun alusta nykypäivään, sillä vanhimmat tutkittavat ovat syntyneet 1960-luvun lopussa ja nuorimmat 1980-luvun puolivälissä. Aikajänne, jolloin heidän isänsä

24 H = haastateltava

T = tutkija

ovat toimineet isinä ja jonka ajalta isyystarinoita kokonaisuudessaan kerrotaan, on siis myös kohtuullisen pitkä, yli kolme vuosikymmentä kattava.

Haastattelujen lopuksi kerroin vielä haastateltaville, että saattaisin ottaa heihin yhteyttä, jos litteraatio- tai analyysivaiheessa mieleeni nousisi lisäkysymyksiä. Kehotin heitä ottamaan yhteyttä, jos mitä tahansa sellaista tulisi vielä mieleen, mistä he haluaisivat puhua tai, esimerkiksi, mikäli he muistaisivat vielä jotain, mitä tahtoisivat kertoa. Yleensä jäimme vielä haastateltavien kanssa keskustelemaan esimerkiksi tutkimusaiheestani yleisesti ja siitä, miten he olivat kokeneet haastattelun. (Vrt. Itäpuisto 2001, 32–33.) Jokaisen haastattelun jälkeen kirjoitin myös pienimuotoista tutkimuspäiväkirjaa, johon kuvailin muun muassa haastattelun kulkua ja ilmapiiriä sekä mieleeni nousseita ajatuksia ja pohdintoja.

Aineistonkeruun aikana ja sen päätyttyä litteroin haastattelut. Noudatin melko yksinkertaista litterointitapaa. Kun kiinnostus kohdistuu haastattelun asiasisältöihin ennemmin kuin siihen, miten ja milloin asioita sanotaan, kovin yksityiskohtaista litterointitekniikkaa ei tarvita (Ruusuvuori 2010, 424–425). En käyttänyt esimerkiksi keskustelunanalyysissä käytettyä tekniikkaa, jossa muun muassa puheen lyhyet tauot ja rivitykset merkitään. Sen sijaan olen merkinnyt sulkuihin, mikäli haastateltava vaikkapa nauraa tai mahdolliset selvästi erottuvat äänensävyt. Hakasulkuihin [...] olen merkinnyt, jos olen jättänyt tekstiä pois tai tarkentanut haastateltavan sanomaa. Olen myös muuttanut joitakin yksityiskohtia tunnistettavuussyistä. Lisäksi olen saattanut poistaa luettavuuden vuoksi joitain täytesanoja, kuten *niin kuin* ja *tuota*, jos niitä on ollut tekstissä runsaasti. Näiden merkintätekniisten seikkojen tuloksena haastattelulitteraatiot näyttäytyvät yhtenäisempinä kertomuksina kuin jos teksti viipaloituisi haastattelijan lyhyiden kommenttien katkomiksi, katkonaisiksi viipaleiksi tekstiä. Tässä mielessä litteraatiotekniikka on myös tutkijan keino tuottaa yhtenäisempiä narratiivimuotoisia kertomuksia.

4.1.2 Eettisyyden kysymykset tutkimuksessa

Kuten olen maininnut, haastattelut voivat olla emotionaalisesti, moraalisesti ja eettisesti latautuneita tilanteita (Kvale 1996; Kortteinen 1992, 43). Tämän vuoksi pidin tärkeänä jo etukäteen pohtia ja ottaa tutkimuksen toteutuksessa huomioon paitsi tutkittavien haastatteluissa mahdollisesti pintaan nousevat tunteet myös muut tutkimukseen liittyviä eettiset kysymykset, kuten haastateltavien anonymiteetti ja haastattelujen luottamuksellisuus ja tietosuoja (ks. Kvale 1996). Heath ym. (2009, 21) kirjoittavat, että tutkimusprosessi kokonaisuudessaan vaatii eettisten kysymysten huomioimista, niin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, aineistonkeruussa kuin analyysissä ja raportoinnissakin. Sosiaalitutkimuksen tulee suhtautua asiaankuuluvalla huolella ja arvostuksella tutkimukseen osallistuvia kohtaan ja muun muassa välttää haittojen ja riskien aiheuttamista tutkittaville (ks. Kvale 1996; Peled & Leichtenritt 2002; Josselson 2007, 543–544). Koen, että

sensitiivisen aiheen²⁵ tutkijan on tarpeellista olla tietoinen tutkimuksessaan paitsi normiperustaisesta etiikasta, johon kuuluu eettisiä absolutismeja, kuten haastateltavan informoitu suostumus, luottamuksellisuus ja anonymiteetti ja jo mainittu vahingon aiheuttamisen kieltö, myös situationalisesta etiikasta. Tutkija saattaa esimerkiksi haastattelutilanteissa kohdata eettisiä kysymyksiä, joihin hänen on reagoitava tuossa tilanteessa oman harkintansa mukaan. (Heath ym. 2009, 22–23; Josselson 2007.) Perhetutkimuksessa on noussut esille tällaisen neuvottelullisen ja tilannekohtaisen eettisen ajattelun mahdollisuus ”objektiivisten” eettisten normien rinnalla (tai jopa tilalla): koska perhesuhteet ovat henkilökohtaisia ja ainutkertaisia, eettinen toiminta voi rakentua niitä tutkiessa myös tapaus- ja tilannekohtaisesti. (Pösö 2008, 96–97.)

Eettisistä kysymyksistä tutkimuksessani korostuvat kuitenkin klassiset haastattelututkimuksen normiperustaiset eettiset kysymykset, etenkin anonymiteetin, luottamuksellisuuden ja kunnioittavan suhtautumisen tärkeys (ks. King & Horrocks 2010, 117–120). Haastateltavat kertoivat haastatteluissa varsin kattavasti omasta elämästään, isiensä elämästä ja sivujuonteena muiden perheenjäsenten elämästä. Kerrotut asiat olivat usein arkaluonteisia ja aika ajoin sellaisia, etteivät pojat olleet puhuneet niistä aiemmin kenelläkään. Ne sisälsivät paljon yksityiskohtia, kuten perhesuhteiden, ajankohtien ja paikkojen kuvauksia, joista henkilöt ovat potentiaalisesti tunnistettavissa. Osa haastateltavistani kysyi vielä erikseen heistä käytettävistä tiedoista haastattelutilanteessa anonymiteetistä kertoessani, ja he tahtoivat varmistaa tunnistamattomana pysymisensä. Vaikka kaikki haastateltavat eivät olisi välittäneet omasta anonymiteetistään, he eivät välttämättä tahtoneet läheistensä olevan tunnistettavissa kertomistaan detaljeista.

Jo lähtökohtaisesti haastateltavien anonymiteetti ja luottamuksellisuus tutkimuksessa ja tutkimusraportissa tulee aina varmistaa esimerkiksi poistamalla tai muuttamalla tunnistamista mahdollistavat yksityiskohdat tutkimusraportista, etenkin siinä käytetyistä haastattelukatkelmista (ks. Alasuutari 2005, 20; Heath ym. 2009, 35–36; Greenstein 2006, 167). Tämä ei kuitenkaan välttämättä riitä, jos esimerkiksi yhdistelemällä saman haastateltavan haastattelukatkelmat elämän kattavaksi tarinaksi henkilöys on tunnistettavissa. Niinpä olen harkinnut tarkkaan, mitä taustatietoja pojista ja heidän isistään voi kertoa ja luokitella aineiston kuvauksessa; mitä haastattelukatkelmia voi käyttää ja mitä tietoja niistä on häivyttävä tai poistettava; mitä yksityiskohtia muutettava; ja myös kuinka merkitä haastattelukatkelmat (keneltä haastateltavalta se on peräisin, voiko haastateltavan iän mainita, voiko sama tunniste juosta läpi tutkimuksen). (Ks. McLaughlin 2009, 54; vrt. Ruisniemi 2006a, 89.)

Olen päätenyt esimerkiksi Marianne Notkon (2011, 22) väkivaltaa ja vahingoittavia perhesuhteita tutkiessaan käyttämään ratkaisuun, jossa en ole liittänyt

25 Sensitiivisen aiheen määrittelyistä ja olemuksesta sekä sensitiivisen aiheen tutkimisen haasteista perhekontekstissa ks. Hämäläinen, Pirskanen & Rautio (2011).

aineistokatkelmiin haastateltavien pseudonyymejä tai haastattelun numeroa. Näin eri kohdissa viitattuja saman henkilön tarinan osia ei voi yhdistää toisiinsa, jolloin yksittäisen haastateltavan kokonaista tarinaa ei ole mahdollista koota ja yksittäisten haastateltavien tunnistamattomuus säilyy. Sen sijaan olen useimmissa tapauksissa merkinnyt haastattelukatkelmien perään haastateltavan iän, joka voi kiinnostaa lukijaa. Tosin joissakin kohdissa olen jättänyt iänkin merkitsemättä, jos olen katsonut tietämiäni seikkojen valossa sen vaikuttavan haastateltavien tunnistamiseen tai mikäli kerrottu asia on erityisen arkaluonteinen. Ikä taustatietona ei aina lisää yksittäisten haastateltavien tunnistamisen riskiä, koska samanikäisiä haastateltavia oli kutakin enimmäkseen useampia. Esimerkiksi haastatteluhetkellä 26-vuotiaita miehiä sattui aineistooni peräti kuusi. Menettelystäni johtuen haastattelujen informaatioarvo voi jossain määrin heikentyä, samoin tutkimuksen tulkintojen pätevyyden arviointi, mutta tämä menettely on tutkimuksen eettisyyden vuoksi välttämätön (ks. Alasuutari 2005, 20; Heath ym. 2009, 35–36). Siten haastateltava saattaa itse tunnistaa omia haastattelukatkelmiaan tutkimuksesta, mutta olen yrittänyt tehdä tunnistamisen muille mahdolltomaksi. Lisäksi haastateltavien jakautuminen eri puolille Suomea vähentää heidän tunnistamisensa riskiä, koska heitä on vaikea sijoittaa johonkin tiettyyn kontekstiin (vrt. Jähi 2004, 83). Koska olen halunnut tällaisesta menettelystä huolimatta osoittaa, että kukin haastateltavani on saanut äänen tutkimuksessa, olen liitteessä 4 eritellyt käyttämäni haastattelusitaattien määrän jokaiselta haastateltavalta (vrt. Notko 2011).

Alasuutari (2005, 18) kirjoittaa tutkimuksen yleisinhimillisen ohjenuoran olevan kunnioittavan suhtautumisen tutkittaviin ihmisiin. Tämä liittyy muun muassa siihen, että tutkija on yleensä suhteessa tutkittavaan hallitsevassa roolissa sekä siihen, että tutkimus ei saisi aiheuttaa vahinkoa tai vaaraa tutkittaville (ks. myös King & Horrocks 2010, 106). Pösö (2008, 98) pohtii myös osuvasti paitsi tutkimustilannetta koko tutkimusprosessia: ”Tutkijan velvollisuus on olla sensitiivisesti läsnä. Eettistä ymmärrystä ja taitoa kysyy se, miten hän reagoi tutkimuskohteen tai -prosessin jännitteisiin ja ongelmiin.” Pidän eettisen ymmärryksen osana kunnioittavaa suhtautumista, joka kytkeytyy myös haastattelutilanteisiin ja vuorovaikutukseen haastateltavan kanssa: tutkijan tulisi suhtautua kunnioittavasti haastateltavan kertomukseen – siihen, mitä hänellä on kerrottavanaan tutkijalle. Siten tutkittava voi tuntea, että hän on oman elämänsä ja kertomuksensa asiantuntija. Tutkija voi myös viestittää arvostavansa haastateltavan antamaa osuutta tutkimukseen. Myöskään tutkimusraportissa haastateltavia ei pidä esittää esimerkiksi tarpeettoman loukkaavasti tai luomalla heistä jopa koominen vaikutelma (Alasuutari 2005, 19–20), mikä liittyy eettisyyden kysymyksiin tutkimuksen raportointivaiheessa.

Tutkittavien haastatteluissa mahdollisesti pintaan nousevat tunteet ja stressi on myös tärkeää tunnustaa ja tunnistaa sekä pyrkiä pitämään haastattelun

aiheuttama riskin tunne informantille mahdollisimman matalana. (Lee 1993; Warren 2005, 88–89; Josselson 2007, 543–544.) Esimerkiksi jos haastattelu koskee puhujan menneisyyttä, on puhuja jo saattanut omaksua menneisyyden tapahtumien jälkeen uuden minäkuvan. Haastattelussa hänen täytyy kohdata uudelleen menneisyyden minä ja tapahtumat, jotka hän on jo jättänyt taakseen. (Warren 2005, 89.)

Yleensä kvalitatiivisessa tutkimuksessa pidetään tärkeänä luottamuksen rakentamista ja hyvän suhteen luomista tutkijan ja haastateltavan välille, ja empaattinen asenne auttaa tässä (ks. esim. Fontana & Prokos 2007; Josselson 2007, 543; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 41). Amy Shumanin (2006, 152) mukaan nimenomaan empatia tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää haastateltavaa esimerkiksi ajasta, paikasta tai omien kokemusten erilaisuudesta riippumatta. Ruthellen Josselson (2007, 545) myös ilmaisee, ettei tutkijan ole suotavaa moralisoida tai tehdä suuntaan tai toiseen tuomioita tai arvioita haastateltavan kertomiin asioihin, yleisesti hyväksyvä ja sympaattinen suhtautuminen haastateltavaan sen sijaan on paikallaan. Ajattelen empatian olevan jo haastattelijan luontainen reaktio haastateltavan kertomiin asioihin ja sen näkyvän haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa. Haastattelijana pyrin antamaan haastateltaville palautetta nyökkäilemällä sekä myöntelemällä ja esitin myös tarkentavia kysymyksiä, mutta yritin välttää esimerkiksi haastateltavan sanomisien analysointia terapeutiseen tapaan, koska koin, ettei se kuuluisi ”rooliini”. Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula (2005, 50–51) ovat myös oivaltaneet haastateltavan voivan odottaa tutkijalta myötätuntoa kokemuksilleen, vaikkapa nonverbaalisella viestinnällä tai rakentamalla puheenvuoronsa tietynlaisiksi. Tällaisessa tilanteessa haastattelijan passiivisuus ja reagoimattomuus haastateltavan kertomiin asioihin voidaan tulkita kiinnostuksen puutteeksi. Tämä ei puolestaan edistä vuorovaikutusta tai rohkaise haastateltavaa kertomaan luottamuksellisia asioita. Kuuntelin siis aktiivisesti mutta rauhallisena ja rohkaisten (active listening, ks. Johansson 2005; Josselson 2007, 543). Vaikka olin miettinyt tutkijan rooliani etukäteen, päätös siitä, kuinka reagoida esimerkiksi haastateltavien kertomiin heille vaikeisiin asioihin ja järkyttäviinkin lapsuuden ja nuoruuden kokemuksiin, jäi väistämättä aina kunkin haastattelutilanteen situationaalisen etiikan (ks. Heath ym. 2009, 22–23) mukaisesti harkittavaksi.

4.2 Tutkijan itsereflektio osana tutkimusta

Nykymetodologian mukaisesti tutkijan on hyvä määritellä tavat, joita hän käyttää lähestyessään tutkimuskohdetta ulkoapäin. Tämä sisältää paitsi tutkijan käyttämät teoriat ja käsitteet myös tutkijan henkilökohtaisen suhteen aiheeseen. Pitäisikö tutkijan jakaa tutkittavien kanssa samoja ominaisuuksia tai samanlainen tausta esimerkiksi tuottaakseen validia tietoa? Odotetaanko oman tai vieraan

kulttuurin tutkijalta toisenlaista ymmärrystä, totuutta tai tietynlaisia mielipiteitä? Itsereflektio merkitsee näin esimerkiksi tutkijan henkilökohtaisten sitoumusten, tutkimuskohteen läheisyyden, esimerkiksi sisä- tai ulkoryhmäläisyyden ja ymmärrykseen vaikuttavien tekijöiden hahmottamista ja auki kirjoittamista. (Apo 2001, 39–40; Heath ym. 2009, 39; ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 41–42.)

Usein on ajateltu, että mitä enemmän haastattelija jakaa haastateltavan kanssa samankaltaisuuksia sitä helpompaa hänen on saavuttaa haastateltavan luottamus ja tuottaa täydempää tietoa tutkimuskohteestaan. On nähty esimerkiksi samantapaisesta sosiaalisesta taustasta voivan olla hyötyä: esimerkiksi lapsiperheiden haastatteluissa, tutkijan oma vanhemmuus voi olla luottamuksen synnyn kannalta tärkeämpi yksittäinen piirre kuin esimerkiksi ikä tai sosiaaliluokka. Toisaalta tätä on kyseenalaistettu melko samantapaisesta lähtökohdasta: kuinka tietää, mitkä tutkijan ominaisuudet ovat olennaisia missäkin yhteydessä? Vaikkapa haastattelijan sukupuoli voi olla merkityksetön, jos haastateltavien välillä on ikäerojen tuoma kuilu. Edelleen, erot tutkijan ja tutkittavien välillä voivat estää tutkijaa ottamasta asioita annettuina, ja haastateltava saattaa selittää ja kuvailla asioita ja oletuksiaan perusteellisemmin, koska ei voi olettaa niiden olevan tutkijalle tuttuja. (Heath ym. 2009, 40–41; Josselson 2007, 547; Warren & Karner 2005, 148–149.)

Olen sekä ennen kentälle menoa että haastatteluja analysoidessani pohjinnut tutkijan positiotani sekä haastattelutilanteiden että aineiston tulkinnan näkökulmasta. Näiden kannalta merkittäviä positioita ovat lähinnä ikä, lapsuudentausta ja sukupuoli. Mitä tulee ikään, aineistonkeruun aikaan nuorimmat haastateltavani olivat minua vajaat kymmenen vuotta nuorempia ja vanhimmat haastateltavat runsaat kymmenen vuotta vanhempia. Suuri osa haastateltavistani oli kanssani suunnilleen samanikäisiä. Tästä syystä en koe iän sinänsä luoneen merkittäviä auktoriteetti- tai sukupolvierokysymyksiä, vaikka tiedostan tutkijan position itsessään sisältävän aina jossain määrin valtaa (ks. esim. Josselson 2007, 546). Tätä asetelmaa pyrin rikkomaan, kuten olen jo maininnut, muun muassa korostamalla haastateltavien olevan aiheen ja oman elämänsä asiantuntijoita ja antamalla heille tilaa kertoa tarinansa.

Toinen positio, joka liittyy sekä haastattelutilanteeseen että aineiston tulkintoihin ja voi olla merkityksellinen, on lapsuudentausta suhteessa alkoholiin. Tutkittavani ovat kaikki eläneet lapsuuden, johon on liittynyt vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö, josta on aiheutunut pojille haittoja. Minulla ei ole haastateltavien kanssa tässä mielessä samanlaista lapsuudentaustaa, vaan lähipiirissäni käytettiin ylipäänsä hyvin vähän alkoholia. Siksi usean haastateltavani kysyessä, miksi valitsin juuri tämän tutkimusaiheen, en päässyt luomaan yhteistä rajapintaa aiheeseen jakamalla samantapaisia kokemuksia. Jähi (2004, 71) kertoo samantapaisesti monen haastateltavan kysyneen häneltä haastatteluissaan vanhemman psyykkisestä sairaudesta, miksi hän lähti tekemään aiheesta tutkimusta, ja

ilmassa leijuneen kysymyksen, oliko hänellä vastaavia kokemuksia lapsuudessa. Hän sekä vastasi tähän julkilausumattomaan kysymykseen kieltävästi että kertoi työtoverin ehdottaneen hänelle aihetta. Itse toimin samoin, jos haastateltavani sanallistivat tämän kysymyksen, sekä selvensin ohjaajani ehdottaneen minulle aihetta aiempien tutkimushavaintojensa pohjalta. Kerroin usein myös näistä hänen tutkimustensa keskeisistä havainnoista.

Tutkimusaiheen myötä on ollut ajoittain haastavaa tavoittaa niitä merkityksiä, kokemuksia ja tuntemuksia, joita ongelmajuomiseen liittyy ja joita olen tulkinnut aineistostani. Itäpuiston (2001, 13) mukaan oma kokemus olisi etu haastateltujen elämän ja ajatusten ymmärtämisessä. Tämä ymmärrys ilmiöstä olisi tällöin tutkijalla valmiina sen sijaan, että ymmärrys syntyisi vasta aiheeseen syventymisen myötä. Toisaalta tutkijat antropologeista alkaen ovat tutkineet heille jopa täysin ennestään vieraita ilmiöitä ja kulttuureja, joten omat kokemukset eivät liene tässä mielessä ehdoton oletus ilmiöiden syvälliselle ymmärrykselle²⁶. Olen kuitenkin aistinnut, että isä-poika-suhteeseen ja alkoholiin liittyy jotakin hyvin jännitteistä ja jotakin vaikeasti tavoitettavaa: toivon, että olen tutkimuksessani pystynyt tavoittamaan tämän ”jonkin”. Samanlaisten lapsuudenkokemusten puute tässä suhteessa teki toki ilmiön hahmottamisesta haastavaa ja sai aikaan ajoin miettimään, mistä aineistossani pohjimmiltaan on kyse. (Ks. Honkatukia ym. 2003, 336.) Kuten aina ennestään vieraasta aiheesta tutkimusta tekeväälle tutkijalle, koin ymmärryksen ilmiöstä syntyneen hiljalleen tutkimusprosessin aikana. Lisäksi ilman suurta määrää etukäteiskäsityksiä aiheesta – jonkinlaisia etukäteiskäsityksiä tutkijalla on väistämättä aina, esimerkiksi luetun tutkimuskirjallisuuden pohjalta – oli aineistolle avoimena pysyminen melko yksiselitteistä tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Sukupuoli on kolmas kategoria, jota pohdin ennen haastattelujen aloittamista. Naishaastattelijan tehtävään on arveltu liittyvän kompastuskiviä, mitä tulee vaikkapa kysymysten esittämiseen mieheydestä ja isyydestä. Kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä on noussut esille käsitys siitä, että naispuolisten tutkijoiden miesten haastattelemiseen saattaa sisältyä erityisiä ongelmia liittyen dominanssiin, vuorovaikutukseen ja valta-asemiin (Warren 2005, 96). Michael Schwalben ja Michelle Wolkomin (2005, 203–206) mukaan haastateltava kokee haastattelijan eri määrin uhkaavana riippuen esimerkiksi haastateltavan sukupuolesta, etnisyydestä tai iästä. Miesten kohdalla he selittävät tätä sillä, että maskuliinisen minän performanssit saattavat olla uhattuina haastattelutilanteissa, jos mies joutuu paljastamaan heikkouksiaan tai epäonnistumisiaan. Näin saattaa tapahtua tilanteissa, joissa mies menettää kontrollin ja tilanteen hallinnan.

²⁶ On selvää, että tutkijoiden keskuudessa on näkemyksiä laidasta laitaan etäisyyden tai oma-kohtaisuuden merkityksistä tutkimukselle. Vaikkapa Kari Palonen (1988, 196) on ehdottomasti ja mahdollisesti vastaväitteitä herättävästikin todennut: ”Etäisyys kohteeseen on myös suoraan merkittävä tutkimuksen aihevalinnalle: ei pidä käsitellä aiheita, joihin ei ole valmis suhtautumaan viileän akateemisesti.”

Haastattelutilanne on tällaisesta oiva esimerkki, jos (nais)haastattelija on niissä tilanteen kontrolloija ja ohjailija sekä kysyy haastateltavalta tämän heikkouksia paljastavia kysymyksiä. Shwalbe ja Wolkomir (2005, 207–211) ovatkin nähneet haastattelutilanteen taisteluna kontrollista. Tätä ajatusta tukien esimerkiksi Pini (2005) kertoo kokeneensa maanviljelyjärjestön miesjohtajia haastatellessaan monenlaista vähättelyä ja alentuvaa asennetta osana haastattelutilanteen valta-asetelmia.

Nämä tutkijoiden havainnot ovat kiintoisia, sillä haastattelutilanteissa en törmännyt tai en ainakaan tunnistanut törmänneeni tällaiseen sukupuoleen liittyvään problematiikkaan. Olin lukemani tutkimuskirjallisuuden vuoksi valmistautunut kohtaamaan tällaisia tilanteita, ja toki niiden mahdollisuudesta oli hyvä olla tietoinen. Jarna Soilevuo Grønnerød (2004, 45) kertoo myös olleensa jopa hämmästynyt luettuaan brittiläisten tutkijanaisten voimattomuuden, haavoittuvuuden ja epämiellyttävyyden kokemuksista miehiä haastatellessa verrattuaan niitä omiin kokemuksiinsa miesten haastatteluista. Hän jäljittää syitä näinkin erilaisiin kokemuksiin ainakin kulttuurieroihin.

Tutkimukseeni sisältyy myös toisenlaista sukupuoleen liittyvää problematiikkaa: esimerkiksi Hearn (1999, 257–259) pohtii, että naispuolinen tutkija kuuluu tutkittavien miesten kanssa eri sukupuolikategoriaan. Tämän vuoksi on mahdollista, ettei hänellä ole pääsyä kaikkeen miesten ulottuvilla olevaan kokemukselliseen tietoon – tosin siinä missä yleisemminkään kaikkeen kokemukselliseen tietoon. Toisaalta Aalto (2004, 10) on huomauttanut tähän, ettei miehenä olemisen kokemukseen ole kaikille miehille samanlainen riippuen muun muassa iästä, uskonnosta ja yhteiskuntaluokasta. On myös ajateltu, että miesten voi olla helpompaa ja salitumpaa puhua esimerkiksi tunteisiin liittyvistä aiheista naishaastattelijalle kuin mieshaastattelijalle ja tunnustaa naishaastattelijalle asioita, joista eivät mielellään puhuisi toisten miesten kanssa (ks. Roos 1987, 33; Aalto 2004, 11).

Yllä mainitsemistani syistä voi siis toki olla, etten jaa täysin samaa ymmärrystä tutkittavieni kanssa. Paradoksaalista onkin, että minun on vaikeaa tai jopa mahdotonta arvioida, missä määrin esimerkiksi olisin osannut kysyä haastateltavien kokemuksia vielä paremmin luotaavia tai ”oikeita” kysymyksiä tai missä määrin tulkintani aineistosta olisivat olleet erilaisia, jos jakaisin haastateltavien kanssa samanlaisen taustan. Tai missä määrin miespuolinen tutkija olisi minua kykenevämpi tavoittamaan esimerkiksi haastateltavien mieheyteen liittyviä ja miehenä olemisen kokemuksia tutkimuksessa. Tämä pohdinta jää ilman varmaa vastausta. Kun kuitenkin tutkimusprosessin lopussa arvioin toimintaani tutkijana sekä tekemiäni tulkintoja, koen onnistuneeni hyvin näistä mahdollisista rajoituksista huolimatta.

4.3 Elämäntarinat ja narratiivisen aineiston analyysitavat

Tutkimuksen haastattelurunko, joka etenee lapsuudesta nuoruuteen ja siitä edelleen aikuisuuteen sekä elämännviivametodin käyttö haastattelutilanteissa ohjasivat haastatteluja elämäkerrallisiksi ja tarinallisiksi. Elämäkerrallisia haastatteluja lähestytäänkin tämän vuoksi usein narratiivisen tutkimusotteen keinoin, joka pystyy vastaamaan muun muassa ajallisuuden ja ihmissuhteiden relationaalisuuden huomioonottamisen haasteeseen (Atkinson 2007, 224–225; Saastamoinen 1999, 172). Näin tarinallisuus voi olla paitsi tulosta haastateltavien tavasta kertoa elämästään myös tietoinen valinta tutkijalta ohjata haastattelun kulkua narratiiviseksi. Kun haastattelu on dialogia tutkijan ja haastateltavan välillä, haastatteluissa on mukana sekä haastateltavien pitkiä kerronnallisia kuvauksia elämästään, jotka ovat tarinoita jo itsessään, sekä lyhyempiä selostuksia ja vastauksia (Jokiranta 2003, 26).

Narratiivit vaativat narratiivista työtä – vuorovaikutusta, jossa tarinat saavat muodon. Narratiivinen työ ei kuitenkaan tapahdu aina tietoisesti vaan yksilöt saattavat rakentaa ja muokata tarinaansa osin huomaamattaankin. Heillä tarinan kertojina on ”pääsy” mielessään olevaan, ainutkertaiseen tarinaksi muunnettavissa olevaan materiaaliin, kuten biografisiin yksityiskohtiin ja muistoihin tietyistä tapahtumista. Nämä eivät kuitenkaan muodosta vielä narratiivista kokonaisuutta, vaan ne täytyy panna kasaan, luoda niistä kokonaisuus ja kyetä kommunikoidaan tarina eteenpäin tutkijalle. Tarinan kertoja on siis tarinansa arkkitehti ja rakentaja. (Holstein & Gubrium 2008, 16–17, 39–42.)

Näin tällaisen narratiivisen työn lopputuloksena haastatteluissani syntyy narratiivista aineistoa, narratiiveja, poikien ja heidän isiensä elämästä. Narratiivista aineistoa luonnehtii muun muassa tarinoiden kertominen kertojan perspektiivistä ja kertojalle tärkeiden ihmisten ajoittainen esiintyminen siinä. Tarinoilla on selvä kulku alkuineen, keskikohtineen ja loppuineen. Tämä tarinaluonne saa aikaiseksi niiden päättymisen jonkinlaiseen ratkaisuun jopa silloin, kun tarina ei ole täydellinen tai lopullinen vaan on vielä kesken. Juonineen ne edustavat jotakin tiettyä genreä, kuten kauhutarinaa tai tuhkimotarinaa. (Atkinson 2007, 231; 1998, 19; 22; Heath ym. 2009, 84.)

Narratiivista tutkimusotetta tutkijat ovat käyttäneet muun muassa kerätesään tarinoita esimerkiksi elämänkulusta, perheistä ja yhteisöistä tai vaikkapa kasvamisesta tietynlaisessa ympäristössä tai olosuhteissa. 1900-luvun alkupuolella ensimmäiset narratiivista tutkimusotetta hyödyntäneet sosiologit tahtoivat saada esiin tutkittavien autenttisen ja omilla sanoilla kerrotun ”oman tarinan”. (Holstein & Gubrium 2008, 5; Roos 1987, 15.) Sittemmin yhteiskuntatieteissä nähdään tapahtuneen ns. narratiivinen tai biografinen käänne, jonka seurauksena narratiivisella ja elämäkerrallisella tutkimusotteella tehtyjen tutkimusten

määrä on kasvanut huomasti. Elämäkertatutkimuksessa tapahtuneen 1980-luvun narratiivisen käänteen myötä elämäkerta-aineistojen analyysiin nousi kysymys siitä, kuinka kertomukset jäsenyivät tarinallisen muodon kautta. (Hyvärinen 1998, 315; Vilkkio 1997; ks. Hänninen 1999.) Yhtenä esimerkkinä kulttuurimme tarinallisuudesta itseapuryhmät, kuten AA, painottavat oman tarinan kertomista. Tällöin yksilö ”tunnustaa” julkisesti tarinansa sisältävän itsekontrollin puutteen elementin. Tarinan kertomisella on terapeutista arvoa, ja kertomuksen jakaminen tuo ryhmään koheesiota. (Polkinghorne 1988, 178.)

Arkitiedon varassa jokainen meistä voi kuvitella, millaisista asioista elämäkertahaastatteluissa kerrotaan, narratoidaan. Tiettyt asiat ovat erityisen helposti elämäkerrallisesti tarinoituvia. Jos yksilöä pyydetään muistelemaan elämäänsä, hän muistaa todennäköisesti parhaiten erilaiset elämän käännekohtat eli hetket, jotka ovat muuttaneet elämän kulkua. Siksi narratiivisen lähestymistavan etuna on, että elämäkerrallisissa kertomuksissa jo oletusarvoisesti tulevat esille elämän tärkeimmät hetket ja tapahtumat. Esimerkiksi kouluunmeno, sairaudet, onnettomuudet, vanhempien ja omat avioerot, avioliitot, työpaikkojen vaihdot ja lasten syntymät ovat tällaisia käännekohtia, jotka tulevat tyypillisesti voimakkaasti esiin elämäntarinoissa. Käännekohtat toimivat ankkureina, joiden ympärille elämäntarinat muotoutuvat; tapahtuma, joka ei ole käännekohta, ei tule mainituksi. Implisiittiset käännekohtat, joita ihminen ei itse tiedosta, ovat toki asia erikseen. Käänneperiodit, eli pitkät ja epäselvät jaksot, kuten työttömäksi jääminen pitkäksi aikaa käännekohtan (potkujen saaminen) jälkeen, ovat usein elämäntarinoissakin yksittäisiä suuria tapahtumia vaikeammin tunnistettavissa ja yksilöiden nimettävissä. (Arminen 1994, 27; Heath ym. 2009, 85; Purhonen 2008, 36–37.)

Tutkimukseeni ja erityisesti tarinoiden tunneulottuvuuksiin liittyen inhimilliset emotiot voidaan nähdä tarinallisina ja ajallisina. Emootiot eivät aina heijasta nykyhetkessä vallitsevaa tilannetta, vaan menneisyyden muistot ja tulevaisuuden näkymät voivat herättää tunteita. Esimerkiksi menneisyyteen liittyviä emotioita voivat olla vaikkapa syällisyys ja katumus. Yhtä lailla nykyhetkeen liittyvät tunteet ovat ymmärrettävissä vasta, kun tiedetään, millainen tarinan osa tunteen aiheuttama tapahtuma tai asiantila on. (Hänninen 1999, 69.)

Isän ja pojan suhteeseen keskittyvien tarinoiden painopiste on jossain määrin erilainen yleisiin elämäkertoihin verrattuna. Tämän vuoksi tarinoituvat asiat kietoutuvat enemmän tai vähemmän paitsi pojan myös isän elämän ympärille, eivätkä vaikkapa pojan nuoruudenihastukset tai pettymykset työssä saa samantilaista jalansijaa haastatteluissa kuin ne voisivat saada teemaltaan yleisemmässä elämäkertahaastattelussa.

Kuten tutkimusraportin alkuosassa on jo nähtävissä, käytän tutkimuksessa termejä ”tarina”, ”kertomus” ja ”narratiivi” synonyymisesti. Tällaista ratkaisua on käyttänyt väitöskirjassaan Vilma Hänninen (1999; 15, 22), joka määrittelee

termien viittaavan tutkimukseen, jossa ne toimivat ymmärrysvälineenä²⁷: narratiivilla voidaan viitata tarinan muodostamisen prosessiin tai tämän prosessin lopputulokseen, jota voidaan kutsua myös tarinaksi, kertomukseksi tai historiaksi – tai molempiin. (Polkinghorne 1988, 13).

Donald Polkinghorne (1988, 13–14) käyttää myös termejä ”tarina” ja ”narratiivi” samassa merkityksessä ja vaihdellen. Arkikielessä ”tarina” ja ”kertomus” voivat myös pitää sisällään merkityksen epätodesta tai kuvitellusta tarinasta, joka on mielikuvituksen tuotetta. Näiden termien käytöllä en kuitenkaan tarkoita haastatteluissa kerrottujen asioiden olevan keksittyjä tai totuusarvoltaan kyseenalaisia. Viittaan sillä nimenomaan haastattelujen kertomukselliseen muotoon: siihen, että omasta elämästä kertominen on prosessi, jonka lopputuloksena on juonen sisältävä narratiivi haastateltavan elämästä ja isäsuhteesta. Narratiivi, kertomus tai tarina on siten muoto, jolla kokemukset saavat merkityksen ja yksilö organisoi kokemukset ajallisesti merkitykselliseksi episodeiksi. Yleisemmin narratiivit voivat olla persoonallisia ja sosiaalisia historioita, myyttejä, satuja tai arkipäivän tarinoita, joilla selitetään omia ja muiden toimintaa. (Polkinghorne 1988, 2, 11; ks. Bruner 1990.)

Narratiivin avulla voimme linkittää yksittäisiä tekoja ja tapahtumia keskenään yhteydessä oleviksi kokonaisuuksiksi. Esimerkiksi kaksi erillistä tapahtumaa ”isä kuoli” ja ”poika itki” voidaan yhdistää episodiksi ”poika itki, kun hänen isänsä kuoli”. Kun tapahtumat nähdään yhdistettyinä, ymmärrys niistä molemmista kasvaa. (Polkinghorne 1988, 13.) Narratiivi selittää katsomalla menneitä tapahtumia nähdäkseen niissä säännönmukaisuuksia, ja narratiivi on useimmiten siis retrospektiivinen eli sen lähtökohta on se, mitä *on tapahtunut*. Narratiivinen selittäminen ei myöskään keskity siihen, kuinka jokin tapahtuma on ennakoitavissa tai deduktoitavissa toisista, vaan siihen, kuinka muutos narratiivin alusta loppuun tapahtuu. Siten narratiiveissa on läsnä ajallisuus, joka on itse asiassa yksi ihmisen olemassaolon perusolottuvuus. (Polkinghorne 1988, 119.)

Tarinalliset tutkimukset, jollaiseksi lasken tutkimukseni, eivät rakennu minkään yhtenäisen teoreettis-metodisen rakennelman ympärille, vaan niitä voi luonnehtia avoimeksi keskusteluverkostoksi, jota yhdistää tarinan käsite. Niiden alkukotina on kertomusten analyysi, joka tutkii kertomuksia sinänsä ja on kiinnostunut muun muassa niiden yleisistä rakennepiirteistä, lajityypeistä ja traditioista. Narratiivisen tutkimuksen perusoivallukset ja tarinoiden erittelyn työkalut ovat pitkälti lähtöisin kirjallisuudentutkimuksen piiristä. (Hänninen 1999, 16.) Se, mikä kuitenkin useimmiten yhdistää narratiivisia tutkimuksia, on eriasteisesti sitoutuminen sosiaalisen konstruktionismin muotoihin (ks. Saastamoinen 1999, 168). Narratiivisen tutkimuksen monimuotoisuuden sekä yhtenäisen lähestymis-

27 Tosin Hänninen (1999, 19) myös varoittaa, että tarinan käsitteen käyttö sateenvarjoterminä voi äärimmillään johtaa siihen, että käsite menettää jäsenysvoimansa muuttuessaan epämääräiseksi tai kaikenkattavaksi.

tavan puuttumisen seurauksena tällaisen tutkimuksen kriteereistäkin on useita tahollaan perusteltuja näkemyksiä. Osa esimerkiksi puhuu elämänhistoriallisesta tutkimusotteesta narratiivisen tutkimuksen sijaan, jolloin he näkevät erona muun muassa sen, miten tutkija suhtautuu menneisyyteen tarinoissa (ks. esim. Bertaux 1981; Bertaux & Kohli 1984). Oma käsitykseni narratiivisesta tutkimusotteesta on tässä mielessä huomattavasti laajempi ja moninaisempia lähestymistapoja sisällyttävä, sillä sekä perhesuhteesta kertovien tarinoiden narratiivinen luonne ja tarinamuoto että perheen historia ja tarinoiden ns. faktasisältö realistisiakin näkemyksiä lähestyen ovat tässä tutkimuksessa yhtä lailla kiinnostavia tarkasteltavia. Tämä muistuttaa jossain määrin esimerkiksi Hännisen (1999) lähestymistapaa narratiivisuuteen. Lisäksi etenkin perhetutkimuksen parissa on ajoin sovellettu narratiivista tutkimusotetta tähän tapaan tutkittaessa muun muassa lasten kokemuksia vanhempien avioeroista (Smart 2006), naisten perhesuhteissaan kokemaa väkivaltaa (Notko 2011), isäksi tulon tunteita (Mykkänen 2010) tai äitiyden kokemuksia (Sevón 2009) tutkittaessa.

Tämän ymmärryksen taustalla on muun muassa perheiden ja perhesuhteiden erityisluonne ja se, mitä tietoa niistä voidaan saavuttaa näkökulmia yhdistelemällä, mutta yhtäkaikki niissä ollaan kiinnostuneita tarinoista ja tarinallisuudesta. Tiedostan tällaisen kahden erilaisen näkemyksen (tarinallisuuden ja faktanäkökulman) yhdistämisen voivan olla teoreettis-metodologisesti nähtynä haastavaa, mutta toisaalta sen selvänä etuna on nimenomaan perhesuhteiden problematiikan monisärmäinen avaaminen. Näin tällaisessa narratiivisuuden ymmärtämistavassa ei ole kyse ”puhtaasti” narratiivisesta tutkimustavasta, vaan narratiivisuus koskee pääasiassa aineiston muotoa ja yhtä tutkimukseni kolmesta analyysimenetelmästä. Tutkimuksessa on siis tavallaan myös ei-narratiivisia elementtejä, mutta narratiivisuus kuvaa kuitenkin tutkimustani paremmin kuin vaikkapa elämänhistoriallisuus.

Tarinallisessa lähestymistavassa tutkimukselleni olennaista on yksilön elämäntarinan tuottaminen, joka siten toteutuu tietyssä sosiaalisessa kontekstissa ja ammentaa aineksia aiemmasta kulttuurisesta traditiosta. Siksi tarinan luominen on aina myös kulttuurisesti sidottua (Hänninen 1999, 15) ja elämäntarina kytkeytyy paikallisesti (Alasuutari 2004, 112). Hänninen (1999, 18) huomioi, että elämäkertojen jäsentyminen narratiivisesti saattaa rajoittaa niiden realistista todistusvoimaa, mutta toisaalta elämäkertojen tarinallisuus ilmentää kulttuurista todellisuutta. Esimerkiksi se, millaisia tarinallisia rakenteita yksilöt muodostavat elämästään, paljastaa yhteisön moraalijäsennyksiä ja uskomuksia. Toisin sanoen tarinat tarinallisuudessaan paljastavat jotain olennaista yksilöä ympäröivästä kulttuurista mutta myös yksilön minuudesta ja identiteetistä. (Ks. Alasuutari 1990, 23, 1994; Kortteinen 1992; Somers 1994, 605; Bruner 1990; Kerby 1991.) Erityisesti perhe-elämää ja perhesuhteita luonnehtivat niitä koskevat erilaiset kulttuuriset kertomukset. Esimerkiksi Notkon ja Sevónin (2008, 115) tutkimuk-

sisä naisten perhesuhteista oli naisten kertomuksissa nähtävissä sekä heidän omia tapojaan tulkita kokemuksiaan ja elämäänsä että kulttuuristen kertomusten vaikutuksia näihin tarinoihin. Tässä tutkimuksessa kulttuuriset kertomukset voivat pitää sisällään paitsi perhesuhteiden myös suomalaisen miehen, alkoholin ja sukupolven aspekteja.

Hänninen (1999, 21) käyttää lisäksi sosiaalisen tarinavarannon käsitettä, joka tarkoittaa yksilölle tarjoutuvien kulttuuristen kertomusten joukkoa. Siihen kuuluvat kaikki tarinat, joihin yksilöt tutustuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta. Sosiaaliseen tarinavarantoon kerääntyy jatkuvasti uusia tarinoita, joita yksilö voi käyttää: tarinavarannosta on mahdollista omaksua tarinoita koko elämänhistorian ajan. Henkilökohtaiseen tarinavarantoon suodattuu näistä mieleen jääviä tarinoita, kun taas jotkin tarinat unohtuvat matkan varrella. (Polkinghorne 1988, 14–15.)

Sue Heath ym. (2009, 86) väittävät, että narratiivisen tutkimuksen heikkous on se, että narratiivi nostaa yksilön ja tämän toimijuuden keskiöön ja vähättelee ulkoisten rakenteiden vaikutusta, samoin kuin muiden ihmisten ja näiden päätösten sekä menneiden tapahtumien vaikutusta yksilön elämään.

Uskallan olla tästä eri mieltä haastatteluaineistoni valossa, jossa tutkittavat narratiiveja luodessaan oma-aloitteisesti nostivat esiin muun muassa laajempia yhteyksiä isän juomisongelmaan. Tämä on nähtävissä etenkin tulosluvussa kahdeksan. Ajattelen, että on myös narratiivista tutkimusta tekevän tutkijan valinta, missä määrin hän nostaa esiin tarinoissa esiintyviä sosiaalisia rakenteita, menneitä tapahtumia tai muita ihmisiä. Kun kytketään tarina ulkopuoliseen todellisuuteen, muun muassa Lauri Rauhalan (1993) alun perin eksistentiaalis-fenomenologisen filosofian yhteydessä käyttämä ja Hännisen (1999) väitöskirjassaan tarinallisen kiertokulun käsitteeseen soveltama situaatio tulee olennaiseksi. Situaatio tarkoittaa tässä sellaisten seikkojen kokonaisuutta, joihin ihminen on suhteessa. Näihin seikkoihin kuuluvat konkreettiset yksilölliset tilannetekijät, kuten asuinpaikka, perhesuhteet ja terveydentila, sekä toimintaa säätelevät seikat, kuten sosiaaliset normit, säännöt ja lait. Situaation muodostaa ihmisen elämäntilanteen kokonaisuus, sen rajat sekä sen tarjoamat mahdollisuudet. Situaatio on faktinen, eli vain toiminnan voimalla muuttuva, mutta sille voidaan tarjota tarinassa vaihtelevia tulkintoja. (Hänninen 1999, 20–21.) Polkinghorne (1988, 2–4), on teoksessaan ”Narrative Knowing and the Human Sciences” todennut vastaavasti, että yksilön olemassaolo on kiinnittynyt niin materiaaliseen, orgaaniseen kuin mentaaliseenkin maailmaan, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Näin ajatellen sosiaaliset rakenteet, tilanteet, voivat toisin sanoen nousta keskeisiksi narratiivien tulkinnassa. Koska narratiiveissa on ajallinen ulottuvuus, ovat menneet tapahtumat yhtä lailla usein tärkeitä tekijöitä narratiivien nykyhetken tulkinnassa. Hännisen ja Polkinghornen ajatuksissa tilanteesta ja materiaalisesta maailmasta on luettavissa myös käsityksiä tarinoiden totuusarvosta tai kiinnittymisestä todellisuuteen.

Tarinallisuuden ajatus ei nimittäin poista sitä realistista lähtökohtaa, että tarinat eivät ole mielivaltaisia tai mielikuvituksen vapaata leikkiä, vaikka ne ovatkin muunneltavissa olevia tulkintoja todellisuudesta. Tarinat ankkuroituvat aina ulkopuoliseen todellisuuteen eri ulottuvuuksineen: esimerkiksi kerronnan sosiaalisiin konventioihin ja juuri tiluutaion ehtoihin. (Hänninen 1999, 25; Ruisniemi 2006a, 98; ks. Alasuutari 2004, 111–112.) Yksilön biografia ei siis voi olla, tai se ei ainakaan todennäköisesti ole, täysin fiktiivinen, jos yksilö toimii päivästä päivään materiaalisessa maailmassa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tätä mukaa hän lisää ulkomaailmassa tapahtuneita asioita biografiansa osiksi. (Giddens 1991, 54; Ruisniemi 2006a, 98; Alastalo & Åkerman 2010, 377.) Esimerkiksi Waterston ja Rylko-Bauer (2007, 47) kirjoittavat pyrkineensä tutkimuksissaan holokaustin kokemuksista tavoittamaan elämäntarinoiden totuudenmukaisuuden, tutkittavien kokemukset ja heidän ymmärryksensä niistä siten, että ne ”resonoivat” totuuden kanssa, vaikka jotkin yksityiskohdat muistettaisiinkin väärin tai epätarkasti. Tästä päästään kysymyksiin muistista ja muistamisesta elämäkertatutkimuksessa.

4.3.1 Muistin dilemmat osana narratiivis-biografista tutkimusta

Tarkastelen työssäni jo aikuisten poikien lapsuuden- ja nuoruudenkokemuksia sekä kokemuksia aikuisuudesta, nykyhetkestä. Kokemus terminä on määritelty ”olla tietoisesti tietyn tilan tai olosuhteen subjekti” (Greene & Hill 2005, 4). Tietoisuus on kokemuksen olennainen edellytys ja siten se edellyttää myös käsitystä minästä. Myös se, kuinka arvotamme ja puhumme kokemuksista, on kulttuurisesti erityinen prosessi. Sekä lasten että aikuisten kokemusten luonne on osin tavoittamaton tutkijalle tai kenelle hyvänsä ulkopuoliselle, ja tämä on hyvä pitää mielessä tutkittaessa (lapsuuden)kokemuksia. Yksilö voi siksi ylipäänsä kertoa toisille vain kokemuksista, joista hän on itse tietoinen, ja vain siten, kuin hän on itse nämä kokemukset tulkinut. Kokemus on toisin sanoen myös tulkintaa. Intersubjektiivisuudessa onkin kyse vaihdosta, jossa toiset pyrkivät ymmärtämään yksilön alkuperäistä kokemusta. (Greene & Hill 2005, 4–6.)

Huomionarvoista on siis se, että tässä työssä tutkittavat tarkastelevat lapsuuttaan ja nuoruuttaan nykyisyyden näkökulmasta. Tällaiseen elämäkertatutkimukseen sisältyy vääjäämättä muistin ja tiedon kysymyksiä, jotka ovat luonteeltaan tietoteoreettisia ja perusteltavia (Fingerroos & Peltonen 2006, 9). Muisti on sillä tavoin dynaaminen, että lapsuudenkokemuksiin liittyvät myöhemmin annetut, uudet merkitykset ja niitä tarkastellaan tietyn mielessä aikuisuuden perspektiivistä: yksilöt käyttävät myös menneisyyttä apuvälineenä ymmärtääkseen nykyhetkeä, jolloin ajallisuus nousee keskiöön (ks. Korhonen 1999; Smart 2007, 36; Mistral 2003, 108–109). Tällä tavoin haastateltavat luovat narratiiveja – kertomuksia tai selontekoja – omasta elämästään ja kokemuksistaan. Tutkittavat siis kertovat tarinansa menneestä, esimerkiksi lapsuudesta, sellaisen

puheen avulla, jota he esittävät pohtiessaan omia kokemuksiaan nykyhetkessä. Siksi menneisyyteen suuntautuvia kertomuksia tutkittaessa ei välttämättä ole mielekästä yrittää tutkia sitä, miten menneisyydessä ”todella” oli, vaan mennyt on läsnä tutkittavan ajattelussa. Tämä näkyy tarinoiden toistuvissa rakenteissa ja kulttuurisissa merkityksenannoissa: kertomisen konventioissa. (Vilkkö 2000, 74, 1997; Kortteinen 1992, 318.)

Ihmisen toimintaa voi siten selittää sekä menneisyydellä että tulevaisuudella. Tarinallisessa lähestymistavassa ihminen nähdään ajallisena olentona, jonka nykyhetki on ladattu niin henkilökohtaisella menneisyydellä kuin ennakoidulla tulevaisuudellakin. Vaikkei menneisyyttä voi muuttaa, sitä voi tulkita uudelleen ja muodostaa monenlaisia tarinoita siitä. Muistaminen on aktiivista toimintaa, mutta menneisyyden tarinaa ei silti voi muokata mielivaltaisesti – tai periaatteessa tämäkin on mahdollista muttei mielekästä tai todennäköistä. Jos ihminen on esimerkiksi erotettu töistä, hän voi liittää siihen merkityksiä siten, että tarina voi näyttäytyä vaikkapa mahdollisuuksien tarinana tai tragedianarratiivina. Sen sijaan on epätodennäköisempää, että yksilö kieltäisi kokonaan tulleenensa erotetuksi. Voidaan ajatella, että ihmisen elämäntarina on hänelle itselleen totisinta totta, sillä se on hänen elämänsä kokonaisuudessaan. Lisäksi nykyhetken tilanteeseen suhtautumista määrittää se, koetaanko se esimerkiksi nousuna, laskuna vai vaikeuksien ylittämisenä suhteessa menneisiin tapahtumiin. (Atkinson 2007, 233; Polkinghorne 1988, 181; Hänninen 1999, 58; ks. myös Alastalo & Åkerman 2010, 377 faktanäkökulmasta.) Muisti myös kiinnittyy tiettyihin paikkoihin ja objekteihin, sillä muistaminen tapahtuu konkreettisesti maailmassa, todellisuudessa (Mistral 2003, 16).

Tutkijan tehtävä on esittää menneisyys ja tehdä siitä tulkintoja (Fingerroos & Haanpää 2006, 28). Muisti toimii aktiivisesti ja luo samalla merkityksiä ja syy-yhteyksiä tapahtuneille asioille. Muistin kyky jäsenellä tapahtumia ja muistin aiheuttamat muutokset kertomuksen kulussa illustroivat niin haastateltavan tapaa hahmottaa menneisyyttään ja omaa elämäänsä kuin pyrkimystä sijoittaa kertomus johonkin luontevaan kontekstiin. Siksi se, millaisia vivahteita kertomus saa, miten menneisyyttä arvioidaan ja kuinka siitä kerrotaan, saa vaikutteita kertojan tietoisuudessa ja näkemyksissä tapahtuneista muutoksista. Samalla muistot ovat identiteetin rakennusaine. Koska kelläkään muulla ei ole juuri samoja, uniikkeja muistoja, jotka yksilöllä on elämästään ja kokemuksistaan, ne muodostavat osaltaan yksilön minuuden ja tekevät yksilöstä sen, kuka hän on. Minäidentiteetti edellyttää muistia, jotta yksilö voi hahmottaa itsensä tietynlaisena ja hahmottaa myös identiteetin ajallista muutosta vaikkapa lapsesta aikuiseksi. Siksi muistot voivat tulla rekonstruoiduiksi siten, että ne sopivat omaan senhetkiseen minäteoriaan, siis senhetkiseen kuvaan itsestä (Mistral 2003, 14, 78–79; Polkinghorne 1988, 147.) Taitavasti laadittu haastattelu voi antaa haastateltavalle mahdollisuuden tehdä eron hänen nykyisen ja entisen minänsä välille, jolloin haastateltava voi

silti edelleen samaistua entisiin näkemyksiinsä tai entiseen minäänsä. (Portelli 2002; ks. myös Bochner 2007, 205–206.)

Yksilön on luonnollisesti mahdotonta muistaa kaikkea, ja siksi muisti on valikoivaa. Muistia tai muistettavia asioita muokkaavat yksilön ympärillä olevat ihmiset, ja siten muisti on olennaisesti myös sosiaalista. (Smart 2007, 38; Mistzal 2003, 10–12.) Muisti liittyy läheisesti tunteisiin, koska niihin lataamme emotionaalisen ”pääoman” vuoksi muistamme esimerkiksi hyvin onnelliset tai hyvin surulliset hetket parhaiten. Varhaisimmat ja intensiivisimmät muistomme muodostuvat perheen kontekstissa, ja nämä sosiaaliset suhteet ovat konteksti intensiivisille emotionaalisille kokemuksille, kuten rakkauden, vihan, kateuden, turvallisuuden ja pelon tunteille. (Smart 2007, 39; Mistzal 2003, 1.) Perhe tarjoaa myös kontekstin, jossa yksilö oppii, mitä hänen tulee muistaa ja mitä unohtaa. Joitakin tapahtumia saatetaan perheessä muistella ja kerrata niin pitkään, ettei yksilö enää tiedä, onko muisto oma vai tulosta toisen perheenjäsenen toistuvasta uudelleenkerronnasta (Smart 2007, 40).

Tähän lisäisin, että toisaalta yksilö voi aktiivisena toimijana myös vastustaa hänelle kerrottuja versioita perheen menneisyydestä, ja hän voi myös kieltäytyä unohtamasta. Yksilö voi myös rekonstruoida muistoja hyväksymällä vaikkapa ristiriidan lapsuuden tapahtumien ja senhetkisen minän sekä nykyhetken minän välillä. Tietyssä määrin perhe voi joka tapauksessa vaikuttaa siihen, kuinka paljon muistamme menneisyydestä, miten muistamme, ja parhaillaan jaetut muistot luovat tunteen jaetusta historiasta ja identiteetistä. Samalla jaetut muistot luovat vahvoja siteitä. (Smart 2007, 40; Misztal 2003, 15.) Smart (2007, 40) arvelee, että ajan kuluessa muistot voivat pehmentyä, jolloin esimerkiksi muistot vanhempien rankaisusta voivat muuttua tulkinnaltaan julmasta teosta ”ankaraksi rakkaudeksi” tai pelon muistot muistoiksi seikkailuista.

Alkoholiteemaan ja muistin valikoituvuuteen liittyen Apo (2001, 219–220) kirjoittaa vastaavasti, että esimerkiksi runsaasti alkoholia käyttävä miesmuiste-
lija voi muistaa isänsä usein mutta hallitusti juovana perheenjäsenenä, kun taas tämän raittiilla sisarella voisi olla isän juomisesta negatiivisempi kuva. Kummatkin kuitenkin puhuvat totta omasta näkökulmastaan käsin. Varovaisuus on siten paikallaan etenkin silloin, jos haastateltavat käsittelevät emotionaalisesti ladattuja tai ideologisesti värittyneitä teemoja. Apo nimeääkin alkoholinkäytön paraatiesimerkiksi tällaisesta aiheesta. Aineistosta toistuvien sisältöjen etsiminen tuo kuitenkin hänen mukaansa valaistusta tähän ongelmaan, sillä samankaltaisuudet toisistaan riippumattomien informanttien vastauksissa johtuvat siitä, että muisteltavassa aiheessa todellakin on vastaavia ominaisuuksia. Menneisyyden kuvauksia voi yhtenäistää lisäksi se, että informantit ovat eläneet noin samaan aikaan samankaltaista elämänvaihetta, toisin sanoen niihin vaikuttavat ”tiedonantajiin liittyvät psykologiset aikasidonaiset tekijät”. (Apo 2001, 220.)

Holstein ja Gubrium (2008, 22) myös huomauttavat, että yksilöiden kyvyssä muistaa on suuria eroja: jotkut ihmiset muistavat etenkin kaukaisemmasta menneisyydestä hyvin vähän, kun taas toisilla voi olla lähes valokuvamainen muisti. Velleman ja Orford (1993, 54–55) puolestaan toteavat, että tietäntyyppiset muistot eivät katoa tai vähene ajan myötä. Vielä kahdenkymmenen tai kolmenkymmenen vuoden jälkeenkin ongelmajuovien vanhempien lapset voivat muistaa selvästi ja kuvailla kokemuksia ja tunteita, joita heillä oli lapsena. Joka tapauksessa voi ajatella, että vaikka muisti olisi valikoivaa, se kuuluu elämäntarinan luonteeseen ja kertoo haastateltavan elämän yleisestä hahmottamistavasta. Siksi se on aineiston tulkinnan kannalta tärkeää. (Roos 1987, 35.) Ylipäänsä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen keskeinen tavoite on harvoin vain tapahtumakulkujen tarkka rekonstruktio (Alastalo & Åkerman 2010, 387).

Nämä esimerkit valaisevat, että suhteessa biografiseen muistamiseen ja tietoon on tutkimuksissa ainakin jossain määrin toisistaan eroavia näkemyksiä. Itse ajatelen hieman Apon ja Smartin tapaan, että yksilöt eivät välttämättä muista kaikkea, muistaminen voi olla valikoivaa ja nykyhetki voi muokata kuvaa menneisyydestä. Uskon myös, että etenkin itselle merkitykselliset tapahtumat pysyvät muistissa kirkkaana vuosikymmeniäkin. Toki jotkut muistavat asioita paremmin kuin toiset. Kuitenkin muun muassa aineistosta löytyvät samankaltaisuudet ja jo moneen kertaan käsitelty tarinoiden situaatio häivyttävät huolta elämäkertamuistojen pätevyyydestä ”luotettavana” aineistona. Etenkin, kun tarkoituksena on ennen kaikkea hahmottaa haastateltavien näkemyksiä ja kokemuksia, kertoo menneisyyttä koskeva tieto tutkijoille ehkäpä enemmän juuri tapahtumien merkityksistä kuin itse tapahtumista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei pyrkimyksenä silti olisi yhtä lailla totuuden esittäminen. Menneisyyttä ja muistoja koskevissa haastatteluissa haastateltavat kertovat sekä sen, mitä he tahtoivat tehdä tai uskoivat tekevänsä sekä sen, mitä he jälkikäteen katsoivat tehneensä. He siis eivät kertoneet vain sitä, mitä he tekivät. Se, mihin kertojat uskovat, on yhtä lailla totta kuin niin sanotut menneisyyttä koskevat faktat: kysymys on tavallaan eri lailla tosista asioista. (Portelli 2002.) Tutkijan voi näin myös olla mahdollista päästä käsiksi menneisyyden moniäänisyyteen aineistossa, mikä sinänsä on tutkijalle rikkaus. (Fingerroos & Haanpää 2006, 32–33.)

4.3.2 Analyysimenetelmien triangulaatio: narratiivinen analyysi, teema-analyysi ja kehysanalyysi

Kuvailen tässä alaluvussa tiiviisti elämäkertahaastatteluaineiston analyysissä käyttämiäni analyysimenetelmiä. Nojaan analyysimenetelmien triangulaatioon, kolmeen eri analyysimenetelmään, joiden avulla on mahdollista tavoittaa kaleidoskoopin tavoin erilaisia aspekteja haastatteluaineistosta. Näin usean analyysimenetelmän käyttö ei ollut tutkimuksessa itsetarkoitus, vaan se nousi aineiston luonteesta ja analysoinnin tarpeista; eri analyysimenetelmät auttavat eri tavoin vastaamaan tutkimusongelmiin.

Narratiivinen analyysi. Tässä tutkimuksessa haastatteluaineisto on luonteeltaan tarinallista, ja olen jo selittänyt narratiivisuuden ajatusta ja sen lähtöoletuksia edellä. Narratiivinen aineisto ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että tutkijan olisi myös analysoitava aineistoa narratiivisesti – ollenkaan tai pelkästään. Narratiivisuus voi siis tarkoittaa tutkimusaineiston luonnetta eli narratiivista aineistoa, aineiston analyysitapaa eli narratiivista analyysia tai molempia (Heikkinen 2001, 118). Tässä mielessä tutkimukseni sisältää piirteitä molemmista. Tutkimuskysymykset ja se, millä analyysimenetelmällä niihin vastaaminen mahdollistuu, ovat tärkeitä tekijöitä, kun valitaan analyysitapaa. Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset (jotka liittyvät isän isyyteen ja mieheyteen sekä pojan ja isän suhteeseen että valtaan) eivät ole ainoastaan narratiivisia, vaikka ne sisältävät narratiivisia elementtejä. Toisin sanoen pojat rakentavat tarinoita isistään ja suhteestaan isiinsä, mutta sinänsä esimerkiksi tutkimuskysymysten muotoilulla ("Millainen on ongelmajuovien isien ja heidän poikiensa suhde poikien näkemyksissä?") on nähtävissä muunkinlainen kuin narratiivinen dimensio.

Narratiivinen analyysi tarjoaa hyvinkin monenlaisia mahdollisuuksia aineiston analyysiin. Narratiivista analyysia harjoittava tutkija voi olla kiinnostunut esimerkiksi tarinoiden järjestymisestä, juonituksesta, teemoista, tarinoiden lopuista ja aluista, tarinan koherenssista ja niin edelleen (Holstein & Gubrium 2008, 16–17, 39–42). Klassinen narratiivinen lukutapa neuvoo miettimään Aristoteleen ohjeita hyvästä tragediasta: siinä on aina alku, keskikohta ja loppu. Tarinan kertojalle on kulttuurissamme luonteenomaista synnyttää tarinalle niin alku, keskikohta, ennakoiva tulevaisuus kuin loppukin. (Saastamoinen 1999, 167.) Juonikulkua voivat olla esimerkiksi herooinen, fatalistinen, komedinen ja traaginen juoni. Mielenkiintoinen piirre tarinoiden *rajoissa* on se, että ne kurottavat menneisyyteen ja sen tapahtumiin sekä tulevaisuuteen ja sen ennakoituihin tai kuviteltuihin tulevaisuudennäkymiin. (Holstein & Gubrium 2008, 226.) Jeremy Bruner (1990, 49–52) on kirjoittanut narratiivien *kanonisista* tai normatiivisista kulttuurisista odotuksista, eli tietoisuudessamme ja narratiiveissa ilmenevistä käsityksistä siitä, kuinka elämää pitäisi elää tiettyssä kulttuurissa. Joka kulttuurissa on vain tietty rajoitettu määrä mahdollisia tarinan juonikulkua, ja kulttuurinen ymmärryksemme rajoittaa kerrottavissa olevien tarinatyyppien määrää. Niinpä kanoniset narratiivit valottavat kertojien tapaa käyttää kulttuuria narratiivien rakentamisessa. (Phoenix 2008, 64–66.) Lisäksi narratiivit voidaan jakaa, kuten Kenneth Gergen (1994, 203) on tehnyt, mikro- ja makronarratiiveihin, mikä muistuttaa monin tavoin toista jaottelutapaa suuriin ja pieniin tarinoihin (Bamberg 2006). Makronarratiivit ovat tässä katsantokannassa laajemman tason kehyskertomuksia, jotka koostuvat pienemmistä, yksilön oman elämän arkitason mikrokertomuksista. Tutkijan tehtävä on harkita, kumpaa tasoa painottaa ja kuinka yrittää ymmärtää mikro- ja makrotasojen suhdetta. (Ks. Saastamoinen 1999, 169.)

Väitöstutkimuksessaan Hänninen (1999, 33) kuvailee analyysitapaansa neljän piirteen valossa: hän on ollut kiinnostunut tarinoiden eksplisiittisestä sisällöstä eli siitä, mitä tutkittavat ovat tietoisesti halunneet sanoa, eikä niinkään tavasta, jolla tarina on kerrottu. Toiseksi hän on redusoinut tarinoiden kokonaisuuksista ydintarinoita. Tämän lisäksi hän on tyypitellyt tarinoita sen sijaan, että olisi tarkastellut niitä ainutkertaisina. Näin on ollut mahdollista nähdä, kuinka tarinat heijastavat kulttuurisia merkitysjärjestelmiä ainutkertaisuudestaan huolimatta. Neljänneksi analyysin tulokset on esitetty tyyppikompositioina, eli esimerkkitarinat on koottu useista samaan tyyppiin sijoitetuista kertomuksista.

Ann Phoenix (2008, 64–68) taas nimeää yhdeksi narratiivisen tutkimuksen keskeiseksi elementiksi avaintemojen analyysin, joka auttaa organisoimaan tapoja, joilla elämäntarinat kerrotaan. Teemat kietoutuvat tarinoiden toistuviin sisältöihin, ja toistuvien sisältöjen avulla on mahdollista identifioida avainteemoja. Näiden myötä syntyvät avainnarratiivit ovat usein tarinoita tapahtumista, tuloksena yksilöiden elämänhistorioidensa aikana läpikäymistä prosesseista. Avainnarratiivit ovat samalla selontekoja, joita käytetään selittämään ja oikeuttamaan yksilöiden valintoja ja päätöksiä.

Oma tapani analysoida narratiiveja on käsitteellisesti lähimpänä tätä avaintai ydinnarratiivien erittelyä. Etsin haastatteluista tällaisia ns. ydintarinoita, tarinatyyppejä, joissa tiivistyvät haastateltavien kertomat tarinat väleistä omaan isään heidän elämänsä varrella ja tarinoiden päällimmäiset emootiot. Näissä tarinoissa on kaikissa juoni, joka sitoo elämäntapahtumat ketjuksi tarinaan mutta juoni tuo myös esiin ainutkertaisia tilanteita ja kytkee tarinan sosiaaliseen kontekstiin (ks. Polkinghorne 1988, 18–20). Toisin sanoen näissä tarinatyypeissä olen kiinnostunut sekä niiden juonikulusta että niiden sisällöstä.

Teema-analyysi. J.P. Roos (1985b, 37; 1987, 42) on todennut, että yhteiskuntatutkimuksen historian valossa elämäkertojen analyysi on haastavaa, koska analyysi helposti hävittää aineiston autenttisuuden. Tematisointi ja tyypittely ovat hänen mukaansa tällöin kaksi perusstrategiaa ja jopa välttämättömiä elämäkerta-aineistojen analyysille. Tällöin aineisto esimerkiksi hajotetaan eri teemoihin ja pohditaan näiden teemojen esiintymistä. Kun kyseessä on teemallinen haastattelu, sen teemat jo muodostavat jonkinlaisen aineiston jäsenyyksen. Teemahaastattelurunko itsessään toimii aineiston osiin pilkkomisen välineenä, jolloin teemoittelun avulla analysoidaan tutkimusongelmaa tai sen osaa valaisevia teemoja. Toisaalta puolistrukturoiduissa haastatteluissa voi aineistosta löytyä myös teemoja, joita haastattelurungossa ei ole, jolloin teemat ovat nostettavissa esiin aineistolähtöisesti. Tematisointi onkin usein ensimmäinen lähestymistapa aineistoon, tapa aloittaa analyysi. Tällä analyysitavalla voi esimerkiksi vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja niiden yleisyyttä haastatteluaineistossa, toisin sanoen se on ennen kaikkea haastattelumassan, tarinajoukon, jäsentämistä. (Eskola & Suoranta 2000, 174–181.)

Toisin kuin narratiivista analyysiä tai kehysanalyysiä, ei teema-analyysiä yleensä liitetä mihinkään laajempaan teoriaperinteeseen, vaan se on varsin löyhä tapa tehdä aineiston analyysiä. Se on myös analyysitapana lähellä tyypittelyä eli aineiston pelkistämistä erilaisiin tyyppeihin (ks. Eskola & Suoranta 2000, 181). Tunnistan, että tapani tässä tutkimuksessa analysoida aineistoa teemoitellen on varsin lähellä tyypittelyä. Teema-analyysi keskittyy tässä tutkimuksessa ennen kaikkea haastattelupuheen sisällön erittelyyn (vrt. Ruisniemi 2006a, 94). Se koskee etenkin poikien isyys- ja mieheyskäsitysten analyysiä. Laajemman teoriaperinteen sitomattomuuden vuoksi teemoitteluanalyysi analyysimenetelmänä on näin melko nopeasti avattavissa lukijalle: taustoitin tulkintakehyksiä seuraavaksi perusteellisemmin.

Kehysanalyysi. Narratiivisen analyysin ja teemoittelun ohella etsin aineistostani erilaisia tulkintakehyksiä. Kehystäminen, eli prosessi, jonka kautta yhteiskunnat ja yksilöt antavat merkityksiä kokemuksille, on peräisin Erving Goffmanilta (1986). Kehykset organisoivat yksilön informaatiota kokemuksista, ihmisistä ja objekteista (Jenkins 2010, 258; Fisher 1997). ”Kehys” tai ”tulkintakehys” on käsite, jota on käytetty vaihtelevilla ja keskenään yhteen sovittamattomillakin tavoilla tieteen kentällä. Erityisesti sosiaalitieteissä, politiikan tutkimuksessa ja mediatutkimuksessa on viitattu kehystämisen prosesseihin. Yksinkertaisesti ilmaisten, Goffman (1986, 9) käyttää teoksessaan *Frame Analysis* lähtökohtanaan tilannemääritelmää, jonka teemme aina sosiaalisissa tilanteissa järjestääksemme ja jäsentääksemme kokemuksiamme. Sosiaalisissa tilanteissa, lukiessamme tekstejä tai tulkittessamme haastatteluja, on ensimmäinen kysymys ”Mitä tässä oikein on meneillään?” (What is it that is going on here?) (Puroila 2002, 43). Kehykset ohjaavat siten fokustamme ja saavat näkemään, mikä esimerkiksi tarinassa on tärkeää (Mistral 2003, 82).

Jotta pystyisimme toimimaan kussakin tilanteessa, meidän täytyy määritellä ensin tilanne. Haemme tietoisesti tai tiedostamatta merkkejä, joista voisimme määritellä oikean kehyksen kokemukselle. Esimerkiksi maassa makaava ihminen voidaan tulkita niin sairauskohtauksen kehikossa, sammuneen alkoholistin kehiksessä kuin jopa pilailun kehiksessäkin (esimerkiksi jos maassa makaava hymyilee) riippuen tilanteen antamista vihjeistä. Näistä informaation palasista on löydettävä yhdistävä juoni, jotta tilanteen luonne voidaan selvittää. Kehystämisen ideassa on paljolti kyse kontekstualisoinnista, joka on luonteeltaan valikoivaa. Esimerkiksi haastateltava voi tiedostaen tai tiedostamattaan suostutella yleisön ajattelemaan jostakin teemasta haluamallaan tavalla siten, että hän luo sille valikoivasti tietyn kehyksen, tarkastelukontekstin. Samalla haastateltava voi, jälleen mahdollisesti tiedostamatta, häivyttää tiettyä tapaa kontekstualisoida tai kehystää kertomaansa. (Karvonen 2000.)

Näin toimijalle – tässä tapauksessa haastateltavalle – todellisuus ilmenee tietystä perspektiivistä kehyksen välityksellä. Kehyksillä on siis keskeinen

merkitys todellisuuden tunteen tuottamisessa. Ne ylläpitävät erilaisia todellisuuksia tulkitsijalleen. (Heinonen 2006, 65–66; Puroila 2002, 49.) Sosiaalisesta elämästä on myös esimerkkejä, joissa on keskenään ristiriitaisesti tulkittavissa olevia tapahtumia: se, mikä on nuorille kevyttä pilaa ja huvittelua, voi viranomaisten näkökulmasta olla vandalismia. Goffman (1986, 321–338) viittaakin kehysten ristiriitoihin (frame disputes). Tässä on lisäksi nähtävissä Goffmanin käyttämä sosiaalisen tilanteen käsite, joka kiinnittää tulkintakehykset sosiaaliseen kontekstiinsa. Kehykset eivät ole irrallaan konkreettisesta tilanteesta. (Ks. Puroila 2002, 32.) Tämä vastaa jo esittämäni tilanteen hahmotustapaa tutkimuksessani.

Goffman vastusti relativismia ja konstruktivismia niiden äärimuodoissa, mikä näkyy fyysisen ja sosiaalisen maailman ensisijaisuuden korostamisena, esimerkiksi sosiaalisen rakenteen tärkeyden huomioimisena ihmisten kokemusten kehystämisessä (Mistral 2003, 82–83; Puroila 2002, 123). Tilanteen tulkintakehykset kiinnittyvät fyysiseen maailmaan ja sen sosiaalisiin organisaatioihin, mikä sekin vastaa tämän tutkimuksen yleisempiä ontologisia hahmotuksia. Goffman kehittäikin eteenpäin William Jamesin ja Alfred Schutzin ajatuksia sosiaalisen todellisuuden monista maailmoista, jotka hänellä kietoutuvat kehys-käsitteen ympärille. (Puroila 2002, 122.)

Samantapaiseksi todellisuuden tulkittamisen välineeksi voidaan käsittää myös Marvin Scottin ja Stanford Lymanin (1968) tapa ymmärtää tietynlaiset tilannekohtaiset selonteot (accounts), joita sosiaaliset toimijat käyttävät selittääkseen esimerkiksi odottamattomia tapahtumia. Erilaiset syyt ja oikeutukset ovat tällaisten selontekojen tyyppejä. Vaikka kirjoittajat eivät käytä termiä kehys, heidän tapansa ymmärtää tulkinnalliset selonteot voi nähdä sitä vastaaviksi. Janne Kivivuori (1994) on käyttänyt väitöskirjassaan muun muassa Scottin ja Lymanin ajatuksia analysoidessaan erilaisia neutralisaatiotekniikoita, joilla yksilöt voivat tulkita, oikeuttaa ja tehdä ymmärrettäviksi tiettyjä tekoja.

Esimerkkeinä kehysanalyysin soveltamisesta suomalaisen yhteiskuntatieteen kentällä ovat Anssi Peräkylän (1989, 118–119, 122) tutkimuksessaan kuolevien potilaiden hoidosta erittelemät ”lääketieteellinen kehys”, ”käytännöllinen kehys”, ”maallikkokehys” ja ”psykologinen kehys”. Näiden neljän kehyksen kautta hoitohenkilökunta jäsentää todellisuutta sairaalassa. Jokaisessa kehyksessä kuoleman merkitys on erilainen, ja kehys tarjoaa vuorovaikutustilanteen osallistujille – henkilökunnalle ja potilaille – tietynlaisia identiteettejä kokevasta, tuntevasta ja toimivasta subjektista aina toimenpiteiden (passiiviseen) objektiin. Jos esimerkiksi potilas poikkeaa oletetusta identiteetistä, kuten lääketieteellisten toimenpiteiden kohteesta käytännöllisessä kehyksessä täytyy hoitohenkilökunnan tämän kehyksen rikkoutumisen vuoksi määritellä tilanteen kehys uudelleen.

Alasuutari (1990, 6–8) puolestaan on väitöskirjassaan eritellyt kaksi erilaista kehystä, joista juomista voidaan lähestyä. Nämä ovat alkoholismia

kehys ja arkielämän kehys. Alkoholismin kehyksessä tehdään ero normaalin ja patologisen välille. Alkoholisti ei voi olla juomatta, sillä hänen halunsa juoda on muuttunut ylitsepääsemättömäksi ”viinanhimoksi”. Arkipäivän kehyksessä sen sijaan huomio on keskinäisessä vuorovaikutuksessa, ja juomisella voi olla tässä vuorovaikutuksessa useita funktioita. Erona näillä kehyksillä on myös se, että arkielämän kehys on tiettyssä mielessä itsestään selvä, ja kun ilmiö käsitetään arkielämän kehyksestä, tämä ei välttämättä tapahdu refleksiivisesti. Sen sijaan alkoholismin kehys on tavallisesti tietoisempi tulkintakehys. Sitä sovelletaan tilanteisiin tai käytökseen, joita ei voi helposti tehdä ymmärrettäväksi arkielämän kehyksestä käsin.

Oma ymmärrykseni kehyksistä muistuttaa esimerkiksi Kimberly Fisherin (1997) käyttämää nimitystä ”korkeamman tason” kehyksistä kulttuurisina kehyksinä. Hän määrittää ne sosiokulttuurisesti ja kognitiivisesti luoduiksi malleiksi, jotka auttavat yksilöitä ymmärtämään maailmaa muokkaamalla tietynlaisia rakenteellisia diskursseja (deep structural discourses). Kulttuuriset kehykset varustavat yksilöt välineillä, joilla voi konstruoida merkityksiä kohtaamastaan informaatiosta tehdäkseen maailmansa ymmärrettäväksi, mutta kulttuuriset kehykset eivät itessään ole viimeisteltyjä konstruktioita. Kehykset ovat tavallaan instrumentteja todellisuuden määrittelyyn, ei niinkään todellisuuden kuvailuun. Kehysten tunnistaminen ei onnistu esimerkiksi laskemalla avainsanoja tekstistä, vaan tutkijan täytyy etsiä juoni, joka on tarpeen ymmärtää tarinasta. (Fisher 1997.)

Erkki Karvosen (2000) sanoin kehystäminen merkitsee sitä, että yksittäinen asia (kuten isän ongelmajuomisen tarina) voidaan ympäröidä vaihtoehtoisesti erilaisilla kehyksillä, jolloin sen luonne määrittyy erilaiseksi. Näin kehystämällä asia saadaan puheessa tai tekstissä näyttämään halutunlaiselta. Karvonen moittii kehys-sanan käyttöä siitä, että se ohjaa ajattelemaan esimerkiksi taulun kehyksiä: taulussa maalaus on muuttumaton, ja kehykset voivat olla erilaisia ja muuttuvia. Frame-käsitteen ajatuksena on, että yksittäiselle asialle (”taululle”) muodostuu merkitys tai hahmo vasta tietyn kokonaisuuden osana: kehikko tai kehys organisoii ja järjestää koko rakennelman tietynlaiseksi.

Karvonen (2000) myös valottaa tulkintakehyksen suhdetta muihin samantapaisiin käsitteisiin, sillä esimerkiksi diskurssi ja kertomus ovat käsitteitä, joita on käytetty melko samaan tapaan aineiston analyysissä kuin tulkintakehystä. Karvonen kuitenkin erottaa diskurssin ja tulkintakehyksen käsitteet muun muassa niiden historian perusteella: diskurssin juuret ovat kielitieteessä, strukturalismissa ja semiotiikassa, kun taas tulkintakehyksen juuret ovat fenomenologiassa, symbolisessa interaktionismissa, retoriikan tutkimuksessa ja niin edelleen. Siinä missä diskurssin käsite operoi eroilla, kehys operoi hahmojen tunnistamisella; kehyksen lähtökohta on tilannekonteksti ja sen ymmärtäminen. Kehykset ovat kuitenkin määritelmällisesti lähellä esimerkiksi diskurssin ja repertuaarin käsitettä. Lopuksi tahdon tuoda vielä keskustelussa kehysanalyysistä esille sen,

ettei selkeää ja yhtenäistä, kehysanalyysin perusoletuksista johdettua analyytistä viitekehystä ole johdettavissa Goffmanin tuotannosta tai kehysanalyysia soveltaneista tutkimuksistaan. Kehysanalyysin soveltajien keskuudessa ei liene yksimielisyyttä siitäkään, mitä kehykset ovat ja kuinka yksilöt tai kulttuurit käyttävät tai hyödyntävät kehyksiä, mihin ovat syynä hyvin erilaiset metodologiset lähtökohdat ja tavoitteet kehysanalyysin käytössä. (Puroila 2002, 52.) Näin myöskään oma tapani analysoida kehyksiä ei sitoudu tiukasti mihinkään viitekehysten, mutta kuten mainittua, se sisältää piirteitä ja lähtökohtia edellä käsittelemistäni kehysanalyysin ymmärtämisen tavoista.

Haastatteluaineiston analyysin eteneminen. Aineiston ensimmäinen, tutkijan ehkä osin tiedostamattaankin tekemä analyysi ja tulkinta, alkaa todennäköisesti jo haastatteluvaiheessa. Esimerkiksi maaseudun miesten elämäntukemuksia tutkinut Harri Jokiranta (2003, 82) kirjoittaa alkaneensa jo muutaman haastattelun jälkeen jäsentää aina uutta haastattelukertomusta, sen sisältöä ja rakennetta suhteessa jo kerättyyn aineistoon. Huomasin samantapaisen prosessin myös oman aineistonkeruuni aikana, vaikka systemaattisemman analyysin aloitinkin vasta koko aineiston ollessa koossa. Aineiston litteraation valmistuttua analysoin aluksi aineistoa lähiluvulla, jolla pyrin hahmottamaan kunkin haastattelun ydinkulun tai -tarinan. Ensimmäisenä analyysitapana lähiluvulla voidaan etsiä myös ilmaisuja ja esitysteknisiä ratkaisuja. (Apo 2001, 36.) Lisäksi lähiluvulla voi jo verrata haastatteluja ja huomata niissä eroja, yhtäläisyyksiä ja toistuvia teemoja.

Laajan aineistomassan kokonaishahmotus tuntui alkuun hankalalta. Siinä tuntui olevan ääretön määrä erilaisia ulottuvuuksia (vrt. Ruisniemi 2006a, 90). Siksi kirjoitin jokaisesta 21 haastattelusta muutaman sivun mittaiset tiivistelmät, joissa olivat mukana kertomuksen olennaiset osat. Luonnollisesti jo nämä tiivistelmät sisälsivät tutkijan omaa tulkintaa tarinan keskeisistä elementeistä. Tämän jälkeen lähdin haastattelu-teemat lähtökohtanani eli teemoitellen pilkkomaan aineistoa osiin: etsin ja alleviivasin jokaisesta haastattelusta haastattelukatkelmia, joissa käsiteltiin isyyttä, suhdetta isään ja isän mieheyttä. Erittelin haastattelukatkelmia vertaamalla eri haastatteluissa esiintyviä katkelmia keskenään sekä etsimällä niissä esiintyviä teemoja (ks. Räsänen 2005, 91). Poimin ("koodasin") kaikki nämä katkelmat omiin tiedostoihinsa, kukin numeroidun haastattelun alle, ja näitä läpi luettuani kirjoitin jokaisesta haastattelusta muutaman rivin mittaiset tiivistelmät teemojen "isyys", "välit isään" ja "mieheys" alle. Jokaisen teeman alle kertyi myös joukko alateemoja.

Näiden hyvin konkreettisten operaatioiden avulla pystyin hahmottamaan haastattelujen keskeisten teemojen sisällöt, jotka jaottelin muutaman kategorian alle. Tarinoiden juonitiivistelmien avulla puolestaan pystyin alustavasti hahmottamaan haastattelujen tarinatyypit, isä-poika -tarinat. Tällaisten lyhyiden juonitiivistelmien, jotka sisältävät kuitenkin tarinan kaikki tärkeät elementit,

käyttö on narratiivisen analyysin yleinen idea. Tein tämän jälkeen myös erilaisia havaintomatriiseja, jotka ovat tuttuja ennen kaikkea kvantitatiivisesta tutkimuksesta (ks. esim. Räsänen 2005, 90) ja taulukoita erilaisin muuttujin sekä jaoin kertomuksia taulukoihin ryhmitellen. Näin aineisto pilkkoutui osiin myös luokittelemalla, haastattelujen eri osista samankaltaisuuksia etsimällä ja niitä vertaamalla, pelkistämällä ja tutkimuskysymyksiä koskevia abstrahointeja etsimällä: teemoittelemalla ja tyypittelemällä sekä aineisto- että teorialähtöisesti (Eskola & Suoranta 1998, 175–186; Räsänen 2005, 95). Samaan aikaan, kun tein tulkintoja, luin tutkimuskirjallisuutta, josta sain uusia oivalluksia ja teoreettisia näkökulmia aineistoni analyysiin.

Vasta kun pystyin näin tietynlaisen synteessin keinoin hahmottamaan aineiston osiin pilkkomisen jälkeen sen kokonaisuuden, pystyin vielä systemaattisemmin teemoittelemaan poikien isyys- ja mieheyskäsityksiä sekä erottelemaan ja nimeämään aineistosta isä-poika-suhteen tarinatyyppit. Vaikka tarinatyyppit erottuivat aineistosta melko nopeasti omiksi tyypeikseen, pohdin pidempään, minkä ulottuvuuden mukaan nimeäisin ne: tunteiden, vallan vai jonkin muun. Oli selvää, mikä tunneulottuvuus oli leimallinen kullekin tarinatypille, mutta vasta tarkempi tarkastelu osoitti, kuinka keskeisiä ne oikeastaan olivat tarinatyypeille. Siksi nimesin tarinatyyppit tunneulottuvuuksien mukaan. Puhtaimmin aineistolähtöisiä ovat tutkimuksessa tulkintakehykset, sillä ylipäänsä ajatus analysoida aineistosta kehyksiä heräsi vasta aineiston lähiluvun myötä. Sen myötä olin alkanut hahmottaa, että pojat kehystivät tarinoitaan - erityisesti isien juomista - erilaisilla tavoilla. Tahdoin analysoida haastatteluista näitä tulkintakehyksiä, joilla haastateltavani kehystävät kertomaansa tarinaa ja löysin tähän apuvälineeksi kehysanalyysin. Mainitsin aiemmin tulkintakehysten liittyvän monin tavoin diskursiiviseen todellisuuteen, mikä oli huomattavissa haastateltavien puheessa. Huomasin myös, että tulkintakehyksiä saattoi olla yksittäisen haastateltavan puheessa enemmän kuin yksi. Tässä vaiheessa analyysiprosessia nousi keskeisimpään osaan myös tulkintojen tekeminen aineistosta analyysin pohjalta. Tämän on todettu olevan aina tutkijasta itsestä kiinni siinä mielessä, että analyysimenetelmät eivät voi tarjota yksiselitteistä ohjeistusta tulkintojen tekoon vaan lähinnä antaa siihen suuntaviivoja. (Räsänen 2005, 96.)

Tutkimuksessa aineiston analysointi analyysimenetelmien triangulaatiota, kolmea analyysimenetelmää hyödyntämällä tapahtui tutkimuskysymysten luonteen vuoksi. Käyttämäni analyysimenetelmät ovat tieteenfilosofisesti yhteensovitettavia, eikä niiden käytöstä seuraa ristiriitoja (ks. Eskola & Suoranta 2000, 70–72). Narratiivinen analyysi paljastaa haastatteluista ennen kaikkea ydintarinoita, toisin sanoen tarinatyyppejä poikien suhteesta isään. Teemoittelulla tavoitin haastatteluista ennen muuta haastattelujen varsinaisen sisältöaineksen (mitä ja mistä puhutaan?) isyys- ja mieheyskäsityksistä, kun taas kehysanalyysillä oli mahdollista päästä käsiksi niihin kehyksiin, joiden kautta

haastateltavat rakentavat tarinoitaan isien alkoholiongelmista puheessa. Kolme analyysimenetelmää täydentävät täten toisiaan ja lisäävät tutkimusten tulosten kattavuutta ja samalla luotettavuutta (Daly 2007, 256-257; Eskola & Suoranta 2000, 68).

Aineistonkeruu, analyysi ja tulkinnot tapahtuivat jälkikäteen eritellen osin limittäin, kuten tyypillisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Analyysissä oli läsnä sekä enemmän teorian ohjaamia että vahvemmin aineistosta nousevia osuuksia, niin että aineisto toimi myös ideoiden lähteenä. (Palonen 1988, 145; Räsänen 2005, 93). Yhteistä sekä teemoitteluille tai tyypittelyille, ydintarinoiden etsimiselle että kehysanalyysille oli, että ne ovat analyysistrategioina pitkälti pelkistäviä (Hänninen 1999, 33). Tutkimuksessa toteutui Pertti Tötön (1997, 70) ajatus, että tutkimus on alusta loppuun vuoropuhelua teoreettisten ajatusten ja kokemuseräisen evidenssin välillä eli induktion ja deduktion vuorottelua. Martti Grönforsin (1982, 145) kuvaamassa analyttisessä prosessissa aineisto hajotetaan käsitteelliseksi osiksi, joista edetään synteisiin, jonka avulla osat kootaan uudelleen johtopäätöksiksi. Näin analyysissä ja synteisissä tutkimusaineistoa tarkastellaan käsitteellisellä tasolla. Kirjallisuuteen ja aiempiin teorioihin tutustumista jatkoin johtopäätösten teon ja niistä varmistumisen jälkeenkin, ja lopullinen muoto, jossa esitän tulokset, muotoutui pitkään tutkimusraportin kirjoittamisen aikana.

4.4 Aineiston kuvailu

Tutkimuksen aineiston muodostavat 21 elämäkertahaastattelua, joiden informanteina toimivat 21–42-vuotiaat miehet. Aineiston hahmottamiseksi kuvailen tässä aineistoa tutkimuksen kannalta olennaisten seikkojen osalta siltä osin, kuin se on mahdollista ilman yksittäisten haastateltavien tunnistamisen riskiä.²⁸ Useita näistä taustatiedoista en kysynyt haastateltavilta suoraan, vaan haastateltavat kertoivat niistä itse haastattelussa. Osa taustatiedoista koskee poikia itseään, osa heidän isiään. Tässä kohden myös määrällistän aineistoa, sillä kvantifioimalla aineisto havainnollistuu paremmin lukijalle.

Haastattelujen kesto oli keskimäärin noin 1 tunti 45 minuuttia siten, että pisin haastattelu kesti noin kolme tuntia ja lyhin tunnin. Yksittäiset haastattelut vaihtelivat pituudeltaan 16–40 sivua litteroitua tekstiä. Haastateltujen miesten ikien keskiarvo ja mediaani olivat molemmat noin 29 vuotta. Haastateltavien ikäjakauma on seuraavanlainen:

²⁸ Tietosuojaan vuoksi en esimerkiksi esittelen haastateltavia yksitellen taulukkomuodossa.

TAULUKKO 1. Haastateltavien ikäjakauma

Ikä, vuotta	Haastattelujen määrä
21–25	5
26–30	7
30–35	5
36–42	4
N	21

Haastateltavia oli eniten 26–30-vuotiaiden ryhmässä, mutta erot ryhmien välillä eivät ole määrällisesti suuret. Vanhimmat haastateltavat ovat syntyneet 1960-luvun loppupuolella, nuorimmat noin 1980-luvun puolivälissä. Vaikka haastateltavien keskinäinen ikäero on suurimmillaan parikymmentä vuotta, heidän isätarinansa eivät juuri poikkea toisistaan iän perusteella. Esimerkiksi nuorimpien haastateltavien tarinoissa ei ole minkään tekijän suhteen selviä eroja verrattuna vanhimpien haastateltavien tarinoihin. Tätä olennaisempia eroja tarinoista ja poikien ajattelusta löytyi suhteessa siihen, olivatko he itse isiä. Tähän palaan luvussa 5.2.

Haastateltavista kahdeksalla oli itsellään lapsia, eli hieman alle puolet heistä oli itse isiä. Kaikki haastateltavat olivat joko jotenkin mukana työelämässä tai opiskelivat, ja heitä oli tasaisesti kaikista koulutustaustoista. Suhteessa omaan alkoholinkäyttöönä pojat olivat keskenään erilaisia: heissä oli sekä omien sanojensa mukaan kohtuullisesti, jonkun verran tai ”normaalisti” alkoholia käyttäviä sekä niitä, jotka eivät juoneet alkoholia ollenkaan. Osa ei ollut koskaan käyttänytkään alkoholia, osa taas oli jossain elämänsä vaiheessa jättänyt alkoholin. Osa selitti, että oli juhlinut ja juonut enemmän osana nuoruuttaan, mutta vanhemmiten ja esimerkiksi perheen perustamisen myötä juominen oli harventunut.

Itäpuisto (2001, 21; 2005) on käyttänyt tutkimuksissaan alkoholiongelmaisen vanhemman perheessä kasvaneista lapsista kriteerinä informanteilleen ”selviytymistä”, mikä sisälsi sen, ettei haastateltavilla itsellään ollut esimerkiksi mielenterveyden ongelmia tai päihdeongelmia. Tutkimuksessani en asettanut haastatteluihin osallistumiselle vastaavia kriteereitä. Joillain haastateltavista oli menneisyydessä ollut vakaviakin päihdeongelmia tai mielenterveysongelmia, ja muutamalla oli kertomansa mukaan lieviä mielenterveyden ongelmia tai erinäisiä muita elämänvaikeuksia (en erittele lukumääriä tai tarkempia tietoja). Aineisto on silti siinä mielessä valikoitunut, että haastateltavat ovat menneisyydestään

huolimatta tietyllä tavalla ”selviytyjiä” siinä, että he ovat voittaneet mahdollisia isän juomisesta aiheutuneita - joillain hyvin pahojakin - ongelmia tai vastoin käymisiä omassa elämässään. Lisäksi he ovat myöntäneet isiensä juomisen ongelmallisuuden suhteessa isyyteen ja ovat valmiita puhumaan siitä ulkopuoliselle (ks. vastaavasti Raitasalo 2003, 67).

Kolmentoista haastateltavan vanhemmat olivat eronneet, ja varsin usein ero johtui poikien mukaan isien alkoholiongelmista, mutta ei kaikissa tapauksissa. Erojen ajankohdat poikien elämässä vaihtelivat suuresti. Joidenkin vanhempien ero oli tapahtunut jo poikien aikaisessa lapsuudessa, kun taas joillakin vasta pojan aikuisiässä ja hänen muutettuaan pois kotoa. Äidit ja isät olivat monessa tapauksessa muodostaneet tahoillaan uudet perheet. Pojat, jotka olivat jääneet eron jälkeen äitiensä kanssa asumaan, tapasivat isiään juomisongelmista huolimatta, ja jotkut pojat asuivat eron jälkeen juovan isän kanssa. Vanhempien ero ei vielä eron jälkeen kotona asuneilla pojilla kuitenkaan ollut poistanut isän juomisesta aiheutuneita ongelmia, vaikka isä olisi ollut etävanhempi. Heidän tarinansa eivät siten erityisesti eronneet molempien vanhempien kanssa asuneiden poikien kertomuksista. Huomattavin ero oli se, että eronneen isän luona asuvat tai vierailevat pojat (jos isä ei ollut muodostanut uutta parisuhdetta tai perhettä) olivat isän juodessa tai sammuttua konkreettisesti yksin ilman aikuisen huolenpitoa (vastaavasti Itäpuisto 2003, 36).

Aivan vastaavasti kuin Itäpuistolla (2001, 29–30, 32), tässäkin haastateltavien isät puolestaan sijoittuivat iältään suuriin ikäluokkiin ja ”märkään sukupolveen” (Sulkunen 1980, 159–162), noin vuosina 1935–1955 syntyneeseen sukupolveen, jonka omat isät olivat tyypillisesti olleet sodassa. Samoin haastateltavien isien ongelmajuominen vaihteli määrältään ja laadultaan häiritsevästä toistuvasta viikonloppujuomisesta ”tissutteluun” pitkin viikkoa ja aina ns. jatkuvaan ”puliukkojuomiseen” asti. Siten tarinat eivät välttämättä sisältäneet suuria ”kauhukertomuksia” tai traumaattisia kokemuksia. (Ks. Itäpuisto 2001.)

Kuudentoista haastateltavan isät olivat juomisestaan huolimatta pysyneet yhtäjaksoisesti työelämässä mukana. Muiden haastateltavien isät olivat jääneet työttömiksi, sairaseläkkeelle tai työkyvyttömyyseläkkeelle pojan lapsuuden tai nuoruuden aikana. Syyt liittyivät alkoholin ongelmakäyttöön, sen aiheuttamiin sairauksiin tai mielenterveyden ongelmiin. Haastateltavien isät jakautuivat tasaisesti eri sosioekonomisiin ryhmiin. Kahdeksan miehen isä oli työpaikallaan johtavassa tai toimihenkilöasemassa. Kuuden haastateltavan isä oli ollut yrittäjä tai maatalousyrittäjä ja seitsemän haastateltavan isä puolestaan työntekijäasemassa. Useimmat haastateltavat kertoivat myös perheen taloudellisesta asemasta, joka vaihteli keskiluokkaisesta ja hyvin toimeentulevasta hyvin köyhiin koteihin. Työstä poisjääneet isät olivat kaikki kuitenkin työntekijäasemassa. Tämä voi kertoa siitä, että toimihenkilö- ja johtavissa asemissa olevien kynnys hakeutua hoitoon alkoholiongelman vuoksi voi olla alempi tai mahdollisuudet estää juomis-

ta vaikuttamasta työhön esimerkiksi vapaamman työn aikatauluttamisen vuoksi voivat olla paremmat. Tai työntekijäasemassa olevat isät ovat tulleet helpommin erotetuiksi työstä juomisen vuoksi kuin vaikkapa johtavassa asemassa olevat. Yrittäjäisien pojat myös mainitsivat, että vapaa työ ”mahdollisti” isän juomisen ja työssäkäynnin yhdistämisen.

Isien juomisen suhteen tilanne vaihteli haastattelusta toiseen sen mukaan, joiko isä yhä, oliko isä raitistunut tai oliko isä jo kuollut. Alla tätä kuvaava taulukko:

TAULUKKO 2. Isät ja juominen haastatteluajankohtana.

Tilanne	Määrä
Isä raitistunut/ei juo ongelmallisesti haastatteluhetkellä	5
Isä juo yhä ongelmallisesti	6
Isä kuollut	10
N	21

Taulukko kuvaa ennen kaikkea sitä, että haastatteluun osallistuneista suuri osa on saavuttanut suhteessa isän juomiseen jonkinlaisen katkoksen tai päätepisteen. Isän tarina on voinut katketa isän kuolemaan. Useimpien näiden isien ennenaikaisissa kuolemissa on nähtävissä alkoholi muiden sairauksien aiheuttajana ja työikäisten miesten ennenaikaisten kuolemien suurimpana aiheuttajana (ks. Laaksonen 2009, 105.) Vaihtoehtoisesti isien juominen ei ole pojille ongelmana ajankohtainen, koska isä on raitistunut, lopettanut ongelmajuomisen tai on ainakin väliaikaisesti juomatta esimerkiksi hoitopaikassa. Kuuden haastateltavan isä juo yhä ongelmallisesti, mutta näistä haastateltavista jokainen on muuttanut pois kotoa ja kuvaa saaneensa tilanteeseen kotona etäisyyttä. Kaksi haastateltavaa, joiden isä ei haastatteluajankohtana juo, kuvaa kuitenkin tilanteen olevan jollain tavalla edelleen ”päällä”.

Haastateltavista osa kuvasi isän käyneen ”katkolla”, joissain tapauksissa useamman kerran, tai esimerkiksi AA:ssa:

T: Olikos sun isällä sitten ikinä semmosia selviä kausia?

H: No oli se muutamaa kuukautta täysin, se kävi AA:ssa ja jonkun hoitopaikan kautta, että ne nyt oli ihan hyviä kausia [...] mutta oli siinä sitten pelko koko ajan, että millon se ratkee uudestaan.

On todettu, että vähemmistö päihdeongelmaisista saa hoitoa tai hakeutuu hoitoon (Kuusisto 2009, 37; Laaksonen 2009, 90), ja aineistossanikin hoitoon

hakeutuneet isät olivat vähemmistö. Avokatkaisuhuolto ei juuri ollut auttanut isien alkoholiongelmien pysyvästi, kuten ei kyseisen haastateltavan isälläkään kuin korkeintaan muutamaksi kuukaudeksi kerrallaan. Kuten Ahokas (2004, 224) toteaa, avokatkaisuhoidon malli on aika ajoin kriittisen tarkastelun kohteena, samoin sen haaste saada uusijat vähentämään tai lopettamaan juominen. Sen sijaan perheenjäsenten tilanteeseen ei useimmiten ollut puututtu. Yleisemminkin, vaikka alkoholiongelma olisi vakava ja lapset selvästi kärsisivät, ei ulkopuolelta saateta puuttua ongelmaan millään tavoin, etenkin ilman juojan itsensä aktiivisuutta (Itäpuisto 2001, 68). Kuitenkin perheen kerääntyvä huono-osaisuus nosti aineistossani sen todennäköisyyttä, että ongelma havaittiin ulkopuolelta ja siihen pystyttiin jollain tavoin puuttumaan. Marginaalissa oleminen useilla elämän osa-alueilla johtaa avun tarpeen kasvuun, sillä mahdollisuudet ja resurssit ongelmien voittamiseen voivat olla heikot (Kuusisto 2009, 37). Näissäkään perheissä ulkopuoliset toimet eivät kuitenkaan olleet poistaneet perheen kaikkia ongelmia. Niin kuin esimerkiksi Itäpuisto (2008) on todennut, hoitojärjestelmien piirissä on perinteisesti hoidettu vain päihdeongelmaista, ja perhe on jäänyt pitkälti ulkopuolelle.

Haastatteluissa korostuu pojan ja isän suhde. Tarinoissa esiintyvät myös muut perheenjäsenet, kuten äidit, sisarukset ja isovanhemmat. Myös miesten vaimot, tyttöystävät ja etenkin lapset nousevat tarinoissa esille. Myös äidit ovat olleet poikien lapsuudessa selvästi varsin tärkeitä hahmoja. He jäävät kuitenkin haastatteluissa sivurooliin, sillä isän ja pojan osuudet ovat voimakkaammin esillä, mikä johtuu jo haastattelujen fokuksista ja kysymyksenasetteluista. Anni Vilkkonen (1997, 189) myös huomioi, että jo määritelmällisesti muut henkilöt voivat olla ihmisten omassa elämäntarinoissa lähinnä sivuosien esittäjiä. Osa pojista myös erityisesti tahtoi ”pitää erillään” muut perheenjäsenet kertomuksistaan, joten samalla kunnioitan tätä heidän toivettaan. Niinpä koska muiden perheenjäsenten ja läheisten rooli tarinoissa ei korostu, eikä niitä tämän tutkimuksen laajuudessa olisi muutenkaan mahdollista käsitellä pitkästi, en nosta niitä empiirisessä osiossa huomattavasti esille. Sen sijaan fokus on pojassa ja isässä.

5.1 Neljä isä-poika-tarinatyyppiä

Esittelen seuraavaksi neljä erilaista aineistosta narratiivisen analyysin pohjalta muodostamaani tarinatyyppiä isä-poika-suhteesta. Lisäksi linkitän isän ja pojan suhteen muun muassa näiden kahden sukupolven väliseen valtaan, tunteisiin sekä niiden dynamiikkaan. Nämä neljä tarinaa, joissa on mukana poikien tähänastinen elämä, hahmottavat heidän erilaisia kokemuksiaan. Kaikki aineiston haastattelut jakautuvat vähintään yhteen ja pääsääntöisesti yhteen näistä tarinoista. Poikkeuksena on kolme haastattelua, joista jokaisessa on muita selkeämmin piirteitä kahdesta eri tarinasta, tai aineksia, jotka eivät istu tarinatyyppiin. Kaikissa neljässä isä-poika-tarinatyyppissä näyttäytyvät myös isän ongelmajuomisen vaikutukset poikien käsityksiin isien isyydestä ja mieheydestä, mutta painopiste on isän ja pojan suhteessa. Koska tarinatypit ovat aina jossain määrin yksinkertaistettuja, ne menettävät väistämättä jotakin yksittäisen haastattelutarinan rikkaudesta ja yksityiskohtaisuudesta. Isä-poika-suhteet ovat vaihdelleet ajassa ja piirtyneet erilaisina kaarina myös haastateltavien hahmottamilla elämänviivoilla. Valta kulkee mukana isän ja pojan suhteessa joskus näkyvämpänä ja itsestään selvemmin, joskus peitellymmin.

Tarinoissa kulkevat mukana poikien päällimmäiset emotiot tai tuntemukset, joita isä ja tämän ongelmajuominen seurauksineen on aiheuttanut pojan elämässä. Niiden voi ajatella olevan samalla reaktioita pojan kokemuksiin, isän käytökseen ja isä-poika-suhteen laatuun. Tapahtumiin, jotka muokkaavat elämää ja elämänkulkua, liitetään helposti emotionaalisia merkityksiä (Kringelbach 2007, 37). Nämä neljä tarinaa olen nimennyt lojaaliustarinaksi, ärtymystarinaksi, surumielisyystarinaksi ja vihatarinaksi. Isä-poika-tarinoiden nimeäminen tunnetilojen tai tuntemuksien mukaan ei tarkoita, etteikö jokaisen pojan ja isän suhteeseen ja elämän varrelle olisi mahtunut monenlaisia tunteita. Esimerkiksi mainintoja pelosta - nimenomaan lapsuuden aikana - isän juomisen vuoksi esiintyi tarinatyypeistä riippumatta, joten erillistä ”pelon tarinaa” ei ollut aineistosta muodostettavissa. Miehet eivät siis pyrkineet tarinoissaan piilottamaan lapsena kokemiaan pelon tunteita vaan puhuivat niistä avoimesti. Samoin vihan tunteita sisältyi muidenkin poikien kuin vihatarinaksi nimeämäni tarinatyyppin kertoneiden poikien kertomuksiin. Muun muassa ärtymystarinoissa esiintyi mainintoja vihasta isää kohtaan, mutta vähemmän ja lievemmin. Myös nykyhetkessä pojan tunnetila suhteessa isään saattoi myös jo olla eri kuin se tunnetila, jonka mukaan tarinatyyppi on nimetty. Olennaista on kuitenkin tarinassa vallitsevan tunnetilan

hallitsevuus tai päällimmäisyys – se tunnetila, joka tarinoissa kokonaisuutena esiintyy vahvimmin esimerkiksi erilaisten tunnekuvailujen, adjektiivien käytön tai esimerkiksi juonirakenteiden kautta.

Etenen tarinoissa kronologisesti. Tämä vastaa myös haastateltavien täyttämien elämänviivojen rakentumista aikajärjestyksessä varhaislapsuudesta nykyhetkeen. Ajallisesti on mahdollista erottaa erilaisia ulottuvuuksia poikien kertomista tarinoista heidän ja isänsä suhteesta ja sen kytköksistä isän ja pojan omaan elämään. Tarinoissa näkyy David Chealin (2002, 53) kuvailema muutoksien täyttämä perhe-elämän sykli, joka lähtee liikkeelle vanhempien perheen perustamisesta, etenee pojan syntymään, kasvuun ja siitä nykyhetkeen. Tämän syklin varrelle mahtuu tarinoissa usein myös isän (sekä joissain tarinoissa myös äidin) kuolema.

Itäpuisto (2003, 46) on tehnyt ajallisen jaottelun *lapsuuden ja nuoruuden vaihe* sekä *aikuisuudessa tapahtuvan toipumisen vaihe* tutkiessaan alkoholiongelmisten vanhempien kanssa eläneitä ihmisiä selviytymisen näkökulmasta. Näiden elämänvaiheiden suurin keskinäinen ero on hänen mukaansa se, että jälkimmäisessä tutkittavat ovat päässeet eroon alkoholiongelmasta vanhemmasta. Jaottelen hieman samantapaisesti poikien elämänsä 1. lapsuuteen, 2. teini-ikäen ja varhaiseen aikuisuuteen sekä 3. itsenäiseen elämään. Huomioin tässä tarinoiden kronologisessa etenemisessä sen, että tapahtumat ja kertomus eivät välttämättä etene samatahtisesti. Tarinoissa saatetaan kuitata pitkiäkin ajanjaksoja elämässä parilla lauseella mutta kertoa yksittäisistä tapahtumista tai lyhyistä ajanjaksoista ”elokuvamaisen tarkasti”. (Hyvärinen 2010, 93.) Tästä seuraa, etteivät kaikki elämänsä jaksot välttämättä tule käsitellyiksi keskenään yhtä tarkasti tai syvästi paitsi haastatteluissa myöskään tässä tutkimusraportissa.

Erotan lisäksi omaksi alueekseen ajan, josta pojilla ei ole itsellään muistoja mutta josta heille on kerrottu. Tätä aikaa on poikien aivan varhaisin lapsuus ja myös isän elämä ennen pojan syntymää. Tämä erottelu puoltaa paikkaansa sillä, että poikien kertomien tarinoiden ulottuvuus ei ala vasta heidän omista lapsuusmuistoistaan vaan kattaa myös ajan ennen sitä. Ensimmäinen tarinoiden ajallinen ulottuvuus on itse asiassa mahdollisesti jo kaukaa ajalta ennen pojan omia muistoja: nämä tarinan osat kertovat isän nuoruudesta, isästä ja -äidistä sekä esimerkiksi vanhempien avioliiton alkuajasta, kuten seuraava aineistokatkkelma:

T: Tiedätkö sä missä vaiheessa se juominen on alkanut? Onko se alun perin, ollut jostain...?

H: Ihan lapsuudesta asti ollut hänellä. Hänen isänsä on ollut kova juomaan, ja hän on sodassakin ollut ja haavottunut siellä. Hän on kulkenut isän kanssa paljon ja siitä se on, hänellä on ollut tosi vaikeeta lapsuus. Heillä [isänsä ja -äidillä] on ollut avioero ja hän on saanut valita, kummanko mukaan lähtee, ja hän on lähtenyt juopon isän matkaan sitten. (26-vuotias mies)

Erityisesti kysyttyäni pojilta heidän varhaisesta lapsuudestaan tai isien juomisesta kaukana menneisyydessä he viittasivat muiden kertomiin tarinoihin. Näitä tarinoita, jotka sijoittuvat aikaan ennen pojan omia muistoja ja jotka ovat aikuisten tuottamia perhetarinoita, voi pitää osana yksilön minätunnetta, identiteetin ja kuuluvuuden tuottamista. Perhe ja perhesuhteet voivat niiden avulla elää mielikuvissamme ja muistoissamme. (Smart 2007, 3–4, 84, Thompson 2009, 13). Perheissä kerrotut tarinat voivat olla tapa jakaa kokemuksia tai muistoja sukupolvelta toiselle – luoda siltoja sukupolvien välille. Esimerkiksi vanhempi voi kertoa lapselleen omasta lapsuudestaan. Ne voivat olla paitsi tällä funktiolla tuotettuja, myös puhtaasti ”historiallisia”. (Smart 2007, 82, ks. Brannen, Moss & Mooney 2004). Perheet ja sen yksittäiset jäsenet tekevät muistelutyötä kertoessaan näistä menneistä ajoista ja tapahtumista, ja samalla tarinankerronta voi olla keskeinen tapa ”tehdä perhettä” tällaisten käytäntöjen avulla (Morgan 1996, 144; Morgan 2011, 134). Lisäksi tarinat voivat olla sukupuolittuneita siten, että niillä voidaan luoda emotionaalisia siteitä esimerkiksi äidin ja tyttären tai isän ja pojan välille (Smart 2007, 84, 86). Haastattelujeni tapauksessa muun muassa poikien äidit, sisarukset tai juovat isät itse ovat voineet vaikuttaa heidän varhaisiin muistoihinsa isistä. Goodall (2005, 492) on käyttänyt termiä *narratiivinen perintö* kuvaillakseen muiden perheenjäsenten lapsille välittämiä tarinoita perheestä. Perheenjäsenten, ystävien ja tuttujen tarinoita sisältämät muistot ovat tällöin kollektiivisia tai sosiaalisia, eivät yksilöllisiä (ks. Shuman 2006, 148–149). Haastateltavat voivat niiden avulla myös rakentaa selitysmalleja, kuten ”vanhempani muuttivat paljon, joten minä pysyn aloillani”, mutta nämä eivät ole kausaalisia selityksiä vaan tapoja tehdä selontekoja (Smart 2007, 93).

Pojat saattoivat siis kertoa, etteivät itse muistaneet asioita kaukaa menneisyydestä. Valokuvat saattoivat toimia muistin apuvälineinä, esimerkiksi kuvat isistä poikiensa kanssa, vaikka pojilla ei olisi ollut ”varsinaisia” muistoja valokuvien ikuistamista tilanteista. Muisti on vahvasti yhteydessä näkökykyyn, ja valokuvien avulla muutoin haalistuneita muistoja voidaan rekonstruoida. Perhevalokuvat ovat erityisiä visuaalisia representaatioita perhesuhteista ja -siteistä. (Bates 2002, 155–157; Gomila 2011, 63.) Näitä tarinoita ja muistoja olen pohtinut myös erillisessä artikkelissa (Pirskanen 2009).

Kaikille haastatteluille yhteistä on siis se, että pojat rakensivat tarinaa aivan varhaisimmasta vaiheesta lapsuudessaan, josta ei ole muistikuvia tai jonka muistot pojat ovat torjuneet. Vaihtoehtoisesti pojat muistivat sen aikana, jolloin isän juomista ei vielä ymmärtänyt. Haastateltavat eivät siis välttämättä kokeneet lapsina isän juomista suureksi ongelmaksi, koska he olivat käsittäneet sen vasta myöhemmin lapsuudessa tai vasta aikuisina. Vellemanin ja Orfordin (1990, 311, 315) tutkimuksessa puolestaan haastateltavat saattoivat selittää, että vanhemman juomiseen oli niin tottunut ja se oli osa jokapäiväistä elämää, ettei sitä osannut ajatella mitenkään erityisenä. Tästäkin on joitain viitteitä aineistossani, mutta

myöskään isien juominen ei välttämättä poikien kertoman mukaan ollut vielä poikien aivan varhaisessa lapsuudessa niin huomattavaa kuin myöhemmin. Isien juomisura oli tällöin vielä alussa.

Isän juomisuralla viitataan tässä juomisongelman kehittymiseen ja pahenemiseen isän elämän varrella. Sen aikana alkoholinkäytön määrä ja tiheys sekä raittiit kaudet ja rankat juomiskaudet voivat vaihdella. Isän juomisura voi kertomuksissa olla tavallaan ”sairaskertomus”, eräänlainen ongelmajuojan tai alkoholistin ura. Juojan juomisura voi kestää vuosikymmeniä, ja perheenjäsenen eli tässä tutkimuksessa pojan ”suhdeura” suhteessa isään muotoutuu samaa matkaa. Poika joutuu määrittämään roolinsa suhteessa juovaan isään, heidän yhdessä olemisen tapaansa sekä oman identiteettinsä suhteessa juovaan isään. Ihmissuhde juovaan perheenjäseneseen on saattanut muuttua paljonkin siitä, mitä se on voinut aiemmin olla. Itse suhdeuran määrittäminenkin voi näistä syistä olla pitkä ja hankala prosessi. (Holmila 2003, 79, 86; Soikkeli 2006, 238–239; ks. myös Tuominen 1981.)

Seuraavaksi siirryn neljään tarinatyyppiin, joista esittelen ensin tunteen positiivisuus-negatiivisuus –asteikolla positiivisimman eli lojaaliustarinan, tämän jälkeen ärtymys- ja surumielisyystarinat sekä viimeisenä tunneasteikolla negatiivisimman eli vihatarinan.

5.1.1 Lojaaliustarina

Lojaaliustarinoissa poikien lapsuuden alku on melko lupaava. Isä näyttäytyy varsin mukavana hahmona, johon poika on kiintynyt. Pojat ovat ”kulkeneet isän mukana” ja olleet läheisiä isän kanssa, kuten seuraavassa haastattelukatkelmassa:

T: Millaiset välit teillä sun isän kanssa sit oli silloin ennen sitä eroa?

H: Aika, tai hirveen läheiset, tehtiin kaikkee, isä otti mut joka paikkaan mukaan, ja otti metsälle mukaan ja kalalle mukaan, tehtiin kaikkea tosi paljon. (25-vuotias mies)

Isä on vienyt poikaa metsälle ja kalaan, ja yhteys isään on ollut tiivis. Muutos isän ja pojan suhteessa tapahtuu tarinoissa pojan ala-asteiässä. Tähän aikaan ajoittuu isän juomisen paheneminen. Tällaisten muutosten myötä poikien ja isien suhde on etäännytynyt, etenkin jos vanhemmat ovat eronneet. Tarinoissa tämä on ollut pojille tavallaan isän menetyksen vaihe, koska sen jälkeen pojat eivät enää tee paljoakaan isien kanssa noin vuosikymmeneen vaan yhteiset tekemiset loppuvat melko täysin. Etäännytynyt isä ei myöskään juuri enää kasvata poikaa.

Haastateltavat eivät tästä muutoksesta huolimatta kuvaa esimerkiksi väli-rikkoja isän kanssa, vaikka joitain riitoja ja huutamista on saattanut esiintyä. Niitä ei kuitenkaan ilmeisesti ole koettu vakaviksi. jotkin pojat ovat myös saattaneet hieman kapinoida ja kuvata välejä huonoiksi teini-iässä. Vaihtoehtoisesti miehet

saattavat mainita, etteivät he teini-iässä tai ylipäänsä ennen täysi-ikäisyyttä koskaan tai juuri koskaan ole olleet vihaisia isälle, eivät riidelleet tai tunteneet väleissä olleen vikaa:

H:[N]e muutamat kerrat kun tuli huudettua ja sanottua, niin niitten jälkeen jatku elämä, ihan kun ei ois mitään ollukaan. Tietysti nyt heti siinä [minkään negatiivisen] tapahtuman jälkeen varmaan ei oo paljoo puhuttu mistään mitään, mutta ei se oo jääny mitenkään kaivelemaan. Välit, kyllä minusta, ei ne ollu missään välissä huonot. (39-vuotias mies)

Pojat kuvaavat silti isien käyneen etäisiksi tai isän muutoin muuttuneen juomisen myötä. He ovat saattaneet suunnitella sanovansa isälle juomisen häiritsevyydestä, mutta eivät ole sanoneet koskaan kuitenkaan. Pojat siis tunnistavat isän juomisen aiheuttaneen omaan elämäänsä ikävyyttä mutta eivät syytä siitä isää.

Tietyllä tapaa näissä tarinoissa pojat saattavat jopa liittoutua isän kanssa, mahdollisesti äitiä vastaan, etääntyneistä väleistäkin huolimatta.

H:[..] Kun äiti sitten toru meitä jostakin asiasta, että kun täällä on näin likasta, tai ette oo siivonneet, tai jotakin, niin sitten me aina käännyttiin isän puoleen. [..] Just näissä, että sitten aina mentiin isän puoleen apua hakemaan, että nyt äiti on vihanen. [..]

Haastateltavat kuvaavat, että suhde isään jälleen syventyi tai parantui uudelleen teini-iän loppupuolella tai varhaisessa aikuisuudessa pitkän etäisyyden jälkeen. Taustalla on saattanut olla muutto kotoa tai isän ongelmajuomisen loppuminen. Pojille ei kertomansa mukaan ole ollut väliä sillä, miten isä juo ja kuinka käyttäytyy, niin kauan kuin heidän ei enää tarvinnut seurata sitä:

H:[S]itten alko pikkuhiljaa, kun mä oon asunu omassa kämpässä, niin pikkuhiljaa muuttunu paremmaksi, ja nyt on varmaan [välit] paremmat kuin koskaan.

T: Miten sä ajattelet, sitten nimenomaan se juominen, onko se vaikuttanut niihin väleihin, tuossa ajan kuluessa?

H: No on, siis varsinkin sillon, kun mä asuin siellä, niin sillon se vaikutti tosi paljon. Sitten kun mä muutin sieltä pois, niin eihän se merkkää, ei mua sinänsä kiinnosta, mitä se tekee omalla ajallaan, se on sen oma asia, niinkun on munkin omat tekemiset mun oma asia. Ei mulla mitään muuta, kyllähän se sillon pienempänä, just se kaikki vastuu oli mulla, sillon, myöhemmin se meidän toisillemme päänaukominen, sitten kaikki on paremmin kääntynyt sitten, kun mä muutin omaan asuntoon. (21-vuotias mies)

Poikien muutettua pois isä on näin suhdetta kuvaavilla pojilla hallinnassa, koska poika pystyy itse kontrolloimaan, milloin olla yhteydessä. Myös Smart (2007, 145) kuvaa tutkimuksensa äidin ja tyttären suhdetta siten, että tyttären aikuistuttua ja muutettua pois fyysinen etäisyys on mahdollistanut heidän emotionaalisen läheisyytensä.

T: Mites noin niinkuin kokonaisuutena, sun välit isään, niin onko ne muuttuneet ajan kanssa, tai miten sä ylipäänsä kuvailisit niitä?

H: No fyysisesti ne on tietenkin heikentyny, mutta henkisesti ne on taas tässä elämän mittaan ja kun itekin aikuistunu, niin henkisesti tosiaan ne on lähentyny. Tosiaan niinkun sanoin, niin nykyisin pystytään ihan asiasta kun asiasta puhumaan. Että siinä mielessä. En tiää, mutta vois miettiä, että kyllä kai se isäkin sen verran kaduttaa ne juomiskauden ajat, että se on senkin jälkeen sitten, nyt kun se on normaali, niin sekin vähän muuttanu sitä, että tavallaan pakko alkaa puhumaan, ja olemaan, tai edes puhumaan, kun ei muuten tietenkään voi, kun asuu niin kaukana, niin puhumalla sitten korjata näitä tilanteita niin paljon kun pystyy.

[..] T: Joo. Miten sä itse sitten, mitäs sä ajattelit siitä juomisesta?

H: Minulla on semmoset muistikuvat, että en minä osannu sitä pahalla. Kyllä kai se jossain pienessä mielessä ärsytti, mutta jotenkin on varmaan vähän vaikea omaa isää tuomitsemaan kuitenkaan. Tuomitsemaan kuitenkaan ja hylkäämään. Ei mulla minkäänlaista vihaa tai katkeruutta ollu kuitenkaan, eikä oo vielääkään. (25-vuotias mies)

Tunteelle isä–poika-suhteen paranemisesta tärkeä merkitys on sillä, että pojat kokevat isän katuva juomisaikojaan ja pyrkivän korjaamaan välejä. Sellaisia ihmissuhteita, jotka ovat jossain vaiheessa toimineet hyvin, on myös myöhemmin helpompi ylläpitää, ja perhesuhteen historialla on siten tärkeä merkitys, kun arvioidaan suhteen nykytilaa (Cheal 2002, 47). Näin katuvasti käyttäytyvää isää kohtaan on todennäköisesti helppo tuntea lojaaliutta. Isä on myös sittemmin alkanut ”juoda normaalisti”, mikä lisää pojan tahtoa kuvailla isänsä kunnollisen isyyden kautta. Nykyaikaan tultaessa siis välit saattoivat olla jopa ”paremmat kuin koskaan” edellyttäen, että isät ovat yhä elossa: lojaaliustarinoissa esiintyy isien menehtymisiä nuorehkoilla iällä. Syyt isien kuolemiin liittyvät tavalla tai toisella alkoholin liikakäyttöön ja sen seurauksiin.

Näille tarinoille on ominaista, että niissä kuvaukset isien vanhemmuuden toteuttamisesta ovat ehkä ulkopuolisen silmin ristiriidassa sen kanssa, kuinka pojat arvioivat isiä. He kertovat isien olevan etäisiä juomisen vuoksi, ja tarinoista on välillä luettavissa heikohkosti toteutettua isyyttä, mutta pojat saattavat silti arvioida isien olevan ihan hyviä, kelpo isiä ja miehiä. Suhde isään on poikien mielestä näissä tarinoissa vähintäänkin kelvollinen. Positiiviset arviot isyydestä

eivät tunnu aivan vastaavan sitä, mitä pojat itse asiassa kertovat isiensä käytännön isyyden toteuttamisesta. Pojilla saattaa olla siis tulkintani mukaan halu puolustaa isän isänä olemisen tapaa, vaikkeivät arjen ja isän isyyden kuvaukset täysin tukisikaan tätä väitettä.

H: Se oli ja on hyvä isä, kyllä siitä on niinkun, koska jos ei juomista lasketa, niin nautti siltä ihan kaikki elämänarvot ja ohjeet. Arvostan sitä kyllä. Oon aina arvostanu ja arvostan vieläkin. Ihmisenä ja isänä. Eikä sitä nyt näin jälkeempäin ajateltunakaan, mitään tehtyä saa tekemättömäksi, kyllähän sitä joskus miettii, että ois se mukavampaa, kun sillonkin ois ollu yhteistä aikaa ihan normaalisti. Niinkun normaalisti kuuluis ollakin. Ja nykypäivänäkin toivoo vielä, että olis enempi yhteistä aikaa, että ei me nyt nykyäänkään, voi sanoo että harvoin nähdään. Ollaan me nyt yhteyksissä puhelimesta, mutta ei nyt nähä kovin hirveesti eikä mitään erikoista tehä kyllä yhdessä. (25-vuotias mies)

Tulkitsen tätä ”isien puolustuspuhetta” poikien isään kohdistamana lojaaliutena, joka määrittää isä-poika-suhdetta. Nämä pojat eivät tahdo nähdä isiään negatiivisesti, tai isän isyydessä on ollut piirteitä, jotka saavat heidät näkemään isän positiivisesti juomisesta ja mahdollisista muista ikävistä elämäntapahtumista huolimatta. Jos pojat kuvaavat suhdettaan isään riidattomaksi ja hyväksi, taustalla saattavat vaikuttaa lojaaliuden lisäksi velvollisuuden tunteet. Perhesuhteita ei välttämättä haluta kuvata negatiivisessa valossa ulospäin (esim. Smart 2007, 137–138) tai ne halutaan itsekin nähdä positiivisessa valossa. Esimerkiksi Sarah Wilsonin ja kollegoiden (2007, 147) tutkimuksessa nuorten tarinoista päihdeongelmallisista vanhemmistaan oli selontekoja, joissa nuoret kokivat äitien välittäneen ja huolehtineen heistä riippumatta huolenpidon todellisesta tasosta. Näitä tarinoita sävytti vahva lojaaliuden tunne äitejä kohtaan.

Esimerkiksi isältä elämänarvot omaksunut mies sanoo arvostavansa isää isänä ja ihmisenä, vaikka isä on etäinen, eikä ole juuri viettänyt aikaa pojan kanssa. Mistä arvostus kumpuaa? Tämän haastateltavan isän juominen on pahentunut sen jälkeen, kun vanhemmat erosivat pojan kouluiässä. Siihen asti isän ja pojan välit ovat olleet haastateltavan kertomuksen mukaan läheiset, isä on ollut pojalle tärkeä ja isä ja poika ovat viettäneet aikaa yhdessä. Ilmeisesti isyyden heikkeneemisestä huolimatta pojan mielessä elää yhä kuva hyvästä lapsuuden ajan isästä, eikä tuo kuva väisty sittemmin tapahtuneiden elämäntapahtumien tieltä. Tästä syystä poika myös tahtoo puolustaa tutkijalle isäänsä.

H: Ettei siinä jotenkin, että vaikka sitä vastaan jossain määrin sitten myöhemmin kapinoi, niin kyllä sitä tavallaan jossain määrin kuitenkin kunnioitti jossain siellä pinnan alla.

T: Joo. Mikä sitä kunnioitusta aiheutti?

H: Mä en usko, että sitä aiheuttaa mikään muu kun sellanen, siis tällanen luonnollinen, että hän on isä ja yksinkertaisesti se syntyy siitä. Ettei se, se ei varmaan elämänsä aikana mitään tehny, että se olis sen kunnioituksen ansainnu, mutta se vaan yksinkertaisesti siitä, että se on ihmisenä vanhempi ja se on mun isä. Niin sitä ehkä pitää jotain määrin kunnioittaa. Mä en muista, että se ois nimenomaan omilla teoillaan sitä missään nimessä ansainnu, mutta nautti siitä ainakin jossain määrin, kunnioituksesta. (26-vuotias mies)

Kuten tämä sitaatti osoittaa, joskus tiettyssä määrin lojaaliutta ja isän kunnioitusta voi synnyttää puhtaasti se, että isä on isä. Isä ei edes välttämättä ole tehnyt tai tee mitään, mikä aiheuttaisi kunnioitusta vaan pojalle on iskostunut ajatus, että vanhempaa pitää kunnioittaa. Vaikuttaa siltä, että muidenkin tarinatyypin haastateltavien ajatusten taustalla voi olla samantapaisia käsityksiä, mutta tämä haastateltava on pojista ainoa, joka eksplikoi asian selväpiirteisesti. Holmila (2003, 89) on huomionut, että joku tai jotkut perheenjäsenistä saattavat itse asiassa liittoutua juovan perheenjäsenen kanssa. Tässä tapauksessa poika, samaa sukupuolta oleva lapsi, liittoutuu isän kanssa ja mahdollisesti identifioituu isään. Identifikaatio isään voi Giddensin (1991, 46) mukaan olla keino välttää vihamielisyyden ja ahdistuksen tuntemista tätä kohtaan ja siten mekanismi välttää ristiriitoja. Notko (2011, 45) näkee lojaaliuden ja vastuullisuuden tunteiden mahdollistavan osaltaan vallankäytön ihmissuhteissa. Ihmissuhteen ”sietäminen” esimerkiksi kiintymyksen vuoksi on lojaaliusvastuulle ominaista. Samalla yksilö voi muokata omaa identiteettiään esimerkiksi luotettavana poikana, ja tällainen lojaaliudesta seuraava itsemääritys ja siihen sitoutuminen voi olla yksilölle tärkeä osa minäkuva. Tällöin lojaaliuden ”purkaminen” voisi olla vaikeaa, vastentahtoistakin. Cheal (2002, 33) puolestaan on väittänyt, että individualisaation myötä formaalit perhesiteet tulevat vähemmän tärkeiksi kuin ihmissuhteiden sisältö. Näissä tarinoissa kuitenkin juuri formaalit perhesuhteet – se, että isä on biologinen isä – korostuvat jopa tuon ihmissuhteen aktuaalisen sisällön sijasta.

Vielä yhtenä tulkinnan mahdollisuutena voi arvailla, onko liittoutumisen taustalla osin Layderin (2009, 28, 75) esittämä hienovarainen manipulaatio eli isän valta saada ohjailluksi pojan ajatuksia taidokkaasti ja huomaamatta mieleisikseen. Isällä voi periaatteessa hyvin olla tällaista valtaa, ja koska hienovarainen manipulaatio perustuu hyväntahtoiselle ja varsin näkymättömälle vallalle, poikien voi itsekin olla vaikeaa tunnistaa sitä. Aineisto ei anna tästä vahvoja viitteitä suuntaan tai toiseen, joten tämä mahdollisuus jää ilmaan. Joka tapauksessa isän valta on poikien mielissä legitimoitua valtaa, ja lojaalius on tarinoissa siten sekä tunteiden että vallan ulottuvuus.

Daly (1995, 33) huomioi tutkimuksessaan mielenkiintoisesti, että miesten isyyskuvauksia koskevasta haastatteluaiaineistosta nousi – tosin poikkeuksina – esiin miehiä, jotka pitivät isiään suuressa arvossa. Isät saivat jopa heroisia piirteitä: he olivat vakaita hahmoja ja ylpeyden aiheita. Isä oli kuitenkin näissä

haastatteluissa varsin etäiseksi jäävä malli, ei niinkään keskustelevala ja läheinen. Tämä havainto sopii myös lojaaliustarinoihin. Pojat kuvailevat isiään jopa ihailevasti, mutta yhdessäkään tällaisessa isä–poika-suhteessa isä ei kuitenkaan vai-kuta olevan keskustelevala, läsnä oleva isä, joka olisi pojan kanssa samalla viivalla. Sen sijaan pojat tarkastelevat arvioissaan isää jollain lailla etäältä ja kaukaisten lapsuudenmuistojensa läheisen isän avulla. Lisäksi ratkaisuihin, jotka koskevat juovaan isään suhtautumista, voi vaikuttaa se, millaisena pojat näkevät perhe-siteeseen ja sen tärkeyteen liittyvät normit: onko perheside elinikäinen ja kuu-luuko sitä ylläpitää (Holmila 2003, 89)? Lojaaliustarinoissa vastaus molempiin kysymyksiin on kyllä. Nykypäivää kohti lojaaliuden sävy säilyy tai jopa vahvistuu. Ne pojat, joiden isä on elossa, jatkavat yhteydenpitoa isään, mutta joidenkin isä on jo kuollut. Tässä, yhtäläisesti muiden tarinoiden kanssa, isien kuolemat ovat suorasti tai epäsuorasti yhteydessä isien juomiseen.

5.1.2 Ärtymystarina

Ärtymyksen värittämissä tarinoissa poikien lapsuus on vielä mukava ja lupaava. Poikien lapsuudenkoteja voisi kuvata keskiluokkaisiksi, osaa varsin hyvin toi-meentuleviksi. Isä on käynyt työssä, ollut korkeahkossa asemassa tai ahkera ja kohtalaisen hyvin ansaitseva työmies:

H: [...] Mun isä on yrittäjä, ollut ikänsä. Ja sillä oli siihen aikaan semmonen [...] liike, ja oli sillä tavalla menestynyt siinä ajassa, ja meni niinkun tosi lujaa. Meillä oli järkyttävän kokonen talo ja kaikki oli sillä tavalla niinkun viimeisen päälle. (26-vuotias mies)

Isät eivät välttämättä juo lainkaan ongelmallisesti vielä poikien varhaisessa lapsuudessa, tai juominen ei ainakaan ole vielä näkyvää kertomuksissa. Näissä perheissä isä on pojan lapsuudessa omaksunut ainakin jossain määrin osallis-tuvan vanhemman roolin: hän on osallistunut mahdollisesti perheen arkeen ja lasten kasvatukseen. Paitsi että osa isistä on ollut varsin kunnianhimoisia työs-sään, on heillä ollut odotuksia myös poikaa kohtaan. Isä–poika-suhteen kannalta tämä kertoo ainakin siitä, että isät eivät ole olleet välinpitämättömiä suhteessa poikiinsa. Odotukset kertovat kiinnostuksesta lasta ja tämän tulevaisuutta koh-taan. Tosin sinällään sen perusteella, että isillä on ollut odotuksia poikaa koh-taan, ei voi vielä kertoa mitään isä–poika-suhteen emotionaalisesta laadusta tai siitä, ovatko odotukset olleet lähinnä välineellisiä. Toisin sanoen pojan on ollut mahdollisesti täytettävä tiettyjä odotuksia esimerkiksi koulutuksesta, koska se on kuulunut asiaan.

Parhaimmillaan pojat kertovat katsoneensa lapsuudessa isiään ylöspäin, ja että suhde isään on ollut varsin hyvä. Esimerkiksi seuraavissa katkelmissa haastateltavat kuvaavat isien osallistumista ja isän merkitystä pojalle lapsuu-desta lämpimästi:

H: Mulla on semmosia muistikuvia lapsuudesta, missä hän on jotenkin, tai mulle on kerrottu että hän on tykännyt kovasti silloin, kun olin pieni, että hän on mua silloin hoitanut, ja just että vaihdellut vaippoja ja oon ollut sylissä, ja sitten jotain, että kun on oltu saunassa, niin on pessyt ja jotain tällasta, tämmösiä muistikuvia. Ja sitten hän on, kyllä me käytiin silloin ihan pienenä, mä muistan että käytiin hiihtämässä hänen kanssaan ja sitten hän oli jossain vaiheessa, pelasin jalkapalloa niin siinä [mukana]. [...] Mä muistan, kun mä oon juossut sen syliin, että isä tuli töistä, ja isä otti syliin ja se tuntu tosi hienolta. (33-vuotias mies)

T: No mites ne teidän välit, on niistä vähän ollutkin jo puhetta, mutta että, onko se muuttunut miten paljon, että millaiset välit teillä on sun elämän aikana ollut?

H: No niinkun silloin tosiaan pienenä poikana ja silloin ihan varhaislapsuudessa, niin tuota, ne välithän oli varmaan ihan hyvät, ja se oli semmonen idoli-isä ja maailman kovin jätkä ja ”voittaa teidän isän millon vaan”. Niinkun semmonen normaali kehitys. Sitten kun se alko muuttua, se että siitä isästä alko tulla pelottava ja arvaamaton ja stressiä aiheuttava ja outo ja ihmeellinen ja käsittämätön, niin tottahan se nyt vaikuttaa siihen luottamukseen suhteessa isään. (26-vuotias mies)

Poikien lapsuudesta huokuu näiden tarinoiden alussa vielä onnellisuus ja luottamus suhteessa isiin, jotka ovat vaihtaneet vaippoja, käyneet saunassa ja olleet mukana harrastuksissa pojan kanssa. Liikuttavia kuvauksia näissä tarinoissa ovat etenkin poikien juoksemiset isien syliin näiden tultua kotiin. Tarinoissa nämä 1970–1980-luvun isät hoivaavat ja välittävät pojistaan. Kuitenkin lapsuuden idoli-isää kuvaava poika kertoo jo myös, kuinka tämän tarinatyypin pojilla elämä muuttui ajan myötä: isä alkoi jossain vaiheessa muuttua juomisen myötä oudoksi, kummalliseksi, epäluotettavaksi ja pelottavaksikin. Perheelle on ominaista, että perheenjäsenet näkevät toisensa huonoimmillaan (Smart 2007, 150), ja humalainen isä on näyttäytynyt todellakin epäedullisessa valossa pojille.

Kuten muissakin tarinatyypeissä, muutos ajoittuu pääsääntöisesti viimeistään poikien teini-ikään. Seuraavassa katkelmassa muutos ja poissaolevuus korostuvat pojan yläasteikään mennessä:

H: Se oli jotenkin sitten niin poissaoleva, sitten jossain vaiheessa yläasteella [...] se jätti hommia hoitamatta sit jossain vaiheessa. Jotenkin siitä tuli epäluotettava [...], että siihen ei oikein voinu luottaa.

T: Millaisissa asioissa?

H: Just joitain, että mennään tekemään jotain, mennään autolla johonkin, ja sitten ei mentykään, kun se oli krapulassa tai kännissä [...] Mut tämmösiä asioita alko tuleen, ja sitten rupes jotenkin sitä kautta sitten ärsyttämäänkin. Ja sitten, sitten kun mä aloin tavallaan herätä, että tavallaan se ei oo enää oikein, jotenkin se oli niin poissaoleva, [...] aina jotenkin pihalla, kun ois halunnu tavallaan puhua josta-

kin asiasta. Se oli musiikkimiehiä, esimerkiksi musiikista ois monta kertaa halunnu vaihtaa mielipiteitä sen kanssa, tai sitten se rupes jotain ihan omia heittämään, [...] höpötti jotain ihan omia kesken puheitten [...]. Jossain vaiheessa mua rupes sitten ärsyttämään. [...] Kyllä mä olin sitten selkeästi kielteisempi, mitä vanhemmaksi mä tulin, kyllä mä kuitenkin sitten joskus yläasteella jo, kyllä se vitutti mua sitten. Vaikka sillon lapsena tosiaan, siinä ei tavallaan ollu mitään, [...] se anto karkkia ja rahaa sillon kun se oli kännissä. [...] jossain vaiheessa sitten, jossain vaiheessa mua rupes kyllä vituttaa se, että se aina örvelsi. (31-vuotias mies)

Haastattelukatkelmassa haastateltava kuvaa juomisen lisääntymisen ja pahenemisen aiheuttamaa isän epäluotettavuutta ja poissaolevuutta. Kun murrosikäinen poika on halunnut keskustella isän kanssa itselleen tärkeistä asioista, kuten musiikista, ja isä on ollut ”pihalla”, tilanne on alkanut yleisemminkin ärsyttää poikaa. Ärsyyntyminen johtunee siitä, ettei isä ole ollut enää samanlainen isä kuin ennen, joten muutos on tehnyt isästä pojalle jossain määrin vieraan hahmon samalla tapaa kuin lojaaliustarinoissa. Juominen inhottaa näissäkin tarinoissa poikia. Isät eivät kuitenkaan ole väkivaltaisia vaan poikien arvioissa lähinnä omissa maailmoissaan olevia itsekkäitä örveltäjiä. Tässä tarinatyyppissä pojat käyttävät paljon kuvailuja isästä ja tämän vastenmielisyydestä humalassa tavallaan tehokeinona ärtymyksen ja inhotuksen esilletuomiseen. Tämä on keinona ehkä jopa vahvempi kuin pelkkä ärtymyksen sanallistaminen, jota esimerkiksi edellisen katkelman haastateltava käytti. Pojat esimerkiksi kuvailevat sammuneita isiä, jotka makasivat tiedottomina vessan lattialla alleen virtsansneina, oksentelevia ja sammaltelevia isiä, jotka teloivat päänsä tai kadottivat rahansa humalassa, ja omaa inhon tunnettaan kohdatessaan toistuvasti näitä tilanteita siivoillessaan oksennuksia ja auttaessaan isiään nukkumaan. Vaikka siis ärtymys voidaan käsittää lievähköksi tunteeksi, näissä tarinoissa ärtymys on vahva ja poikia alati jäytävä tunne.

Pojat korostavat sitä, ettei isän juominen kuitenkaan ole heikentänyt näiden perheiden taloudellista asemaa olennaisesti ja isät ovat pystyneet kontrolloimaan juomistaan siinä määrin, että heidän työntekonsa on ollut mahdollista. Juominen on saattanut jopa kuulua tavalla tai toisella isän työhön, joten sitä ei ole paheksuttu tai ihmetelty esimerkiksi työkavereiden keskuudessa. Isät ovat työuransa päätteeksi saattaneet päästä ”puhtain paperein” eläkkeelle tai työkyvyttömyyseläkkeelle, toisin kuin seuraavaksi esiteltävissä surumielisyystarinoissa, joissa isän työttömäksi jääminen juomisen vuoksi on romahduttanut perheen talouden.

H: [...] Että kyllä se kuitenkin, sen verran hyvätulonen on ollu, että sitä on pystyny juomaan, että se ei oo silleen, että kaikki rahat on menny siihen. Mikä on hyvä asia ollu, että sentään, että ei oo niinkään, kumminkin niitäkin nähny joilla se vieny kaiken rahan se juominen. En tosiaan kyllä muista kuulleeni yhtäkään kertaa että siitä [rahan riittävydestä] ois puhuttu [...](21-vuotias mies)

Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineet haastateltavat kuvasivat Itäpuistonkin (2003, 41) aineistossa useimmiten ”aivan tavallisia suomalaisia perheitä”, tai tässä myös varsin hyvin toimeentulevia perheitä. Perhe-elämä ei välttämättä ollut jatkuvaa kärsimystä vaan siinä saattoi olla tavallisen perhe-elämän ainekset aika ajoin tavallisine arkineen. Siten keskiluokkaisista kulisseista huolimatta ja vaikkei juomisesta olisi seurannutkaan väkivaltaa, köyhyyttä tai sosiaalisia ongelmia, voivat lapset kuitenkin kärsiä vanhemman alkoholiongelmasta. Keskiluokkaisilla perheillä voi ajatella olevan paremmin varaa piilottaa ongelmajuominen ja pehmentää sen vaikutuksia. Näin myös perheen elättämisen tehtävää voi olla helpompi ylläpitää. (Bancroft ym. 2005, 122.) Aineellinen turvallisuus on näin voinut tuoda tarinoissa pojille tunteen elämän edes osittaisesta ulkoisesta hallinnasta (Roos 1985a, 52).

Juomisen pahenemisen myötä näissä tarinoissa nousee esille poikien teini-iän käsitys perheen elämästä juuri ulospäin näytettynä kulissina:

T: Entä mitään muita vaikutuksia, mitä sä muistaisit?

H: Olihan se semmonen tietyllä tapaa sitten niinkun kulissi, siellä omakotitaloalueella, jollain tavalla, eihän sinne mitään vieraita voinu kutsua, eikä semmonen sosiaalinen elämä ollu, ei semmosta oo ollu. (21-vuotias mies)

H: Se että enemmän sen muistaa, sen että se on ollu aina samanlaista, jotenkin silleen... pakkopullaa. Että se niinkun, no sekin mitä muistaa, että monesti se julkisuuskuva mitä meidän perheestä on muille näytetty, niin se on ollu ihan toisenlainen kuin mitä se on ollu sitten oikeesti. (26-vuotias mies)

Ulkopuoliset ovat luulleet perheen elämän olevan kaikin puolin kunnossa, sillä pojat kertovat ”julkisuuskuvan” omakotitaloalueella säilyttäneen ulkopuolisten silmissä uskottavuutensa. Poikia on tarinoissa inhottanut juomisen ohella tämä moitteettoman kulissin ylläpito, johon perhe on osallistunut, kun esimerkiksi perheen sosiaaliset suhteet ovat kuitenkin saattaneet vähentyä tai surkastua isän juomisen vuoksi. Samasta syystä ulospäin eivät ole näkyneet myöskään isän ja pojan suhteen heikkeneminen ja ristiriitaistuminen. Ongelman jopa täydellistä piiloon jäämistä ulkopuolisilta saattaa kuvata esimerkiksi se, että isien juomisesta huolimatta on näissä perheissä saatettu poikien kouluaikana huolehtia hyvistä arvosanoista, moitteettomasta käyttäytymisestä ja siisteydestä. Pojat kuvaavatkin, etteivät he esimerkiksi ole oireilleet koulussa vaan ulospäin kaikki on vaikuttanut olevan kunnossa. Idylli omakotitalossa on saattanut vaikuttaa heidän sanojensa mukaan ulkopuolisille täydellisesti. Vastaavaa kulissien ylläpitoa kuvasivat esimerkiksi Notkon (2011, 104) tutkimuksen vahingoittavissa perhesuhteissa eläneet naiset. Todellisuudessa kotona on saattanut joutua elämään alituisessa huolossa ja turvattomuuden tunteessa vaikka jo siksi, että isä tuli usein humalassa melkein polttaneeksi talon:

H: Ja kotona ei, mulla on aina ollu koti oikeestaan nukkumapaikka, se ei ollu turvallinen sinällään, että joskus sillon kun me oltiin kahestaan, niin mä monta kertaa heräsin siihen, että koko kämppä oli savussa, kun isä oli unohtanu jonkun, esimerkiksi ruuan hellalle ja se oli niinkun palanu siihen ja koko talo oli savussa. Piti tuulettaa kaks viikkoo, ja pestä kaikki vaatteet ja niin kun tämmöstä, että ikinä ei ollu turvassa. (28-vuotias haastateltava)

Myös muissa tarinatyypeissä esiintyy kulissien kuvailua, mutta ärtymys-tarinoissa tällaiset kuvailut korostuvat. Smart (2007, 112; 2011, 25) on puhunut perhesalaisuuksista, joita ei paljasteta ulkopuolisille, koska ne esimerkiksi saattavat olla häpeää herättäviä. Silti perhesalaisuuksia pitävät perheenjäsenet työstävät (work on) salaisuutta, tekevät työtä salaisuuden kanssa, esimerkiksi piilottaakseen sen tai selvittääkseen salaisuuden kanssa elämisestä. Perhesalaisuuksista saatetaan kertoa – silloinkin tarkkaan valikoiden – vasta niiden negatiivisen vaikutuksen hälvettyä omassa elämässä. Tämä voi kertoa perheyhteisyyden olemassaolosta niin että kaikesta huolimatta perheen me-henki saa suojaamaan omaa perhepiiriä. Toisaalta lasten vallan puute on kytköksissä aikuisten salailun valtaan, sillä lapset saattavat yksinkertaisesti vain totella käskyä olla paljastamatta perheen salaisuuksia. (Jallinoja 2009, 29; Smart 2007, 153; Itäpuisto 2001, 65.) Näin on ollut myös poikien elämässä, joissa kulissit ovat toimineet isän alkoholiongelman, perhesalaisuuden, piilottajina. Kulissi on toiminut, sillä ulkopuoliset ovat saattaneet olla tästä salaisuudesta tai sen laajuudesta tietämättömiä. Nykyhetkessä pojat ovat kuitenkin valmiita paljastamaan perhesalaisuuden myös haastattelijalle.

Poikien tuntemasta ärsyntyneisyydestä huolimatta isät ovat myös myöhemmin – lähellä poikien aikuisikää – saattaneet jotenkin ja jossain määrin edelleen olla läsnä ja vaikuttaa poikien elämässä. He ovat esimerkiksi järjestäneet suhteittensa avulla pojille kesätöitä tai kyselleet ja huolehtineet poikien opiskeluista. Poikien menestyminen elämässä on poikien arvioiden mukaan ollut isille tärkeää. Isän ja pojan suhde on tulkittavissa praktiseksi, vaikka se olisi ollut tunnetasolla etäinen. Isät ovat voineet olla jollain tavoin kontrolloivia, jopa niin, että aineistossa esiintyy kuvauksia isien yrityksistä ohjata liikaa pojan elämänvalintoja, kuten opiskelupaikan valintaa. Smartin (2007, 151) mukaan vanhemmat voivat estää lasta tulemasta omaksi persoonakseen, jos he kieltäytyvät näkemästä lapsen persoonaa ja antavat tämän tuntea olevansa valinnoissaan väärässä. Huolehtiminen voi olla kaksiteräinen miekka, jos se on samalla vallan ja kontrollin väline (ks. Brannen ym. 2000, 3).

Aikuisuudessa haastateltavien tarina toistuu varsin samantapaisena kuin muissa tarinatyypeissä: Suhde isään on saattanut lähentyä, kun se ensin on etäantynyt ja mahdollisesti myrskynnyt riittävästi. Niissä tapauksissa, joissa juomisen heikentämät isät huolettavat poikaa, irtaantuminen kodista on ollut vaikeampaa. Isä on myös jo saattanut kuolla juomisen seurauksiin, mikä saa pojat miettimään välejään uudesta näkökulmasta. Jotkut isät eivät enää juo ongelmallisesti, minkä

seurauksena pojat yrittävät paikkailla etääntynyttä suhdetta. Aikuisella pojalla ja isällä saattaa olla jälleen yhteisiä harrastuksia.

Mikäli välit eivät ole olleet huomattavan ongelmalliset ja isä on yhä elossa, miehet eivät arvioi nykypäivänä isiä vain isinä, joiden käytös on ollut ongelmallista perheelle vaan yleisemmin ihmisinä, jotka saattavat satunnaisesti olla mukavaa seuraa. Isällä ja pojalla on tällöin ”aikuisten suhde”, kuten haastateltavat saattavat kuvata: etäinen mutta kuitenkin isä–poika-suhde. Jotkut pojat kuvaavat isän raitistuttuaan yrittävän korjata välejä, mutta hänen olevan tästä huolimatta jossain määrin etäinen ja suhteen pintapuolinen, koska menneisyyttä ei enää voi muuttaa. Isä on ollut poissaoleva pojan nuoruudessa, kun poika olisi tarvinnut isää, eikä tätä faktaa voi muuttaa taikauskusta.

Ärtymystarinoiden on eniten yhtymäkohtia lojaaliustarinoihin, sillä molemmissa isän fyysinen väkivalta puuttuu, ja perhe on tullut hyvin toimeen. Suurimpana erona näiden kahden tarinatyyppin kohdalla on kuitenkin isän kyseenalaistaminen ja vastustus. Ärtymystarinoiden pojat ovat hyvinkin kriittisiä isiään kohtaan, kun taas lojaaliustarinoissa pojilla on enemmän ymmärrystä isiään ja näiden juomista kohtaan.

5.1.3 Surumielisyystarina

Surumielisyystarinoissa poikien lapsuus näyttäytyy vielä suhteellisen tavanomaisena, vaikka jo silloin taloudellisesti melko köyhänä. Tarinoissa lapsuuden positiiviset piirteet ovat ennen kaikkea kodin ulkopuolella: vapaa lapsuus, harrastukset ja itse keksitty tekeminen ja puuhailu kavereiden kanssa ovat tuoneet elämään iloa. Isä on vielä tässä vaiheessa jollain tavoin läsnä, vaikkei vahvasti vaan etääntymisestä on jo merkkejä nähtävissä.

Varhaisen lapsuuden jälkeen tilanne on kuitenkin kääntynyt huonompaan suuntaan, kun pojat kertovat isien juomisen selvästi pahentuneen juomisuran myötä. Sitä mukaa poikien lapsuus järkkyy. Köyhyys ja kurjuus ovat alkaneet korostua elämässä, ja nämä nuoret miehet kuvailivatkin elämänsä lapsuudenkodissa pitkälti taloudellisen huono-osaisuuden ja sen seurausten näkökulmasta. Hyvinvoinnin leimaamina aikoinakin, kuten 1980-luvun lopulla, perheen elämää varjostanut pula ja köyhyys on saattanut olla läpitunkeva osa perheen arkea.

T: Miten sä kuvailisit sitä lapsuutta, millainen se oli?

H: No olihan aika vaikeista olosuhteista, aika köyhiä ja muuten silleensä oltiin, että ei hirveesti ollu [mitään]. Kyllä sai kaiken periksi, että se kasvatus oli aika heikko. Se sitten, harrastuksia ja muuta päiväkerhoo ja noita oli niin paljon. Se oli hirmu vapaa se lapsuus kyllä, että itse sai mennä ja tulla, ja ei paljon [vanhemmat] kyselleet, että missä olit. Paljon olin kavereitten luona tuolla yötä, että sieltä sitä kai, sai paremmin rauhaa. Ei oikeen koulua pystyny käymään. Semmonen

riita ja huuto oli aina, ettei saanu nukkua. Ja ei sitä pystynyt keskittymään oikein mihinkään. (26-vuotias mies)

Yllä olevassa katkelmassa haastateltava kuvaa lapsuutensa vaikeita olosuhteita ja köyhyyttä, jotka kotona ovat vallinneet. Taustaksi tällaiselle kuvailulle mainittakoon vastaavasti esimerkiksi Holmilan (2003, 85) todenneen, että taloudelliset ja käytännölliset vaikeudet voivat kasvaa perheessä hyvinkin kärjistyneiksi ja suuriksi. Taloudelliset vaikeudet perheessä voivat aiheuttaa esimerkiksi jännitteitä, vihamielisyyttä ja masennusta, jotka välittyvät perheenjäsenten vuorovaikutukseen, mutta myös yleisemmin perheen erilaiset materiaaliset (ja sosiaaliset) edellytykset tai niiden puute voivat rajata lasten toimintamahdollisuuksia (Cheal 2002, 132; Backett-Milburn ym. 2008, 464). Näin haastateltavieni tarinat antavat kuvan niistä materiaalisista ja sosiaalisista olosuhteista, joissa pojat ovat eläneet lapsuutensa (ks. Brannen ym. 2000, 21).

Lisäksi tarinoista, kuten edellinen sitaatti havainnollistaa, voi välittyä poikien kasvatuksen jääminen taka-alalle kaikkien muiden isän aiheuttamien ongelmien vuoksi. Kertautuvat ongelmat ovat vieneet tässä tapauksessa tarinoissa paitsi isän myös äidin mahdollisuuksia paneutua lasten kasvatukseen ja hoitoon entisestään. Kun äidit ovat olleet kaikesta vastuussa, heillä ei välttämättä ole riittänyt tähän voimia. On todettu, että köyhien perheiden lapset saattavat kasvaa vähäisen ”inhimillisen pääoman” (Cheal 2002, 132) – tai miksei bourdieulaistain vähäisen sosiaalisen tai kulttuurisen pääoman – keskellä, jos vanhemmilla on vähän resursseja lasten kasvatukseen ja koulutukseen. Tarinatyyppissä välittyy se, että ongelmajuomisen seuraukset perhe-elämälle voivat tässäkin mielessä vaihdella varallisuudesta ja yhteiskuntaluokasta riippuen (Nätkin 2009, 64). Äidit ovat tarinoissa saattaneet tehdä parhaansa huolehtiakseen lapsista, mutta heidän edellytyksensä eivät ole välttämättä kuitenkaan riittäneet kaikkeen. Vastaavasti Jähi (2004, 46) toteaa aiempiin tutkimuksiin viitaten vanhemman psyykkisen sairauden voivan näkyä perheessä siten, että sairastuneen puoliso saattaa olla emotionaalisesti lasten tavoittamattomissa tai ei jaksaa huolehtia lapsista esimerkiksi kuormittavan perhetilanteen vuoksi.

Isilläkin on tarinoissa saattanut olla hyväntahtoisia yrityksiä osallistua lastensa kasvatukseen, mutta juomisongelman keskellä ne ovat jääneet vähäisiksi. Silti isillä on voinut olla odotuksia esimerkiksi poikien koulunkäynnistä ja opiskelusta, vaikka he eivät olisi muuten jaksaneet osallistua kasvatukseen:

H: Se oli jotenkin silleen, hyvänä asiana [isä] näki sen opiskelun ja koulunkäynnin, ja niin, että kouluun on mentävä. (39-vuotias haastateltava)

Seuraava haastateltavan tapa nimetä perheensä ”köyhälistöksi” jo siinä vaiheessa, kun isä pystyy vielä käymään työssä, on varsin voimakas ilmaus perheen tilanteen kuvaamiseksi:

T: Että se ei vaikuttanut sit kuitenkaan, kun sun isä pystyi käymään töissä, niin se ei sillä tavalla vaikuttanut teillä esimerkiksi taloudelliseen tilanteeseen?

H: Vaikutti, että kaikenhan se joi, että äitihän se joutu maksamaan kaiken. Kyllä se siihen vaikutti, aika köyhälistöä oltiin sillon, ei ollu autoo, ei ollu yhtään mitään, pankkilainaa vaan. (34-vuotias mies)

Koska tarinoissa isät juovat kaikki rahat, äideille jää työssäkävijän ja perheenelättäjän rooli. Lisäksi yleensä ajatellaan, että perhe on materiaalistien varojen tasaveroisen jaon paikka, mutta ongelmajuova vanhempi voi vinouttaa ruuan, rahan ja muiden tavaroiden jakautumisen perheessä (ks. Smart 2007, 156), kuten näissä tarinoissa tapahtuu.

Niin kauan kuin isät pystyvät käymään työssä, elämä pysyy vielä edes jossain määrin raiteillaan näissä tarinoissa, vaikka isä juopotteleekin jo ja rahasta on puutetta. Mutta viimeistään siinä vaiheessa, kun aiemmin vielä työssä käynyt isä on jäänyt juomisen vuoksi pois työstä, isien ongelmajuominen on jo repsahtanut erittäin pahaksi. Seuraavassa katkelmassa poika kertoo isän menettäneen työnsä pojan teini-iässä, ja hän kertoo juomisen aiheuttaman köyhyyden vuoksi joutuneensa jopa varastamaan:

T: [Sun isä] Pystyi kuitenkin käymään töissä?

H: Joo, kyllä se kävi tuohon, [teini-ikään]. Kyllähän sitä välillä, kun se yritti lopettaa, niin se vähän aikaa kävi töissä ja sitten rupes taas juomaan, vähän aikaa pysty hoitaan töitä. Silleen kun se niitä loppuaikoja [...], niin sitten se oli jo ihan niinkun lasinpesunestettä, kadulla ja asu jossain tukiasunnossa [...].

T: Niin. Miten sä ajattelet, että miten paljon se vaikutti teidän kaikkien perheenjäsenten elämään, se juominen siinä lapsuuden aikana?

H: No kyllä se on vaikuttanu ihan tähän päivään astikin. Ei sellasta normaalia lapsuutta ollu, että pelkää ja häpee niinkun vaan isäänsä. Ja sitten ei ollu semmosta turvapaikkaa, tai sellasta turvallista isähahmoo, jonka kanssa touhuta, ite on kaikki joutunu tekemään. Ja sitten just, että kun raha ei riittäny mihinkään muuhun, niin piti just varastaa.

Juominen on poikien mukaan aiheuttanut perusturvallisuuden puutetta, koska se on ollut läpitunkevaa, eikä koti ole ollut juovan isän vuoksi rauhallinen ja turvallinen paikka. Anthony Giddens (1991, 44–47) on kiinnittänyt huomiota (hieman freudilaisittain) pienten lasten ontologiseen turvallisuuteen tai sen puutteeseen suhteessa huolenpitäjään ja toteaa luottamuksen ja menetyksen pelon olevan yhteydessä varhain rakentuvaan ontologiseen turvallisuuteen (ks. myös Smart 2007). Näissä tarinoissa jopa ontologisen turvallisuuden syntyminen on uhattuna. Perheelle aiheutuneet monimuotoiset ongelmat voivat myös aiheuttaa

voimattomuuden ja vallan puutteen tunteita pojille, jotka eivät ole pystyneet vaikuttamaan tilanteeseen ympärillään (ks. Smart 2007, 139).

Tarinoissa suhdetta juovaan isään saattaa lapsuudessa ja nuoruudessa surumielisyyden ohella luonnehtia häpeä. Häpeä juontaa vanhemman ongelmajuomiseen liittyvään stigmaan (Bancroft ym. 2005, 112). Stigmatisaatio on goffmanilaisittain prosessi, jossa yksilön ”normaali” identiteetti saa leiman: tässä tapauksessa isän alkoholiongelma leimaa koko perheen, mukaan lukien pojan (Goffman 1963, 14; Weaks, Wilkinson & Davidson 2005, 151; ks. Itäpuisto 2001, 38). Georg Simmel (2005, 183–188) ajatteli jo 1900-luvun alussa häpeän tunteena juontuvan siihen, että minä nousee tai paljastuu muiden huomion kohteeksi, ja tuo senhetkinen minä tuntuu alempiarvoiselta ideaaliminään verrattuna. Voimme tarkkailla, arvioda ja tuomita itseämme niin kuin kolmas osapuoli tekisi ja tuntea tällöin häpeää. Häpeä on paljastumisen pelkoa, pelkoa siitä, että muiden nähtäväksi tulee se osa itseä, joka on kelvotonta, poissuljettavaa (Ronkainen 1999, 135; ks. myös Jähi 2004, 43; Sayer 2005, 152–153). Vaikka isän alkoholiongelma ei objektiivisesti ajatellen ole osa poikaa, pojat eivät tarinoissa koe itseänsä niin erilliseksi isästään, että häpeä hapertuisi. Lisäksi esimerkiksi perheen köyhyyden ja isän mielenterveysongelmien voi ajatella saavan aikaiseksi poikien mielissä kaksin- tai kolminkertaisen stigman.

Itäpuisto (2001, 106) löysi haastatteluaineistossaan mainintoja häpeän tunteesta lähinnä naisilta, toisinaan tarinan keskeisenä elementtinä. Miehet eivät juuri puhuneet häpeästä, vaan se oli tässä mielessä sukupuolittunut tunne. Tässä suhteessa aineistoni on erilainen, koska miehet kertovat avoimesti häpeän tunteesta. Häpeän tunteita esiintyy muissakin tarinatyypeissä kuin surumielisyyssarjatarinoissa, mutta näissä tarinoissa se korostuu isän juomisen dramaattistenkin vaikutusten ja huono-osaisuuden vuoksi.

Pojat kuvailevat tarinoissa myös koulunkäynnin vaikeuksia isän juomisen vuoksi: isän juomisen vuoksi ei saanut aina nukkua eikä pystynyt keskittymään, eivätkä vanhemmat myöskään jaksaneet juuri huolehtia pojan koulunkäynnin sujumisesta. Tavallaan näiden tarinoiden isät eivät tietoisesti siten vaikuta juuri käyttävän valtaa poikiin ja pyri kontrolloimaan vaan paremminkin laiminlyövät poikiaan. Tarinoissa saattaa olla myös aavistuksia hyväntahtoisesta vallasta. Kuitenkin isien perheessä omaksuma asema tuo mukanaan vallan, tai mahdollisuuden aiheuttaa turvattomuutta ja rikkonaista elämää, joita juominen ja muut ongelmat tuovat mukanaan. Tässä mielessä valta on tavallaan pahantahtoistakin.

Myöhemmin teini-iässä alkavat isien toilailut ja juominen aiheuttaa poikien tunteman kyllästymisen vuoksi sanallisia yhteenottoja, riitoja. Isät eivät kuitenkaan esiinny fyysisesti väkivaltaisina tässä tarinatyyppissä.

T: Muuttuiko ne välit tossa missään vaiheessa, tapahtuiko siinä sun elämän varrella muutosta niissä väleissä?

H: Mitä vanhemmaks kävin, niin sitä etäämmäks tuli se yhteydenpito ja muuta. Jossain vaiheessa vaan tajus, että miks siihen ottaa yhteyttä, kun tulee vaan aina niin paha mieli, kun se on sekasin, niin jossain vaiheessa turrutti sillä päänsä, ettei ota yhteyttä eikä muuta, eikä ajattele, että pääsee helpommalla. (26-vuotias mies)

Haastattelukatkelman poika kuvaa yhteydenpidosta aiheutunutta pahaa mieltä. Siksi poika koki teini-iässä pääsevänsä helpommalla etääntymällä isästä. Surumielisyys huokuu tästä toteamuksesta, jossa poika kokee tavallaan olleensa valinnan edessä, kun hänen on ollut pakko vähentää yhteydenpitoa oman hyvinvointinsa vuoksi. Lapset voivat Smartin (2007, 146–147, 153) mukaan käydä läpi emotionaalisia ja kognitiivisia prosesseja estääkseen tai minimoidakseen vanhempien ongelmien vaikutuksia itseensä. Hänen tutkimusprojektissaan haastatellut lapset ja nuoret etäännyttivät itsensä vanhemmista ja olivat välittämättä, samaan tapaan kuin tutkimukseni pojat tarinoissaan. Tähän välttelystrategiaan kuului, että jos pojat eivät voineet lähteä fyysisesti, he olivat poissa emotionaalisesti. Pojat saattoivat muutoin olla vailla valtaa vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Poikien teini-iässä ja varhaisessa aikuisuudessa he kertovat isien kuuluneen heidän elämäänsä aina vain vähemmän. Haastateltavat ovat olleet jossain määrin, mutta melko pinnallisesti, isiensä kanssa tekemisissä. Mitään syvällistä he eivät kuvaa koskaan puhuneensa isiensä kanssa. Siksi kuvaukset esimerkiksi isistä isinä jäävät melko lyhyiksi koko elämäntarinan varrella, sillä pojilla ei ole paljon kerrottavaa isän panoksesta vanhempana. Painopiste on, kuten mainittu, kuvauksissa isän juomisesta ja taloudellisesta huono-osaisuudesta sekä niiden seurauksista pojan elämään.

Vaikka isän alkoholisoituminen on aiheuttanut pojissa monenlaisia tunteita vaihdellen vihasta ärtymykseen ja sääliin, isät eivät saaneet ainoastaan negatiivisia arvioita pojilta. Seuraava haastateltava arvioi, nyt jo nykyhetken näkökulmasta ja isän jo kuoltua, isän olleen vieras mutta tavallaan silti tärkeä:

T: Millainen sun mielestä sun isän merkitys oli sulle?

H: En mä tiä sillai, ei oikeestaan, nyt jos niinkun viime vuosia muistelee, niin ei oikeestaan minkäänlainen. Paitsi että tietysti niinkun olihan se isä ja eikä siitä pääse mihinkään, että kyllähän se niinkun tärkeä ihminen oli ja surin hänen poismenoaan ja muuta. Mutta ehkä sitä ei koskaan tavallaan oppinu tuntemaan.[..] tavallaan ei tiedä, mitä jäi kaipaamaan. Mutta että kyllähän se niinkun tavallaan oli tärkeä ihminen kuiteskin, vaikka olikin sellanen elämä. (25-vuotias mies)

Juominen on siis vienyt isän mennessään, ja isät ovat jääneet sen vuoksi pojille etäiseksi heidän kasvaessaan: ”Ehkä sitä ei koskaan tavallaan oppinut tuntemaan.”

Pojat kertovat näin tunteneensa jonkinlaista kiintymystä isiinsä ja isien olleen jollain lailla tärkeitäkin minimaalisesta roolistaan huolimatta. Koska juominen on suistanut isän elämän raiteiltaan, pojat tuntevat aikuisella iällä surumielisyyttä, sääliä ja haikeutta. Katkeruus, jota he ovat tunteet aiemmin, on pitkälti jo poissa. Surumielisyys kohdistuu isän puutteeseen ja tunteeseen siitä, että on menettänyt tai jäänyt paitsi jostain. Yhdenkään tarinatyypin isän juominen ei ole loppunut tai vähentynyt, vaan juominen on muuttunut vääjäämättä pahemmaksi, kunnes useimmilla isän kuoleman on aiheuttanut jokin alkoholiin liittyvä syy. Tällaisten perheen sisällä tapahtuneiden muutosten, kuten perheenjäsenen kuoleman jälkeen, pojat joutuvat arvioimaan uudelleen suhdettaan isään. Tällöin perhesuhteen historian relevanttius, se millainen isän ja pojan suhde on menneisyydessä ollut, tulee näissä arvioissa näkyväksi. (Cheal 2002, 47.)

Oman elämän aloittaminen kuvailtiin näissä tarinoissa varsin huonojen lähtökohtien jälkeen hyvin kivikkoiseksi, mutta pojat ovat saaneet kamppailujen jälkeen elämänsä järjestykseen ja ovat myös pohtineet paljon mennyttä elämäänsä. Surumielisyys juontaa myös näistä oman elämän raiteilleensaamiskamppailuista.

5.1.4 Vihatarina

Toisin kuin edellä käsitellyissä lojaalius- ja surumielisyystarinoissa, vihatarinoissa pojat arvioivat lapsuuttaan ja suhdetta isäänsä jo lähes ensimmäisistä muistikuvistaan lähtien negatiivisesti. Aivan ensimmäiset lapsuuden muistot voivat olla vielä tavanomaisia, mutta siitä lähtien alamäki on selkeä, kuten haastateltavalla, joka kertoo pikkupojan muiston, jossa isä pahoinpitelee äidin:

T: Miten sä sit kuvailisit tuota sun lapsuutta, vaikka nyt jos ihan siellä pienenä lapsena, niin muistat sä, onko sulla muistikuvia, että millaista se elämä oli?

H: Siinä lapsuudessa oli paljon hyvää, mutta tämä oli kuitenkin tämä alkoholismi, isän alkoholismi oli semmonen, että se kyllä aika lailla täytti ja hallitsi meidän perhe-elämää. Ja silleen, isä käyttäyty vähän väkivaltasesti, että se oli myös sellanen, että siinä oli aina sellanen, pelko, aina mukana. Ihan sellanen pahin muistikuva on, että kun hän pahoinpiteli mun äidin, joskus kun mä olin [pikkulapsi]. Mä muistan sen vielä ihan selvästi, että se oli tosi semmonen rankka kokemus. [..] Hänen käytöksensä saatto muuttua hyvin äkkiä, että mä muistan tämmösen, yks merkittäviä tapauksia minkä muistan [lapsena] niin mä työnsin hänet pois kerran, kun hän oli tulossa halaamaan. Silleen, että sanoin hänelle vastaan, niin hän suuttu siitä ihan hirveesti ja löi mua sitten että, se oli mulle ihan järkytys, kun en mä arvannu että hän ois reagoinut sillä tavalla. Mutta kun se nyt tuntu inhottavalta, että viinanhajunen, että hän tulee viinanhajusena siihen silleen. Kun ei selvin päin kuitenkaan koskaan näyttänyt tunteitaan sitten.

Fyysisen väkivallan kuvauksia seuraavat pojan tarinassa esimerkiksi selonteot isän lyömisestä ja siitä, kun ensimmäiset merkit vastarinnasta ilmaantuvat jo lapsena isälle vastaan ärähtämisen muodossa (ks. myös Itäpuisto 2001). Huomion kiinnittävä yksityiskohta tässä haastattelussa on haastateltavan toteamus ”Isä käyttäyty vähän väkivaltaisesti”, kun kuvaukset fyysisestä väkivallasta äidin pahoinpitelyineen ja lasten lyömisineen ovat kaikkea muuta kuin vähäisiä.

Tarinoiden negatiiviset arviot suhteesta isään johtuvat siis väkivallan kokemuksista yhdistyneenä isän juomiseen jo pojan lapsuudessa, mutta isien juominen ei ole niin rajua ja kaikennielevää kuin esimerkiksi surumielisyystarinoissa. Pojat saattavat muistaa jo lapsuudessa tunteneensa vihaa ja sen, etteivät edes silloin olleet kiintyneitä isään. Jos isä oli ollut väkivaltainen äitiä tai myös lapsia kohtaan, tämä oli jättänyt lähtemättömän jäljen poikiin. Tällöin poika arvioi isä-poika-suhdetta paljolti tuon väkivaltaisuuden kautta läpi elämänhistoriansa.

T: Millaista hänen käytös oli silloin, kun hän joi?

H: No tuota, voisi sanoa, että itsetunto kohdillansa. Että silloinhan hän, hän joi tämmöistä rähinäviinaa, hän oli tämmöinen erittäin, että väkivaltainen ja pahoinpitelijä ja tämän sorttinen [...]

T: Kohdistuiko se väkivalta siis teihin lapsiin?

H: Kaikkiin, joo, kaikkiin meihin, lapsiin ja äitiin ja itseensäkin. [...] minä olen monta kertaa herännyt yöllä, että on kuristettu, tai [...] on mennä pitkin seinä, että on heitetty tai lyöty.

Haastateltava kuvaa humalassa rähisevää ja väkivaltaista isäänsä, joka lyö, kuristaa ja heittää lapsia pitkin seinä. Vallan väärinkäytön aspekti näyttäytyy vahvasti tarinoissa, joissa fyysinen väkivalta on ollut läsnä poikien lapsuudesta asti. Isän valta on ollut näkyvää terrorivaltaa, valtaa pitää perhettä ja poikaa otteessaan lyömällä. Voidaan teorisoita, että väkivalta saattaa ilmaantua siinä, kun valta on uhattuna, joten ne ovat toistensa vastakohtia: kun toinen vallitsee absoluuttisesti, toinen loistaa poissaolollaan (Arendt 1970; Lukes 2005, 34). Toisin sanoen absoluuttinen valta ei tarvitse tuekseen väkivaltaa, vaan fyysinen väkivalta juontaa väkivallan harjoittajan kokemasta tarpeesta pönkittää horjuvaksi kokemaansa valtaa. Väkivalta voi siis ilmaista sen, että isä kokee perheen hierarkian kyseenalaistetuksi tai uhan hallinnan menetyksestä (Ruckenstein 2004, 114).

Poikien fyysinen koko ja heille kuulunut lapsen status ovat tehneet pojista tavallaan vailla valtaa olevia, mutta vastarinta ajatuksissa on alkanut jo lapsena tarinoissa. Tämä on jo ensimmäinen murros ihmissuhteen valtarakenteessa. Jo muutaman vuoden ikäiset pojat ovat kokeneet isän tekävän väärin, ja siksi myös välit ovat jääneet etäisiksi, jopa vihamielisiksi. Vihan ohella pienet pojat ovat pelänneetkin arvaamattomia isiään.

Ronkainen (1999, 143) toteaa vihan kuuluvan orientoiviin ja instrumentaaliin tunteisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että vihalla on kohde itsen ulkopuolella, tässä tapauksessa isä, ja vihan tuntija pystyy tekemään eron minän ja muiden välillä. Tämä vaatii kykyä erillisyyteen, myös vihan kohteesta. Erillisyys antaa vihalle voimaa, kun taas empatia musertaa sitä. Vihan tuntijalla on kokemuksellinen legitimizeetti tunteelleen, ja hän puolustaa paikkaansa ja rajojaan vihan avulla. Vihaan sisältyy tahtoa ja toimijuutta. Tällöin tuntijalla on valtaa määritellä tilanne: viha ja erillisyys, vaikka vain sisäisesti koettuina ("mykkinä") tunteina eikä isälle ilmaistuina, antavat siten pojille valtaa suhteessa väkivaltaiseen isään.

Vihatarinoissa isän arviointi sekä isänä että miehenä kokonaisvaltaisesti tapahtuu juomisen ja väkivaltaisuuden kautta, kuten seuraavassa sitaatissa.

T: Minkäslainen mies sun isä sun mielestä oli?

H: Niin miehenä, jaa-a. (tauko) Hän oli varmaan omasta mielestään aika hyvä mies, mutta ei hän minun mielestä kyllä ollut silleen. Minun mielestä hyvä mies on hyvä sitten puolisolleen tai perheelleen silleensä. Sitä hän ei kyllä ollut. [...]

T: Mites jos ajattelee tota mieheyttä, niin vaikuttiko sun mielestä se isän juominen siihen, että millaisena miehenä sä pidit häntä?

H: Joo, kyllä se vaikutti.

T: Millä tapaa?

H: Niin no, ei hän kovin miehekkäältä tuntunu humalassa silleen (naurahtaa). Ei se vastannu mun mielikuvaa miehekkästä miehestä. Mä pidin miehekkäänä monien kavereiden isiä, jotka viettivät aikaa perheen kanssa. Semmonen oli. Tietenkin kyllä mä sen alkoholin käytön jossain määrin olisin hyväksynyt ja näinkin, mitä se on silleen kohtuudella kavereiden perheissä, että siitä ei oo niinku haittaakaan, mut liika oli kuitenkin liikaa.

Poika ei pidä lyövää ja juovaa isäänsä hyvänä miehenä, koska isä ei ole ollut hyvä puolisolleen tai perheelleen. Tämä eroaa isän omista näkemyksistä, joita poika vastustaa jyrkästi. Isä ei siten ole pystynyt legitimoimaan fyysiseen väkivaltaan perustuvaa valtasuhdetta (ks. Cheal 2002, 84).

Kahnin (2009, 33) mukaan hegemoninen maskuliinisuus voi sisältää aggressiota ja jopa fyysistä väkivaltaa osana maskuliinista ideaalia. Samalla fyysinen väkivalta on sukupuolittunutta, näissä tarinoissa miehistä (ks. Morgan 1996, 76). Kykyä aggressioon saatetaan siten ihannoida osana mieheyttä. Vihatarinoissa piirtyy tässä suhteessa toisenlainen kuva, sillä fyysinen väkivalta tekee isistä vähemmän miehiä, ei suinkaan ihailtuja miehiä.

Väkivaltaiset isät eivät ole tässä tarinatyyppissä juuri osallistuneet poikiensa kasvatukseen tai viettäneet aikaa poikiensa kanssa. Mieheksi kasvaminen on tapahtunut tavallaan erillään isistä, koska pojat ovat jo pieninä halunneet kasvaa erilaisiksi kuin isä. Pojat ovat saattaneet olla mukana arjen askareissa isän kanssa, mutta muutoin isä–poika-suhdetta kuvataan varsin olemattomana. Pojat eivät ole siten kasvettuaan välttämättä tahtoneet viettää aikaa isän kanssa mutta ovat saattaneet silti kaivata heille tavoittamattomaksi jäänyttä isä–poika-suhdetta ylipäänsä:

H: No eihän siinä oikein ollu semmosta isä- ja poikasuhdetta, että ehkä sitä jäi eniten kaipaamaan. Tietenkin töissä isän mukana sitä pyöri joskus, että ne oli semmosia läheisimpiä hetkiä. (23-vuotias mies)

Nämä pojat kuvasivat odottaneensa sitä aikaa, että kasvaisivat ja voisivat vastustaa isäänsä. Toisaalta äärimmäisissä tapauksissa pojat eivät ole uskaltaneet näyttää vihaa isää kohtaan, vaikka vihan tunne olisi ollutkin hallitseva emootio.

T: Mites se väkivalta, kun sä siitä mainitsit, oliko se sellaista, että muistatko sä sitä ihan sieltä lapsesta asti, vai alkoiko se jossakin välissä?

H: Muistan mä sen, että se on ollu ihan muakin kohtaan lapsena, siitä meille tulikin vähän vanhempana riitaa ja kyllä se äitiäkin kohtaan oli, että mä muistan että olinko mä 17 vai 18 kun se viimesen kerran sitten löi äitiä, kun mä otin ja heitin sen seinälle, sen jälkeen se loppu siihen paikkaan ainakin kun mä oon ollu kotona. En tiää, mitä sen jälkeen on tapahtunu. Mutta kyllä sitä [väkivaltaa] oli, ihan sillai oli, sitä ihan pikkulapsi ite oli ja ihan sinne saakka sitten.

Kuten yllä olevassa haastattelukatkelmassa, murrosiässä tai varhaisessa aikuisuudessa saattoi koittaa poikien aika vastustaa isää, mitä he olivat odottaneet jopa pienestä lapsesta saakka: Tarinoissa pojat, kuten edellisen katkelman haastateltava, kuvaavat noin ikävuosien 15–20 väliin jonkin kulminaatiopisteen pojan ja isän suhteessa, joka saattoi olla yhteenotto tai välirikko. Pojat ovat saattaneet ”heittää isän seinälle” teini-iässä, kun omat voimat ja rohkeus ovat riittäneet puuttumaan isän väkivaltaan. Mieheksi kasvaminen on tarkoittanut vallan lisääntymistä ja näin haastateltavien vastustus on tarinoissa lopettanut isien fyysisen väkivallan muitakin perheenjäseniä kohtaan poikien läsnä ollessa. Pojista on voinut näin kasvettuaan muodostua isien mielessä todellinen uhka väkivaltaiselle isälleen.

H: Ja sitten siinä vaiheessa, kun aloin oleen just tuollanen, 15, 18, ton ikänen, mä olin jo tän kokonen, siinä vaiheessa isä rupes jo tarkistaan sänkyä, että onko mulla puukkoa tai muuta siellä [...] niin ehkä sitten minä tietysti poikana tai miehenä olin sitten suurin uhka [...]

Tässä hahmottuu kärjistynyt valtakamppailu isän ja pojan maskuliinisuuden hegemonioiden välillä, joka lievenee pojan muutettua kotoa. Jos isät ovat kuitenkin jatkaneet juomisuraansa vielä poikien kotoamuuton jälkeen, huoli äidistä ja mahdollisesti sisaruksista on painanut poikien mieltä tarinatyyppissä. Ne isät, jotka ovat sittemmin raitistuneet, ovat myös lopettaneet fyysisen väkivallan, mikä on kertomuksissa hieman normalisoinut isän ja pojan välejä. Isä on ollut taas oma itsensä raitistuttuaan, mutta tämä seikka ei ole silti pystynyt poistamaan täysin synkkää menneisyyttä. Niinpä kaikista haastateltavista vaikeinta ja kipeintä omasta elämästään ja isistään kertominen vaikutti olevan fyysistä väkivaltaa kokeneille miehille. Fyysinen väkivalta on tulkintani mukaan rikkonut niin täysin vanhempi-lapsi-suhteeseen kuuluvan implisiittisen odotuksen isän ja pojan välisestä lojaaliudesta, luottamuksesta ja turvallisuudesta, että siitä kertominen vavahdutti haastateltavia jopa parin vuosikymmenen jälkeen tapahtumista (ks. Hill 2005, 81). Fyysinen väkivalta on ollut anteeksiantamaton rajanylitys, joka on murskannut pojan käsityksen ihmisten, etenkin itselle läheisen ihmisen, hyvántahtoisuudesta ja sen myötä järjestyttänyt yksilön omaa minuutta (ks. Weber & Carter 2003, 138; Husso & Virkki 2008, 267). Samalla vaikuttaa siltä, että väkivalta ja sen vääryys negatiivisuudessaan tekevät mahdottomaksi pojille tuntea esimerkiksi lojaaliuden tai surumielisyyden tunteita, joita esiintyy aiemmissa tarinatyypeissä. Lojaaliudessa ja osin jopa surumielisyydessä voi ajatella olevan läsnä positiivinen tunne-elementti, jota isien väkivaltaa kokeneet pojat eivät pysty tuntemaan.

Vihaisuus ja viha ovat näissä tarinoissa siksi edelleen päällimmäisiä isään kohdistuvia tunteita teini-iässä ja varhaisessa aikuisuudessa, ja mahdollisesti vielä myöhemminkin. Silti ainoastaan yksi haastateltava koko aineistostani oli tietoisien päätöksen tehneenä kokonaan katkaissut välinsä isäänsä ja äitiinsäkin nuorena aikuisuudessa. Monissa perhesuhteissa ikäviä tunteita herättävien vaikeiden tilanteiden välttely voi olla keskeinen piirre perheen vuorovaikutuksessa, mutta toistuvat perheen vaikeudet voivat tarpeeksi kärjistyessään saada aikaiseksi perheen jättämisen kokonaan (Cheal 2002, 47). Välien katkaisu on myös ratkaisu päästä vihasta eroon. Tämä haastateltava kuvasi, ettei viha silti poistunut heti, mutta välien katkaisun jälkeen vähitellen kuitenkin:

H: Että oli niitä vihan tunteita ja sitten kun mä katkasin välini niihin, niin mitä mä nyt olin sitten, 24–25 vai olinko vähän enemmänkin, mut pikkuhiljaa katkes välit, niinkun en halunnu olla tekemisissä niihin. Ehkä se vihan tunne oli siinä ja sen jälkeenkin vielä.

Seuraava poika puolestaan kertoo isän juomisen ja väkivallan aiheuttamista vihasta ja pahasta olostaan, jotka ovat heijastuneet pitkiin seurustelusuhteisiin ja näkyneet epävarmuutena elämässä.

H: Mä oon ajatellu että, kyllä asiat vois olla hyvinkin paremmin, ollut jo sillon paljon aikasemmin [ilman isän juomista ja väkivaltaa]. Mulla heijastu silleen se ahdistus ja viha mun varhaisiin seurustelusuhteisiin kuitenkin, että ne oli aika lyhyitä ja silleen justiin, että oli niin paha olla, että mä yleensä pakenin niistä sitten pois. Jälkeenpäin ajattelin että ihan hyvä olikin, että en sillon ihan nuorena asettunu silleen kovin vakituisesti, kun oli niin huono olo sillon. Mä luulen että kaikki sellaset ongelmat ois jääny tulematta, jos ois vähä eri tavalla menny, kaikki semmonen epävarmuus. Mä ehkä koen, että mä oon vasta ihan viime vuosina alkanu semmosta oikeaa elämää alkanu elämään. Että semmonen sumuverho on häipynyt pois. Kaikki semmonen, mitä on ollu semmosta arkailua ihmisten kanssa, kanssakäymistä, niin se on jääny pois. Alkanut nauttia elämästä.

Vaikka poikien isiään kohtaan tuntema viha olisikin jo nykyhetkessä hälvennyt, se on kuitenkin tarinat läpäisevä tunnetila. Nykyhetkessä tunteet isää kohtaan saattavat olla muuttuneet tarinoissa esimerkiksi ymmärtämykseksi tai välinpitämättömyydeksi. Isän kuolema tai raitistuminen haastateltavan aikuisiässä on saattanut joissakin tapauksissa käynnistää anteeksiantoprosessin. Anteeksiannosta huolimatta pojat eivät välttämättä ole voineet arvioida isiään isinä tai miehinä myönteisesti, vaan päinvastoin isyyden ja mieheyden toteuttaminen on saattanut olla heidän näkemyksissään surkeaa. Tämä arvio on vain vahvistunut nykyhetkestä katsottuna, kun pojat ovat retrospektiivisesti muistelleet kauhistuttaviakin lapsuudenkokemuksiaan.

Tässä kohden on mainittava poikkeuksena yksi haastattelu, jossa on kaikki samat elementit väkivallasta, isän käytöksestä, perheen taloudellisesta asemasta ja muista elämäntapahtumista kuin muissakin vihatarinoissa, mutta viitteet itse vihaan tai maininnat vihasta tarinassa puuttuvat. Olen miettinyt, kuinka sijoittaa tämä tarina. Haastateltava itse selitti suunnitelleensa aina muuttavansa kotoa mahdollisimman pian kasvettuaan. Varhain kotoa lähteminen, selkeä toimintasuunnitelma, etääntyminen ja menneisyyden kanssa sinut oleminen mahdollistivat välinpitämättömyyden suhteessa isään, ja siksi viha puuttui. Tarina on kuitenkin sijoitettuna, siten hieman ristiriitaisesti, vihatarinoihin, sillä se ei elementtiensä vuoksi istu alkuunkaan muihin tarinatyyppeihin.

Toisin kuin surumielisyystarinoissa, väkivallan leimaamissa vihatarinoissa taloudellinen huono-osaisuus ei juuri nouse esille. Väkivaltainen isä on poikien mukaan voinut olla varsin työteliäs ja hyvin toimeentuleva sekä arvostettu työssään. Juominen ei siis välttämättä ole aiheuttanut perheessä taloudellisia ongelmia, vaikka se on voinutkin viedä runsaasti rahaa. Näissä tarinoissa näkyy myös taloudellinen vallankäyttö siten, että vanhemmista paremmin toimeentuleva isä on pystynyt myös taloudellisen tilanteensa vuoksi kontrolloimaan vaimoaan ja lapsiaan (ks. Pöllänen 2008, 154). Tarinoista välittyy se, että isät ovat myös tiettyssä määrin pystyneet kontrolloimaan sekä juomistaan että väkivaltaisuuttaan, strategisestikin. Humalassa tai selvin päin riehuvan isän väkivalta on ollut siis

”hallitusti hallitsematonta”, sillä sen paikka on ollut kontrolloidusti kotona eikä vaikkapa ravintolassa ”ryyppykaverien” seurassa. (Itäpuisto 2001, 60; Notko 2011, 80.) Vastaavasti Minna Ruckenstein (2004, 118) toteaa tutkimuksessaan väkivaltaisista miehistä, että esimerkiksi puolisoon kohdistuvan väkivallan ajoittuminen viikonloppuihin, kun lapset ovat muualla hoidossa, kertoo väkivallan olevan ajoitukseltaan säännöllistä ja harkittua. Ehkä isän kontrollointikyvyn vuoksi ei näissä tarinoissa myöskään isien juominen tee niin selkeää ”pahenemisuraa” kuin muissa tarinoissa.

Tahdon myös kiinnittää huomion siihen, että koska viha on vahva tunne, se on aineistosta helpommin paikallistettavissa kuin epämääräisemmät surun, pettymyksen, epävarmuuden tai ahdistuksen tunteet (Notko 2011, 63). Siksi se voi myös korostua, mutta en kuitenkaan tarkoita vihan esiin nostamisella näissä tarinoissa vähätellä tai aliarvioida muiden aineistossa esiintyvien tunteiden merkitystä.

Havainnollistan vielä tarinoiden ulottuvuuksia suhteessa valtaan ja tarinoiden erityispiirteisiin seuraavan taulukon avulla:

TAULUKKO 3. Tarinatyyppit ja valta.

Tarina- tyyppi	Isän valta	Pojan vastustus	Erityispiirteitä
Lojalius- tarina	Hyväntahtoista, legitimoitua.	Melko vähäistä tai ei ollenkaan. Joitain riitoja.	Hyvä isä–poika-suhde pojan lapsuudessa. Ei väkivaltaa, ei juuri perheen taloudellisia ongelmia.
Ärtymysta- rina	Hyväntahtoista/ pahantahtoista.	Jossain määrin vastustusta isän juomisen pahenemisen myötä pojan teini-iässä; sanalliset yhteenotot, kapinointi.	Hyvä isä–poika-suhde pojan lapsuudessa, keskiluokkainen kasvuympäristö ja ”kulissin” metafora. Pojan kerääntyvä ärtymys ja kriittisyys isän juomisen myötä.
Surumieli- syystarina	Hyväntahtoista/ pahantahtoista. Puuttuvaa valtaa.	Jossain määrin vastustusta isän juomisen pahenemisen myötä; sanalliset yhteenotot, kapinointi.	Isän juomisen radikaali paheneminen; perheen köyhyys ja moninaistuvat ongelmat; kasvatuksen jääminen taka-alalle.
Vihatarina	Repressiivistä, pahantahtoista terrorivaltaa.	Alkaa vihana ja ”sisäisenä” vastustuksena jo lapsena. Kohdistuu isän väkivallan lopettamiseen teini-iässä; kulminoituu seinälleheitto-episodeissa.	Isän fyysinen väkivalta. Isän hyvä asema työelämässä. Isän juomisella ei selkeää pahenemisuraa.

Taulukossa on sovellettu Layderin (2004) käyttämää jaottelua hyvántahtoiseen (benign) ja pahantahtoiseen (malign) ihmissuhteiden valtaan tai kontrolliin. Tarinoiden pohjalta tulkitseen isien vallan sisältäneen sekä hyvántahtoisiksi että pahantahtoisiksi käsitettäviä elementtejä surumielisyystarinoina ja ärtymystarinoina. Lisäksi surumielisyystarinoina valta on voinut tavallaan puuttua. Isä on ollut etäinen ja niin erillään pojasta, ettei valtaa ja vaikuttamista näy välttämättä muussa muodossa kuin tahattomina laiminlyönteinä. Lojaaliutta tuntevien poikien isien vallan käsittämisen puolestaan olleen hyvántahtoista siinä mielessä, etteivät isät ole poikien mielestä halunneet vahingoittaa heitä. Isillä on voinut olla poikien näkemyksissä hyvät intentiot isinä toimimisesta, mutta alkoholi on sotkenut tämän kuvion, ja valta on ollut poikien silmissä legitimoitua. Ylipäänsä tarinatyypeissä esiintyvä isien hyvántahtoinen valta on ollut melko näkymätöntä, esimerkiksi suostutteluun perustuvaa ja mahdollisesti hienovaraista manipulatiivista (Layder 2004, 56). Hyvántahtoinen ja vastavuoroinen valta voi siis ilmetä niin ”pehmeänä”, hienovaraista manipulatiivista kuin vaikkapa vastavuoroisina sopimuksina. Hyvántahtoisien vallan piirteitä on toisten edes osittainen huomioonottaminen, ja sen tarkoituksena on vaikuttaa tai suostutella sen sijaan, että yksilö yrittäisi pakottaa toiset tottelemaan. Hyvántahtoisia valtaa on siis luettavissa lojaaliustarinoiden lisäksi myös ärtymystarinoina ja surumielisyystarinoina. Layder (2004, 62) puhuu myös legitimoidusta vallasta ja auktoriteetista, joka perustuu esimerkiksi organisaatioiden kuriin. En näe syytä, miksei legitimoidua valtaa voisi käsittää esiintyvän yhtä lailla informaalimmin perhesuhteiden tasolla. Tätä argumenttia tukevat ne isän vallan legitimitä aikuisvaltana ja isän auktoriteettina esittävät tarinat, joissa isän valtaa ei kyseenalaisteta puhtaasti isän statuksen vuoksi.

Sen sijaan pahantahtoisia valtaa on muun muassa kaikenlainen terrorivalta, isien diktaattorin elteet, fyysinen väkivalta ja muista välittämätön itsekkyyks ja röyhkeys. Näistä etenkin itsekkyyttä ja röyhkeyttä esiintyy ärtymys- ja surumielisyystarinoina. Layderin (2004, 78) määritelmässä esimerkiksi kova manipulatiivinen valta voi olla läheisissä ihmissuhteissa tällä tavoin emotionaalista ja psykologista ja tarkoittaa esimerkiksi emotionaalista terroria. Vihatarinoiden valta puolestaan on yksiselitteisesti pahantahtoisia, repressiivistä terrorivaltaa, fyysistä väkivaltaa ja alistamista. (Layder 2004, 57.) Repressiivinen valta on määritelmällisesti hierarkkista ja autoritaarista, ja Layder liittää sen lähinnä organisaatioiden tasolle, kuten armeijaan ja valtion byrokraattisiin organisaatioihin. Kuitenkin tässä jälleen näen repressiivisen vallan kuvaavan hyvin myös perhesuhteiden, isän ja pojan suhteen, valtaa. Muita äärimmäisiä vallan muotoja ihmissuhteissa puolestaan ovat eksplloitatiivinen ja dominoiva valta, joiden pohjana ovat pakottaminen, väkivalta, nöyryytys ja kiristys. (Layder 2004, 57.) Nämä ovat vihatarinoiden keskeisiä vallankäytön muotoja.

Tulkitsen siis tarinoiden eroavan toisistaan myös poikien vastustuksen ja oman vallan määrässä ja siten poikien osoittamassa kriittisyydessä. Vastustusta ja kriittisyyttä esiintyy vähiten lojaaliustarinoissa, sillä pojat eivät ole kokeneet tarpeelliseksi hyökätä isiään vastaan voimakkaasti. Vihatarinoita puolestaan luonnehtivat vallan siirtymät poikien mieheksi kasvamisen myötä ja poikien ”seinälleheittoepisodit”. Surumielisyystarinat ja ärtymystarinat jäävät tässäkin suhteessa näiden kahden ääripään väliin. Niissä pojat kuvaavat riitoja, sanallisia yhteenottoja ja isän vastustamista. Valta voi siis olla interpersonalisella tasolla äärimmäistä ja näkyvää, mutta toisessa ääripäässään varsin näkymätöntä ja hienojakoista, niin että sen ”paljastuminen” voi olla vaikeaa. (Layder 2004, 59–65; 2009, 19.) Lukes (2005, 27) arvioi, että tavallaan suurinta valtaa on saada toiset tottelemaan kontrolloimalla heidän ajatuksiaan ja siis saada heidät ajattelemaan itselleen myönteisesti, jolloin on mahdollista muokata heidän käsityksiään ja näkemyksiään. Näin ajateltuna tarinoissa vahvinta valtaa on lojaaliustarinoiden isillä eikä vaikkapa pakkovaltaa käytävillä fyysisesti väkivaltaisilla isillä. Vastaavasti Dennis Wrong (1988, 13–14) määrittelee vallan yksilön tai yksilöiden kykyä saada aikaan haluamiaan vaikutuksia muissa yksilöissä, esimerkiksi tunteita, tekoja tai uskomuksia.

Tässä näkyy edelleen vallan ja emotioiden yhteenkytkentä perhesuhteissa, ja kuten on huomattavissa, erilaiset vallan ja vastustuksen yhdistelmät ovat tuottaneet tarinoissa erilaisia tunnereaktioita. Johtopäätökseni on, että näissä isä–poika-suhteissa tunneulottuvuudet ja valta ovat ääripäissään vastinpareja: tarinoissa positiiviset tunteet ovat yhteydessä isien hyväntahtoiseen valtaan, negatiiviset tunteet suhteessa isien pahantahtoiseen valtaan. Näiden voi nähdä ruokkivan toisiaan, niin että esimerkiksi isien hyväntahtoiseksi käsitetty valta ruokkii positiivisia tunteita ja päinvastoin. Tarinallisuuden näkökulmasta voisi tehdä myös sen tulkinnan, että isien vallan tyyppi on tarinoissa samalla myös tietynlainen oikeutus poikien kokemille tunteille sekä heränneen vastustuksen määrälle ja laadulle.

5.2 Tarinoiden elämänkulun yhteiset piirteet

Seuraavaksi kokoon vielä lyhyesti tarinoiden yhteisiä piirteitä ajan ja vallan ulottuvuuksien näkökulmasta, sillä haluan korostaa, että vaikka haastatteluista on erotettavissa neljä erilaista tarinatyyppiä, näissä tarinoissa on keskenään myös samankaltaisuuksia. Siksi kokoon vielä tarinoille yhteisen elämänkulun tässä alaluvussa. Tarinoiden rakenne ja käännekohdat noudattavat pitkälti sosiaalisia ikäjärjestyksiä lapsuus–nuoruus–aikuisuus, ja isän juomisuran etenemistäkin jäsennetään sen pohjalta. On kiintoisaa relationaalisuuden näkökulmasta, että poikien suhdetta isiään määrittävät tarinoissa myös poikien ikäidentifikaatiot. Toisin sanoen se, millaisiksi he identifioivat itsensä ja toimintamahdollisuutensa kronologisen ja sosiaalisen ikänsä perusteella, on vaikuttanut myös suhteeseen isiään.

Olen pohtinut myös sitä, voisiko samankaltaisuuksien vuoksi kyse olla yhdestä suuresta tarinasta, josta on löydettävissä tarinallisia sivupolkuja. Aineiston perusteella erot painottuvat tarinoissa kuitenkin yhtäläisyyksiä enemmän, ja siten tarinatyyppit korostuvat. Lisäksi kuvaan tässä tarinoiden nykyhetkeä. Nykyhetkessä puolestaan tarinat eivät ole enää jaettavissa kyseessä oleviin tyyppeihin, vaan ne ovat enemmänkin keskenään samankaltaisia.

5.2.1 Lapsuus

Yhteistä kaikille tarinoille on, että variaatioista huolimatta niissä luodaan kuvaa lapsuudesta poikana, ”mieslapsuudesta”, kuten Jokiranta (2003, 130) nimeää. Varhaisimmat muistot muodostuvat yleensä perheen kontekstissa (Smart 2011, 18), ja poikien lapsuudenmuistoissa perhe ja perheenjäsenet ovat vahvasti läsnä. Yhdistävä tekijä tarinoissa on se, että pojat pystyvät vasta retrospektiivisesti, esimerkiksi nykyhetken näkökulmasta, hahmottamaan suhdettaan isään sekä arvioimaan isän juomisuraa kokonaisuutena. Siksi heidän arvioihinsa on saattanut vaikuttaa se, etteivät he omien sanojensa mukaan ole arvioineet lapsina isiään samojen kriteerien mukaan tai saman tietoisuuden mukaan kuin nykyhetkessä. Esimerkiksi eräs haastateltavista kertoi, ettei lapsena tajunnut isän toimineen väärin ottaessaan pojan mukaan baariin. Lapsen näkökulma isän toimiin on ollut suhteellisen positiivinen. Baarissa on ollut kivaa ja on ollut jännää olla isän mukana. Ymmärrys juomisesta tai isän käytöksestä tulee vasta vanhempana, kuten seuraavallakin haastateltavalla, josta on ollut hauskaa olla mukana, kun isä on ryppykavereidensa kanssa juonut keittiössä.

H: Tavallaan sitä piti sitten ihan normaalinakin, että siinä kävi hirveenä porukkaa, kävi dokaamassa ja mä olin sitten niitten, joo, mä jotenkin viihdyin niitten kanssa (naurahtaa), lapsena, kun ne lauloi ja dokasi keittiössä, niin mä olin siinä mukana.

T: Eli ne oli noin niinkuin hyväntuulisia?

H. Joo. Se oli musta ihan hauskaa. Mutta en mä sitten tietenkin oo ymmärtäny, se oli musta jotenkin hauska pyöriä siinä mukana. Ja sitten isä oli jotenkin... rento, kun se joi, tai siis ei rento, mutta jotenkin se oli niin normaali olotila sille. Sillon kun se oli ei-juonu, niin se oli kiukkunen. (31-vuotias mies)

Vallan näkökulmasta lapsuus on ollut aikaa, jolloin poikien vaikutusmahdollisuudet ovat olleet pienimmillään ja sukupolvihierarkia on näyttäytynyt vahvimmillaan. Vanhempi-lapsisuhteet ovat ihmissuhteissa erityinen tapaus juuri siksi, että niihin liittyy radikaali vallan epätasapaino. Brannen ym. (2000, 178) toteavat lasten elävän ”vallan rakenteellisessa kontekstissa”, jossa aikuiset säätelevät lasten mieliä ja kehoja. Vanhempiensa poikina ja tyttärinä, lasten kykyä toimia itsenäisesti ja heidän toimintamahdollisuuksiaan on eri tavoin rajoitettu.

Läheinen suhde, joka voi muodostua vanhemman ja lapsen välille, kehittyy näin lapsen riippuvaisuuden kontekstissa, ja siksi vanhempi on vastuussa siitä, millaiseksi suhde lapseen varhaisessa elämässä muodostuu. (Giddens 1991, 98; 1992, 97; Bancroft ym. 2005, 120.) Yhteiskunnassamme lapsuus on määritetty yksilön kasvun, kehityksen ja yhteiskuntaelämään oppimisen ajaksi. Tällä yhteiskunnallisella noviisiudella on perusteltu se, että lapset ovat muiden eli vanhempien, aikuisten ja yhteiskunnan kasvatuksen, suojelun ja kontrollin – tai laiminlyönnin – kohteena. (Alanen 2001b, 164, 174.) Toisaalta tarinoissa, etenkin myöhempää lapsuutta kohti mentäessä, ovat vanhempien tarjoama suojelu ja kontrolli voineet vähentyä isän juomisen vuoksi. Tällöin pojat ovat saaneet mennä ja tulla vapaasti, eivätkä vanhemmat ole juuri asettaneet esimerkiksi sääntöjä ja rajoja. Sääntöjen asettaminen voidaan nähdä paitsi vanhempien harjoittamana kontrollina myös symbolisena rakkauden ja huolehtimisen merkinä (Brannen ym. 2000, 182). Toisaalta ”vapaa lapsuus” mahdollistaa uuden lapsuustutkimuksen mukaan lapsen suuremman kontrollin ja vallan omassa elämässään hyvin rajoitetun ja suojellun lapsuuden sijaan (Green 2010, 80–81), mutta vapaamman lapsuuden ihanne ei tarkoittane kuitenkaan näissä vanhempien välinpitämättömyyttä lapsesta.

Tarinoissa pojat siten hyväksyvät implisiittisesti oletuksen sukupolvien välisestä valtaeroista ja niiden luonnollisuudesta: lapsuus on ollut pojille normatiivista isän vallan ajanjaksoa, jolloin poikien vaikutus- ja vastustamismahdollisuudet ovat olleet heikot (ks. Green 2010). Tapauksissa, joissa pieni poika on ihaillut isää, ollut kiintynyt isään eikä perheen arkielämä vielä ole kärsinyt isän juomisesta, voi ajatella isien toteuttaneen poikien näkemyksissä riittävää isyyttä ja siten isän auktoriteetin olleen poikien silmissä oikeutettu. Siksi tarinoissa isä on voinut toimia pienen pojan miehen mallina. Jos poika on katsonut isää ylöspäin, pojan ihailu on tietystä mielessä myös kasvattanut isän valtaa. Isän valta on kuitenkin tavallaan näkymätöntä tai häivytettyä, koska se on normaaliksi käsitettävää kasvatusvaltaa tässä vaiheessa. Vihatarinat tosin poikkeavat tästä kaavasta.

Jallinoja (2009, 12) huomioi, että kulttuurimme ”kauhuelokuvien kertomuskaavan” mukaisesti tarinoiden alussa perheyhteisyyttä saatetaan korostaa kuulijalle tai katsojalle. Tällainen alku on tärkeä, koska tarina, jossa perheen tasapaino järkkyy myöhemmin, ei olisi muutoin uskottava. Itse asiassa kaikissa haastatteluissa toistuu sama tarinarakenne, jossa alussa kaikki on hyvin ja vähitellen vieras²⁹, kuten alkoholi, hiipii perheeseen. Se pohjustaa elämäntarinan tulevia tapahtumia ja muutosta perheessä poikien teini-ikään mennessä.

Kuten myöhemminkin poikien elämässä, suhdetta isään on voinut määrittää ”arkipäivän onnettomuus” niin, että lapset ovat olleet päivästä toiseen enemmän tai vähemmän onnettomia ilman suuria tapahtumia tai traumoja (Smart 2007, 154). Sen sijaan isien fyysinen väkivalta on saanut pojat kyseenalaistamaan jo mielessään isän terrorivallan, vaikka lapsuudessa heillä ei ole ollut vielä tarpeeksi

²⁹ Vieraalla Jallinoja (2009, 12) viittaa siihen, että perheeseen ilmaantuu joku tai jokin, joka ei kuulu siihen, ja vieras on siksi torjuttava.

voimaa tai valtaa vastustaa isää avoimesti. Fyysistä väkivaltaa esiintyi vihatarinoissa, mutta väkivallan muodoista myös henkistä väkivaltaa ja taloudellista väkivaltaa esiintyy muissakin haastatteluissa, eivätkä ne ole riippuvaisia tarinatyypeistä. Tosin on huomioitava, etteivät kaikki haastateltavat välttämättä kerro kokemastaan fyysisestä väkivallasta, joten sitä voi haastatteluissa jäädä piiloon. Muut väkivallan muodot näyttäytyvät tarinoissa etenkin passiivisessa muodossa, pojan laiminlyöntinä tai pulaan jättämisenä rahallisesti (vrt. Itäpuisto 2005, ks. Paavilainen & Pösö 2003, 15). Notko (2011, 12) huomauttaa, ettei fyysinen väkivalta ole muista väkivallan muodoista irrallista tai päinvastoin. Sen sijaan fyysinen väkivalta voi olla helpommin artikuloitavissa – ja siten myös tutkijan löydettävissä tarinoista – kuin vaikkapa kontrollointi, mitätöinti, ilmapiirin ahdistavuus tai pelottavuus.

Keski- tai myöhäislapsuudessa tarinoissa alkaa yleensä esiintyä merkkejä isän ja pojan välien arvioinneista aiempaa kriittisemmin sekä muistoja negatiivisistakin tunteista (poikkeuksena jälleen fyysistä väkivaltaa kokeneet pojat, joilla nämä ilmaantuvat jo aiemmin). Isät eivät ole enää ”omnipotentteja”, vaan isän rajoitukset ja puutteet alkavat hahmottua. Borland, Laybourn, Hill & Brownin (1998, 25–26) mukaan tämä on muutoinkin tyypillinen keskilapsuuden kehityskulku, joka tulee kerrotuksi poikien tarinoissa juomisen kontekstissa, mutta tässä se toimii siis myös tarinallisena rakenteena tulevia tapahtumia ja isän vallan vähenemistä pohjustamassa.

5.2.2 Teini-ikä ja varhainen aikuisuus

Toinen ajallinen ulottuvuus tarinoissa on aika teini-ikästä varhaiseen aikuisuuteen. Ajallisuus tarinoissa ilmenee siten, että ajan kuluessa, tyypillisesti teini-ikässä, poikien elämänkulkua värittää isän loittoneminen. Pojat ovat viimeistään tällöin alkaneet käsittää isän juomista ja sen vaikutuksia. Niinpä isän ongelmajuomisen paheneminen ajan myötä on aiheuttanut tarinoissa riitoja isän kanssa ja poikien kapinointia. Riidoista on mainintoja kaikissa tarinatyypeissä, mutta niiden toistuvuus ja intensiteetti vaihtelevat, suurestikin. Pojat ovat kokeneet isien rikkoneen lupauksiaan toistuvasti juomisen vuoksi. Toistuvien pettymysten myötä poikien luottamus isiin on jossain vaiheessa voinut pettää ja muuttaa orientaatiotaan syväksi epäluottamukseksi (ks. Husso & Virkki 2008, 266; Weber & Carter 2003). Tietäminen ja ymmärrys ovat näytelleet tärkeää roolia epäluottamuksen kehitymisessä tarinoissa.

Juomisuraan, ja myös isän etääntymiseen liitettynä, on ehdotettu, että lapselle voi olla problemaattisempaa, jos hänellä on aluksi läheiset välit isään ja isä myöhemmin vetäytyy isän roolistaan tai vähentää yhteydenpitoaan lapseen, kuin jos hänellä ei koskaan olisi ollutkaan läheistä sidettä isäänsä. (Marsiglio 1995, 10; Hawkins & Eggebeen 1991, 969.) Aikuisen valta vetää pois rakkaus ja huomio lapsiltaan ei kuitenkaan näy perheen ulkopuolelle, ja tunnetasolla hylä-

tyksi tuleminen voi aiheuttaa häpeää ja epälojaaliutta isää kohtaan. Pojat voivat vastavuoroisesti hylätä isän, joka on hylännyt heidät, ja pitää etäällä loukatuksi tulemisen tunteet. (Smart 2007, 148.) Tutkimuksissa on havaittu, että yleensäkin nuoret etääntyvät vanhemmistaan nuoruudessa, jolloin läheisyyden tunne ja asioiden jakaminen voivat vähentyä (Gutman & Eccles 2007, 523–524), joten tässäkin tarinat seuraavat normatiivisia ikähahmotuksia. Tutkimukseni tarinoissa eniten etääntymistä aiheuttaa isän paheneva juominen. Tavallaan siis normatiivinen ikähahmotus suhteessa vanhempaan on sama kuin tutkimuksissa todetut kehityskulut, mutta etääntymiselle esitetty selitys tarinoissa on juominen.

Riiteleminen ja isän kyseenalaistaminen ja toisaalta yhtä lailla pojan vanheneminen ovat merkinneet tarinoissa vallan tasapainon siirtymistä perheen sisällä. Isät ovat joutuneet huomaamaan, etteivät pojat hyväksy isän tekemisiä ja tekemättä jättämisiä enää hiljaa vaan poikien turhautuminen isien pahenevan alkoholiongelman edessä on etsinyt uusia ilmenemismuotoja. Pojat saattavat kertoa isien vallan isänä haihtuneen, koska pojat eivät enää ole kokeneet isien olevan auktoriteetteja.

T: Oliko sun mielestä sun isä minkäänlainen auktoriteetti?

H: Kyllä se yritti olla, mut ei sitä taas ite kuunnellu yhtään. Saatto sanoo vaan, että joo joo, ja sit tehdä kumminkin toisella lailla. Ei sitä niinkun kyllä kunnioittanu mitenkään. (26-vuotias haastateltava)

Lojaaliustarinoissa isän kunnioitus ja auktoriteetti kuitenkin säilyvät muita tarinatyyppejä paremmin.

Isien sekä fyysisen että henkisen poissaolevuuden vuoksi tarinoissa voi esiintyä poikien toimimista ”vara-isinä” perheessä, mikä on tuonut heille osaltaan tietynlaista valtaa, mutta myös vastuuta. Iän myötä nuorten autonomia ja vastuu lisääntyvät yleensäkin (Brannen ym. 2000, 6–7; Hill 2005, 86), mutta nuoren vastentahtoinen vanhemman roolin omaksuminen on toki eri asia kuin vähitellen lisääntyvä nuoren vastuu esimerkiksi omista ruokailuista, koulunkäynnistä ja kotitöistä. Lapsen omaksuman vanhemman roolin on todettu rikkovan sukupolvien välisiä oletettuja rajoja: juova isä taantuu lapsen tasolle, ja pojasta tulee aikuinen (esim. Itäpuisto 2005; Hill 2005, 85; Bancroft 2005, 113). Haastatteluissa esiintyvissä toteamuksissa vara-isänä toimimisesta pojat ovat lisäksi yksilöineet ottaneensa isän juomisen ajaksi nimenomaan isän roolin, joka on samalla ollut perheen miehen rooli. ”Isän rooli” on sisältänyt kuitenkin hyvin erilaisia vastuita sisaruksista ja isästä itsestään huolehtimisesta aina ruuanlaittoon, pyykinpesuun, siivoamiseen ja raha-asioista vastaamiseen (ks. Bancroft ym. 2005, 112). Isän selvittyä ja palattua läsnä olevaksi nämä pojat kertovat palanneensa perheen keskeisen toimijan roolista takaisin valtaa vailla olevan ja näkymättömän lapsen rooliinsa. Tämä on merkinnyt pojille ääriläidasta toiseen vaihtelevaa vallan ja vastuun määrää. (Ks. Morgan 2011, 94.)

Isän juomisesta ja sen seurauksista on tarinoissa aiheutunut ristiriitoja, joiden ratkomiseen pojat ovat saattaneet käyttää paljon aikaa ja energiaa joko konkreettisesti isän kanssa tai omassa mielessään. Pojat ovat kuitenkin olleet vielä enimmäkseen materiaalisesti riippuvaisia isistään ja yleisemmin perheestään: he ovat tarvinneet katon päänsä päälle ja rahaa ruokaan, vaatteisiin ja muihin menoihin. Tämä pitkälti poikien kronologiseen ikään perustuva riippuvaisuussuhde on saattanut ärsyttää poikia. Taloudellista riippuvaisuutta ja vallan puutetta on voinut tarinoissa vahvistaa isän juomisen myötä edennyt enkapsulaatio eli muiden sosiaalisten siteiden heikkeneminen ja perheen eristyminen. Enkapsulaatio voi tehdä perheenjäsenet erityisen haavoittuvaisiksi vaihtoehtoisten ihmissuhteiden puutteessa tai vähäisyydessä. (Cheal 2002, 85.)

Jos verrataan poikien tarinoita yleisiin määrittelyihin teini-ikästä, nähdään että teini-ikä ja yleisemmin nuoruus käsitetään muutoinkin kulttuurissamme kapinoinnin ja vanhemman sukupolven toimien, ajatusten ja arvojen vastustamisen ja kyseenalaistamisen ajaksi, jota luonnehtii ”myrskyäminen ja stressi” (Heath ym. 2009, 7; Borland, Laybourn, Hill & Brown, 20; ks. Itäpuisto 2001, 112). Siksi tarinat isän vastustamisesta ja suorista konflikteista ovat tässä mielessä odotettavia. Niiden voi kuitenkin olettaa eroavan ns. ongelmattomista perhesuhteista siinä, että ne ovat myös seurausta isän ongelmajuomisesta ja sen seurauksista, ei ainoastaan murrosiästä sinällään. Kapinoinnin taustalla pojat kertovat olevan muun muassa syvän turhautumisen isään, isän rikottuihin lupauksiin ja arvaamattomuuteen juomisen vuoksi. Nämä eivät ole osa tavanomaista vanhempinuurisuhdetta, vaikka jokaisessa perhesuhteessa koetaankin luonnollisesti jossain määrin turhautumisia (ks. Layder 2009, 92–93). Etenkin seinälleheittämisepisodit ja välirikot isään ovat olleet vallan siirtymien yksittäisiä näyttämöjä mieheksi kasvettaessa: kun pojat ovat kasvaneet vahvemmiksi ja vanhemmiksi, heidän itseluottamuksensa pärjäämisestä isää vastaan on myös vahvistunut. Sen seurauksena pojilla on tarinoissa ollut rohkeutta hyökätä isää vastaan.

Itäpuisto (2001, 109, 119) näkee miesten käyttäytymisvalikoiman sisältävän maskuliiniseksi ajateltuja keinoja, kuten voimankäyttöä tai muuten rajuja toimia, ja nämä pojan ja isän maskuliinisuuksien yhteentörmäykset ovat tuoneet joillekin pojille valtaa. Yhteenotot eivät siten ole vain yksittäisten tilanteiden ratkaisuja vaan laajemmin taistelua vallasta, minkä tuloksena isän ja pojan suhteesta voi tulla vallan suhteen symmetrisempi ja tasavertaisempi kuin aiemmin. (Widmer 2010; Gutman & Eccles 2007.) Tässä mielessä tarinat kertovat, jälleen normatiivisiin ikäjärjestyksiinkin tukeutuen, kasvutarinaa suhteessa isään.

Toisaalta välinpitämättömyys ja isästä välittämättä oleminen ovat tuoneet mielenkiintoisesti pojille omanlaistaan valtaa, koska isillä ei ole ollut otetta näihin poikiin. Vetäytyminen, vuorovaikutuksen välttely ja tilanteista ulos kävely ovat siten tarinoissa erilaisia tapoja käsitellä konfliktin mahdollisuutta (Layder 2009, 94). Widmer (2010, 62, 72, 74) kuitenkin argumentoi, että konfliktit kehittyvät

nimenomaan sen vuoksi, etteivät perheenjäsenet halua keskinäisen suhteensa loppuvan vaan muuttuvan. Konfliktiin osallistuvilla perheenjäsenillä, eli isällä ja pojalla, on yhä halu pitää yllä suhdettaan, mutta suhteelle olisi tehtävä jotain ja sitä olisi organisoitava uudelleen sen toimivuuden säilymiseksi. Tiiviissä perhesuhteessa konfliktit ovat todennäköisempiä kuin kaukaisten perheenjäsenten kanssa, sillä riidat syntyvät sellaisten ihmisten kanssa, joilla ”on väliä”. Aineiston tarinoissa esiintyi toisaalta myös ”menestyksellistä” isän ja konfliktien välttelyä. Toisen kanssa on tällaisessa tilanteessa mahdollisesti vain tultava toimeen tai tätä on kestättävä, esimerkiksi emotionaalisen tai taloudellisen riippuvuuden vuoksi. Perhesuhteisiin liittyy sosiaalista kontrollia, jonka myötä perheenjäsen voi myös tuntea olevansa ”pakotettu” ylläpitämään vahingollistakin perhesuhdetta. Näin muun muassa vihan ja ärtymyksen tunteet voivat sekoittua toista perheenjäsentä, isää, kohtaan tunnettuun läheisyyden tunteeseen.

5.2.3 Itsenäinen elämä

Kolmas aikaulottuvuus koostuu poikien itsenäisestä elämästä: aikuisuuden alusta nykyhetkeen saakka. Tämä on ulottuvuus, jossa pojan ja isän tarinat tavallaan erkanevat kaikissa tarinatyypeissä – pojan poismuuton, isän kuoleman tai suhteen etäännyttymisen seurauksena. Vaikeissa perhesuhteissa lapset usein odottavat aikaa, jolloin pääsevät muuttamaan pois kotoa. Tätä ennen he voivat tuntea olevansa ansassa kotona ja perheessä. Toisin kuin sosiologinen individualisaatioteesi olettaa, perhesuhteita tai vaikeistakaan perhesuhteista lähtemistä ei aina vain ”valita” etenäkään, kun kyseessä ovat vanhemmistaan riippuvaiset lapset. Perheeseen kuulumista tai sidoksissa olemista (*connectedness/embeddedness*) ei siksi voi vastoin yleisiä mielikuvia pitää kaikissa tapauksissa *a priori* positiivisena asiana. (Smart 2011, 23–25.) Ylipäänsä lapsuudenkotoa muuttaminen on suuri elämänmuutos, joka linkittyy sukupolveen ja elämänkulkuun (Holdsworth & Morgan 2005). Se voi olla nuorelle monimutkaista (Morgan 1996, 181), ja etenkin haastateltaville vielä aikuisuudessakin lähteminen on saattanut olla heidän kertomuksissaan vaikeaa vallan ja resurssien puutteen vuoksi. Toisaalta se voi olla hankalaa myös siksi, että isän juomisesta huolimatta perhesuhde voi olla olennainen osa itseä. Perheestä on siinäkin mielessä vaikea päästä eroon, että jopa silloin, kun yksilö on katkaissut välit perheeseen, voivat perheenjäsenet yhä kulkea mukana ajatusten ja tunteiden tasolla samoin kuin yksilön tavoissa toimia ja arkisissa käytännöissä (Smart 2007, 45, 135–137, 154; Smart 2011, 24–25.) Kuitenkin aikuistumisen myötä poikien elämät ovat tarinarakenteessa aiempaa selkeämmin erillisiä isien elämästä. Kaikissa tarinoissa tätä erkaantumista ei vielä ole tapahtunut näin vahvasti, etenäkään nuorimpien haastateltavien kohdalla.

Pojat kertovat lapsuudenkodista muuton vaikuttaneen paljon mielialaan sekä suhteeseen isään. Vallan näkökulmasta aikuistuminen on merkinnyt jonkinasteista irtaantumista isästä sekä oman identiteetin rakentamista (vrt. Widmer

2010). Tätä vaihetta on varsin usein leimannut isän kuolema, joka on saattanut isän tarinan päätökseen.

Tarinoissa on nähtävissä, että itsenäinen elämä on saanut aikaiseksi itsereflektiota, jonka kautta pojat ovat pohtineet elämäänsä, isäänsä ja omaa isyyttään sekä omaa identiteettiään isänsä poikana. Isän juomisen vaikutus pojan elämään on voinut päättyä:

T: Mites sä noin kokonaisuutena ajattelisit, että miten sun isän juominen on vaikuttanut sun elämään?

H: Ehkä silleen, että ehkä tuo lapsuus on tavallaan menny sitten vähän niinkun sivuun, siinä mielessä että ei tavallaan kotona ollessa koskaan ollu mukavaa. Tietysti nyt suht normaalin lapsuuden eläny, että on ollu kavereita ja muuta, mutta ehkä se vaan että se koti on aina ollu semmonen rikkonainen paikka, että kaikkialla muualla on ollu parempi olla kun kotona, niin ehkä sillä lailla on vaikuttanu, mutta ei sitten taas nytten vanhempana, kun on muuttanu pois ja muuta, niin ei oo oikeestaan ollu minkäänlaista vaikutusta. (25-vuotias mies)

Kotoa muutettua on yhteydenpito isään muuttunut omaehtoisemmaksi, ja pojat ovat saattaneet soitella ja käydä kotona. Jallinoja (2009, 21) nimeää tällaisen kanssakäymisen olevan ”etiketin sääntelemää” (ks. myös Cheal 2002, 67). Lapsuudenkodista poismuutto ei vielä välttämättä merkitse tarinoissa itsenäistä elämää, jos poika on esimerkiksi huolissaan kotona edelleen asuvien äidin tai sisarusten selviytymisestä tai jos isän juominen on itsetuhoista. Samanlainen havainto itsenäisen elämän hankaluudesta, kun kotona asuvista perheenjäsenistä on yhä huoli, on tehty myös aiemmassa tutkimuksessa (Backett-Milburn ym. 2008, 467; Bancroft ym. 2005, 119). Näin esimerkiksi vasta vanhempien avioero pojan aikuisiässä on saattanut helpottaa pojan irtipäästämistä lapsuudenkodista, jos muista perheenjäsenistä ei ole enää tarvinnut olla huolissaan.

Isän kanssa tekemisissä oleminen on saattanut perustua lähinnä siihen, että isä on statukseltaan pojan isä, ja näin ajattelevat pojat ovat saattaneet vierailla kotona vain muiden perheenjäsenten vuoksi tai yhteydenpito isään on saattanut olla äärimmäisen harvaa. Kanssakäymisen rajoittaminen voi Notkon (2011, 176) mukaan olla ihmissuhteen rajojen uudelleenmäärittelyä. Näin on ollut seuraavalla haastateltavalla, joka ei ole silti kokenut isän kanssa olleen ristiriitoja:

H: Eihän meidän väleissä oo mitään vikaa ikinä silleen ollu. Että ihan samalla lailla. Ei oo ikinä ollu mitään vihajuttuja tai tämmösiä. Ristiriitoja. Meidän välillä. [...] mutta ei me soiteltu usein, ehkä yhen kerran.

T: Vaikuttiko se nimenomaan se juominen siihen, että ette pitäneet yhteyttä?

H: Saattopa olla mutta. Joo, meillä ei kyllä ollu minkäänlaista yhteydenpitoa. Ehkä meidän suhde ei hirveen läheinen ollu ikinä [...]

T: Olisitko sä itse tahtonut pitää enemmän yhteyttä?

H: En varmaankaan, en. Ehkäpä ne kaiheresi vielä sen verran ne nuoruuden asiat, että ei ollu mitään kiinnostustakaan hirveesti. (34-vuotias mies)

Tämä haastateltava on vieraillut kotona äitiä katsomassa ja nähnyt isäänsä samalla. Kuitenkaan hän ei ole omaehtoisesti pitänyt isään yhteyttä. Toinen tapa määritellä isä–poika-suhdetta uudelleen on paljon tarinoissa esiintyvä poikien aikuisina isilleen asettama kielto olla humalassa poikiaan nähdessään ja heidän kanssaan puhelimessa puhuessaan. Pojat ovat voineet kokea toleranssin isän humalalle olevan lapsuuden ja nuoruuden pohjalta nollassa, eivätkä he halua nähdä tai kuulla juopunutta isää. Etenkin jos haastateltavilla on omia lapsia, he ovat ehdottomia myös suojellessaan lapsiaan siltä, ettei näiden tarvitsisi olla tekemisissä humalaisen isoisän kanssa. Isät ovat yleensä hiljaisesti myöntyneet tähän rajojen uudelleenmäärittelyyn. Näin pojat ovat saattaneet koko aikuisikänsä välttyä näkemästä ja kuulemasta juovuksissa olevaa isäänsä, millä on heille suuri merkitys ja minkä tulkitsen kertovan osaltaan poikien oman elämänsä haltuunotosta.

Haastateltavat kuvailevat tyypillisesti itsenäisen elämän alkua etsikkoajaksi, koska isän ongelmien vuoksi oman polun löytäminen esimerkiksi opiskelujen, kotoa muuton tai parisuhteen rakentamisen suhteen on ollut kivikkoinen.

H: Ja mä luulen, että se ois vaikuttanu varmasti myös minuun [...] sillä tavalla, että [...] mä oisin saattanu löytää paikkani paljon helpommin, että on vähän turhan kankee ja kivikkoinen tie ollu siis vasta [vanhempana] päättää, että lähetäänps opiskelemaan itelleen ammatti, että tässä on tullu kaikkea turhaa kokeiltua välissä, siis [haastateltavan mielestä väärät] oppilaitokset, ja siis blaablää (naurahtaa). Että mä veikkaan, että jos isä ois ollu juomatta, niin heidän avioliitto ois saattanu kestää muutaman vuoden enemmän, ja se ois saattanu aiheuttaa jonkinnäköstä tämmöstä, ehkä ehjempää elämänalkua itselle. Semmosta, että se ei ois ollu niin rikkonaista. (35-vuotias mies)

Nämä pojat ovat saattaneet haparoida vuosia, etsiä paikkaansa ja tehdä väärä valintoja, kuten esimerkiksi katkelman haastateltava ennen kuin päätti lähteä opiskelemaan omaa alaansa. Tarinoissa esiintyy kuvauksia poikien huonosta itsetunnosta. Pojat liittyvät nuoruudessa ja myöhemminkin vaivanneen heikon itsetunnon kotitaustaan sekä isän juomiseen erityisesti mutta myös isän loukkaavaan tai vähättelevään käytökseen. Huono itsetunto ja siihen kytkeytyvä turvallisuuden puute puolestaan ovat heidän näkemyksissään yhteydessä elämässä haparointiin ja oman paikan etsimiseen. Vahvan itsetunnon voi nähdä tukevan vahvaa minäidentiteettiä, mutta heikko itsetunto puolestaan voi saada aikaiseksi vallan puutteen tunteita sekä tunteen kykenemättömyydestä vaikuttaa omaan elämäänsä. (Layder 2009, 40.)

Vaikka poikien aikuistuminen on vallan näkökulmasta merkinnyt irtautumista isästä, isillä saattaa olla tiettyä valtaa poikaan jo isän statuksensa ja sukulaisuussuhteen nojalla, kuten etenkin lojaaliustarinoissa on nähtävissä. Myös yhteinen, jaettu historia, joka on tyypillistä perhesuhteille, voi osaltaan sitoa poikia isiinsä (ks. Giddens 1991, 97). Isälleen suoraan asioita sanovat ja isistä etääntyneet pojat ovat toisaalta tarinoissa häivyttäneet isän vallan olemalla isistä riippumattomia myös henkiselä tasolla. Jos yksilöllä ei ole tarpeeksi keinoja tai valtaa ratkaista tai muuttaa hankalaa elämäntilannetta, tästä voi seurata ahdistusta. Ahdistus ja vallan puute liittyvät näin yhteen, mutta aikuistumisen, vallan lisääntymisen ja elämän muuttamisen myötä ahdistus voi hellittää. (Smart 2007, 140.)

Isiensä kanssa välejä korjailevat pojat, jotka tuntevat ristiriitoja, puolestaan vaikuttavat tarinoissa tuntevan vielä toivoa ja jonkinlaista kaipausta menetetyistä isästä lapsuus- tai nuoruusaikana. Jos isää ei ole oikein oppinut tuntemaan, kaipuu ja tuska voivat kuvata tätä tunnetta (ks. Jokiranta 2003, 132; Itäpuisto 2001, 124; Backett-Milburn ym. 2008, 473). Ristiriita kumpuaa tulkintani mukaan osin siitä, että pojat saattavat tuntea ärtymystä isyyden täysipainoisuuden puutteesta ja siitä, ettei mennyttä voi muuttaa, mutta ovat voimattomia tämän faktan edessä. Siksi lojaaliuspyrkimykset juontavat toivosta voida muuttaa edes tulevaa ja saada isästä täysipainoisempi isä edes nykyhetkessä. Yksilöt saattavat myös rationalisoida tällaista toivoa valikoiduilla muistoilla "hyvistä ajoista" perhesuhteessa (Cheal 2002, 86). Näinkin eletyn perheen rinnalla voi elää kuviteltu perhe, johon liittyy toive perheyhteisyyden paluusta (Jallinoja 2009, 27). Pojat saattavat siten olla tietyissä mielessä valmiita hyväksymään tämän pyrkimyksen nimissä isien heikommatkin isänä toimimisen yritykset.

5.2.4 Nykypäivä, päätepiisteet ja minäprojektit

Kun tarinoissa tullaan nykypäivään, suhteeseen isään vaikuttaa luonnollisesti suuresti se, juoko isä yhä, onko isä raitistunut tai onko isä jo kuollut. Tätä kuvaa esittelemäni taulukko 2. luvussa 4.5.

Taulukko kuvaa ennen kaikkea sitä, että haastatteluun valikoituneista pojista valtaosa on saavuttanut suhteessa isään jonkinlaisen katkoksen tai päätepiisteen. Isän juominen ei enää ole tarinoissa ajankohtainen asia, koska isä on raitistunut, lopettanut ongelmajuomisen tai ainakin on väliaikaisesti juomatta, esimerkiksi hoitopaikassa. Niistä haastateltavista, joiden isä yhä juo ongelmallisesti, on jokainen muuttanut pois kotoa ja kuvaa saaneensa kotona vallitsevaan tilanteeseen edes vähän etäisyyttä.

Suuri muutos elämässä melkein puolella³⁰ haastateltavistani (n = 10) on ollut tarinoissa isän kuolema ja useimmiten vakava sairastuminen ennen tätä. Isän sairastuminen on saanut pojat arvioimaan suhdetta isään uudelleen. Vaikka aiemmin suhdetta olisi luonnehtinut viha tai katkeruus, pojat voivat kertoa

³⁰ Tämä on niin olennainen seikka aineistossani, että määrällistän tässä kohtaa.

sairastumisen saaneen heidät säälimään isää ja joissain tapauksissa päätyään isästä huolehtijoiksi. Tämä on voinut muuttaa käsityksiä siitä, kuka perheessä on vahva tai heikko – sekä isän ja pojan keskinäistä valta-asemaa, kun pojasta on tullut tarinassa hänestä riippuvaisen isän hoivaaja (ks. Zechner, Lumme-Sandt & Kirsi 2009, 257). Samalla isän heikkous ja toisesta riippuvaisuus on voinut olla muutoksen paikka isän miesidentiteetille, maskuliinisuudelle (ks. Jokiranta 2003, 121). Isä on saattanut asua yksin omassa asunnossaan, jolloin poika on mahdollisesti ainoa läheinen, joka on pitänyt isään yhteyttä ja huolehtinut hänestä. Sairastuminen on saattanut siis saada isän ja pojan välit paranemaan tarinoissa mutta toisaalta se on saattanut, samoin kuin isän kuolema, saada jotkut pojat tuntemaan syyllisyyttä isään kohdistamistaan vihan tunteista. Näin ne toimivat yhtenä käännekohtana selitettäessä muuttuneita tunteita tarinassa.

Isän kuolema on tiettyssä mielessä totaalinen päätepiste, johon isän tarina päättyy ja josta pojan tarina ilman isää tavallaan alkaa. Denzinin (1989, 17) käsittein isän kuolema on hyvin vahva epifani, elämäntarinan kulminaatiokohta, jonka jälkeen elämä ei ole enää kuin ennen. Samantapainen kulminaatiokohta on tietenkin isän raitistuminen, mutta se ei nouse aivan niin vahvana muutoksena tarinoissa esiin kuin kuolema, joka saa pojat arvioimaan menneyttä elämää ja välejä isään usein eri silmin. Toisaalta kuolema saattaa näyttäytyä tarinoissa helpotuksena, kuten tässä aineistositaatissa:

H: Ja tuota, tuo isän kuolema sai silleen, toisaalta se oli helpotus [...] ettei tarvinnu enää, mulle tuli semmonen tunne, että nyt mä pystyn alkaa elämään. Alotan niinkun uuden elämän. (28-vuotias mies)

Toisaalta osa pojista kuvaa ajattelevansa isää nykyään lämmöllä tai haikeasti, kun isän kuolemasta on jo mennyt aikaa siinä, missä osa kertoo suhtautuvansa neutraalisti, ei vihaavansa enää tai ymmärtävänsä isää. Voidaan toki myös argumentoida, että vaikka isän kuolema on ollut tarinassa päätepiste, jälkeläisyyteen perustuva suhde ei tavallaan pääty – isä ei lakkaa olemasta isä, ja poika edelleen tietää hänet isäksi kuoleman jälkeen. Esimerkiksi puolisoista voi tulla entinen puoliso, mutta isästä ei samaan tapaan voi tulla entistä isää, vaikka välit isään voikin katkaista. (Jallinoja 2009, 17; Bancroft ym. 2005, 111.)

Kronologisesti tarinoissa käy tyypillisesti niin, että tarina alkaa painopisteenään isä ja isän elämäntarina, ja vasta poikien aloitettua oman itsenäisen elämänsä tarina siirtyy vahvemmin poikaan ja etääntyy isästä. Usein poikien elämää omillaan, nykyhetkessä, kuvaa itsereflektio, mikä on myös käynyt jo yllä ilmi. Aineistossa esiintyy paljon oman elämän, isän elämän ja oman minuuden miettimistä sekä pohdintaa itsestä esimerkiksi seurustelukumppanina ja puolisona verrattuna omaan isään. Pojista lähes puolet, kahdeksan haastateltavaa³¹, ovat itse isä, ja

³¹ Määrällistän tässä jälleen kuvatakseni aineiston jakaantuvan haastateltaviin, joilla on lapsia, ja lapsettomiin haastateltaviin. Kuten luvussa 5.2. esitän, aineistossani isiksi tulleet miehet eroavat ryhmänä lapsettomista miehistä pohdinnoissaan isyydestä.

isäksi tulo on aivan erityisesti saanut tarinoissa aikaiseksi pohdintaa omasta isyydestä verrattuna isän toteuttamaan isyyteen. Esimerkiksi pojat saattavat kuvata pelkoa siitä, että he toistaisivat isänsä esimerkkiä isyydestä, mikä on saattanut saada reflektoimaan omia toimintatapoja. Itäpuisto (2003, 47) on oivaltavasti todennut, että itsereflektio voi itse asiassa antaa juovien vanhempien lapsille (kognitiivisen) selviytymismallin. Giddens (1991, 5, 32) puolestaan ajattelee erilaisten muutosten ja elämänkriisien olevan omiaan vauhdittamaan itsereflektiota. Minäprojektissa yksilö pyrkii luomaan muuttuvan mutta silti yhtenäisen elämäntarinan. Minäprojektin ylläpito vaatii elämäkerrallisen narratiivin koherenttiuden tarkistamista ja ylläpitämistä aika ajoin. Sen sijaan tavallinen tai luonnollisia reittejä mennyt elämänkulku ei välttämättä anna siinä määrin pontta pohtia ja kertoa omaa tarinaa. (Ks. Hänninen 1999, 42; Roos 1994, 12; Hyvärinen 1994, 56.)

Yhtenä tapana varmistaa tarinoissa isän kohtalolta välttyminen on ollut pyrkimys itsensä kehittämiseen. Itsensä kehittämisen kertomukset kumpuavat tulkintani mukaan esimerkiksi mediassa paljon esillä olevasta psykologisesta diskurssista itsetuntemuksesta ja oman elämän hallinnasta (ks. esim. Furedi 2004). Minästään nykyhetkessä puhuville haastateltaville terapia, erilaisiin ryhmiin osallistuminen ja itsensä kehittäminen ovat tarinoissa olleet välineitä oman elämäntarinan rakentamiseen. (ks. Hänninen 1999, 42.) Se, että osa pojista on käynyt jossain vaiheessa elämäänsä terapiassa, on myös näin saattanut luoda tietynlaisen sanaston ja ymmärryksen omasta elämästä kertomiseen. Terapia, niin kuin kirjallisuus ja keskustelutkin, voidaan myös ymmärtää ihmissuhteen rajojen uudelleenmäärittelyn keinoiksi (Notko 2011, 176). Itseapukirjallisuudesta (self help), joka on saattanut liittyä miesten itsetiedostamiseen, mainittakoon esimerkiksi Tommy Hellstenin kirjat kuten Virtahepo olohuoneessa, johon viitataan usein haastattelujen aikana:

H: Ihan mielenkiintoinen aihe sinänsä kyllä on, oon itsekin noita tunteita, tuli sillon aikasemmin, tossa jossain vaiheessa, kyllähän niitä tulee aina välillä käsiteltä. Mikähän se yks kirja oli, minkä mä luin, mikä se nimi on, on siitä kyllä aikaa.

T: Minkätyyppinen kirja siis?

H: [...] No se oli just tähän aiheeseen liittyvä tällanen, onks sellanen kuin virtahepo olohuoneessa?

T: On, Tommy Hellstenin, joo.

H: Joo, se oli ainakin yks hyvä kirja minkä mä muistan, eiks se vähän jotain tällasta liipannu, vähä jotain tän tyylistä. Joo, [...] jotain muutakin kirjoja oon [...] lukenu. (34-vuotias mies)

Tämä kertoo siitä, että haastateltavat ovat löytäneet kirjoista pisteen, johon viitata omien asioiden tarkastelussa. Toisaalta tarinoista saattaa heijastua yleisemmin oman selviytymisen pohtiminen, kuten seuraavalla haastateltavalla, joka kertoo itsetutkiskelusta ja vapaaehtoistyöstä. Hyvärinen (1994, 49) huomioi tähän liittyvän psykologisen sanaston, kuten "itsetunto", "elin kuollakseni" tai "epätoivoisuus", mukaantulon elämäkertoihin (ks. Kivivuori 1992, 28–29):

H: Mut nyt mä oon huomannu vasta viimeisen niinkun vuoden aikana, nyt mä oon kaikenmaailman tämmösiä, oon lukuun kirjoja ja ruvennu itsetutkiskelua tekemään ja just vapaaehtoistyötä ja kaikkee, vastaavaa hommaa, niin mä oon huomannu että mulla on itse asiassa ollukin tosi huono itsetunto, niinkun pitkän pitkän aikaa, vaikka mä oon luullu, että se on hyvä. (28-vuotias mies)

Johdannossa esittämässäni valtasuhteiden kehässä minä ja sosiaalinen identiteetti sijoittuvat kehän keskelle. Ehkäpä näin isän kanssa eletty vaikea lapsuus ja nuoruus ovat saaneet pojat miettimään minuuttaan tavallista enemmän. Ihmissuhde tarinoissa, etenkin problemaattinen ihmissuhde, on voinut toimia näin ambivalentisti joko mahdollisuutena tai esteenä minän kehittämiseksi (Cheal 2002, 33.) Tässä mielessä isä seuraa poikien ajatuksissa edelleen, vaikkei isää olisikaan enää. Vallan näkökulmasta minäprojektien tai identiteettiprojektien saapuminen poikien kertomuksiin kertonee myös poikien valtamahdollisuuksista. Pojilla on nykyhetkessä valtaa luoda oma kertomus ja muokata omaa identiteettiä ammentamalla tästä kertomuksesta, mikä puolestaan vastavuoroisesti voi voimaannuttaa toimimaan ihmissuhteissa itsensä tuntien. Jyrki Pöysä (2010, 170–171) on pohtinut kertomuksien minäkerrontaa eli sitä, kuinka kertoja asemoituu toimijana kertomuksessaan. Näissä tarinoissa pojat ovat tarinoissa alkuun asemoituneina ennemminkin tapahtumien sivuun, sivustaseuraajiksi tai todistajiksi isän ja pojan tarinassa ja sen vaiheissa. Vasta nykyhetkeä kohti he nousevat itse tarinan tai minäkerronnan keskiöön.

Kaikki haastateltavat ovat nykyhetkessä joko työelämässä tai opiskeluissa jollain tavalla mukana, joten heidän elämänsä ovat siltä osin järjestyksessä. Osalla kerrottu tarina isän juomisesta on kuitenkin vielä jotenkin keskeneräinen. Pääpiirteissään voi kuitenkin kysyä, missä määrin tämäntyyppiseen tutkimukseen mukaan lähtemisen valmius vaatii sen, että kerrottava tarina isä–poika-suhteesta ja isän juomisesta on saavuttanut jonkinlaisen loppupisteen, päätöksen, joita haastateltavat kuvasivat tarinoissaan. Smart (2006, 158–159) huomasi tutkimuksessaan avioerolapsista, että jo lapsilla oli tapana kertoa elämäntarinoitaan siten, että heidän tarinansa tulivat tietynlaiseen päätöspisteeseen, eli lapset rakensivat niihin selkeän lopun. Narratiivisen tutkimusperinteen parissa on huomioitu, että ihmisten tapa ylipäänsä kertoa tarinoita on juonellinen, mikä tarkoittaa, että tarina tarvitsee selkeän lopun siinä missä alun ja keskikohdankin (Polkinghorne 1988, 183; ks. Hänninen 1999). Samantapaisesta ilmiöstä tuottaa tarinalle päätös

voi olla kyse tutkimukseni tapauksessakin – kipeä aihe vaatii tarinan päätöksen, tai ainakin pojan oman tunteen tarinan päätepiteestä, ennen kuin siitä ollaan valmiita puhumaan ulkopuoliselle haastattelijalle. Tällainen päätepite on aina tietyllä tavalla kerronnallinen, sillä jossakin toisessa hetkessä ja ajankohdassa ”päätepite” saattaisi toki rakentua joksikin toiseksi. Tarinalle nykyhetkeen rakennettu päätös ei siis missään nimessä ole absoluuttinen.

Hännistä (2004, 277) mukaillen näillä pojilla voi olla takana transformatiivinen kokemus, joita ovat esimerkiksi erilaiset vastoinkäymiset ja suuret vaikeudet. Laajasti ajatellen koko poikien tähänastinen elämä on saattanut olla yhtä suurta vaikeutta, jolle on tullut päätös isän kuoleman tai raitistumisen myötä. Tämän transformatiivisen kokemuksen myötä seurauksena on voinut olla esimerkiksi Hännisen (2004, 299) kuvaamat viisastuminen tai voimistuminen, jotka voivat kulttuurisina jäsennyksinä olla kliseisiäkin, mutta yhtä kaikki vastaajien autenttisia kokemuksia.

Analysoituani ja tulkittuani näin tarinatyyppien ja tarinoiden yhteisen elämänkulun avulla haastateltavien isä-poika-suhdetta, on aika siirtyä tarkastelemaan poikien isyys- ja mieheyskäsitteitä. Vaikka narratiivisen analyysin tulosten esittelyn osuus loppuu tähän, esitän myös tutkimuksen loppupuolella vielä siihen liittyen tulkintoja ja johtopäätöksiä yhdessä muiden analyysien tulosten kanssa. Vasta tällöin muodostuu kokonaiskuva siitä, mitä analyysimenetelmät triangulaatioksi yhdistettynä ovat nostaneet tarinoista esiin.

6.1 Isyyskäsitysten hahmottamisen haasteet

Edellä esitellyistä poikien ja isien suhdetta kuvaavista tarinoista voi lukija huomata jo runsaasti viitteitä poikien isäkäsityksistä. Isämäärittelyjä, eli kuvailuja isien isyydestä, luonnehtivat tutkimukseni haastatteluissa usein ambivalenttius ja ristiriidat, joita kuvasin hieman jo yllä. Mielikuva perheen sisäisistä alkoholiongelmista on helposti se, että isänä olemisen ja ongelmajuomisen välillä on perustavanlaatuinen törmäys (Bancroft ym. 2005, 125), mutta tarinoista välittyy paljon muutakin.

Haastattelujen analyysin aikana päädyin aluksi teemoittelemaan aineistosta erilaisia isyyskategorioita. Isyydet osoittautuivat kuitenkin lähemmässä tarkastelussa ennemminkin pisteiksi janalla: isyyskäsitykset on luontevampaa esittää jatkumona akselilla hyvä isyys–huono isyys kuin toisistaan erillisinä kategorioina. Poikien käsitykset isyydestä ovat aineistossa usein arvolatautuneita ja voivat siis sisältää implisiittisesti arvostelmia isyyden laadusta. Niinpä yksittäisen isän isyys sijoittuu hyvä isyys–huono isyys -jatkumolle, ennemmin kuin selkeisiin kategorioihin. Isyyskäsitykset eivät myöskään ole staattisia, vaan ne ovat olleet ajallisesti muuntuvia.

Tämän jatkumon hahmottamisesta huolimatta pyrin aivan tutkimuksen loppumetreille asti tutkimusraportissa jonkinlaiseen kaikenkattavaan, aukottomaan kokonaiskuvaan haastateltavien isien isyydestä. Vaikka havaitsin isyyskäsitysten olevan jatkumo, yritin silti eritellä osin tiedostamattakin tarkkoja, spesifejä tekijöitä, jotka vaikuttavat käsityksiin, sekä yritin löytää jokaikisen isyyteen vaikuttavan aspektin. Havaitsin kuitenkin, ettei tämä ollut tarkoituksenmukaista. Lisäksi jokainen voi toki sanoa, että hänen isänsä on kokonaisuutena hyvä isä, huono isä tai jotakin siltä väliltä, ja tällaisen äänen antaminen on tärkeää. Kysymys on kuitenkin myös siitä, mitä tämä tavoittaa isyyden eri aspekteista. Aloin ajatella, että isyys on yhtä lailla hetkiä, yksittäisiä muistoja tai ristiriitoja. Se on myös ajallista ja relationaalista. Kun on tavoitteena spesifi kokonaiskuva, voivat huomaamatta jäädä yksittäiset välähdykset isästä: yksittäiset hetket tai muistot, joilla voi olla aivan yhtä suuri merkitys retrospektiivisesti. Esimerkiksi, vaikka jotkin isät olisivat olleet enimmäkseen kehnoja isiä, pojille voi olla arvokasta vaalia vaikkapa muistoa yhteisestä kalastusretkestä, kun isä on ollut selvänä ja parhaimmillaan. Siinä missä olisi poikien kertomusten mitätöintiä tai pelkistämistä ohittaa tällaiset merkitykselliset hetket, olisi toisaalta kertomusten mitätöintiä myös vaikkapa antaa ymmärtää, että yksittäinen retki voi korvata

isyyden muut puutteet. Sillä, että pojat päättävät kertoa isistään tiettyjä asioita tai hetkiä, positiivisia ja negatiivisia, on aina jokin merkitys heille.

Haastatteluissa olen kysynyt poikien isyyskäsityksiä valottaakseni esimerkiksi isän kasvatuskäytännöistä, yhteisistä harrastuksista ja yhteisestä ajasta, jotta isien isyys konkretisoituisi arjen ja perheen sisäisten käytäntöjen tasolle. Tarinoissa esiintyi kuvauksia isän kanssa yhdessä vietyä ajasta, esimerkiksi juuri kalassa käynneistä isän kanssa, minkä voi tulkita niin, että pojat tahtoivat kertoa yhteisestä harrastuksesta ja isän kiinnostuksesta omistaa pojalle aikaa. Niinpä edellä pohtimaani dilemmaa avaakin kysymys: Minkä verran tai mitä vaikkapa yksittäiset kalastusretket pystyvät kertomaan varsinaisesta isyydestä tai isyyden laadusta, joka koostuu niin monista muistakin asioista? Jos tutkija takertuu esimerkiksi kertomuksiin kalastusretkistä todisteena isän ja pojan yhdessä viettämästä yhteisestä ajasta, tämä voi viedä huomion itse ongelmasta. Tämä ongelma voi olla paljon suurempi, tai jotain mitä yksittäiset isä-poika-retket eivät voi korvata, jos isän käytös poikaa kohtaan on ollut muutoin kehoa. Kuitenkin yhteisten hetkien muistelu voi olla tärkeääkin. Seuraava haastattelukatkelma havainnollistaa tätä:

T: Olikos teillä mitään tällaisia isä-poika-juttuja, yhteisiä harrastuksia tai vastaavia?

H: Kyllähän meillä tuo kalastus oli, [...] että me joskus käveltiin pidempiäkin matkoja kalan perässä, vaikka ei välttämättä tullu yhtään mitään. Kyllä nyt joidakin hetkiä oli, että korttia pelattiin. Sitten me ollaan aika paljon luontoihmisiä kumpikin, niin saatettiin mennä vähän niinkun kauemmas [...] ja sitten meillä oli eväät [...] mukana.

T: Oliko silloin sun isä kuitenkin aina selvin päin?

H: Joo, sillon oli, ne oli näitä juuri tällaisia hyviä hetkiä, niin sanottuja näitä harvoja, mitä nyt löytyy. Se saatto yhtäkkiä keksiä, että mitäs jos tehdään eväät ja lähdetään sitten [luontoon]. Ja ei se silleen niinkun, just sulkapalloo pelattiin yhdessä, ja potkittu palloo, mut ei se kyllä oo, en osaa sanoa, että olis mitään tällasta merkittävää sellasta. Kyllä jotain tällasta pientä, että tehtiin jotain yhdessä. Mutta tietysti aikaakin oli niin vähän, että meillä oli yleensä siis se, että lomalla vietettiin aikaa yhdessä [...] niin ei sitä välttämättä silleen aina välttämättä halunnu pistää niitä harvoja päiviä siihen että lähetään [kalastamaan] jonnekin kauas, että ei se, ne on kuitenkin ollu ihan tärkeitä hetkiä semmoset, että sai olla isän kanssa. (35-vuotias mies)

Katkelmasta piirtyy helposti aluksi kuva isän ja pojan välisestä yhteisyyden tunteesta, ja poika arvottaa tällaisten hetkien olleen tärkeitä, koska näki isäänsä vain lomilla. Haastatteluotteesta välittyy siis kuva pojalle tärkeästä, lapselleen aikaa ja mukavaa tekemistä tarjonneesta isästä. Jos katkelman asettaa konteks-

tiinsa, jota yksittäinen katkelma ei luonnollisesti paljasta, käy kuitenkin ilmi, että poika on kärsinyt huomattavasti isän juomisesta: hän nimeää isän huonoksi isäksi ja kertoo isän olleen useimmiten humalassa ja viikonloppuillaan sammuneen lasten ollessa käymässä.

Näin isyyden laadun hahmottamisyritys kysymällä isyyden käytännöistä, yhteisestä tekemisestä ja arjesta voikin olla ristiriitainen etenkin, jos sitä ei aseta kontekstiinsa. Kun yhtälöön lisätään elämäkertaulottuvuus, eli ajalliset vaihtelut isien toteuttamassa isyydessä ja poikien usein muuttuneet käsitykset isistä, nähdään isyyuskäsitysten ja niihin tarkalleen vaikuttavien tekijöiden hahmottamisen hankaluus.

Esimerkiksi norjalaisessa, riskinäkökulmasta tehdyssä tutkimuksessa (2003) isien ongelmajuomisesta ja sen vaikutuksista lasten sopeutumiseen on listattu sopeutumisen riskitekijöiksi isien juomisen vakavuus, isien psykologiset ongelmat ja lapsen altistuminen isän juomiselle sekä perheen toimivuus, ilmapiiri ja konfliktit. Vastaavissa tutkimuksissa mainitaan myös lapsen omat ja perheen edellytykset sekä perheen sosioekonominen asema ja perheen vuorovaikutukseen liittyvät ennakoitavuuden, emotionaalisen tuen ja peruselämäntaitojen oppimisen puutteet riskitekijöinä. Nimenomaan näiden tekijöiden kumuloitumisella, ei niinkään niillä yksittäin, on ratkaiseva vaikutus. (Haugland 2003; 127–129, 140.) Puhutaan sitten sopeutumisesta, riskeistä – tai eri näkökulmasta – ylipäänsä isyyden arvioimisesta ja isän juomisen vaikutuksista, mainitut tekijät vaikuttavat kyllä yleispäteviltä. Vaikkapa juomisen vakavuus ja isän mielenterveysongelmat yhdistettynä isältä saadun emotionaalisen tuen puutteeseen eivät voi olla vaikuttamatta poikien käsityksiin isiensä isyydestä, ja kumuloituvat ongelmat saavat pojat kertomaan aivan tietynlaista tarinaa väleistä isiinsä. Esimerkiksi isien osallistumisessa olennaista ei ole ollut pelkästään osallistumisen määrä, vaan esimerkiksi se, kuinka isä on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, isän saatavilla olo sekä rooli lapsenhoitopäätöksissä ja vastuunotossa. (Holden 2010, 189; Marsiglio 1991.) Isyydessä on siis tällöin kyse valtavan monitahoisesta asiasta.

6.1.1 Hyvä isyys poikien pohdinnoissa

Kysyin haastatteluissa miehiltä heidän käsityksistään isyydestä ja sen käytännöistä sekä heidän käsityksistään hyvästä isyydestä. Muotoilu ”hyvä isä” on toki jo sinällään arvolatautunut, ja sen voi ajatella sisältävän implisiittisesti vastaakohtaparin hyvä isä–huono isä. Tällaisen kysymyksen kysyminen puolustaa kuitenkin paikkaansa sillä, että pelkän ”isyyden” määrittely voi olla hankalaa, ja vasta ”hyvä isyys”-määritelmä avaa ja saa monessa tapauksessa haastateltavat miettimään ja määrittelemään ideaalista isyyttä ja sen sisältämiä merkityksiä sekä omaa isäänsä suhteessa siihen. Hyvästä isyydestä kysymistä haastatteluissa on käytetty vastaavasti muun muassa Dalyn (1996, 469) isätutkimuksessa ja Satu Perälä-Littusen (2004) hyvää isyyttä ja äitiyttä koskevassa väitöskirja-

tutkimuksessa. Perälä-Littunen (2004, 11–12) on siteerannut Katherine Gieven (1988) käsitystä siitä, että äidin, ansaitakseen määritelmän ”äiti”, on oltava itse asiassa hyvä äiti. Isille tilanne on hänen mukaansa erilainen, sillä ”hyvä isä” ja ”isä” ovat lähtökohtaisesti eri asioita. ”Hyvyys” on jollain tavalla sisäänrakennettuna äitiyteen, mutta isissä ”hyvyys” on jotain erityistä. Toisin sanoen isä ”ansaitsee” määritelmän ”isä” kaikissa tapauksissa, ja hyvä isyys on vielä jotain tästä erillistä, ja erityistä.

Daly (1995, 27) on tutkimuksessaan isäidentiteeteistä vastaavaan tapaan kysynyt, mitä ”hyvä isyys” merkitsee haastateltaville, sekä jakanut kysymykset kolmeen luokkaan, kuten vanhempien merkitykseen haastateltavien omille isyysrooleille. Siinä, kuinka tutkittava määrittelee hyvän isyyden, ja edelleen, onko hänen isänsä ollut hyvä isä, voi olla haastateltavien välillä suuria eroja. Tämä johtuu myös siitä, että vanhemmuutta ohjaavat ja siihen vaikuttavat kulttuuriset odotukset, uskomukset ja mielikuvat, jotka voivat vaihdella esimerkiksi sukupolvien välillä (Perälä-Littunen 2004, 13). Brannen ym. (2000, 94) huomasivat tutkimuksessaan, että lastenkin näkemykset vanhemmuudesta heijastavat joissain suhteissa vallitsevia diskursseja siitä, millainen isän tai äidin tulisi olla. Nykykäsitykset isyydestä voivat määrittää hyvän isyyden riippuvaiseksi vaikkapa isän mahdollisuuksista ja halusta siirtää niin emotionaalisia kuin taloudellisia resursseja lapsilleen (Marsiglio 1995b, 88). Keskeistä on, mitä pidetään isän tehtävinä. Esimerkiksi Perälä-Littunen (2004, 11) määrittelee yleisemmin vanhemmuuden tehtäviksi tutustuttaa ja siirtää edellisen sukupolven uskomukset ja ajatukset lapsilleen sekä kasvattaa lapsi kulttuurinsa kompetentiksi jäseneksi ja siten edistää sekä lastensa että yhteiskuntansa jatkuvuutta. Tässä ajatuksessa vanhemmuus nähdään etupäässä sosialisointia ja sen tehtävien kautta.

Mitä näiden miesten mielestä sitten oikeastaan on hyvä isyys? Ne haastateltavat, jotka pohtivat hyvää isyyttä, tuovat esiin keskenään sangen samantapaisia määrittelyjä:

H: [...]Se on se semmoinen tietynlainen oikeamielisyys ja semmoinen niin kuin vastuunotto. Että oikeesti isän pitää ottaa vastuu siitä perheestään, ja niistä omista tekemisistään. Ja tehdä ne omat ratkaisut perheen hyväksi eikä omaksi hyväksi. Mä en niinkään näe, ajattele hyvää isää sen kautta, että mitä se järkkää, miten se, esimerkiksi, miten hyvä toimeentulo sillä isällä on, vaan se, miten se isä oman aikansa ja oman tekemisensä suorittaa perheen hyväksi, ja se että vähän niin kuin unohtaa itsensä. Sitä kautta mä just sen hyvän isyyden koen, ja semmoinen toisten huomioonottaminen ja semmoinen kokonaisvaltasuus, että lapsiin ja sit myös siihen puolisoon, että on oikeesti perhe. Että siellä joku ottaa vastuun niistä päätöksistä, mutta sitten myös, ettei siellä oo pelkästään yksi ääni, vaan että siellä myös asiasta neuvotellaan ja muutkin otetaan huomioon. Se on se huomioonottaminen ja vastuunkanto. (26-vuotias mies)

Esimerkiksi tämä haastateltava pitää tärkeänä isän oikeamielisyyttä, vastuunottoa ja muiden huomioonottamista, ei niinkään esimerkiksi taloudellisia aspekteja.

H: Kun se [isyys] vaatii loppujen lopuks aika vähän. Koska lapsen rakkaus vanhempia kohtaan on niin, kyltymättömän voimakas ja niinkun anteeksantava ja sellanen niinkun että, niinkun lapsen näkökulmasta, niin tota, ei se niin hirveesti vaadi siltä isältä se lapsi, loppujen lopuksi, ei se vaadi kun sen läsnäolon ja lämmön ja rakkauden. Ei se, paljon mun mielestä, että mitä tasapainosempi ja ja arkisempi se elämä on niin sen mukaan niinkun tulee tämä vanhempien hyvyys, mun mielestä. Se. (26-vuotias mies)

Edellisen katkelman haastateltava puolestaan pohtii, että lapsen rakkauden vuoksi hyvä isyys ei vaadi paljoakaan: läsnäoloa ja rakkautta sekä turvallista arkea.

H: No, mitä mä sanosin, semmonen hyvä isä, niin mä ainakin pyrin ite siihen mun omalle lapselleni, että mä otan lapseni huomioon. Että en pistä sillä tavalla, niinkun mä en aja omia etujani lapseni kustannuksella[...]. Ja mitähän nyt, hyvästä isyydestä voi sanoa, siis se että osaa erottaa sen, mikä on oikein ja mikä on väärin, ja se että lapsikin myös ymmärtää sen ja lapsi voi olla turvallinen sen suhteen, [...]Ja silleen että, miten sen nyt sanois, se hoitaa asiat oikein. Eliikkä että ei tee tämmösiä itkeskeisiä ratkaisuja [...]. Niin siis se, mitä äsken sanoin, että se on se, että pitää sisäistää se tosiasia, että on vastuussa jostain toisesta, joka ei vielä oikeesti pärjää, ja se, eihän se vastuu varmaan koskaan lopukaan, kyllä mä luulen että mä vielä pappanakin kyselen, että no, saatko sä kotona ruokaa, heheh, ja tämmöstä. Mutta se on siis semmonen, emmä tiä, se on varmaan se vastuun puute, joka on tehnyt mun isän kohdalla sen, että se ei oo näyttänyt kovin hyvänä isänä, vastuullinen isä ei ois juonu tällä tavalla, vastuullinen isä ei olis hankaloittanu elämää niin. (35-vuotias mies)

T: Millainen sun mielestä on hyvä isä?

H: Jaa, sellanen, joka kantaa vastuuta perheestään, ja osallistuu harrastuksiin ja tukee ja on semmonen hyvä kasvattaja. Kyllä niinkun tiukkakin saa ja pitää olla, mutta silleen oikeudenmukanen. (37-vuotias mies)

Myös näiden haastattelukatkelmien myötä yleinen hyvän isyyden hahmotuskaava käy selväksi: läsnäolo, lasten huomioonottaminen, itkeskeisyyden hylkääminen ja vastuunkanto yhdistettynä osallistumiseen, oikeudenmukaisuuteen ja kasvattamiseen ovat haastattelusta toiseen toistuvia hyvän isyyden määritelmiä (vrt. esim. Marsiglio 1991). Hyvä isyys on siten vahvasti ja kokonaisvaltaisesti relaatioissa perheeseen, puolisoon ja lapsiin. Vastuunkanto suhteessa perheeseen on itse asiassa myös kytköksissä valtaan ja mieheyteen, ja vastuun antaminen pois voi saada isän menettämään mieheyttään (vrt. Jokiranta 2003, 106):

H: Että mä koen, että meidän isä kuitenkin siltikin, niin se menetti miehuuttaan ja anto vastuuta pois, että mä haluan olla, anto suosiolla asioita äidille.

T: Sen juomisen vuoksiko?

H: No juomisen ja sitten jonkun muunkin semmosen, että oli semmosia vähän vaikeempia, vähän niinkun abstraktimpia asioita, vaikka nyt lasten kasvat... tai jotakin semmosia että mihin pitäis ottaa kantaa, mutta mihin ei kuitenkaan oo ihan yhtä totuutta, niin hän vältti sellasia, koska nehän joutuu tommoset asiat perustelee myös jotenkin tunnetasolla, ja sellaset oli hänelle, hän suosiolla luovutti tommoset asiat äidille. (33-vuotias mies)

Vastuullisuuteen sisältyy olennaisesti myös liiallisen juomisen välttäminen, joka sanallistuu aiemmin yllä esimerkiksi 35-vuotiaan miehen näkemyksessä ("vastuullinen isä ei ois juonu tällä tavalla").

Haastateltavien korostama läsnäolon merkitys näkyi myös Dalyn (1996, 469) tutkimuksessa, jossa miehet nimesivät ajan viettämisen lasten kanssa jopa tärkeimmäksi hyvän isyyden tunnusmerkiksi. Perälä-Littunen (2004) määrittelee hänkin tutkimuksessaan kolme yleisintä mainittua hyvän isän piirrettä. Ensinnä, hyvä isä viettää aikaa lastensa kanssa, mikä osoittaa isän omistautumista perheelle. Perälä-Littunen näkee tämän juontavan nykyajan elämäntavasta, jossa työelämä vie paljon aikaa. Aika on rajallista, ja siksi lasten kanssa vietetty aika nähdään entistä tärkeämmäksi. Toiseksi, hyvä isä rakastaa lapsiaan, mihin liittyy kiinteästi isän tarjoama turvallisuus; mies osoittaa rakkauttaan suojelemalla heikompiiaan ja tarjoamalla heille suojaa sen sijaan, että näyttäisi avoimesti tunteitaan. Kolmanneksi, hän kontrolloi lasten tekemisiä: asettaa rajat ja on lapselle kurinpitäjä. Tämä on yhteydessä isän vastuunkantoon sekä perinteiseen kuvaan isästä perheen auktoriteettina. Samoin Leena Valkosen (2006, 39–46, 52) tutkimat viides- ja kuudesluokkalaiset lapset arvottivat hyvän isän ja äidin kolmeksi yleisimmäksi ominaisuudeksi huolen pitämisen, ajan antamisen sekä välittämisen ja rakastamisen, mutta lapset mainitsivat myös, ettei hyvä vanhempi juo, ainakaan hirveästi tai liikaa. Hyvän isyyden määritelmät nykypäivänä vaikuttavat siis toistuvan varsin yhtenäisinä tutkimuksesta toiseen. (Ks. myös Linnavuori 2007.)

Hyvän ja huonon isän määrittely ei ollut kuitenkaan enää niin yksioikoista tai yksiselitteistä, kun tultiin yleisemmistä määrittelyistä poikien omien isien isyyteen vaan pojat pohtivat erilaisia isyyteen liittyviä аспектеja kysymyksen yhteydessä. He olivat siis tasapuolisuuteen ja analyyttisyyteen pyrkiviä arvioidessaan isien isyyttä. Esimerkiksi, vaikka he olisivat nimenneet isän heikoksi isäksi, he saattoivat myös etsiä isän isyydestä positiivisia piirteitä. Jos haastateltavat vastasivat, ettei isä oikeastaan ollut heidän mielestään hyvä isä, heidän vastauksensa saattoivat vaikuttaa jopa anteeksipyyteleviltä. Ilmeisesti he saattoivat kokea, että kaikesta huolimatta oman isän arvostelu on jollakin tavoin väärin.

H: Kyllä mä niinkun haluaisin sille sen niinkun antaa, että ikäänkuin vähän armahduksen, että joo, kyllähän sä olit hyvä isä ja joo, tulihan mustakin kuitenkin ihminen ja kyllähän tässä nykyään pärjätään. Mutta ei se sillon ollu, eihän se ole hyvän ihmisen ja hyvän isän käytöstä, että hylätään lapset, ja vaimo ja koti ja ihan romutetaan taloudellinen pohja, ja eihän se ole hyvä. Pakkohan se on niinkun myöntää.. [..] (26-vuotias mies)

Esimerkiksi yllä olevan haastateltavan anteeksipyytävyys näkyy siinä, kuinka hän sanojensa mukaan haluaisi nimetä isän hyväksi isäksi, mutta tästä huolimatta ei vain voi. Hyvään isyyteen ei vain kuulu niitä aspekteja, joita isän käytöksessä on ollut. Seuraava haastateltava puolestaan kertoo, kuinka hänen näkemyksissään isästä on tapahtunut muutos ajan kuluessa.

H: Kyllä mä sen aina lapsuuden ajan, lapsuudessa pidin isää, koska se oli se ainut isä, joka mulla oli, niin pidin isää hyvänä isänä, mutta näin jälkikäteen katsottuna, ei. Että kyllä paljon tosissaan voi näin jälkikäteen osoittaa sormella niitä vikoja ja virheitä. Emmä koe, että isä olisi onnistunut isyydessä. Ja nyt varsinkin, kun on seurannut [sisaruksia], niin ei, ei meidän isä oikein oo siinä hyvä. (26-vuotias mies)

Tässä tulee esille se, kuinka käsitykset ja tulkinnat isyydestä ovat hyvinkin vahvasti ajallisesti vaihtuvia ja myöhempien tapahtumien muokkaamia. Ilman vertailukohtaa pojat ovat saattaneet pitää isiään hyvinä isinä lapsuudessa. Aikuisuudessa heidän on kuitenkin pitänyt myöntää, ettei isä ole oikein hyvä isä. Sen sijaan isien isyydestä on ollut helppoa löytää virheitä ja vikoja. Mitä tietoisempia pojat ovat olleet siitä, mitä odottaa hyvältä isyydeltä ja mitä isyys parhaimmillaan voi olla, sitä tiukemmilla kriteereillä he ovat arvioineet omiakin isiään. Lisäksi ajan myötä tarinoissa alkaa esiintyä yhä useammin sammuileva, sammaltava ja vetäytyvä isä, joka tuijottelee pullonpohjaa. Voidaan siis sanoa Huttusta (1999, 2001) mukaillen, että tarinoissa isän juomisura ja isän oheneva isyys etenevät samaa tahtia, mikä on muuttanut myös käsityksiä isien isyydestä.

6.1.2 Poissaolevaa ja toksista isyyttä

Haastattelemieni miesten käsitykset ja luonnehdinnat isiensä isyydestä vaihtelevat siis suuresti. Ainoa yhdistävä piirre kaikissa kertomuksissa on oikeastaan isyyden täysipainaisuuden puute, mistä olen jo maininnut. Isän poissaolevuus on saattanut olla konkreettista poissaoloa, juomaretkiä, vanhempien eron tuomaa poissaoloa tai sitä, että isä on ollut kotona ja paikalla muttei läsnä pojalle. Poissaolevuuden asteessa on myös suuria eroja, sillä joillain haastateltavilla isän poissaolo näyttäytyy tarinoissa vahvasti. Tarinoissa on isiä, jotka ovat olleet läsnä, ovat harrastaneetkin pojan kanssa ja osallistuneet kasvatukseen, mutta isän juominen on muuten aiheuttanut isän ja pojan henkistä etääntymistä. Poika on

saattanut esimerkiksi olla pettynyt tai ärtynyt isän juomisesta, minkä vuoksi vetäytymistä on tapahtunut.

Jatkumon huono isyys -päätyyn sijoittuu siten isyys, jossa poissaolevuus on ollut vallitsevaa. Tällöin tarinoita on värittänyt isä-poika-suhteen ja yhteisen tekemisen kaipu; yhteiset harrastukset, keskustelut ja opetukset elämästä ovat puuttuneet. Äärimmillään pojat kuvailevat isän isyyttä seuraavanlaisesti olemattomana isyytenä, joka on isän poissaolevuutta äärimmillään:

T: Mites sä luonnehtisit sun isää isänä?

H: No en mä sitä oikeestaan, mä en osaa sitä sanoo oikein, että se oli vaan mies, joka asu meillä. Ei ehkä suurempi juttu, koska ei me koskaan oikeestaan isän kanssa mitään tehty erityisemmin, en mä oo koskaan käyny kalassa tai pilkillä tai pyöräilemässä tai jotain muuta. (42-vuotias mies)

H: Mä en silleen koe, että mulla olis varsinaisesti ollu isää koskaan, koska en pystyny tekemään sellasia asioita, mitä isän kanssa tehdään ja muuta. En mä oikein osaa vastata tohon kysymykseen. Koska en silleen, tavallaan tee mieli sanoo, että huonokaan, mutta eipä tuo nyt hirveen hyväkään ollu. (25-vuotias mies)

Yllä olevissa aineistokatkkelmissa haastateltavat arvioivat, etteivät ole juuri koskaan tehneet mitään isän kanssa, eikä isä edes ole ollut heille isä psykologisessa tai sosiaalisessa merkityksessä (ks. Huttunen 2001). Etenkin siinä tapauksessa, jos isä ei ole osallistunut, pojat kaipaavat isä-poika-harrastuksia ja ajattelevat niitä yhtenä merkinä onnistuneesta isä-poika-suhteesta. Jos isä on ollut vain mies, joka on asunut kotona, eivätkä haastateltavat ole oikein kokeneet koskaan, että heillä olisi ollut isä, isän merkitys pojilleen on ollut vähäinen tai olematon.

Itäpuiston ja Grönforsin (2004, 141–145) analysoimien miesten Lasinen lapsuus -kertomusten valossa, joihin olen jo viitannut ja joissa yhdeksi keskeiseksi teemaksi nousi puuttuva isyys, isyyden puute tutkimuksenikin haastatteluissa ei ole yllättävää. Juovan isän kasvatuksellinen rooli saattoi Lasinen lapsuus -kertomuksissa olla minimaalinen tai negatiivinen, ja alkoholin kyky viedä pojalta isä esiintyi jopa dramaattisena. Bob Pease (2000, 9) on arvioinut, että isistään irralleen jääneet ja isiään kaipaavat pojat kehittyvät miehiksi, joilla on puuttuvan isän haava (father wound). Isän läsnäolo on heidän ajatuksissaan isyyden kulmakivi (Doherty ym. 1998, 280). Perheenjäsenten ylipäänsä odotetaan olevan läheisiltä tuntuja ihmisiä, ja isän läheisyyden puuttuminen rikkoo tämän kulttuurisen odotuksen (Cheal 2002, 37).

Leena Autonen-Vaaranemi (2008, 200–201) on analysoinut, että kotoa pois lähteminen ja poissaolo kotoa voivat olla vahva mikrovallan käytäntö perheessä. Miehillä voi olla erilaisia oikeutuksia lähteä ja olla pois. Esimerkiksi ansiotyö on tällainen ilmeinen oikeutus, mutta tutkimukseni haastatteluissa isät oikeuttivat yhtä lailla juomisretkiään ja niiden vuoksi poissaoloa. Tällainen mikrovalta ker-

too myös tietynlaisesta riippumattomuudesta perhesuhteista, jos pitkäksikin venähtäneet ja yllättävät poissaolot eivät ole olleet neuvoteltuja tai yhteisymmärryksessä perheen kesken sovittuja. Samoin perheen sisäisestä mikrovallasta kertoo myös jonkin toiminnan kieltäminen tai tekemättä jättäminen (Autonen-Vaaraniemi 2008, 202). Tapauksissa, joissa isä on *jättänyt tekemättä* eli on ollut osallistumatta, näyttämättä kiintymystä ja niin edelleen, on kyse tällaisesta isän arjen mikrovallasta tehdä kyseisiä valintoja lasten suhteen. Täysin kotona osallistumattomat isät ovat tällaisia tekemättä jättäviä ja kotona esimerkiksi kotityöt muiden harteille jättäviä isiä.

Toisaalta jotkut haastateltavat kertovat isiensä käyttäneen valtaansa perheessä jättämällä kodin työt täysin äidille ja lapsille mutta myöhemmin lasten muutettua pois ja eläkkeelle jäätyään alkaneen siivota ja laittaa ruokaa kotona. Kyse ei siis ole alun perinkään ollut isän kyvyttömyydestä tai osaamattomuudesta vaan isän vallasta ja omasta valinnasta kotona osallistumisen suhteen. Tässä korostuu kodin käytäntöjen muuttuvuus ja ajallisuus. Kuitenkin silloin, kun pienten lasten perheessä osallistuminen perheen arkeen olisi ollut tarpeellista, näiden haastateltavien isät ovat luistaneet tästä.

Aalto (2004) on tutkinut miesten kerrottua isyyttä eli millaista isyyttä ja mieheyttä 1930- ja 1960-luvuilla syntyneet miehet rakentavat kertomuksissaan. Miesten kirjoituksissa nousivat esille muun muassa isien etäisyys sekä isättömyys. Isättömyys saattoi olla todellista isättömyyttä, tai se saattoi merkitä poissaolevaa isää. Poissaolevuus saattoi olla joko henkistä tai fyysistä tai molempia. Aivan vastaavasti Hoikkalan (1994, 89) tutkimissa elämäkerroissa isän puuttumisesta seuraa elämäntarinoissa kaipuu. Isä on ollut ennen kaikkea kuriagentti, mutta tästä huolimatta häneen on kohdistunut paljon odotuksia, jotka ovat saattaneet jäädä täyttämättä. Etenkin sodasta palanneiden sukupolvien miehiä on useissa tutkimuksissa nimetty puuttuviksi isiksi, jotka ovat käyneet työssä, mutta eivät ole osallistuneet perheen arkeen kuin korkeintaan murahtelevina auktoriteetteina. Tämä on kuitenkin ollut tavallaan ymmärrettävää tai legitimoitua, koska taustatekijänä ovat olleet nimenomaan sota ja sen kokemukset. Lisäksi Aallon (2004) tutkimuksessa tällaiset kuvaukset puuttuvista isistä eivät edellyttäneet isän alkoholiongelmaa – hänen tutkimiensä miesten isät eivät pääsääntöisesti olleet alkoholi- tai päihdeongelmaisia – mutta esimerkiksi isien mielenterveysongelmat tai päihdeongelmat voivat toki tehdä poissaolevuuden todennäköisemmäksi.

Tutkimukseni haastatteluissa olemattoman isyyden esiinnouseminen oli tästä syystä ennakoitavaa, mutta tämä isien lähes täydellinen läsnäolon tai osallistumisen puuttuminen oli joidenkin poikien tarinoissa silti odottamattoman totaalista. Poissaolo voidaan kokea äärimmäisenä vanhemmuuden normien loukkauksena ongelmajuvien vanhempien perheissä (Bancroft ym. 2005, 116). Tähän on toki lisättävä, että tämä on riippuvaista myös esimerkiksi poissaolon asteesta. Isän poissaolon vaikutukset, etenkin eroperheissä, voivat olla aiemman

tutkimuskirjallisuuden perusteella epäjohdonmukaisia tai ristiriitaisia (Ihinger-Tallman ym. 1995, 60). Ehkä erityispiirteensä aineistossa onkin se, että haastattemieni poikien isillä ei ollut kulttuurisesti jotenkin hyväksyttyä, legitiimiä syytä olla poissa, kuten työnteko, jota esiintyy monissa muissa isyystudkimuksissa. Sen sijaan poissaolevuus, joko henkinen tai fyysinen, johtui poikien näkemyksissä pääosin alkoholista ja juomiseen käytetystä ajasta. Lisäksi useista pojista oli tullut konkreettisesti isättömiä ennenaikaisesti ja melko nuorina, koska isät olivat kuolleet suorasti tai epäsuorasti juomisen tai sen seurausten vuoksi. Tässä on ehkä traagisimmin nähtävissä juomisen kyky hyvin kouriintuvasti viedä pojilta isä.

Giddens (1991, 186) on puhtaasti suhteen käsitteestä kirjoittaessaan huomioinut, että ihmissuhde voi luoda valtavan taakan yksilölle ja tämän minän eheydelle. Tämänkaltaiset ongelmat ja ikävät tunteet voivat tehdä isästä ”taakan”, jonka isyys näyttäytyy negatiivisin termein. Hän on siten puhunut toksisesta, myrkyllisestä, vanhemmuudesta. Jotkut vanhemmat kohtelevat johdonmukaisesti lapsiaan tavalla, joka vahingoittaa lasten tunnetta omasta arvostaan ja voi saada aikaiseksi elinikäisiä taisteluja lapsuusmuistojen kanssa. Vanhemmat saattavat olla yksinkertaisesti emotionaalisesti riittämättömiä. He eivät ole läsnä lapsilleen, mikä voi saada lapset loputtomasti etsimään vanhempiensa hyväksyntää ja merkkejä rakkaudesta ja välittämisestä. Vanhemmat saattavat myös siirtää oman vanhemman vastuunsa lapselle tai vaihtoehtoisesti olla ylikontrolloivia siten, ettei lapsi pääse elämään omaa elämäänsä. (Giddens 1992, 104–105). Giddens (1992, 105–106, 108) ottaa esimerkeiksi toksisesta vanhemmuudesta vanhemman alkoholismista sekä lapsiin kohdistuvan henkisen, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan. Hänen mukaansa julistamalla emotionaalisen itsenäisyyden toksisesta vanhemmasta yksilö voi alkaa uusia minänarratiiviaan sellaiseksi, jossa hän tuntee olonsa emotionaalisesti mukavaksi ja voi karistaa esimerkiksi itsetunnon puutetta.

Toksinen isyys kuvaa haastatteluissani ytimekkäästi sellaista isyyttä, joka on ollut pojille vahingollista ja laadultaan kehnoa. Esimerkiksi eräs haastateltava arvioi isän niin surkeaksi, että toimimalla päinvastoin kuin isä selviää pitkälle. Muun muassa silmitön juopottelu, isänä tehdyt virheet ja roolien kääntyminen pääläelleen siten, että poika on joutunut toimimaan isänä omalle isälleen, voivat aiheuttaa näitä arvioita.

Tarinoista on löydettävissä myös poikien arvioita siitä, että isillä on isänä olemisen malli mitä ilmeisimmin ollut hukassa riippumatta juomisesta. Nämä pojat nimeävät isän heikkouden isänä johtuneen osin myös isän perusluonteesta tai isän kyvyttömyydestä olla isä. Isiltä on saattanut vastaavasti omassa lapsuudessaan puuttua isän malli ja isänsäkin on saattanut olla alkoholisti, mikä liittyy tietynlaiseen ylisukupolvisuuteen tarinoissa. Näin isät eivät ole tienneet, kuinka täyttää isän rooli lapsilleen:

H: [..]sitten tiesi, että isän vanhemmat oli, tai isänisä oli kans alkoholisti, niin se ei oo saanu sitten semmosia eväitä itekään kasvattaa, meidän isä, se ei oo saanu sellasta roolimallia, eikä sitä oppia, että kuinka kasvattaa. (26-vuotias mies)

Vanhemman juominen ja sen aiheuttamat ongelmat voi olla vaikea erottaa vanhemman muista persoonallisuuden ja tunnepuolen ongelmista. Tämä voi johtua joidenkin isien lähtökohtaisesti itsekkästä, lapsellisesta tai hankalasta käytöksestä tai luonteesta, joka ei ota huomioon muita. (Velleman & Orford 1990, 310.) Tällaiset isyyden arviot, jotka eivät liity suoranaisesti juomiseen vaan isän perusluonteeseen, näkyvät myös aineistossani. Haastatteluissa nämä pojat arvioivat, ettei isä olisi ollut parempi isä, vaikkei olisi juonutkaan. Vastaavasti Itäpuisto (2001, 99) on huomionnut, etteivät juovat isät välttämättä selvinäkään ole hyviä isiä vaan mahdollisesti vetäytyviä, itsekeskeisiä, puhumattomia ja tunteita näytämättömiä ja siten lasten näkemyksissä huonoja isiä. Esimerkiksi Vellemanin ja Orfordin (1990, 313) listaamat lasten kokemat haitat, kuten vanhemman perheen toimintoihin osallistumattomuus, epäluotettavuus ja ailahtelevat mielialat, ovat ongelmia, joita voi esiintyä yhtä lailla vanhemman juomisesta riippumatta.

Mikäli poikien lapsuudenkodeissa oli fyysistä väkivaltaa, se nousi kertomuksissa isyyttä selkeimmin määrittäväksi piirteeksi: isä on ennen kaikkea väkivaltainen ja siten huono isä. Tästä keskustelin jo vihatarinoiden yhteydessä. Näissä tarinoissa isyyden toksisuus korostuu. Väkivaltaisilla isillä on ollut varsin minimaalinen rooli kotona, ja siksi heidän isyytensä on myös olematonta. Se vaikuttaa myös olleen suurimpia henkisiä arpia jättävää lapsille: isän poikaan tai muihin perheenjäseniin kohdistama väkivalta on erityisen kipeä ja joillekin pojille vihaa aiheuttava asia vielä aikuisuudessaakin. Myös Itäpuisto ja Grönfors (2004, 145–148) huomasivat väkivallan teeman nousevan juovien isien poikien kirjoituksissa vahvasti esille ja herättäneen pojissa turvattomuuden ja epävarmuuden tunteita. Väkivalta oli koettu varsin epäoikeudenmukaiseksi.

Seuraava katkelma illustroi vielä sitä, kuinka surkeaksi väkivalta voi saada pojat käsittämään isänsä isyyden:

H: Se, isä oli hyvin alistava ja kaikkee, siihen tuli tämmönen valta ja hän oli semmonen, aina halusi yksin määrätä asioista.

T: Riitelittekö te lapset isän kanssa?

H: Kyllä riideltiin ja kyllä oma mielipide sanottiin suoraan. Sillonhan saattoi tulla aina, että lähellä oli se väkivaltatilanne. Ei kuitenkaan, äitiä kohtaan hän oli enemmän väkivaltanen kun meitä kohtaan. [..]

T: Millainen isä sun isä on ollut, isänä?

H: Tosi surkee. Minä vihaan häntä aika paljon, yli kaiken. (26-vuotias mies)

Perheen kumppanuuden ideologiassa oletetaan, että perheenjäsenet kommunikoiivat ja tekevät yhteistyötä keskenään, rakastavat, kuuntelevat ja pyrkivät auttamaan toisiaan (Cheal 2002, 86). Jos nämä tietoisuudessa elävät odotukset isästä välittävänä perheenjäsenenä eivät ole täyttyneet, tämä on aiheuttanut pojissa pettymyksen tunteita. Jos kiintymyksen ja arvostavan käytöksen aspektit ovat puuttuneet, eikä isä ole koskaan osoittanut välittämistä, ja etenkin jos käytös on ollut ilkeää, välinpitämätöntä tai jopa väkivaltaista, arviot isyydestä eivät luonnollisestikaan ole mairittelevia. Jos isä on laiminlyönyt kaiken ja kaikkia ympärillään, pojat pitävät isää muista välittämättömänä ja itsekkäänä. Luonnollisesti mitä enemmän isä on aiheuttanut käytöksellään ongelmia ja ikäviä tunteita pojan elämässä, sitä negatiivisempia ovat poikien ajatukset isän isyydestä. Perheenjäsenten toisilleen tarjoamaa hoivaa ja huolehtimista pidetään yhtenä perhettä käsitteenä määrittävänä piirteenä (Cheal 2002, 92), mutta etenkin poikien myöhemmässä elämässä heidän isiensä hoiva on voinut jäädä vajaaksi tai puuttumaan kokonaan. Itse asiassa mainintoja isän hoivasta esiintyy pääsääntöisesti vain poikien lapsuuden, etenkin varhaislapsuuden ajalta.

6.1.3 Välittävää ja riittävää isyyttä

Se, kuinka isä on käyttäytynyt poikaa kohtaan elämän varrella, on vaikuttanut luonnollisesti haastateltavien arvioihin isän isyydestä. Jos isä on ottanut pojan huomioon, ollut kiinnostunut pojan asioista sekä käyttäytynyt poikaa kohtaan arvostavasti tai asiallisesti, pojat arvioivat isyyttä todennäköisesti positiivisemmin kuin päinvastaisissa tapauksissa (ks. myös Brannen ym. 2000, 91). Pojille on (tai olisi ollut) myös tärkeää tunne siitä, että isä välittää ja on kiintynyt poikaan ja siitä, että poika on isälleen tärkeä:

T: Vaikuttiko sun mielestä se juominen sun isän isänä olemiseen?

H: Kyllä se ainakin fyysisesti tietenkin, kun ei saanu enää viettää, ei tullu vietettyä aikaa enää sen kanssa niin paljon, yhteisten tekemisten puitteissa. Mutta en mä tiiä henkisellä tasolla, niin ei se välttämättä niin paljon vaikuttanu, kyllä sitä usko, ja uskoo vieläkin, että kyllä se välitti sillonkin, vaikka se joikin, että ei sitä omaan piikkiin laittanu missään vaiheessa. (25-vuotias mies)

Esimerkiksi isän juominen ja sen myötä isän vähäisempi osallistuminenkaan eivät siis välttämättä saa poikia arvioimaan isiä negatiivisesti, jos taustalla on usko isän välittämisestä. Kuten olen maininnut, ainoa yhdistävä piirre kaikkien poikien käsityksissä isiensä isyydestä on isyyden täysipainaisuuden puute. Tämä ei silti poista sitä mahdollisuutta, etteikö isä olisi voinut olla poikien mielestä kelvollinen: Huttusta (2001) tai myös Nätkiniä (2003) mukaillen riittävä isä. Isien isyys on voinut sisältää kotitöiden tekemistä, lasten kanssa puuhailua ja lasten kasvattamista. Etenkin mainintoja isien ruuanlaitosta esiintyy aineistossa.

Jokiranta (2003, 109) arvelee, että keittiöön ja ruokaan liitettävät kotityöt ovat ehkä ongelmattomimmin sijoitettavissa miesten tekemiksi ilman ristiriitoja maskuliinisuudelle.

Juomisuraa ajatellen tämä osallistuva isyys on ajoittunut tyypillisesti aikaan ennen ongelmajuomisen pahenemista, poikien lapsuuteen. Myöhemminkin isät ovat saattaneet osallistua ja kasvattaa lapsiaan jossain määrin. Samankaltaisesti Bancroftin ym. (2005, 113, 117) tutkimuksessa 15–27-vuotiaat nuoret saattoivat arvioida päihteitä käyttävän vanhemman tehneen parhaansa ja olleen hyvä vanhempi. Juominen ei ollut estänyt vanhempaa täyttämästä vanhemman rooliaan. Nuoret saattoivat pitää vanhempiaan rakastavina ja välittävinä alkoholiongelmastaan huolimatta.

T: Millainen isä sun isä on sun mielestä sitten ollut?

H: Ei siinä nyt silleen muuten valittamista. Et ehkä joskus nuorempana, se on ollu työn takia niin paljon pois, että se ei hirveemmin oo ollu kotona. Sen mitä muistaa, että isältä sai tahtonsa paremmin läpi, kun äitiltä, että jos jotain leluja halus, tai tällasta [...], että aina kannatti isää käyttää. Että silleen ehkä ei pitäisi niin hyvänä asiana pitää, mutta on se kuitenkin silleen, ehkä senkin takia oon ajatellu isää paremmin, kun sitten äitiä, kun äiti oli yleensä aina vastaan melkein kaikkea, ja isä yleensä anto mennä vapaammin. Ei me silleen siis, joskus nuorempana ehkä enemmän isän kanssa jotain tehny, justiin että sen kanssa monesti niinkun, ei niinkään ongella mutta pilkillä, sitten talvella ollu, et se on sellanen mitä tehny sen kanssa, joskus ihan pikkukersana, niin sitten hypänny kaikissa rallikisoissa, mutta mä oon sillon kaikkien pärisevien autojen perään, ja isä on mua kuskannu kaikissa sellasissa. Mut siis se on jääny silleen, että ei oikeestaan ittellä ollu haluakaan isän kanssa tehdä mitään. Sitten mun intressit on ehkä hiukan toisaalla, mitä isä haluaa tehdä, ja mitä ite haluaa tehdä, että ei oo samanlaiset harrastukset oikein. [...] Ehkä se ei oo sitä, jättää sen juomisen pois niin se on ollu, mitä se on ollu, mutta ei mulla oo silleen, muuten huonoja muistikuvia, isästä oo ollu, vaikka se ei niin läsnä oo ollu mutta en mä itekään oo yrittäny olla enemmän sen kanssa tekemisissä. Silleen että ollaan toimeen tultu ihan hyvin. (26-vuotias mies)

Haastateltava määrittelee, ettei isässä sinänsä ole ollut valittamista. Tällaisten, myös isien osallistumista kuvaavien, tarinoiden pohjalta voidaan ajatella, että juominen voi olla isyydessä ”yksittäinen saareke”, joka näkyy vain aika ajoin perheen elämässä. Isyyskin on siten ollut ainakin osittain onnistunutta. (Itäpuisto 2001, 44, 100.) Kyseisestä haastattelusta välittyy toki tietynlainen välinpitämättömyys isää kohtaan, mutta poika reflektoi isän ilmeisesti olleen kulttuurisilla kriteereillä sen verran riittävä isä, ettei hän ongelmallisen juomisen lisäksi löydä moitittavaakaan. Lisäksi olen jo lojaaliustarinoiden yhteydessä esittänyt, että jos lojaalius on isä–poika-suhteen keskeinen tunneulottuvuus, nämä pojat arvioivat

isänsä hyväksi, kelpo isiksi. 25-vuotias haastateltava arvioi lojaaliustarinoissa isäänsä: ”Oli ja on hyvä isä, kyllä siitä on niinkun, koska jos ei juomista lasketa, niin nautti siltä ihan kaikki elämänarvot ja ohjeet. Arvostan sitä kyllä.” Isiä on saatettu siis parhaimmillaan, juomista lukuun ottamatta, kunnioittaa ja arvioida lämpimästi.

Hieman vastaavasti seuraava haastateltava kuvaa, että vaikkei isä juuri ole näyttänyt kiintymystä, poika tietää isän välittävän. Isyys tulee usein haastattelussa myös vertailluksi suhteessa muihin poikien tuntemiin isiin.

H: Ei nyt silleen, että isä nyt olis mitenkään ikinä ollu välittämättä, tai silleen, että ehkä se nyt ei oo sitä niinkään näyttänyt ikinä, mutta on sen kuitenkin tienny, että on ollu läsnä sen verran mitä nyt on ollu, vaikka ei silleen läheiset välit oo ollu. Mutta en mä tiedä, ehkä silleen enemmän, justiin jos ajattelee yleensäkin parempia vanhempia, parempia isiä, on nähnyt monellakin, monella kaverilla olevan verrattuna siihen mitä itellä ollu. (21-vuotias mies)

Esimerkiksi hyvää isyyttä ja äitiyttä tutkineen Satu Perälä-Littusen (2004, 174–178) väitöskirjan haastateltavien isän kanssa vietettyyn aikaan kuuluivat erilaiset aktiviteetit. Isät olivat esimerkiksi auttaneet koulutehtävissä, opettaneet erilaisia asioita, lukeneet ja kertoneet tarinoita sekä olleet leikkikavereita. Hänen haastateltaviensa mielestä isän kuului harrastaa lasten kanssa. Etenkin maalla asuneiden vanhempien sukupolvien kertomuksissa tuli esille työskentely, useimmiten maatilalla vanhempien rinnalla: isä otti lapset mukaan töihin. Vastaavia kertomuksia esiintyi Jokirannan (2003) miesten haastattelussa.

Tässä tutkimuksessa niillä pojilla, jotka kuvaavat isien osallistumista, toistuvat hyvin samantapaiset luonnehdinnat isien auttamisesta koulun suhteen, yhteisistä vapaa-ajanviettotavoista ja myös maatalon töissä mukanaolosta. Isien ja poikien vuorovaikutus on ollut siis pitkälti arkista ja usein työn täyttämää. Vastaavasti isän ja pojan yhteistä aikaa ovat saattaneet olla yhteiset retket, urheilu tai autokilpailut. Etenkin kalastus näyttäytyy kaikessa arkisuudessaan yhtenä isä-poika-suhteen tyypillisimpänä yhteisenä, maskuliinisia arvotuksiakin saavana ajanviettotapana.

Maininnoissa isän osallistumisesta näkyy parhaiten se, *mitä isä teki*, eli konkreettinen vuorovaikutus isän ja pojan välillä. Lapsuuden osallistuvat isät ovat tyypillisesti vaihtuneet murrosiän etäisiin isiin, joiden kanssa vuorovaikutus on konfliktien täyttämää tai muuten vähäistä. Aikuiset pojat ovat mahdollisesti jälleen saaneet tilaisuuden nähdä vilahduksia isästä, joka viettää aikaa poikiensa kanssa: käy raveissa, puuhaa autojen kanssa, keskusteleekin. Myös Brannenin ym. (2000, 99) tutkimuksessa lapset saattoivat kuvailla isän rooliksi tutustuttaa lapsi maailmaan kodin ulkopuolella, julkiseen sfääriin, esimerkiksi viemällä pojat jalkapallopeleihin tai auttamalla tekemään oikeita päätöksiä. Näissä määritelmissä oli osin maskuliinisuuteen liittyviä painotuksia. Edellisessäkin haastattelukatkel-

massa isän rooli pilkille, rallikisoihin ja ylipäänsä maskuliinisena ulkomaailmaan viejänä pojan lapsuudessa tulee esille, mutta myöhemmin poika ei ole enää edes halunnut isää tuohon rooliin. Ajallisuus nousee tässäkin, isyyden täysipainoisuuden ja kelpvollisuuden arvioinneissa, keskeiseen osaan.

Lisäksi isät ovat saattaneet etäisyydestään ja isyyden puutteistaan huolimatta toivoa pojilleen parempaa elämää kuin heillä itsellään on ollut.

H: Semmoisia jotain oli sitten nämä, että jos sitä arvosteli, niin se vaan sano, että pojasta polvi paranee. Että se siirsi sitten vastuun seuraavalle sukupolvelle. Eli mulle.

T: Aijaa. Joo, toi on aika mielenkiintoista.

H: Aijaa.

T: Joo, siis että hänellä oli sellainen odotus, että minä kun nyt teen näin, niin sä et sitten tee?

H: Joo, että jos sä nyt tästä sitten opit jotain, että älä sä tee, ei sun tarvii tehdä näin.

T: Oliko se siis ihan tosissaan sanottu noin, vai oliko se enemmän tällainen niinkuin, ironinen tai?

H: En mä tiedä. Mä joskus, kun mä muistan, mä uhkailin sitä, että mä alan kans juomaan, tai jotain, niin sit että pojasta polvi paranee, että et sä tällasta. Siinä oli joku tämmönen ja muutenkin se aina, mitä tahansa oli, "pojasta polvi paranee". [..]

Daniel Bertaux ja Paul Thompson (2009, 2) selittävät vanhempien ambitioiden voivan kohdistua lapsiin niin, että he toivovat lasten toteuttavan omia, realisoitumatta jääneitä haaveitaan (ks. myös Lupton & Barclay 1997, 142). Kyse on tässä tapauksessa ehkä tällaisesta ajatuskulusta mutta varmasti myös vilpittömästä toiveesta, ettei poika kohtaisi samanlaisia ongelmia kuin isä elämässään. Isät odottavat poikien ottavan oppia heidän virheistään ja toimivan toisin. Yllä olevassa katkelmassa korostuu isän varmuus ja odotus siitä, ettei poika ala juoda samalla tavalla ongelmallisesti kuin isä itse. Haastatteluissa nousee yleisesti esiin fraasi "pojasta polvi paranee" sekä isien toiveena ja odotuksena että myös poikien omana arviona omasta elämästään toisenlaisena kuin isän malli.

Olen jo maininnut, että kaikki isyyttä arvioivat pojat eivät välttämättä ole halunneet nähdä isiään huonoina isinä vaan nimeävät isät oikein hyviksikin isiksi, vaikka arjen ja isyyden kuvaukset kuitenkin viittaavat päinvastaiseen. Jokin isän isyydessä on kuitenkin sellaista, että sillä on vaikutuksensa kokonaisvaltaisesti piinkin käsityksiin isästä. Smart (2007, 48) on arvellut, että kelpvollisuuden ja kiintymyksen tunteet perheenjäsentä kohtaan ovat seurausta vastavuoroisuudesta.

den ja vuorovaikutuksen määrittämistä yhteisestä historiasta. Koska perhettä ja perhesuhteita koskevat mielikuvat ovat muotoutuneet sosio-kulttuurisessa kontekstissa, perhesuhteisiin liittyvät odotukset, ajatukset ja tunteet eivät ole puhtaasti individualistisia, vaan monilla yksilöillä ne ovat keskenään samanlaisia. Osa näistä voi olla mielikuvia nostalgisesta ja ideaalisesta perheestä, ”kunnollisesta” perheestä. Näin perhetarinoiden kertomista, narraatiota perheestä, ohjaavat kulttuurisesti perheeseen liitetyt merkitykset. (Smart 2007, 49–51.) Elisabeth Beck-Gernsheim (1998, 67) puolestaan puhuu individualisuutta korostaen, että perhe on aiemmin ollut yhteisö, jota on lähes automaattisesti pitänyt yhdessä solidaarisuusvelvoite, mutta nykyisin solidaarisuutta ja lojaaliutta koskevat uudenlaiset säännöt. Ne voivat samalla tehdä perhesuhteista aiempaa särkyvämpiä, koska lojaaliuden tulee perustua ennemmin johonkin ihmissuhteen laadussa.

Isän isyydessä tämä ”jokin” elementti saattaa olla esimerkiksi isyyden laatu pojan lapsuudessa ennen ongelmia tai pojan oma toiveikkuus isä-poika-suhteen paranemisesta vielä ajan kuluessa. Tällaisia toiveikkaita poikia, siinä missä isiensä suhteen pettyneitäkin poikia, joista olen jo kirjoittanut, esiintyy myös esimerkiksi Brannen ym. (2000, 77–78) haastattelemissa 11–13-vuotiaissa vanhempien eron kokeneissa lapsissa.

Haastateltavilla vaikuttaa olevan myös keskenään erilaisia odotuksia tai kriteereitä isyydelle: mitä matalammat odotukset, sitä vähäisempikin isyys riittää täyttämään poikien käsitykset isän riittävästä tai kelvollisesta isyydestä. Esimerkiksi seuraavat haastateltavat määrittelevät isän kelvolliseksi isäksi, koska hän ei lyönyt tai käynyt käsiksi koskaan:

H: No, oli se, minun mielestä se oli ihan hyvä isä, että ei se ikinä käynyt käsiksi, no pienenä tukisti tietysti, jos tehtiin jotain väärin. [...] Oli se ihan hyvä isä. (34-vuotias mies)

H: Ei se ollu maailman huonoin [isä] mutta ei missään nimessä ollu maailman huippuakaan. Ei se ikinä, se ei kyllä lyönyt, mikä on sinänsä positiivista, mä en tiedä, joillekin se on itsestään selvyys, mutta on niitäkin, jotka lyö. Perhettään.

T: On on.

H: Mutta se ei lyönyt. Se on positiivista, se. Vaikka se aiheutti välillä hankalia tilanteita ja ikävää ilmapiiriä ja semmosta, mutta se teki hommat omalla tavallansa. (31-vuotias mies)

Isien juomisesta ja heidän aiheuttamistaan ongelmista huolimatta pojat määrittelevät isät positiivisesti fyysisen väkivallan puuttumisen ansiosta. Heidän ajatuskulkunsa on, että jotain paljon pahempaakin olisi voinut tapahtua, joten heidän kokemuksensa hierarkkisessa suhteessa fyysiseen väkivaltaan ovat lieviä, minimaalisia (Notko 2011, 94). Nyt mitään ei tässä suhteessa ole tapahtunut. Juuri siksi tässä kohden herää tulkinta, että isyyden kriteerit ovat heidän käsityksissään

niin alhaiset, että jo esimerkiksi isän väkivallattomuus riittää arvioimaan isät hyviksi, kun pahin kauhuskenaario ei ole toteutunut. Vaikka isä ei olisi läsnä, niin se, ettei isä tee varsinaisesti pahaakaan, riittää positiivisiin arvioihin.

6.1.4 Ristiriitojen repimää isyyttä

Isien juomisesta ja poikien vaikeudesta hahmottaa suhdetta isään on seurannut ajoittain ristiriitaisuutta. Ristiriitojen luonnehtima isyys ei siten asetu jatkumolla kumpaankaan ääripäähän vaan pisteiksi jonnekin jatkumon välimaastoon. Tämä ristiriitaisuus alkaa artikuloitua jo edellisissä alhaisten isyyden odotusten haastattelukatkelmissa. Ristiriitojen vuoksi poikien on aika ajoin hankala arvioida isän isyyttä, kuten myös seuraavassa:

H: Sit se on vähän myöskin, aina se liittyy siihen kontekstiin, että koska se ihminen, tässä tapauksessa isä, kun se juo, niin se on nin täysin erilainen sillon kun se juo, ja kun se ei juo. Niin sen vihan ylläpito on hyvin vaikeeta pitkässä juoksussa. Tavallaan sitä kautta se myöskin hämärtyy sen vihan, se on niinkun ihan puhdas tarkoitus, koska jos mä oon vihanen sille sillon ja vihaan sitä silloin, kun se tekee jotain, mutta sitten jos se on vaikka kuukauden verran juomatta, niin sitten sitä voi olla loppuvaiheessa aika vaikee hahmottaa enää, sitä että vihaan, no koska se viha nyt loppuikaan, ja vihaanko mä sitä enää. [...] Se on aina ollu sillai hirvee tarve sanoa sille jotain, niinkun siinä loppuvaiheessa, ja sitten kun se kykenee taas keskustelemaan, niin sitten sitä on paljon sanottavaa. Että se kuitenkin arvostaa ja sen kokee tarpeelliseksi että sille voi sanoa jotain. Että sekin tekee siitä, just siitä viha-aspektista sellasen, että jos sitä ihan todella vihais, niin ei kai sille haluisi edes sanoa mitään. [...] se liittyy hyvin pitkälti juuri siihen ristiriitaan, että siis ihan niinkun puhuis kahdesta ihmisestä. Että siihen suhtautuu täysin eri tavalla sillon, kun se on selvänä, että se liittyy ihan puhtaasti tavallaan siihen, ja siitä se ristiriita todennäköisesti myöskin kumpuaa. Mä uskon, että se on tavallaan se, joka sekottaa sitä. (21-vuotias mies)

Jos isä on ”eri ihminen” ollessaan juomatta, ja jos juomattomuus jatkuu pitkään, vihaan on enää vaikea tarttua, ja se hämärtyy. Siksi isän isyyden arviointi voi olla hankalaa, ja tämä ristiriita ja hämmennys toistuvat isiä näin kuvaavien poikien haastatteluissa. Isyys on voinut olla täysipainoista ja varsin kelpoista pojan elämän alussa, mutta se on heikentynyt myöhemmin. Vastaavasti isä voi vetäytyä isän roolistaan juomisen ajaksi, mutta selvin päin ollessaan palauttaa ennalleen isä-poika-suhteen, mikä luo ambivalentteja tunteita pojissa (Bancroft 2005, 116–117).

Ambivalenssia on itse asiassa pidetty lupaavana käsitteenä, kun halutaan ottaa huomioon solidaarisuuden ja konfliktien keskinäinen vuorovaikutus sukupolvien välisissä suhteissa. Ambivalenssilla tarkoitetaan niissä tilanteita, joissa pitkäaikaisesti esiintyy yhtä aikaa ihmissuhteen positiivisia ja negatiivisia ulottuvuuksia (Lüscher 2002; Lüscher & Pillemer 1998; Widmer 2010, 64).

Perhesuhteet on usein ladattu sekä negatiivisilla että positiivisilla tunteilla ”joko rakkaus tai viha” -tyyppisten suhteiden sijaan. Esimerkiksi ikääntyvästä vanhemmasta huolehtiva aikuinen lapsi voi tuntea, että tehtävän tärkeydestä huolimatta sen vaatima vaivannäkö on pois puolisolta ja lapsilta. Tällainen ristiriita voi luoda ambivalentteja tunteita perheenjäseniä kohtaan. (Widmer 2010, 64.) Widmerin (2010, 72) mukaan sukupolvien väliset suhteet ovat tavallisimmin ambivalenssin merkitsemiä siten, että perheenjäsenet sekä ärsyttävät että toisaalta tukevat toisiaan. Ambivalenssi ei siten ole marginaalinen ilmiö perhesuhteissa, ja ambivalenssi näkyy poikien ja isien suhteessa pitkin poikien elämäntiekua.

Ajallisuuteen ja isien juomisuriin liittyen tarinoissa saattoi esiintyä episodista juomista, jonka seurauksena isä oli toisinaan läsnä, toisinaan poissaoleva juomisen vuoksi. Layder (2009, 28–29) käyttää nimitystä *episodinen läheisyys* kuvatakseen parisuhteita, joissa osapuolet ovat osin jo vetäytyneet suhteesta omiin erillisiin elämiinsä mutta jossain määrin silti yhä sitoutuvat toisiinsa. Ajoittain osapuolet voivat olla rakastavia, välittäviä ja kannustavia. Hieman sovellettuna samantapainen ajoittainen, episodinen, läheisyys vallitsee isän ja pojan välillä isän juomisuran edettyä. Episodimaisuutta säätelevät isän selvät kaudet ja juomiskaudet. Isä voi toisinaan olla läheinen, toisinaan etäinen, eikä poika enää täysipainoisesti edes yritä saada isän ja pojan väleistä niin läheisiä kuin pitkään on jaksanut toivoa. Kuitenkin poikien elämässä on aikoja, jolloin selvä isä voi tuntua läheisemmältä ja välittävämältä kuin useimmiten. Se ei kuitenkaan riitä saamaan aikaiseksi pojilla varauksetonta luottamusta juovaan isään, joka on juodessaan arvaamaton ja vastuuton.

H: No niin siis, niin joo, no ei se sillä tavalla ollu isä hyvä, koska se oli alkoholisti-isä, eikä ollu kotona niin usein, mutta sillon kun se oli, niin totta kai se oli, kyllä mä muistan, että se oli meidän kanssa, että tehtiin jotain, rankosavotoita, tai käytiin ongella, tai tämmöstä. Tai pyöräiltiin johonkin, mökille. Niin se sitten vaan jossain vaiheessa sinä päivänä tai seuraavana se meni sitten sinne alkoholipuolelle. Että se häipy vaan jonnekin sitten. Mutta silloin kun se oli meidän kanssa, niin se oli hyvä isä. Siis selvin päin kun oli. (34-vuotias mies)

Tässäkään katkelmassa poika ei piirrä yhtä kokonaiskuvaa isästä vaan erillisen kuvauksen juomattoman isän isyydestä ja toisaalta juovan isän isyydestä. Tämä eronteko saman haastattelun sisällä hyvään isään ja juovaan huonoon isään saa kysymään, erottavatko haastateltavat tavallaan toisistaan kaksi ”eri” isää. Juodessaan isä on eri isä ja sijoittuu tavallaan eri todellisuuteen kuin se ”normaali” isä, joka näyttäytyy lapselle selvänä ollessaan. Huonot ominaisuudet ovat liitettävissä juopuneeseen isään, hyvät piirteet selvään isään. Melko erilaisessa yhteydessä, Antti Weckrothin (2006, 104–105) etnografiassa huumehoitolaitoksesta, esiintyi tutkittavien tekemää jaottelua ”kamamaailman” ja

normaalin maailman välillä. ”Kamamaailmaan” siirtyminen on liukumista pois normaalimaailmasta, joka on hyvä ja onnellinen. ”Kamamaailmaan” puolestaan oli liitettävissä kaikki paha ja onnettomuutta tuottava huumeidenkäyttöineen, joten nämä kaksi maailmaa olivat peilikuvia toisilleen. Haastateltavani liittävät vastaavasti isään kaksi toisistaan erillistä ja vastakohtaistakin todellisuutta. Vaikka selvä isä olisi ollut poikien nähtävissä vain harvoin, odotus itselle vieraan, juovan ihmisen takana piilevän todellisen, oikean ja kunnollisen ihmisen näyttäytymisestä voi olla vahva, aivan kuten Notkon (2011, 210) tutkimuksen vahingoittavia perhesuhteita kokeneilla naisillakin.

Samoin Itäpuiston (2003, 38) tutkimuksen haastattelu- ja kirjeaineistossa monet ongelmajuovien vanhempien aikuiset lapset kertoivat rakkauden vanhempaan tekevän tunteista ristiriitaisia: ainoastaan vihan tai katkeruuden tunteminen tekisi asioista selkeämpiä, mutta negatiivisiin emootioihin sekoittuvat hyvät muistot, onnelliset hetket ja rakkaus vanhempaa kohtaan. Tämä tekee vanhemman vihaamisesta vaikeaa. Lapset saattavat rakastaa ja antaa anteeksi vanhemmilleen varsin paljon ikäviä asioita, ennen kuin negatiiviset tunteet voittavat (ks. myös Backett-Milburn 2008, 473, 475). Myös Bancroft ym. (2005, 118) arvioivat tunteen vanhemman rakkaudesta hyvittävän paljon mutta toisaalta auttavan erottamaan vanhemman persoonana päihteidenkäytön ongelmasta. On siis erotettavissa selvän isän isyys, joka on erilaista kuin episodinen juopuneen isän isyys.

H: Mähän olin siis tosi pitkään äärimmäisen sinisilmäinen ja mä joka reissun jälkeen, mä olin ihan vakuuttunu että se oli viimeinen, kun se sano että se on viimeinen. Se oikeestaan vasta aika myöhään mulla romuttu se illuusio, se kesti kyllä kauan. Jos aatellaan nyt sitten, mä oon vähä tietosestikin yrittäny nyt silleen jättää tän asian taakse. Sillä tavalla että eihän se niinkun tällä märehimisellä parane. Ja isä, se ei siitä, se on semmonen. Ja toisaalta vähän niinkun ois tahtoo saada jotakin takasin siitä mitä on menettäny, se on kuitenkin vielä hengissä, se on nytkin ihan semmonen, siis ihan hyvää seuraa, se on mukava, että me ollaan käyty siellä kotona niin, pelailtu ja se on ihan hauskaa. Kauheen silleen toisaalta itsekäs. [...] On tasapainottunu niin paljon. Niin on ihan mukava nähä se, kuitenkin muuttunu niin paljon. Ja mekin ollaan jopa hieman lähennytty tässä nyt viimesten parin vuoden aikana. (26-vuotias mies)

Illuusion romahtaminen voi aiheuttaa pojille myös pettymyksiä ja vaikeuksia elämässä, mutta samalla voi jäljellä olla toivoa (ks. Backett-Milburn ym. 2008, 473). Ristiriitaisuuden tunteet, jotka välittyvät tällaisista tarinoista, ovat varsin ilmeisiä. Samanlaisen ristiriidan voi herättää suhteen muuttuminen eli se, jos isä on pojan lapsuudessa osoittanut rakkautta ja lämpöä mutta etäantynyt myöhemmin. Jos poika kokee, kuten seuraavassa katkelmassa, että isä on tehnyt parhaansa ja yrittänyt, isää on vaikea tuomita (ks. Backett-Milburn ym. 2008, 474). Lisäksi isä on ainoa isä, joka pojilla on, mikä lisää rajanvedon vaikeutta hyvän tai huonon välillä:

H: Mä nyt ajattelen, että mun on vaikee sanoo, että mikä on hyvä tai huono, että en mä voi enää määritellä, että olis joku toisenlainen isä. Ja sitten se ajatus, että minä en olis minä, jos mulla ei olis ollu just tollasta isää. Niin mä jollain tavalla tunnen, että sen ansiosta, että nimenomaan isän ansiosta mä pyrin siihen kriittiseen tarkasteluun ja sellaseen tietosuuden lisäämiseen joka sitten jollain tavalla alkaa pikkuhiljaa kääntyyn voitoks. Että mä en sitten lähtis, että kyllähän sitä vois sanoo, että se on huono isä, tai, mutta sitten voi sanoo myöskin, että se on ollu hyvä isä, kun siltä on oppinu niin paljon. Ja on se yrittänykin, kyllä mä ajattelen että se on varmaan yrittänykin sitten, parhaansa, ja jotkut, esimerkiksi ne mitä on ihan pienenä lapsena ollu, [..]niin vaikei niitä muistakaan, niin ne on varmaan vaikuttanu hirveesti siihen, että miks se on ollu niin kova paikka se isän semmonen liukumisen alaspäin, ja se, että se suhde on ollu loppupeleissä niin iso pettymys, kun se on jotenkin alkanu niin hyvin. Mä luulen, että jos se ois ollu heti siellä jo alkuun tosi etänen ja semmonen että se ei ois osottanu semmosta lämpöä, ja rakkautta mitä se on todennäkösesti osottanu, niin se ois ollu huomattavasti helpompi ehkä kestää.

Tällaisissa tarinoissa ristiriitaa aiheuttaa relationaalisuuden ajatus eli se, että pojan oma identiteetti on loppujen lopuksi sidoksissa isän isyyteen. Se, millainen isä on ollut, on väistämättä vaikuttanut siihen, millainen pojasta on tullut. Pojat saattavat siis olla sitä mieltä, ettei heistä olisi tullut vaikkapa yhtä hyvin selviytyviä, sitkeitä ja omaa elämäänsä pohtivia ja tiedostavia yksilöitä, jos isä olisi ollut erilainen.

Myös isän juominen itsessään on saattanut aiheuttaa ristiriitoja siihen, kuinka pojat käsittävät isiensä isyyden. Tällä tarkoitan sitä, että mikäli isien juomisen on nähty aiheutuvan sairaudesta, isyys on määrittynyt erilaisilla kriteereillä kuin muutoin.

T: Oliko sinun mielestä sinun isä hyvä isä?

H: Mä en osais vastata siihen yhdellä sanalla ei tai kyllä, se oli sekä että, siinä oli sekä että.

T: Millä tavalla?

H: Koska mä ajattelen sitten sitä isän sairauttakin, ja... Ei se tietysti, se oli siinä mielessä hirveen armoton, kun se ei hakenu apua, että siihen ois saatavilla niinkun ollu, ois ollu olemassa. Mutta se ei lähteny siihen juttuun mukaan, se lähti siihen itsetuhooseen, että sillä tavalla se ei sitten välittänyt muistakaan. Että hirveen itsekäs se on ollut. (39-vuotias mies)

H: Mä ajattelin joskus niin [että isä on hyvä isä], mutta mitä vanhemmaks mä oon nyt tullu ja ja mä oon näitä asioita miettiny ja tajunnu, niin ei se ollu hyvä. Se oli sairas ihminen, ei se ollu hyvä. (34-vuotias mies)

Esimerkiksi ylempi haastateltava määrittelee ensimmäisessä vastauksessaan isän olleen ”sekä että”, koska hän ajattelee isän sairautta. Sairaus ei tee isästä hyvää isää mutta tietyllä tavalla se jyrää alleen muut isän ominaisuudet ja panee arvioimaan niitä toisessa valossa. Palaan tähän luvussa kahdeksan.

Poikien tuntemukset isää kohtaan sisältävät kertomuksissa mainintoja esimerkiksi vihasta, ärtymyksestä ja vihamielisyydestä, mikä on jo käynyt ilmi edellisessä luvussa. Sen sijaan mainintoja kiintymyksestä tai rakkaudesta isää kohtaan ei esiinny samassa mittakaavassa. Rakkaus mainitaan, mielenkiintoisesti, lähinnä vihan yhteydessä (”Ei sitä tiennyt, vihasiko vai rakastiko sitä”), mikä kertoo emootioiden ambivalenssista isyyden yhteydessä. Jallinoja (2009, 18) toteaa rakkauden olevan yksi perhettä rakentava yhteisyyden muoto, joka olisi aistittava aika ajoin. Onko kyse tämän rakkauden tunteen puutteesta perheessä poikien myöhemmällä iällä? Toisaalta Smart (2007, 72–73) ehdottaa, että mikäli haastattelussa tutkija ei aktiivisesti itse ota keskusteluun mukaan rakkauden tai kiintymyksen terminologiaa, nämä tunteet eivät tule helposti artikuloituksi haastateltavan puheessakaan. Tämä on varsin mahdollista. Vastaavasti on todettu, että miesten parisuhdepuheessa rakkaus voi jäädä lähes maininnoitta, vaikka se on keskeinen parisuhteen emootio (Jokiranta 2003, 167–168).

Riippumatta isien käytännön isyyden toteuttamisesta tai juomisen vakavuudesta aineistossa esiintyy myös poikien arvioita siitä, että perhe on ollut isälle tärkeä. Minua houkuttelee sanoa kvantitatiivisen tutkimuksen termein, etteivät isän isyyden laatu tai isän ongelmajuomisen vakavuus korreloi sen kanssa, arvelvatko pojat isän pitävän perhettä tärkeänä. Vaikka isä olisi laiminlyönyt perhettä juomisen vuoksi, pojat saattavat vakaasti todeta perheen olleen isille kaikkein tärkein asia. Näin saattaa olla silloinkin, vaikka isän juominen olisi pahentunut ajan myötä hyvinkin huomattavasti.

Kyse voi olla tietenkin kulttuurisesta tavasta, jonka mukaan kysymykseen yksilölle merkittävistä asioista elämässä vastataan luettelemalla asioita, kuten perhe, ystävät ja terveys. Tulkintani mukaan kyse ei ole kuitenkaan vain tästä, vaan nämä pojat uskovat vakaasti perheen suureen merkitykseen isän elämässä. Tällöin ehkä perheen tärkeys on jäänyt isillä ajatuksen tasolle siten, että he ovat kokeneet perheen olevan heille hyvinkin merkityksellinen, mutta merkitys ei ole heijastunut käytännön isyyteen. Etenkin jos ongelmajuominen on pitänyt isää otteessaan, näin on voinut olla. Tämä voi olla yksi ambivalenssia lisäävä tekijä poikien määrittelyissä isistään. Toisaalta, jos tieto perheen merkityksestä isälle on ollut pojille lohduttava ja mielenrauhaa tuova seikka, se voi yhtä lailla poistaa ambivalenssia isän isyydestä.

6.2 Poikien oma isyys – erontekoja juovaan isään

Käsittelen tässä alaluvussa vielä miesten näkemyksiä omasta isyydestään. Sisällytän tähän paitsi ne haastateltavat, joilla on lapsia³², myös ne lapsettomat haastateltavat, jotka puhuivat siitä, millaisia isiä he haluaisivat olla. Toki on monella tavalla eri asia toteuttaa isyyttä arkipäivässä kuin miettiä mahdollista tulevaa isyyttään, mutta tästä huolimatta isyyspuhe oli molemmissa hyvin yhdenmukaista. Kaikilla lapsettomilla haastateltavilla taas ei ollut selkeitä näkemyksiä isyydestä, eivätkä he vielä olleet pohtineet mahdollista omaa isyyttään. Sen sijaan isäksi tulo oli saanut haastateltavat poikkeuksetta pohtimaan omaa isyyttään verrattuna heidän isiensä toteuttamaan isyyteen. Oman isyyden pohtiminen näkyi myös Itäpuiston (2001, 124) haastattelemien miesten kertomuksissa, joilla oli ongelmajuova vanhempi. Wetherell (1995, 215) on tätä mukaillen väittänyt, että äitiyden ideologiat määrittelevät naisten elämää enemmän kuin isyyden ideologiat miesten elämää. Hänen mukaansa miesten tarvitsee miettiä isyyttä vasta, kun he ovat isiä, mutta äitiys on jotain, mitä naiset kohtaavat ja pohtivat, olivatpa he äitejä tai eivät. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että äitiys on tietyllä tapaa sisäänrakennettuna feminiinisyyteen. (Perälä-Littunen 2004, 27, 29.) Haastatteluaineistoni perusteella ei voi tehdä näin yksiselitteisiä päätelmiä isyyden pohtimisesta. Isäksi tuleminen viimeistään sai haastateltavat miettimään isyyttä, mutta lisäksi jotkut miehet pohtivat isyyttään jo ennen kuin isäksi tulo oli heille ajankohtaista.

Kuten edellä on käynyt ilmi, isä-poika-suhteet eroavat suurestikin toisistaan, samoin käsitykset isien isyydestä. Sen sijaan poikien selonteot omasta isyydestään ja heidän ajatuksensa isyydestä ovat varsin yhdenmukaisia. Tämä pätee etenkin siinä suhteessa, mitä isyyteen kuuluu ja millaista isyyttä pojat itse toteuttavat.

Puhuessaan omasta isyydestään haastateltavat käyttivät isiensä isyyttä viittauspisteenä. Vastaavasti, kun Kerry Dalyn (1995, 28–29) haastattelemilta miehiltä kysyttiin heidän oman isyytensä toteuttamisesta, he päätyivät tyypillisesti puhumaan omista isistään viittauspisteenä. Tämä tapahtui kuitenkin siten, että he kuvasivat, millä tavoin he olivat itse isyydessään erilaisia kuin isänsä. Toisin sanoen isät toimivat negatiivisina roolimalleina sille, mitä miehet tahtoivat muuttaa omassa elämässään ja isyydessään. Isät nähtiin voimakkaina vaikuttajina, mutta vain siinä suhteessa, jos he olivat tämän päivän isyyden standardien mukaan tehneet huonoa työtä. Dalyn mukaan vaikuttaa siltä, että jokainen uusi isäsukupolvi ilmaisee olevansa sitoutuneempi lapsen hoitoon ja isyyteen kuin edellinen sukupolvi. Samoin Tigerstedt (1994, 79) ajattelee, että kun suomalaismiehet puhuvat lapsista, lasten kautta saadaan kerrottua jotain keskeistä myös suhteesta omaan isään. Oman isän isyyden arviointi voi olla kielteistä, ja isinä

³² Haastateltavista lähes puolet, kahdeksan haastateltavaa, ovat isiä itse haastatteluajankohtana.

pojat yrittävät ylittää oman isänsä ja hänen sukupolvensa. Aivan tuoreessa Eerolan & Huttulan (2011) tutkimuksessa vastaavasti isyydestä kerrotut narratiivit korostivat eroa menneisyyden ja nykyisyyden isyyden välillä sekä uuden isyyden saavuttamaa dominoivaa asemaa nuorten miesten tarinoissa. Miehet haluavat näin hallita omaa isyyttään mutta samalla paikantaa itseään suhteessa aiempiin sukupolviin (ks. Jokiranta 2003, 138).

Dalyn (1995) haastatteleminen miesten isät eivät olleet alkoholiongelmaisia, joten voidaan päätellä, että vastakkainasettelua *minä isänä vs. isäni isänä* voi tapahtua miesten puheissa perhetaustasta huolimatta ja se liittyy ainakin jossain määrin yleisemmin kulttuurisiin tapoihin hahmottaa isyyttä ja sukupolvieroja. Haastateltaviltani, 2000-luvun isiltä, ovat puuttuneet mallit ja perinteet heidän ikäpolvensa isyydestä ja tieto siitä, mitä heidän isänsä ovat vastaavassa tilanteessa kokeneet (Mykkänen & Huttunen 2008, 169). Esimerkiksi seuraava haastateltava kertoo tekevänsä lähes kaiken toisin päin kuin oma isä on tehnyt. Hän pyrkii olemaan paljon lasten kanssa, lukee, tekee ruokaa, leikkii ja lomalla hoitaa lapsiaan yksin.

H: Ja kyllä mä nyt tietenkun, kun on oma perhe, niin yritän tehdä kaiken just toisinpäin. Tai en nyt kaikkee, ei nyt pelkällä materiaalilla voi lapsia kasvattaa. Mutta se, että oon niitten kanssa koko ajan ja tälleen. Teen niinkun just toisinpäin kuin isä minun kohdalla.

T: Mitä kaikkia asioita se tarkoittaa arjessa, että teet eri tavalla?

H: Luen niille iltasatuja, teen ruokaa, lähden niitten kanssa pihalle leikkimään. Nytkin just olin tuon neljä viikkoo kesälomalla, niin sitten lapset piti päikkäristä [lomaa] samaan aikaan sen neljä viikkoo sitten, niin mä olin niitten kanssa kotona. (34-vuotias mies)

Haastateltavalla ei ole vaikeuksia listata nopeasti asioita, joita hän tekee lastensa kanssa ja joita puolestaan oma isä ei tehnyt. On nähtävissä haastateltavan ottaneen etäisyyttä isästään ja kokevan olevansa reilumpi omille lapsilleen (Hoikkala 1994, 99). Miesten tarinoista välittyi myös vahvasti isyyden tunnepitoinen puoli: välittäminen, hoiva ja kiintymys lapseen. Siinä missä he puhuivat vain vähän omien isiensä tunnepitoisesta isyydestä, esimerkiksi isiensä tunteiden osoittamisesta, isyyden tunnepitoisuus oli haastateltaville itselleen puolestaan selvää (vrt. Mykkänen 2010). Tämä on juuri isyyden psykologista puolta, jonka Huttunen (2001) arvioi olevan isyyden vaikeimmin tavoitettava ulottuvuus.

Daly (1996, 469, 473) huomioi, että kulttuuriset odotukset isien ajan viettämisestä lasten kanssa ovat viimeaikaaisia ja koskevat ”uuden” sukupolven isyyttä. Paitsi että isyyden kulttuuri on muuttunut tämän sukupolven isät uskovat myös oman toimintansa isänä olevan erilaista kuin edellisen sukupolven, joka laiminlöi isien yhteisen ajan lasten kanssa. Nämä huomiot ja eronteot ovat todennettavissa

tämän tutkimuksen poikien kertomuksissa. Daly (1996, 473) jatkaa, että lasten kanssa oleminen on jo jopa isiin kohdistuva kulttuurinen *vaatimus*, ja vallitseva isyyden ideologia edellyttää isien olevan hoivaavia ja läsnä olevia vanhempia.

Coltrane (1995, 258) puolestaan on kriittisesti väittänyt, että kun miehet puhuvat siitä, mitä he tekevät perheissään, he puhuvat tyypillisesti välittömästä lastenhoidosta, kuten lasten vahtimisesta ja heidän kanssaan leikkimisestä, sääntöjen asettamisesta ja opettamisesta. Epäsuoremmat kodin tehtävät, jotka liittyvät kodin pyörittämiseen, sekä arkipäiväiset ja toistuvat askareet, kuten lasten syöttäminen, pyykinpesu tai lasten jälkien siivoaminen, jäävät sen sijaan taka-alalle. Tämä voi johtua siitä, että ne koetaan vähemmän tärkeiksi. Tämä ei tunnu aivan pitävän paikkaansa haastatteluaineistossani, jossa miehet puhuvat isyyden käytäntöjen ohella esimerkiksi ruuanlaitosta, arjen pyörittämisestä ja vastaavista rutiineista. Itse asiassa, mielenkiintoista kyllä, kaikenlaisten kotitöiden tekeminen jo lapsuudenkodissa ja pakko ottaa vastuuta lapsuudenperheestä jo nuorena isän juomisen vuoksi ovat saaneet pojat kokemaan itsestäänselvyydeksi sen, että myöhemmässä elämässä he tekevät tasavertaisesti, tai jopa enemmän, kotitöitä kuin heidän puolisonsa. Kotitöiden tekeminen lapsesta tai nuoresta asti voi siis poistaa käsitykset niiden kuulumisesta leimallisesti jommallekummalle sukupuolelle, kun ne ovat kaikille itsestään selvä osa arkea. Näin kertoo esimerkiksi seuraava haastateltava, joka osallistui runsaasti kotitöihin jo lapsuudenkodissa:

T: Onkos se, millainen mies sun isä on ollut, vaikuttanut siihen esimerkiksi parisuhteessa sulla, että miten sä ajattelet, että tahdot käyttäytyä parisuhteessa?

H: On, on, on vaikuttanu just tähän, että miten toinen huomioidaan ja esimerkiksi teen kotihommia paljon, siivoamiset ja tiskaamiset ja tällaset, ja pyrin osallistumaan ja vien ja tuon ja haen, ja pesen pyykkiä ja kaikkee, kyllä mä oon pyrkiny siihen, että mä yritän olla erilainen kun isäni. Mutta eihän se oo sitä, että se on väkisin olemista, että mä väkisin pyrin olemaan, vaan musta se on mukava, että kun voi olla toiselle mukava, että se ei oo väkisin tekemistä ollenkaan. (42-vuotias mies)

Tämä viittaa uuden isyyden idean tai ainakin uuden isyyden puheen juurtumiseen osaksi miesten ajatusmaailmaa, mihin palaan vielä.

Olen jo aiemmin esittänyt, että miehet pyrkivät tasapuolisuuteen arvioinneissaan isistään, ja siksi aineistossa esiintyi myös ajatuksia siitä, mitä isän ominaisuuksia tai toimintatapoja he olisivat valmiita sisällyttämään omaan isyyteensä ja mitä jättäisivät pois:

T: Entä onko sulla itsellä lapsia, tai oot sä muuten ajatellut sitä, että millainen isä sä itse tahtoisit olla? Ja onko se isän esimerkki vaikuttanut siihen?

H: On ne hyvät puolet, on, ehottomasti on, että jos mä joskus, vaikuttaa että saattaisin saada jopa lapsia, pelottava ajatus sinänsä, (naurahtaa) mutta joo, usein

mietin, ihan lämmölläkin niitä meidän hyviä seikkailuja, niin siinä mä haluan kyllä olla, parhaimmat puolet, niinkun samanlainen.

T: Eli mitä kaikkia sellaisia juttuja?

H: Niin että, tää nyt on siltä pohjalta että jos olis poika, niin tietenkin veis sen seikkailemaan ja autoilemaan ja rallikisoihin, ja kaikkee tämmöstä, kaikkee mitä me tehtiin, koska se tuntu pikkusena ihan älyttömän upeelta. [..]

T: Entä mitä sellaisia luonteenpiirteitä, entä niin kuin isänä?

H: No mun mielestä ei oikein silleen voi sanoo, mitä luonteenpiirteitä, koska ei mun isälläkään ehkä ollu, mun isällä ehkä ei ollu sellasia isämäisiä luonteenpiirteitä hirveesti, se ei ollu mikään älyttömän kärsivällinen eikä älyttömän huolehtivainen, eikä... että kyllä mä ehkä klaaraisin hommat siinä mielessä toisella tavalla ehkä, enkä ois ehkä niin vetäytyvä. Oisin ehkä enemmän läsnä. Kuvittelisin että voisin olla, jos niin joskus käy. (31-vuotias mies)

Haastateltava liittää isän ja pojan vuorovaikutukseen maskuliinisia piirteitä, jotka ovat olleet samalla isän positiivisia puolia. Isä on ehkäpä ennemmin siis ollut maskuliinisen mallin välittäjä kuin isällinen isä luonteenpiirteidensä puolesta. Kulttuurissamme voidaan ajatella, että isän tulisi olla miehen malli, erityisesti pojilleen ja että pojilla tulisi olla läheisempi suhde isiinsä kuin äiteihinsä. (Perälä-Littunen 2004, 108–129.) Pojan seikkailemaan vienyt isä on tässä mielessä täyttänyt miehen mallin odotukset. Poika kuitenkin arvioi, että muutoin isältä puuttuivat isälliset luonteenpiirteet, ja siksi poika toimisi varsin monessa suhteessa eri tavoin ja olisi läsnä lapsille.

Haastateltavat eivät kuitenkaan kuvanneet oman isyyden syntyneen helposti ja refleктоimatta, vaan isäksi totuttautuminen saattoi olla alkuun hankalaa ja vaatia ajatusprosesseja sekä konkreettista osallistumista lapsen elämään. Tämä saattoi johtua taustalla kummittelevista ajatuksista siitä, että poika joutuu kohtaamaan samat asiat kuin oma isä aikoinaan. Esimerkiksi seuraavan haastatteluohteen mies kertoo isyyden alun olleen vaikeaa aikaa. Isänä oleminen voi olla vaikeaa, hämmentävää ja ahdistavaa isyyden alussa (vrt. Mykkänen 2010; Mykkänen & Huttunen 2008, 178). Lisäksi lasten syntymä voi olla laukaisijana muistoille, tässä tapauksessa muistoille omasta juovasta isästä (Smart 2007, 96).

H: On mulla aika paljonkin siitä ajatuksia [isyydestä], ja se on kyllä vaikeeta. Mä ittekin tosiaan sillon kun mä tulin [..] isäks ja sitten mä muistan, kun sieltä vaan kätilö nosti [vauvan]. Sitten tuli vaan semmonen että joo, että no niin, nyt alkaa tavallaan joku vaikea aikakausi, että mä joudun kohtaamaan ne asiat, mitä isälläkin on ollu. Sitten mä jäinkin [..] koti-isäks, [..] siis kyllähän se oli ihan pakkotilanne, kun mä ajattelin, että en mä ois muuten selvinny siitä hommasta, tuli sellanen olo,

että mä sössin tän jotenkin, jos mä en mee tähän oikein kunnolla mukaan. Se oli kyllä tosi vaikeeta, ja just se semmonen läsnäolo ja semmonen, että millä tavalla mä voin, miten mä voin niitä tunteita ottaa vastaan ja miten mä niitä annan. Se oli jotenkin niin suurta, että se pelotti. Ja sitten se jollain tavalla tuntukin, mulla oli tosi pitkään, [...], että mitä tässä niinkun on, että kun en mä tunne mitään, että mä vaan oon tässä ja suoritan, ja tossa tuo lapsi on, että kuka tuo on, että mä en jotenkin tunne sitä. Se oli tosi omituista ja sitten mä vaan sitten jotenkin yritin. [...] Ja aina kun oltiin kahdestaan, niin se jollain tavalla sitten alko tavottaa jotain sellasta, että se lähti hyvin käytännöllisten ja konkreettisten juttujen kanssa, kun otti sen vastuun siitä lapsesta, niin sitten tavallaan sai siitä tunteestakin paremmin kiinni. Kun ei ollu mitään sillai, että "hei että mitäs, tää alko nyt tekeen tällasta, että otat sä tän". Et tota noin, se on ollu hyvin semmonen ratkaseva, hyvin ratkaseva oli se aikakausi ja sillon mä tosi paljon mietin isää ja mä muistelin niitä ja mä huomasin vaan tosi paljon sellasia samoja. Mä ikään kuin tietyllä tapaa, ja edelleen siis mä huomaan, että mä jollain tavalla, se isän sellaset, tai sellaset tilanteet, tulee semmonen assosiaatio, jossain perhetilanteessa meillä, että niinkun että isällä on varmaan tuntunu just tältä. Kun mä muistan sen tilanteen, mä nään isän jossain tilanteessa, ja sit mä, että oon ihan samassa tilanteessa ja mä tunnen sillai. Ja se on hirveen, alkuun se oli tosi pelottavaakin, just sillon ihan alkuun. Että herrajumala, että jos mä sitten elänkin samalla lailla kuin isä.

Tällainen isyyden perusteellinen pohdinta, joka näkyy isyyspuheen määräsäkin, kertoo juovan isän ja pojan oman isyyden (uudelleen)arvioinnin tarpeesta. Rakentaakseen merkityksiä omalle isänä toimimiselleen miehet refleктоivat omia, tärkeitä ja ajassa muuttuneita perhesuhteitaan. Tässä merkitysten antamisen prosessissa miesten välit omiin isiin saavat uusia merkityksiä (LaRossa 1995; Roy 2006, 32). Oman isän antaman mallin puute saattaa johtaa miehet ajattelemaan, että he ovat uutta isäsukupolvea ilman selviä, valmiita suuntaviivoja sille, mitä isän pitäisi olla. Siksi miehet voivat joutua luomaan ja linjaamaan uutta isyyttä itse mutta saattavat myös tuntea olevansa valmistautumattomia isyyteen ja ja epävarmoja isyyden vaatimuksista. Sukupolvien välinen jatkuvuus isyyden ihanteissa ja käytännöissä on näin tietoisesti katkennut, ja isien tarjoama roolimalli voi merkitä eriytymistä edellisestä isien sukupolvesta. (Daly 1995, 33–34, 37.) Kuitenkin sanoisin, että miehet voivat myös tunnistaa omassa isyydessään isältään peräisin olevia, tuttuja piirteitä. Erityisen haasteen tässä tilanteessa on luonut sisäinen paine välttää isän esimerkki isyyden ja ongelmajauomisen yhdistämisestä. Siksi poikien isyysura on voinut alkaa lähes tyhjästä, jos edellisten sukupolvien mahdollisesti luoma jatkuvuus on puuttunut (Tigerstedt 1994, 81).

On toki mahdollista, että haastateltavilla on tietty tapa puhua idealisoidusti omasta isyydestään, mikä lienee aina mahdollista, kun kysytään moraalisesti latautuneista aiheista, kuten vanhemmuudesta. Esimerkiksi Hearn ja Pringle (2006, 375) toteavat tässä suhteessa ristiriidan vallitsevan miesten ihanteiden

ja oman elämän käytäntöjen välillä. Toisaalta haastattelujen valossa en näe syytä epäilläkään haastateltavien selontekoja omasta isyydestään.

Julkisuudessa vallitsee samanaikaisesti esiintyviä ja kilpailevia kuvia isyydestä osallistuvista ja hoivaavista isistä osallistumattomiin ja isän velvollisuutensa laiminlyöviin isiin. Vaikka negatiiviset isyyden kuvat eivät ole sinänsä mitään uutta, ne ovat saattaneet tulla näkyvämmiksi median ja yleisen keskustelun kautta. Isyyden polarisaatio ja tietty kulttuurinen ilmasto voivat mahdollistaa vertailuprosessin, jossa yksilöt voivat verrata ideaalisen isyyden kuvaan itseään, omaa isäänsä tai ketä vain. Isyyden rooli odotukset voivat näin nousta korkeammiksi, mutta miehet voivat myös antaa helpommin itselleen hyväksynnän kelvollisena isänä verratessaan itseään isyyden negatiivisiin kuviin osallistumattomista ja välinpitämättömistä isistä. (Furstenberg 1988, 193–194, 215; Marsiglio 1995, 3–4.) Esimerkiksi juovan isän isyys voi olla mahdollisesti niin heikkoa, että oman perheensä elämään osallistuva poika voi kokea lähes itsestään selvästi olevansa tässä suhteessa isäänsä parempi. Kun vaikkapa turvattoman lapsuuden taustaa vasten oma isyys piirtyy turvallisena isyytenä, pojat luonnollisesti tuntevat onnistuneensa isinä (ks. Hyvärinen 1994, 40–41).

Kun mainitsin haastateltavien näkemysten omasta isyydestään olevan varsin yhdenmukaisia, viittasin tällä nimenomaan miesten uuden isyyden omaksumiseen. Olen luvussa kaksi käsitellyt uutta ja osallistuvaa isyyttä ja pohtinut, missä määrin uusi isyys näkyy tämän päivän isyyden käytännöissä ja missä määrin lähinnä ideaalin tasolla. Haastattelemieni miesten näkemyksissä uusi ja osallistuva isyys on heidän käytännön isyyttään. Osallistuvan isyyden puhe on jopa niin vahvaa, että voidaan puhua näiden miesten rakentavan siitä hegemonista isyyttä (ks. Aalto 2004, Eerola & Huttunen 2011; Kekäle 2007). Haastateltaville tämä osallistuva, hegemoninen isyys on niin itsestään selvä valinta, etteivät he edes tuo esille muunlaisen isyyden mahdollisuutta. Heidän sukupolvensa miesten osallistuva isyys on vahvassa kontrastissa edellisen sukupolven eli heidän isiensä isyyskäytäntöihin. Se saattaa olla myös yhteydessä pehmeämpään maskuliinisuuteen, kun miehet puhuvat perhekeskeisellä ja ja tunnepitoisella tavalla isyydestään (Eerola & Huttunen 2011; Kekäle 2007). Se on myös kontrastissa alkoholiongelmaiseen isyyteen, jota miehet pitävät poissuljettuna vaihtoehtona omalle isyydelleen. Siksi tärkeä osa omaa isyyttä, ja osa lapsettomien miesten näkemyksiä hyvästä isyydestä, on olla juomatta ongelmallisesti ja / tai tarjota kokonaan päihtetön lapsuus omalle lapselle. Vaikka siis poikien elämäkokemukset saattavat olla keskenään joiltain osin hyvinkin erilaisia, heidän johtopäätöksensä isyydestä on hyvin samankaltainen, toisin sanoen halu olla isänä erilainen kuin oma isä. Kertomuksiin voi nähdä aina kietoutuvan jotain kertojan omasta minuudesta ja identiteetistä, ja tässä yhteydessä nuo kietoutumat näkyvät etenkin poikien omien isyysidentifikaatioiden kerronnan tavoissa (vrt. Aaltonen & Leimurmäki 2010, 146).

Olen luvussa kaksi argumentoinut, että isyys on osa mieheyttä, sillä isät ovat sukupuolensa edustajia, miehiä. Mieheys on siis isyyttä laajempi käsite, ja näin ollen isyys on tavallaan mieheyden alakategoria. Tästä huolimatta erotan, osin kirjoitusteknisenä ratkaisuna, poikien isyys- ja mieheyskäsitteitä käsitellessäni mieheyskäsitteet omaksi luvukseksi. Vaikka isyydellä ja mieheydellä on luonnollisesti runsaasti yhtymäkohtia, käsitteet niistä eriävät kuitenkin miesten ajatuksissa osin toisistaan. Kiintoisa piirre aineistossa tässä mielessä on se, että pojat arvioivat isiensä isyyttä ja mieheyttä keskenään osin erilaisilla kriteereillä. Huonoksi isäksi käsitetty isä on saattanut tulla arvioiduksi hyvänä miehenä ja hyvänä ihmisenä. Isyys voi olla näin moraalisesti latautuneempaa kuin mieheys. Tällaisen erottelun taustalla voi ajatella olevan se, että juominen on kuitenkin jollain tavoin hyväksyttyä mieheyden aluetta, ja siksi juomisen on oltava jo hyvin ongelmallista, että mies *miehenä* alkaa saada negatiivisia arvioita. Sen sijaan juominen ei ole isyyden aluetta, vaan mies isänä arvioidaan herkemmin negatiivisesti.

Mieheyden määrittelyt ovat siis ajoittain isyysmäärittelyistä riippumattomia. Tässä mielessä isyys ei ole poikien käsityksissä välttämättä miestä kokonaisvaltaisesti määrittävä ominaisuus, vaan mieheys voidaan käsittää ainakin osin isyydestä erilliseksi ja näin siitä riippumattomaksi määreeksi. Haastateltavien mieheyskäsitteet eivät ole myöskään riippuvaisia samantapaisista aineistosta löydettävissä olevista isyyden arviointiin vaikuttavista seikoista, kuten isän osallistumisesta ja kiintymyksestä. Tarkat ”syyt” tiettyihin käsitteisiin isän mieheydestä eivät ole välttämättä täysin eksplikoitavissa haastatteluilta. Erona on myös se, etteivät ajallisuus ja käsitysten ambivalenttius korostu samalla tavalla mieheyskäsitteissä, vaan mieheyskäsitteet ovat pysyvämpiä kuin isyyskäsitteet. Lisäksi, siinä missä arviot isyydestä kiinnittyvät paljolti isyyden toteuttamiseen perheen sisällä yksityisessä sfäärissä, mieheyskäsitteet rakentuvat vahvemmin myös suhteessa ulkomaailmaan. Toki niihin saattaa vaikuttaa myös perheen sisällä toimiminen, mistä selvimmin erottuvat isien miehen mallina toimiminen pojalle sekä puolisona toimiminen äidille.

Myös Aallon (2004, 24–33) tutkimissa kirjoituksissa toistuva teema oli isä miehen mallina; miehillä oli vankka ajatus siitä, että isä toimii maskuliinisuuden, oikeanlaisen mieheyden välittäjänä pojalleen, vaikka he eivät osanneetkaan yksilöidä, mitä tuo miehen malli pitää sisällään tai mitä se on heille itselleen ollut. Vanhemmat miehet myös näkivät nuorempia useammin isänsä lapsen silmin eli

ihailtavana, kaikin puolin kunnollisena miehenä, mikä saattaisi viitata siihen, että nuoremmat miehet ovat kriittisempiä isiensä suhteen. Jos tuo malli on puuttunut, se on pitänyt ottaa muualta, tai pojat ovat kasvaneet rakentamalla tuon mallin ”itse”. Perälä-Littunen (2004) on vastaavasti todennut, että pojat odottavat isien olevan miehen malli erityisesti pojilleen. Pojat katsovat, että heillä tulisi olla läheisempi suhde isiinsä kuin äiteihinsä.

Tutkimukseni miehet käsittävät osaksi isän mieheyttä myös sen, millainen isä on ollut puolisona äidille. Jos isän käytös on ollut huonoa, huomioimatonta tai väkivaltaista, pojilla on selkeä käsitys siitä, että he omissa parisuhteissaan tahtovat tehdä asiat toisin. Päätös kunnioittaa ja arvostaa omaa tyttöystävää tai vaimoa on kummunnut siis isän vastakkaisesta esimerkistä. Tämä peilaus isän mieheyteen on vastaava kuin oman isyyden peilaus isien toteuttamaan isyyteen.

Olen aiemmin maininnut isien isyyden määrittelyn olevan ristiriitaista, mutta haastateltavien mieheyden määrittelyt ovat tähän verrattuna jossain määrin yksiselitteisempiä. Jaottelu *isä maskuliinisena hahmona – isä heikkona miehenä* kuvaa haastateltavien kertomusten pohjalta heidän näkemyksiään isien mieheydestä. Se ei ole niin dikotominen ja yksiselitteinen – eikä niin stereotyyppinenkään – kuin miltä se saattaa ensi alkuun kuulostaa. Tarkoitan tällä, että esimerkiksi molemmat määrittelyt sisältävät poikien sekä positiivisia että negatiivisia mieheyteen liittämiä piirteitä sekä monenlaisia vivahteita mieheydestä. Ne voivat olla tietyssä mielessä keskenään ristiriitaisiakin. Voidaan vaikkapa kysyä: voiko heikko mies olla maskuliininen?

7.1 Isä maskuliinisena hahmona

Poikien arvioissa yksi tapa käsittää isänsä miehenä on maskuliinisten määreiden avulla, eli kulttuurisesti miehisiksi käsitettyjen ominaisuuksien avulla. Isä saatetaan esimerkiksi nähdä reiluna, rehtinä ja ylipäänsä miehekkäänä miehenä:

T: Minkäslainen mies sun isä on sun mielestä?

H: Semmonen miehekäs mies. (naurahtaa) Ihan hyvä...hyvä mies se on. En minä osaa oikein sen tarkemmin, tai silleen määritellä.[..] Ihan niinkun sanoin, että semmonen perussuomalainen mies, että se työ, koti ja perhe, ne on semmoset varmaan. Ja sitten vastapainona tietenkin oma vapaa-aika ja rentoutuminen. (25-vuotias mies)

Haastateltava määrittelee isän miehekkääksi mieheksi, ”perussuomalaiseksi” mieheksi, joka arvostaa työtä, perhettä ja vapaa-aikaa. Hän lisää myös tähän arvioon isästä määreen hyvä mies, mikä osoittaa myös miehekkyyden positiivisen arvolutautumisen. Tosin hän sanoo myös mieheyden määrittelyn olevan hankalaa.

Perinteisen mieheyden hyveisiin voidaan Jokirannankin (2003, 207) mukaan suhtautua miesten tarinoissa hyväksyvästi ja kunnioittavasti, miksei ihaillenkin.

H: No siinä mielessä vois sanoo, esimerkiksi [isä on] enemmän mies kun minä, että se muisti aina äitinkin kaikki nää kukkapäivät. Ja aina tuli sitä kukkaa ja semmosta, ja se oli hyvin huomaavainen.[..] Ja enemmän tuota vielä sitten mitä taas ite aattelee, että se oli reilu ja tarjos [muille] vaikka mitä. (39-vuotias mies)

Haastateltava liittää isän mieheyden sekä käytökseen puolisona äitiä kohtaan että suhteeseen ulkomaailmaan. Tällainen reilu, rehti ja suoraselkäinen mies saattaa olla näiden haastateltavien tapa käsittää isänsä miehenä, ja kuten yllä olevasta katkelmasta käy ilmi, joko niin, että arvio kohdistuu isän puolisona toimimiseen tai ylipäänsä isän ominaisuuksiin tai käytökseen muita ihmisiä kohtaan. Tämän haastattelukatkelman isä on kuitenkin kuollut juomisen seurauksena, mutta tästä pahoin ongelmallisesta juomisesta huolimatta isä saa tällaisen arvion. Itäpuisto ja Grönfors (2004, 144) toteavat, että alkoholiongelmainenkin isä voi toimia maskuliinisesti, vaikka useimmiten mielletään, että juovaa isää on vaikea kunnioittaa tai pitää miehekkäänä. Pojat saattavat myös haluta kunnioittaa isää miehenä sekä haluta itselleen samaistumisen kohteen isän juomisesta huolimatta. Esimerkiksi Itäpuiston ja Grönforsin (mt.) mainitsema maskuliinisuuden hegemonia (Connell 1995, 77–78) voi saada pojat liittoutumaan isien kanssa.

*H: [Isä on] helvetin reilu, kova juhliin, välillä se on vittumainen, jos se oikeesti halua ärsyttää niin se osaa sen. Ja tosi hyvä järjestään kaikkee, siis niinkun valta-
van, käsittämättömän hyvä siinä hommassa, se osaa etsiä, esimerkiksi jos se halua järjestää jotkut juhlat, niin se osaa etsiä paikan ja kaikki, tekee kaikki niinkun valmistelut, osaa tehdä hemmetin hyvin. Kaikenlainen, osaa hauskuttaa ihmisiä, tekee työnsä hyvin.*

Tällaista liittoutumista voi olla ulkopuoliselle tutkijalle isän esittäminen ainakin puheessa tietyillä tavoin. Esimerkiksi edellisessä katkelmassa on nähtävissä hieman uhmakaskin liittoutuminen isän kanssa siten, että poika kuvaa arvostavassa sävyssä isäänsä reiluksi, juhlijaksi ja mieheksi, joka osaa olla myös ”vittumainen” ja ärsyttää ihmisiä. Näitäkin piirteitä voi pitää maskuliinisina arvoina, sillä maskuliininen mies käsitetään yleensä esimerkiksi suoraselkäiseksi ja kyvykkääksi puolustamaan itseään: isä on assertiivinen suhteessa ulkomaailmaan ja näyttäytyy muille ihmiselle maskuliinisena miehenä, vaikkei välttämättä miellyttävänä sellaisena (ks. Bourdieu 2001, 50). Isän juhliminen ja juominen eivät katkelmassa vie isän maskuliinisuutta, vaan on jopa niin, että ”viina on tosimiesten juoma”, mutta toisaalta tämän isän juominen ei kuitenkaan ollut kaikkein ongelmallisinta aineistossa.

Jotkut Dalyn (1995, 32) haastattelemat miehet totesivat, etteivät pitäneet isistään tai siitä, mitä nämä tekivät, mutta hyväksyivät hyvät aiheet, joiden näkivät kuitenkin olevan isän käytöksen taustalla. Isää saatettiin kunnioittaa autoritatiivisen luonteensa vuoksi, vaikkei hänestä pidettykään. Hieman samanlaisesta ilmiöstä lienee kyse myös sellaisissa poikien mieheysarvioissa, joissa isän ominaisuudet miehenä eivät ole olleet pidettäviä mutta silti tavallaan arvostettavia tai kunnioitusta herättäviä. Tällöin voidaan soveltaa Connellin (2000) ajatusta, että haastateltavat saattavat yleisesti antaa tukensa hegemoniselle maskuliinisuudelle, tässä tapauksessa isän voimakkaalle ja autoritatiiviselle mieshahmolle.

Joissakin haastateltavien määrittelyissä isistään miehinä nousee esiin hie-
man edellä esitetyn kanssa samantapaisesti käsitys isistä perinteisinä miehinä. Perinteinen mies jakaa toisin sanoen jossain määrin samoja ominaisuuksia kuin reilu, miehekäs mies, mutta perinteisen miehen kuvauksissa painottuvat suku-
polvierot. Isiä pidetään siis oman sukupolvensa mieheyttä edustavina miehinä.

H: (naurahtaa) No silleen jos ajattelee, miten niinkun yleensä miehet on, niin isä on kyllä aika lähellä sitä perusmiestä, että ei puhu asioista ja ei näytä tunteitaan ja osaa tehdä autojen kanssa jotain, oikein stereotyyppiset ajatukset, mutta silleen, en mä varmaan isää ikinä silleen oikein niinkun hyvänä miehenä oo pitäny. [...] Hyvin harvaa miestä mä oon tuntenu, jota oikeesti silleen miehenä osais arvostaa, koska en mä osaa arvostaa, niitä justiin sellasia jotka kattoo, niin no se just, että kattoo urheilua ja nämä justiin perusasiat. On siinä ollu se hyvä puoli, että siinä on nähny ne, että mikä on huonoa ja sitten siinä on, ei silleen tietoisesti yrittäny itelleen takoa sitä päähän, että noin mun ei pidä tehdä, vaan se on vaan tapahtunu silleen, että ei oo yhtään sitten samanlaiset kiinnostukset. Tolleen että enemmän osaan asioista puhua, et sekin, että ei mulla oo silleen, yhtään tollasia niinkun perusmiehisiä kiinnostuksia ikinä ollukaan. (26-vuotias mies)

H: Musta tuntuu, että [isä] on ehkä miehenä aika perinteinen, siis sellanen niinkun, siis täyttää kaikkia sellasia peruskriteereitä, on toisin kun esimerkiksi mä, mä oon aika tommonen peukalo keskellä kämmentä, kaikkien semmosten suhteen, että jos joku menee rikki, niin mä mieluiten soitan esimerkiksi korjaajalle [...]. Taikka sitten just osaa, siis kykenee tekeen siinä mielessä että se on, on kätevä ja osaava, siis totta kai, kun alkaa oleen, kun on [...] asunu omakotitalossa koko elämänsä, ja on ollut autoja, niin totta kai niihin syntyy, että osaa tehdä jotain, jos tapahtuu jotain. Ja siis myöskin on kiinnostunut sellasista niinkun miehellisistä asioista, kuten niinkun jalkapallosta ja jääkiekosta, ja mä en kykene ymmärtämään joukkuelajeja, musta ne on ällöttäviä. Ja niin pois päin.. Eli tavallaan sellasena hyvin perinteisenä, ja myöskin sitä kautta, että millanen suhde, tai millanen asema on siis kotona eri toimijoiden välillä, siis työnjako, niin siihen myöskin liittyy, että se vois sopia sellaseen kliseiseen miesmalliin.

T: Onko sun mielestä se juominen vaikuttanut siihen, että millaisena miehenä sä pidät häntä? [..]

H: Öö, mmm... niin... jossakin välissä, näitä asioita, sinänsä mä en juomisesta mitään, en laittanut sitä esimerkiksi siihen, että kliseinen mies juo, tai niin pois päin, niin en mä usko, että se vaikuttaa siihen, että miten sen näkee miehenä, siis niinkun puhtaasti miehenä. Mutta sitten niin jos ajatellaan isänä tai muita tällasina, että isän, taikka minä tahansa muuna, niin sitten se jotenkin tulee siihen, mutta en mä usko että siihen mieskuvaan sinänsä vaikuttaa millään tavalla. (21-vuotias mies)

H: Joo oli, siis ihan, [selvin päin] oli hiljanen ja vakava. Ei puhu eikä pussaa, tyyliin suomalainen mies ja sitten humalassa oli hirveen hyväntahtonen ja puhelias ja rakastaa kaikkia ja kaikki on hyvin ja niin edespäin. [..] (28-vuotias mies)

Näiden isien edustama perinteinen perusmies ei puhu asioista eikä tunteista. Tällaisen mallin mies on kiinnostunut autoista, katsoo urheilua, osaa korjata taloa ja noudattaa kotona perinteistä työnjakoa. Perusmies on suomalainen mies: hiljainen ja vakava selvin päin mutta humalassa toisenlainen, puhelias ja avoin. Näiden ominaisuuksien valossa haastateltavat sijoittavat isänsä kategoriaan ”perinteinen” mies, jota pojat eivät itse välttämättä ymmärrä ja jonka kanssa pojat eivät välttämättä koe olevan paljon yhteistä. Toisaalta pojat saattavat arvostaa isän ominaisuuksia, kuten kätevyyttä ja osaavuutta, mutta kokonaisuutena tällainen mieheys ei välttämättä saa arvostusta osakseen: ”En mä varmaan isää ikinä silleen oikein niinkun hyvänä miehenä oo pitänyt.” Roolimalli hyvästä miehestä siten puuttuu näiltä pojilta (ks. Itäpuisto 2001, 86). Ensimmäisessä kolmesta katkelmasta poika on jopa tiedostamatta irrottautunut perusmiehisistä arvoista. Sukupolviero näkyy siis selvimmin tämän mieheysmääritelmässä. 21-vuotias mies illustroi myös joissain muissakin haastatteluissa esiintyvän näkemyksen, että isän juominen on vaikuttanut pojan käsityksiin isyydestä mutta ei mieheydestä. Tällöin isän juominen ei kuitenkaan ole ollut ”puliukkotasolla”, vaikkakin ongelmallista.

Tästä sukupolvierosta on seurannut myös se, etteivät pojat ole välttämättä kokeneet saaneensa itse hyväksyntää isältä. Isä olisi odottanut pojan olevan samanlainen kuin itse, kuten katkelmassa, jossa 21-vuotias mies jatkaa puhettaan isän mieheydestä ja odotuksista poikaa kohtaan:

H: Musta tuntui jotenkin poikana, hän, ja se on siitä joskus juovuksissa avautunut, siitä asiasta, että aina jotenkin hänen mielestään epäonnistunut siinä mielessä, että mä en ollut kiinnostunu jääkiekosta enkä jalkapallosta enkä siitä enkä tosta. Sillä oli jotain ehkä odotuksia siitä, että millanen sitten pojasta ois pitänyt tulla, mutta ei sitten tullut sellasta, niin se loi ainakin sillon, mä muistan pienenä, niin se loi jännitteitä sen suhteen, että mua ei kiinnostanut lähteä luistelemaan tai mitään muuta, ja sit hän koki, että se olis ollut aiheellista tehdä. (21-vuotias mies)

Esimerkiksi urheilussa tuotetaan maskuliinisuuden näkyviä merkkejä, jotka muodostavat maskuliinisuuden odotukset tai maskuliinisuuskodin (Bourdieu 2001, 51; Kahn 2009, 216). Nämä odotukset pettävä poika kokee olleensa tässä suhteessa isälleen pettymys.

Isien odotukset ovat voineet olla myös sukupuolittuneita siten, että poikiin on kohdistettu erilaisia odotuksia kuin tyttöihin, etenkin maskuliiniseksi käsitetyin urheilun saralla. De Visserin (2008) tutkimuksessa miehet, jotka arvioivat itseään ei-maskuliinisiksi tai ei-miehisiksi miehiksi (not a very manly man), liittivät hegemoniseen maskuliinisuuteen piirteitä kuten dominanssi, johtajuus ja kilpailuhenkisyys sekä arvioivat omaa, ei-hegemonista maskuliinisuuttaan suhteessa hegemoniaan ja sen eri alueisiin. Myös edellisen haastattelukatkelman tapaan puhuvat pojat tekevät näitä arvioita. Vaikka he näkevät oman maskuliinisuutensa olevan toisenlaista kuin isän perinteinen maskuliinisuus, he eivät pidä omaa tapaansa olla mies vähäisempänä. Paremminkin isän maskuliinisuutta pidetään, vaikka jollain tavalla hegemonisena, samanaikaisesti väistytynä ja aikansa eläneenä mieheytenä. Siinä missä pojat tekevät suhteessa isyyteen selviä pesäeroja isiensä ja itsensä toteuttaman isyyden välillä kautta linjan, suhteessa mieheyteen puolestaan eronteot ja oma identiteettityö näkyvät lähinnä näiden poikien kertomuksissa, joissa he puhuvat omasta mieheydestään ehkäpä pehmeämpänä maskuliinisuutena suhteessa isän perinteisiin maskuliinisiin arvoihin ja odotuksiin pojasta. Perinteiset maskuliiniset arvot eivät siis ole olleet ainoa eikä vallitsevin tapa arvottaa mieheyttä.

Isien mieheyden määrittelyissä maskuliinisuuden avulla ja eronteoissa sukupolvien välillä pojat viittaavat usein kovaan työntekoon, jota he pitävät yhtenä tuota sukupolvea luonnehtivana piirteenä:

T: Minkälaista se sun isän juominen sitten oli siinä mielessä, että hänhän kuitenkin siis pystyi käymään töissä?

H: Joo, sehän tässä käsittämättömintä onkin, että isä on siis yks tunnollisimmista miehistä mitä mä tiedän, siis mitä tulee töihin, töitten suhteen ja laskujenmaksujen suhteen, se ei käy yksin siinä mielessä sen kanssa, että yleensä sitä kuvittelee että jos on alkoholisti, niin sehän tipahtaa yhteiskunnan ulkopuolelle hetken kuluttua, että se ei enää pyöri siinä mukana. (35-vuotias mies)

T: Mites sä koet, että mitkä asiat on olleet sun isälle tärkeitä? Ja onko se juominen vaikuttanut siihen, että mitkä asiat on tärkeitä?

H: No ainakin se, että se on töitä tehnyt hyvin nuoresta lähtien, nopeasti opiskeli ja se on töissä ollut sen jälkeen ja se justiin että niillä on kuitenkin siellä työpaikalla ollut aina melkein ylimpänä pomona [...]. Mutta sekin on ollut yks ongelma, isän ja äitin suhteessa, että äiti olis halunnut aina, että niillä olis yhtä aikaa ollu lomat, mutta isä ei yleensäkään ottanu samaan aikaan [...]. (26-vuotias mies)

Haastatteluissa tulee esille, että isät ovat korostaneet pojilleenkin työtä, kovaa ja ahkeraa työntekoa periaatteena, jota isät ovat toteuttaneet omassa elämässään juomisesta huolimatta. Tässä mielessä isät ovat olleet perinteisiä isiä – ja miehiä. Työn merkitys on tällöin olennainen osa isien pojilleen tarjoamaa miehen mallia, osa mieheksi kasvamista.

Haastateltavat, jotka liittävät isän työntöön maskuliinisuuteen, arvioivat siis, että työ on ollut yksi niistä asioista, jotka isä on kokenut elämässään tärkeäksi. Toisin sanoen tietynlaisen protestanttisen työetiikan voidaan ajatella näkyvän isien suhtautumisessa työntekoon. Ahkera ja ahkera työnteko on ollut tapa saada elämässä arvostusta muilta, esimerkiksi työkavereilta, ystävilta tai sukulaisilta. Työnteko, työ, on ollut tulkintani mukaan täten tärkeä osa isien miesidentiteettiä ja tapaa määrittää itseään. Suurten ikäluokkien ihmisille työn ja työntöön on väitetty olevan ihmisenä olemisen mitta ja tapa lunastaa oma itsellisyys. (Hoikkala 2008, 87.) Tulkitsen myös niin, että isien hegemoninen maskuliinisuus ja valta näyttäytyvät näin perheen ulkopuolella, työssä. Työpaikka on ollut isille paikka toteuttaa hegemonista maskuliinisuutta, nauttia sen mukanaan tuomaa arvostusta ja saada valtaakin. Tällainen hegemonia on ollut ehkä jopa yksioikoisempaa saavuttaa työssä kuin ambivalenttien ihmissuhteiden värittämässä perheessä, jossa isän valta on voitu herkemmin kyseenalaistaa juomisen vuoksi.

Kuten 35-vuotias haastateltava määrittelee, ongelmajuovan miehen kuvitteluun helposti syrjäytyvän ja tippuvan pois työelämästä. Nämä työteliään miehen määritelmän isilleen antamat miehet kuitenkin korostavat, että ongelmajuomisesta huolimatta isät ovat huolehtineet työstä suoriutumisesta. Ahkera työnteko voi olla myös alkoholiongelmaisen tapa hyvittää juomistaan tai poissaoloa perhe- tai työelämästä. Runsasta juomista saatetaan jopa puolustaa sillä, etteivät työt kärsi juomisesta, vaikka tosiasiaa työ ja työkuunto ennen pitkää kärsisivät. (Hakala, 2009, 71.) Kuitenkin 26-vuotias haastateltava jopa muistelee isän itsepäisesti pitäneen lomatkin eri aikaan kuin puoliso toivoisi.

Jane Kenway, Anna Kraack ja Anna Hickey-Moody (2006, 89) ovat kysyneet, voiko olla, että metropolien ulkopuolella kasvaneet nuoret miehet omaksuvat joustavamman ja refleksiivisemmän asenteen työhön kuin heidän isänsä. He väittävät etnografiansa pohjalta, etteivät tällaiset pojat tahdo, eivätkä mahdollisesti globalisaation ja työelämässä tapahtuneiden muutosten vuoksi pystykään, toistamaan isiensä työkulttuuria. Liittyen työväenluokkaiseen perinteiseen maskuliinisuuteen Paul Willis (2000, 91–93) pohtii, että nykymaailmassa maskuliinisuus on tulossa irrotetuksi palkkatyöstä, kun taas historiallisesti miehenä olemisen tunne on ollut sidottu siihen, mitä mies tekee ja on kykenevä tekemään, eli fyysiseen työhön. Työ on tukenut maskuliinisuutta paitsi omanarvontunnon ja siitä saadun identiteetin myös palkan muodossa, sillä perinteisessä (työväenluokan) kulttuurissa miehelle on ollut tärkeää olla perheenelättäjä ja siten ansaita arvostusta ja valtaa perheen sisällä.

Juuri samantapaiseen arvioon viittaavat myös nämä tutkimukseni haastattelut selityksissään työn merkityksestä isiensä mieheydelle. He irrottautuvat itse tästä mieheyden määrittelystä. He saattavat selittää, etteivät ole tahtoneet toistaa isiensä antamaa esimerkkiä heidän mielestään jopa liiallisuuksiin menevästä työnteon korostamisesta. Toisaalta, kuten Dalyn (1995, 31) haastattelemat miehet, tässäkin pojat saattavat tunnistaa – myönteisesti tai kielteisesti – isän vaikuttaneen heidän elämäänsä antamalla esimerkin mallityöntekijästä, vaikkei isä olisikaan antanut esimerkkiä malli-isyydestä.

Paitsi että isät saatetaan nähdä työteliäinä isinä palkkatyössä, monissa kertomuksissa isä on myös työläismies, joka ei ole käynyt paljon kouluja ja joka on tehnyt ruumiillista työtä. Näihin näkemyksiin liittyy käsityksiä sosiaaliluokista ja maskuliinisuuksista, ja isän töiden paiskinta on osa työväenluokkaista elämätapaa, ”duunariutta”. Brannen ym. (2000, 22) luokittelivat tutkimuksensa lapset työväenluokkaisiksi, jos vanhempien työ oli manuaalista tai vanhemmat olivat työttömiä, ja samanlainen ymmärrys työväenluokasta näkyi tutkimukseni pojilla. Paul Willisin (1984; ks. myös 2000) klassikotutkimuksissa työväenluokkaisista nuorista korostuivat nämä työväenluokkaisuuden sekä fyysisen, kovan työn arvot osana maskuliinisuutta. Näin etenkin ruumiillista työtä voi pitää traditionaaliseen maskuliinisuuteen kytköksissä olevana, sillä siinä korostuvat ruumiillisuus, voima ja vallan käyttö (Jokiranta 2003,11).

T: Mutta sulla on kuitenkin sellanen käsitys, että muut ihmiset on arvostaneet häntä miehenä?

H: Kyllä, kyllä varmasti, siis jollain tavalla, isä on ollu kuitenkin siis, se muistaa leuhkia, että se on alottanu teini-iässä työnteon ja tehny kuuskymppiseks asti, että se aina että ”joo, hän on ollu pitkään työelämässä”. Ja se on varmasti saanu tietäntyypisiltä ihmisiltä, siis käytän taas tosi typerää sanaa, mutta voidaan sanoa, että on kuitenkin olemassa tietyt sosiaaliluokat. Että on ihmiset, jotka on tottuneet siihen, että työtä tehdään, ihan helvetin kovasti työtä, ja niska limassa raadetaan ja niin poispäin. Ja sitten on myös porukka, jotka opiskelun kautta tekee älyttömästi töitä ja saavuttaa sitten sen oman päämääränsä, ihan niinkun tässä [...] että haetaan siis tutkinto ja opiskellaan, ja nähdään, että siihen elämään kuuluu muutakin kuin pelkästään se, että nostetaan painavia säkkejä niin, että selkä katkeaa. Että siis se työhän on monennäköstä, mutta isä on tehny uraa, tämmöistä hyväksymisuraa, juuri tämmösten kovaa työtä tekevien keskuudessa.

Näille isille on ollut tärkeää saada arvostusta perheen ulkopuolisessa maailmassa, julkisessa sfäärissä. Tämä on voinut onnistuakin:

T: Mites muut suhtautui sun isään?

H: Kyllä minusta tuntui, että päällisin puolin aina miltä näytti, niin piti sitä hienona miehenä.

T: Ketkä esimerkiksi?

H: No naapurit esimerkiksi ja sukulaiset. Muut ulkopuoliset ylipäänsä.

T: Millä tavalla hienona miehenä?

H: Kun se oli niin kova töitä tekemään. (23-vuotias haastateltava)

Apon (2001, 253–255) tutkimuksen juomariaiheisissa muistelukertomuksissa toistui usein teema ”juoppo hoitaa tunnollisesti työnsä”. Nämä toteamukset saattoivat olla neutraaleja tai puoliksi arvostavia. Juova mies voi olla hyvä työntekijä, kelvokas työihminen, ”rehti juoppo”. Etenkin vähävaraiselle juomarille työnteko on ollut menneisyydessä välttämättömyys ja hyve. Protestanttisen työetiikan hengessä työ miellettiin toimeentulon välttämättömäksi ehdoksi ja ihmisen kunniaksi. Tämänkaltaisia käsityksiä on löydettävissä poikienkin määritelmässä. Ahkera työnteko ”paikkaa” juomisen mahdollisesti maskuliinisuutta vähentävää vaikutusta.

Hoikkala (2008, 68) aprikoi, kuinka torjua stereotyyppisen kuvan piirtämistä suomalaisesta työhulluudesta ja pärjäämisen tarinasta mutta silti tuoda esiin tutkimuksensa aineistosta nouseva kuva työhulluudesta tai työn eetoksesta. Jos puhutaan suurista ikäluokista, on hänen mukaansa vaikea välttääkään työn merkityksen mainitsemista. Tämä sama haaste nousee esille myös tutkimuksen aineistossa, sillä useissa haastatteluissa työn merkitys haastateltavien isien elämässä on ollut keskeinen. Tähän palaan vielä luvussa yhdeksän.

7.2 Isä heikkona miehenä

Isän mieheyden näkeminen jonkinlaisena heikkoutena on vastakohta käsityksille isästä maskuliinisena miehenä, johon on liitettävissä sellaisia ominaisuuksia kuin reilu, perinteinen ja miehekäs. Heikkous ei kuitenkaan automaattisesti ja yksioikoisesti tarkoita ei-maskuliinisuutta, kuten isän maskuliinisuuskaan ei takaa pojan arvostusta isäänsä kohtaan. Yksi tapa, jolla heikkous miehenä näytetään, on käsittää mieheys isän sairauden eli alkoholismin kautta. Samoin kuin olen maininnut isän isyyden voivan heijastua sairauden kautta, voi myös isän mieheys ja sen arviointi sairauden kautta kulkea käsi kädessä:

T: Millainen mies sun mielestä sun isä sitten oli?

H: No just semmonen sairas. Ja huonon itsetunnon omaava mies. Että ei uskaltanu selvin päin kohdata tätä maailmaa. (26-vuotias mies)

T: Minkäslainen mies sun mielestä sun isä oli?

H: Alkoholisti. Niin siis tuota, suhteessa äitiin vai?

T: Esimerkiksi.

H: En pysty sanomaan. Tai siis pystyn sanomaan, että ei niillä kyllä ollu min-käänlaista eloo yhdessä. (34-vuotias mies)

Edellä olevat esimerkit, joissa kysyttyäni haastateltavien mieheyskäsityksistä he toteavat isän olleen sairas ja alkoholisti, ovat toteavia ja neutraaleja. Isä on miehenä vain yksinkertaisesti sairas, alkoholisti. Isän heikkous on ollut siinä, että hänellä on ollut huono itsetunto ja rohkeus kohdata maailma on puuttunut, ja tässä seikassa piilevät myös sairauden juuret. Elämänvaikeudet ja raskaat kokemukset heijastuivat usein Apon (2001, 260–262) tutkimuksessakin, jossa ongelmakäyttäjällä saatettiin myös nähdä olevan heikko ja pehmeä luonne, joka ei kestänyt vastoinikäymisiä. Myös ns. tunnustuskirjallisuudessa muun muassa oman elämän vastoinikäymisten ja yhteiskunnan muutosten on saatettu nähdä johtaneen juopotteluun, ja miehet on saatettu esittää näiden uhreina. Heikkoon luonteeseen kuuluivat myös herkkyyys ja lahjakkuus, joista tarkemmin jäljempänä. Kansanomaisissa alkoholisoitumisen selityksissä ei ollut juuri moralisoivaa sävyä vaan niissä katsottiin, ettei keveistä syistä päädytä väärinkäyttäjiksi. Syyt ovat myös usein sellaisia, että yksilön on ollut mahdotonta vaikuttaa niihin: lapsuudenkotiin ei voi vaikuttaa, ja kohtalon iskut voivat osua kehen vain. Juopottelun siedossa olikin tietty osuus fatalismilla. (Soikkeli 2006, 233.)

Sen sijaan, jos pojat pitävät isää heikkona ja raukkamaisena muista syistä kuin juomisen ”kohtalomaisuuden” vuoksi, isän mieheyden kuvailua sävyttää halveksunta:

H: Tottahan mä nyt oon siltä oppinu ja periny jotain, niin hyviä kun huonojakin puolia, mutta voisin veikata, että enemmän on niitä huonoja. Mut siis minkälainen se on mies, mä en ihan pysty. Mä en pidä tommosesta miestyypistä, niinkun mikä mun isä on, se edustaa mulle sellasta epäluotettavaa miestä, sellasta joka ajaa omaa etuaan ja niinkun piutpaut välittää siitä, mitä läheisille kuuluu, kunhan itse saa kaiken. Se on semmonen heikko mies, siis se on kyllä inhottavalla tavalla heikko, että se myös tietää sen ja se käyttää sitä heikkouttaan hyväkseen, se on ihan kamalan taitava, se on saanut ison liudan ihmisiä tekemään hirveesti asioita hänen puolestaan. Se ei vaadi iteltään että pitäis, että se voi nostaa kädet pystyyn. [...] Että se on semmonen, se on vähän huono mies suoraan sanottuna. Mä en ihan pidä tommosesta tyylistä. (35-vuotias mies)

Isä voi olla huonolla tavalla heikko suhteessa läheisiin ihmisiin, minkä vuoksi isän tavasta olla mies ei pidetä. Alkoholi-ongelmainen isä antaa heikon kuvan mieheydestä, sukupuolesta, jota sekä isä että poika edustavat. Maskuliinisuus voi olla isästä kaukana. (Itäpuisto 2001, 87, 102.) Kuvaus asettuu kontekstiin, jossa isä on aiheuttanut lapsilleen runsaasti erilaisia ongelmia juomisensa vuoksi, ja poika on joutunut katsomaan isänsä perään aikuisenakin. Isän heikkoutta ja raukkamaisuutta on saattanut siivittää myös fyysinen väkivalta, joka on jo noussut tutkimuksessa useaan otteeseen pinnalle:

H: En tiiä, voiko sitä mieheksi sanoo. En mä isäksikään oo sitä sanonut kymmeneen vuoteen. En halua, puhun aina jollain muulla nimellä siitä.

T: Eikö hän ansaitse sitä sun mielestä?

H: Ei ansaitse. Hän on heikko ja saamaton, minä näen hänet sillä tavalla. (26-vuotias mies)

H: Sääliävä, raukkamainen, sanoisin, ettei se nyt mun mielestä mikään normaali tavallinen mies vaimoa ja lapsiansa hakkaa. Ja semmonen mies, joka oikeesti, se pitää lapsista ja perheestänsä huolta ja asioista. Et niinkun mun mielestä on semmonen mies oikeesti, mies. (34-vuotias mies)

Isältä tavallaan kielletään identifikaatio mieheksi: mieheys pitää ansaita, mutta isä ei sitä ansaitse käytöksensä vuoksi. Molempien katkelmien haastateltavat ovat siis kokeneet isän fyysisistä väkivaltaa, ja väkivaltainen mies on heidän arvioissaan yksiselitteisesti huono mies, ei normaali vaan raukkamainen. (Ks. myös Itäpuisto 2001, 102.) Samalla he tulevat myös määrittäneeksi kunnollisen tai hyvän mieheyden isien mieheydelle vastakohtaisena. Miehiseen mieheyteen ajatellaan usein sisältyvän mahdollisuuden paitsi valtaan myös väkivaltaan eli väkivallan potentiaalin, jota voi kohdistaa vähemmän maskuliinisiin (Bourdieu 2001, 51; Jokinen 2000, 204). Isä on pyrkinyt pitämään yllä isän kuria, miehistä auktoriteettia, jota vahvistetaan fyysisellä rangaistuksella (Giddens 1992, 107). Väkivalta voidaan käsittää miehekkäänä jopa niin, että miesten väkivalta esitetään kulttuurissa viihdyttävänä ja ongelmattomana (Jokinen 2000, 249). Pojat, jotka ovat joutuneet kokemaan ja todistamaan tällaisen "miehisen" väkivallan arjessa, näkevät sen päinvastaisena. Tämä on heille myös tilaisuus tehdä vastatulkintoja isän mieheydestä ja ilmaista oma näkemyksensä väkivaltaisen isän ei-mieheydestä. "Miehin" väkivalta heikompiin, naisia ja lapsia, kohtaan on moraalitonta, väärin, ja mieskulttuurin arvoissa pienemmän päälle käyminen on kunniatonta (ks. Kivivuori 1999, 82). Siksi se tekee harjoittajastaan ei-miehisen, raukkamaisen miehen.

Tällainen isään kohdistettu ajattelutapa voi tehdä isästä ei-miehisen, samoin kuin vastuun välttely parisuhteessa, mitä seuraava katkelmaa havainnollistaa. Vastuuta voidaan pitää sekä miehisenä että isällisenä, sillä esimerkiksi Borland ym. (1998, 39; ks. Lamb 1997) nimeävät vastuullisuuden yhdeksi isyyden keskeiseksi komponentiksi.

H: Kyllä mä tahdon olla semmosessa tasa-arvosessa parisuhteessa ja sitten mä tahdon olla niinkun sillai... mies. Myöskin. Että mä koen, että meidän isä kuitenkin siltikin, vaikka se, niin se menetti miehuuttaan ja anto vastuuta pois, että mä haluan olla, anto suosiolla asioita äidille. (33-vuotias mies)

Isän juominen, sen myötä seuranneet ongelmat ja elämänmuutokset ja siksi pojalta puuttunut miehen malli ovat voineet joissain tarinoissa tehdä poikien sopeutumisesta miesten maailmaan hankalaa. Pojat ovat voineet kokea sen ongelmalliseksi.

Että semmonen, mulla ei esimerkiksi oo kontakteja toisiin nuoriin miehiin, tai mulla ei oo [...] semmosta poikakaveriporukkaa. Mun elämä on ollu niin muutoksia täynnä [...]. Ja sitten ehkä mun on ollu vaikee ollakin semmosessa poikaporukassa. [...] Niin paljon erilaisessa tunnemaailmassa mennä. (26-vuotias haastateltava)

Myös Eläköön mies -elämäkertakilpailuaineistossa Hyvärinen (1994, 46) kuvaa alkoholisti-isän pojan kertomusta, jossa pojan pääsy poikien maailmaan oli ollut vaikeaa, kavereiden saaminen lähes mahdotonta ja näistä syistä poika leikki yksin. Vaihtoehtoisesti, kuten olen aiemmin tulkinut, pojat ovat saataneet kieltäytyä itse aktiivisesti sopeutumasta isän tarjoamiin maskuliinisiin arvoihin, kuten aiemmin poika, jota isän ”tuputtama” urheilu ei kiinnostanut. Isän maskuliiniset ihanteet ja odotukset voivat myös olla pojista joissain tapauksissa käsittämättömiä. Poikien oma käsitys maskuliinisuudesta ja siitä, millaistiin elämäntapoihin lapsia ylipäänsä tulisi kannustaa, voi olla niin erilainen ja toisenlaisiin arvoihin perustuva:

T: Olikos hänellä mitään käyttäytymiseen tai käytökseen liittyviä odotuksia?

H: No ehkä hän olis halunnu, että mä olisin juonu tai polttanu mitä hän teki tai jotenkin ollu miehekkäämpi, tämmösiä niinkun, miehisiä harrastuksia, mutta mä en oo koskaan kokenu niitä omaksi, esimerkiksi mä en oo koskaan kiroillu [...] että mä oon aika tämmönen, halunnu ehkä olla semmonen korrekti käytökseltään. Aina. [...] Se on ollu odotuksena, ehkä, että se on ollu vasta miehen mitta,

T: Ahaa.

H: niinkun tyyliin että kun vähän juo ja polttaa, niin siinä vasta mies, se on ollu ehkä niinkun näinpäin, se on ollut tämmönen ehkä odotus tai ajatus, että tällanen sen miehen pitää olla, että se on homo tai joku muu, jos ei juo tai polta tai tappele tyyliin.

Heikkous miehenä voi olla myös muuta kuin tällaista raukkamaisuutta, nimittäin heikkoutta herkkyyden muodossa. Suomalaiseen populaarikulttuuriin mahtuu tarinoita alkoholisoituneista tai ”ryyppäävistä” taiteilijamiehistä, kuten kuvataiteilijoista, kirjailijoista ja muusikoista, joille juominen on nähty inspiraation ja luovuuden lähteenä tai herkän sielun tapana paeta maailman julmaa todellisuutta. Alkoholismi ja miestaiteilijuus saatetaan liittää itsestään selvästi yhteen, esimerkiksi taiteilijan ”renttuvaiheena” (ks. Soikkeli 2006, 228; Lampela 2009, 106). Suomalaisessa kontekstissa useat kirjailijat ja runoilijat, vaikkapa Aleksis Kivi, Eino Leino ja Pentti Saarikoski ovat olleet alkoholisteja, ja herkkyyys ja luomisen tuska on nähty tähän ainakin osasyinä (Kuusi 2004, 342; Lampela 2009, 121; ks. myös Kantola 2003). Taiteilijamyymä voi sisältyä jopa päihdeasiantuntijoidenkin näkemyksiin. Boheemi taiteilija on luonnonlahjakas, vastustaa sääntöjä valitsemalla vapauden ja poikkeavan elämäntavan – ja näkemyksessä korostuvat myös alkoholismi ja mielenterveysongelmat. (Lampela 2009, 107–

110.) Tämäntapainen herkkä taiteilijamies -näkemys tai ylipäänsä herkkä mies -näkemys juovista isistä on löydettävissä myös tutkimukseni haastatteluista.

H: [...] sillä oli kaikkia hirveen hienoja, se oli äärimmäisen luova, mut sit se alotti niitä töitä ja ne jäi sitten sillai kesken, että se oli kyllä niin taiteilijapersoonana. (39-vuotias mies)

T: Miten sä muuten sitten luonnehtisit sun isää miehenä?

H: Siis varmaan semmonen hyvinkin, jollain tavalla voimakas, mutta sillai jollain tavalla hyvin heikko. Ja sosiaalisesti hyvin estynyt. Kiltti, tosi kiltti, herkkä, että mä jotain vanhoja valokuvia sain yhdeltä mun vanhalta sukulaiselta, missä oli, että hän löysi näitä, isäs nuoruuden ja armeija-aikasia valokuvia, että haluaisitko sä niitä, en mä ollu nähny niitä aikasemmin. Huomio kiinnitty siihen, että katso niitä luokkakuvia tai muita, niin siellä levein hymy oli mun isällä, semmonen aina ihan kauheen ilonen.

T: Oliko hän ilonen sitten vielä myöhemmin?

H: Ei, se olikin siinä tosi hämmentävää [...]. (33-vuotias mies)

H: Sitten, nykyään aattelee, että...mun isä oli hirveen herkkä mies. Se oli varmaan se syy että se ajautu, sillon kun se opetettiin viinanjuontiin sillon [nuorena], niin se vaihe jäi sille päälle, ehkä se oli sit jonkunlainen maailman pahuutta vastaan-kin puolustuskeino. Oisko se, pohjimmiltaan mun isä oli herkkä, siis runoilija.

T: Joo. Näkyikö se miten?

H: Ei, se näky hirveen harvoin, siis se oli, mut mä tiedän että se oli siellä, mun äiti tietää, mun äiti rakastu siihen puoleen siinä miehessä. Mutta se näky sitten joskus, kun se oli niin sanotulla tunteellisella kännipäällä, niin se [...] fiilisteli siellä, ja se teki runoja.

T: Selvinpäinkinkö? Vai enemmän sitten [humalassa]?

H: Kyllä ne oli enemmän, humalassa, mut ne oli hienoja, että semmonen taiteellinen puoli, se oli se musiikki sillä hirmu vahva. Niin tota, ehkä se oli herkkä mies, tavallaan pohjimmiltaan hyvä mies, [...] mutta olosuhteiden ajama. Että se kävi sitten tavallaan viinan kanssa onnettomasti. Pohjimmiltaan ei ollu missään nimessä paha mies. Herkkä, hyvä mies, mutta se ei tullu aina esille. [...] Niin tavallaan se oppi siinä sen kulttuurin, eikä se päässy enää irti siitä.

Yhteistä näille katkelmille on isän hahmottaminen kilttinä, herkkänä ja hyvänä miehenä, mahdollisesti luovana ja taiteellisena persoonana. Näin isät ovat olleet olosuhteiden ajamia miehiä, jotka juominen on vienyt mukanaan juuri herkkyden ja luovuuden vuoksi. Juominen on lähestulkoon osa isien persoonaa. Isät eivät siten juomisesta huolimatta ole missään nimessä olleet pahoja miehiä.

Mielenkiintoisesti tällaiset poikien ”taiteilijarenttu” - tai herkkä mies-näkemykset eivät kuitenkaan näyttäyty varsinaisesti ei-maskuliinisina, vaan niihin sisältyy ihailua. Ne ovat jollain tavalla herooisiakin ja siinä mielessä maskuliinisia painotuksia sisältäviä. Ehkä isän luovuus ja tarve olla vapaa sekä tähän kytkeytyvä juominen voidaan liittää itsellisen miehen oikeuteen tehdä, mitä haluaa. Näkisin siksi tässä yhtäläisyyksiä Alasuutarin (1990, 1986) ja muiden elämäntapatutkimusten piirtämään kuvaan humalasta miehisten vapauden valtakuntana, ”miehisten” pakona arjen harmaudesta – ja ehkä pakoon perheen arjestakin. Samalla alkoholinkäytön ja juomatapojen ympärille (Ks. Kuusi 2004, 335, 344) tulee tuotetuksi tietynlainen juovan taiteilijan identiteetti, joka on puhuttelevampi kuin vaikkapa arkisen juomarin identiteetti.

Johtopäätöksenä tulkitsem, että poikien isiinsä liittämät mieheyskäsitteet ovat kokonaisuudessaan varsin monisyisiä. Maskuliinisuudet on perinteisesti nähty rakentuvina etenkin ulkomaailmaan päin, ja tämä näkyy poikienkin käsityksissä. Mieheyttä ei aina määritä vain käytös perheen sisällä, kuten isyyttä: isyys on ennen kaikkea relaatio perheenjäseniin, lapsiin ja puolisoon. Isyys toteutuu perheen sisällä ja myös epäonnistuu perheen sisällä, ja se vaikuttaa siksi vahvemmin poikaan. Sen sijaan mieheydessä näyttää olevan usein olennaista se, millaisena se näyttäytyy muille, ulkopuolisille. Mieheyskin on siis relaatio, mutta ennemmin relaatio muihin miehiin ja ehkäpä myös vastakohta naiseudelle (Bourdieu 2001, 53). Isä voi esimerkiksi olla rehti ja asertiivinen suhteessa muihin ihmisiin ja muihin miehiin sekä puolustaa paikkaansa vaikkapa työelämässä. Koska mieheys on relaatiossa myös ulkomaailmaan, isä saattaa olla poikien mielestä muiden ihmisten seurassa varsin hyväkin mies ja täyttää miehistä ominaisuuksia. Ulkopuoliset eivät näe samoja piirteitä isistä kuin pojat eivätkä he näe isien käytöstä ja ongelmia juomisputken aikana. Samoista syistä isyyden laatu liittyy siis vahvasti juomiseen, eli isien juominen näyttäisi olevan vahvemmin kytköksissä poikien negatiivisiin isyysskäsitteisiin, kun taas juominen ei aivan niin herkästi saa aikaiseksi käsitystä isästä huonona miehenä. Toisaalta toki juominen ei myöskään lisää poikien isia kohtaan tuntemaa arvostusta tai käsitteitä isien maskuliinisuudesta, vaikkei se sitä vähennäkään.

Poikien käsitykset isiensä isyydestä ja mieheydestä ovat keskenään niin erityyppisiä, että kuten on ollut nähtävissä, esimerkiksi selkeitä isyys-mieheys-vastinpareja ei aineistossa paljoakaan esiinny. Ainoa poikkeus on fyysisesti väkivaltaisten isien arvioiminen yhtäläisesti surkeiksi, huonoiksi isiksi ja surkeiksi, raukkamaisiksi miehiksi. Näissä arvioissa väkivalta yhdistettynä ongelmajuomiseen on yksiselitteinen syy poikien isyys- ja mieheyskäsitteisiin. Tätä lukuun ottamatta niiden suhteen ei ole löydettävissä selkeitä syy-seuraus-suhteita, joita tutkija mielellään etsii. Kun on kyse monisyisestä ilmiöstä, joka liittyy niin juomiseen, vanhemmuuteen, mieheyteen kuin moneen muuhunkin tekijään, ei syy-seuraus-suhteiden etsiminen sinällään ole ehkäpä hedelmällistäkään.

Olen luodannut edellisissä luvuissa haastateltavieni isä–poika-suhdetta sekä heidän käsityksiään isistään isinä ja miehinä. Jotta olisi mahdollista ymmärtää vielä paremmin tutkimuksen nuorten miesten tarinoita isistään, tätä auttaa havainto, että miehet koostavat tarinoita erilaisista tulkintakehyksistä käsin. Tällä tarkoitan sitä, että haastateltavat asettavat tarinansa kehyksiin, joissa he tarkastelevat ja tulkitsevat isien juomista, alkoholiongelmia ja sen seurauksia. Kehykset voivat olla tietyllä tavalla kulttuurisia malleja, skriptejä, puhua isästä ja tämän juomisesta. Ne voivat olla kulttuurisesti määrittyneitä tapoja tulkita tapahtumia. Tässä mielessä ne ovat jatkoanalyysin tapa, joka nostaa tarinat laajemmalle tasolle yksilöfokuksesta. Kulttuuriset mallit voivat olla tarpeellisia sanojen löytämiselle ja alkoholiongelman ja isyyden hahmottamiselle, sillä niistä voi olla hankalaa puhua ilman näitä kulttuurista kumpuavia puhumistapoja, joita haastateltavat heijastavat kertomuksissaan. Yksilöt voivat tulkita tilanteita useiden erilaisten kehysten kautta ja vaihtaa joustavasti eri tilanteissa kehyksiä, jotka pitävät yllä erilaisia todellisuuksia (Puroila 2002, 47). Kehykset liittyvät siis osin myös siihen, minkä syiden pojat näkevät olevan isän ongelmajuomisen taustalla. Ne tavallaan muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joka käsittää poikien selonteot isän juomisen tai muiden ongelmien erilaisista syistä.

Raitasalon (2003, 67–76) mukaan juovan ihmisen läheiset pyrkivät antamaan juomiselle selityksiä, jotka voivat olla lähellä alkoholiongelman tai alkoholismin tieteellisiä selitysmalleja. Syitä voidaan etsiä ulkoisista tekijöistä eli juojan ulkopuolelta, kuten juojan lapsuudesta ja kotoa saadusta mallista, elämän vaikeuksista, tietynlaisesta työstä ja väärästä kaveriporukasta. Voidaan myös selittää juomista sisäisillä tekijöillä eli juojan ominaisuuksilla, kuten perinnöllisellä taipumuksella, juojan kyvyttömyydellä käsitellä tunteita ja pahalla ololla, mielenterveyden ongelmilla ja persoonallisuudenpiirteillä. Ensiksi mainituilla eli ulkoisilla syillä selittäminen muistuttaa tieteellistä sosiokulttuurista selitysmallia. Jälkimmäisillä, eli juojan ominaisuuksilla, selittäminen puolestaan on lähellä lääketieteellisiä ja psykologisia selitysmalleja. Positiiviset tunnesuhteet läheiseen saavat etsimään syitä ulkoisista tekijöistä, kun taas negatiiviset tunteet johtavat etsimään juomisen syytä henkilöstä itsestään. Näitä kaikkia selitysmalleja on – osin sekoittuneina – löydettävissä analysoimistani tulkintakehyksistä. Scott ja Lymanin (1968) erilaiset selonteot, syyt ja selitykset, joita käsitelin kehystämistä analyysimenetelmänä kirjoittaessani luvussa 4, muistuttavat näitä selitysten etsimisen tapoja. Samalla niiden funktioksi voidaan ajatella poikien

itsensä etäännyttäminen tarinoista, ehkä osin tarinoiden neutralisoiminenkin (vrt. Kivivuori 1994). Silloin ne voivat selkiyttää tilannetta pojille itselleen ja olla tapoja ongelman haltuunottamisessa sekä siihen koherentin suhtautumistavan löytämisessä (ks. Karp & Tanarugsachock 2000).

Seuraavaksi esittelen näitä aineiston pohjalta konstruoimiani kehyksiä. Olen maininnut, että kehyksiä voi yleisemmin olla puheessa lukemattomia määriä, mutta nimenomaan spesifisti juomisongelmaan liittyen aineistosta erottuvat juuri nämä kehystämisen tavat. Pojat ovat saattaneet käyttää tarinassaan useampiakin näistä neljästä kehyksestä, mutta jokaisessa haastattelussa tai niiden osissa oli nähtävissä vähintään yksi näistä kehyksistä. Lukija on nähnyt välähdyksiä näistä kehyksistä jo aiemmissa luvuissa, sillä ne esiintyvät niissä toisinaan suorasti, toisinaan epäsuorasti. Kehykset ovat sukupolvikehys, sairauskehys, sosiaaliluokan kehys sekä puuttuva kehys. Puuttuvaa kehystä lukuun ottamatta tulkintakehykset ovat kiehtovasti myös haastateltavien tapoja sijoittaa tarinat tai niiden osat tiettyyn kontekstiin ja antaa niille situaatio, esimerkiksi sukupolvikehysten tapauksessa sijoittaa kehys tiettyyn aikakauteen ja kontekstiin (vrt. Smart 2011, 26).

8.1 Sukupolvikehys

Sukupolvikehysten kautta isien ongelmajuomista lähestyvät miehet näkevät isänsä oman sukupolvensa edustajina, joilla ei ole välineitä käsitellä tunteita tai ongelmia. He pitävät ongelmajuomista osana tätä vanhemman, heidän näkemyksissään perinteisen isä- ja miessukupolven tapaa selvitä elämässä. Sukupolvikehysten avulla pojat rakentavat tietynlaisia, myyttisiäkin, ylisukupolvisia selontekoja tai tarinoita suurten ikäluokkien miehistä.

Sukupolven kehys toimii tässä mielessä pojilla monella tavalla keinona tehdä erontekoja ja etäännyttämisiä suhteessa isiin. Vastaavasti esimerkiksi Dalyn (1995, 28–32) tutkimuksessa keskiluokkaiset valkoiset amerikkalaismiehet usein etäännyttivät itsensä isiensä kokemuksista tai pyrkivät tekemään täydellisen pesäeron isiensä edustamaan isyyteen. Monet heistä selittivät sukupolvien välisellä erolla isiensä epäonnistumista roolimallina tai odotuksissa siinä, millainen isän tulisi olla.

Miehiä esimerkiksi huolesti tai mietitytti heidän omien isiensä työn korostaminen perheen kustannuksella, ja he saattoivat selittää olevansa suhteessa työhön erilaisia kuin isänsä. Näin puhe työstä ja sen merkityksestä paitsi tavallaan rakentaa sukupolvien ketjua myös tuo murtumalinjoja tähän ketjuun. Isien toteuttama isyyden malli ei tältä osin enää toiminut tässä päivässä. (Daly 1995, 30–31; ks. Jokiranta 2003, 128.) Etääntyminen tai etäännyttäminen isän kokemuksista saattoi johtua esimerkiksi siitä, että poikien sosiaaliset odotukset suhteessa muun muassa hoivaan ja lapsista huolehtimiseen taloudellisesti olivat muuttuneet tai erilaiset suhteessa isän tarjoamaan esimerkkiin juomisongelmineen. Vaikka jotkut miehet irtaannuttavat itsensä isän vaikutuksesta, joillekin isän

vaikutus voi jatkua useita vuosikymmeniä. Niinpä tarinat, jotka kytkevät yhteen eri sukupolvien kokemuksia isyydestä, kertovat aivan yhtä paljon siitä, kuinka edellisen sukupolven isät ovat toimineet roolimalleina, kuin siitä, kuinka nuoret miehet prosessoivat omaa identiteetin muodostustaan tuoreena isänä. Oma isyys tarjoaa käännekohtan miesten narratiivisissa identiteeteissä ja siitä seuraavassa käytöksessä (LaRossa 1995; Roy 2006, 34–35). Toisin sanoen, miesten tarinat heidän isiensä isyyskokemuksista muokkaavat sitä, millaisiksi he itse tulevat vanhempina. Myös oma isyys saa mahdollisesti heidät työstämään tarinansa isästä menneisyydessä eri tavoin kuin aiemmin. Seuraavassa sitaatissa haastateltava taustoittaa isän juomista seuraavasti sukupolven avulla:

H: [...] kyllä mä uskon että semmonen niissä jutuissa, ja niissä arvoissaan ja asenteissa, kuin muutkin sen ikäluokan ihmiset, jotka on neljäkymmentäluvulla, sodan jälkeen syntyne, semmonen oli. Mut ei kyllä tämän päivän miesihannetta vastaa, en usko, että tämän päivän miesihannetta vastaa. Et se on muuttunu. Mut kyllä, sellanen oli. Lapsesta saakka tehny hirveesti töitä. Se työnteko oli sitten semmosta, se oli sairasta samalla tavalla kun se juominenkin. Että lapsesta asti tehny hirveesti töitä. Tehkää tekin töitä, että töitä pitää tehdä. Totta kai pitääkin tehdä, mutta rajansa silläkin, että se menee sitten siihen ääripäähän. Mut sellasen kasvatuksen saanu, että töitä tehdään lapsesta saakka. Koulut kesken ja töihin [...] No oma isänsä sillä tavalla, että sodan jälkeen oli varmasti pakko tehdäkin töitä, täällä Suomessa tehtiin töitä, kun sotakorvaus ja muuta oli maksettavana, se itekin teki pitkiä työpäiviä ja yhteiskuntaa rakennettiin. Totta kai se jättää sukupolvelle, sellaisen tietynlaisen jäljen, ja se näky sitten niinkun meidän kotona seitsemänkymmentä-kaheksänkymmentäluvulla vielä, ja isän kuolemaan saakka. (39-vuotias mies)

Mitä tulee isien arvoihin ja asenteisiin haastateltavat saattavat näin niputtaa isät sodan jälkeen syntyneeseen ikäluokkaan, eikä tämä ikäluokka vastaa nykyajan miesihannetta. Olosuhteiden pakottama ankara työnteko ja sotakorvaustaakka isien lapsuudessa ja nuoruudessa ovat voineet poikien mukaan jättää jäljen, joka saattoi näkyä myöhemmin perheessään isän juomisongelmina. Haastateltavat saattavat näin lisäksi hahmottaa sukupolvia vielä yhtä astetta kauemmaksi, isoisään ja tämän sodanjälkeiseen jälleenrakennustyöhön.

Myös Hoikkalan (2008, 75–77) tutkimissa elämäntarinoissa yksi miestyyppi oli suurten ikäluokkien mies, joka toimii tavallaan murrospolven äänenä ja jonka puhetapa koostuu perinteisen maskuliinisuuden painotuksista. Sukupuolten ja sukupolvien keskinäissuhteet ovat hieman ristiriitaisia, mieshahmo painottaa kuria ja autoritatiivisen elättäjä-isän mallia, mutta yhteiskunnassa tapahtunut muutos on jotain, jolle hahmo ei voi mitään.

H: [...] Mulla on semmonen hölmö teoria näistä 60-luvun miehistä, varmaan vähän nuoremmistakin äijistä. Niin se on se, että heitä on pidetty vähän turhan

löysällä aikoinaan, niille ei oo opetettu sitä vastuunottamista. Mulla on ihan siis semmonen karkee mielipide, että se pahin pullamössösukupolvi on nää, sanotaan sodan aikana syntyneet ja sen jälkeen tullut miessukupolvi. Ne on olleet äitiensä ja vaimojensa pilaamia ukkoja, joilla ei oo siis mitään mahdollisuuksia pärjätä omillaan, ja jotka, eivät niinkun myöskään oo mistään muusta kiinnostuneita, kuin että ne käy töissä ja tuo rahaa kotiin ja sitten akka hoitaa loput. [..V]oi kuulostaa vähän turhan karkeelta, mutta mä oon perustanut mielipiteen ainakin näitten mun, esimerkiks isän perusteella, ja sitten muita miehiä samanikäisiä mitä oon nähnyt, että kyllä hyvin harva on sellainen, joka oikeesti pitää huolen, sillä tavalla jopa henkisellä tasolla omistaan, perheestään.

T: Että siihen arjen pyörittämiseen ei sillä tavalla osallistuta?

H: Niin ja se on semmonen jännä itsestäänselvyys, että ei mun isän ikäiset miehet, niin eihän ne, ne käy kaupassa ja ne nostaa perunat pelloilta, mutta ei ne sitten, ne ei laita sitä ruokaa esimerkiks, ja ne ei soita lapsillensa, ja kysy, että miten menee. Se on, mut se on semmonen ikäjuttu varmasti. (35-vuotias mies)

Vaikka tämäkin poika puhuu työn merkityksen korostumisesta isän ikäluokassa, hän myös painottaa sen olleen isän ainoita velvollisuuksia. Perheessä isän rooli on näkynyt vain rahan tuomisena kotiin: vaimot ovat hoitaneet kotona kaiken muun, eikä tämä ikäluokka ole osannut huolehtia perheestään. Poika on siis hyvin kriittinen isän sukupolven ”pullamössömiehiä” kohtaan. Kuitenkin jokaisen pojan tuttava- tai sukulaispiirissä on ollut ”harvoja” poikkeuksiakin tähän malliin.

H: [..] Tietenkin nyt sitten kun itse on tullut isäks tässä pari vuotta sitten, niin ehkä ymmärtääkin paremmin sitä, niinkun omaa isää. Isä on kuitenkin ollu hirmu nuori, kun sillä on ollu firma ja iso velka ja perhe ja talo ja aikamoinen paine. Ja sitten vielä kaiken maailman omat lapsuusajan ristiriidat läpikäymättä. Ja ja, onhan se, sillä tavalla ollu työllä raskautettu ja kaikilla muillakin asioilla mihin ei oo silloin ollu mahdollisuutta, että ois pystynyt käsitteleen ja niinkun semmonen asioista puhuminen on isän lapsuuden aikaan ollu täysin käsittämätön käsite. Eihän semmosta oo tapahtunu tai tehty, että isä on vanha tukkijätkä. Ja sillä mentaliteetilla sitä on eletty, että silloin kun on raskasta, niin ryypätään raskaasti.

T: Raskas työ, raskaat hovit?

H: Niin. Silleen se on varmaan vaan yrittänyt niillä eväillä pärjätä mitä se on saanu. [..] Ja sitten kun tuon ikäluokan ihmisillä, ei niillä oo ollu mitään puhumisen lahjoja hirveesti eikä mitään niinkun sosiaalista oikeutusta sille että ois voinu väsyä, ja sitä kautta sitten puhumalla purkamaan, kun nykyajan, minun ikäluokan miehillä taas on ihan toisenlainen rooli siinä, se semmonen tukkijätkäkulttuuri on romuttunut.

Isien tukkijätkäsukupolvella on ollut paljon vastuuta muttei kykyä puhua, prosessoida asioita tai käsitellä tunteita. Tässäkin sukupolvia lähestytään niiden välisten erojen avulla ja siten erilaisina mieskulttuureina.

H: Se viinanjuominen [...] tuli niinkun niin oikeeseen osotteeseen se aine, ettei tavallaan uskaltanutkaan kyseenalastaa, sehän olis ollut hirveetä, jos siitä olis pitänyt luopua, kun se oli ainoa mikä toi helpotusta. Jotenkin sillai mä oon sitä näin jälkikäteen ajatellut. Että kun tavallaan kun hänellä ei ollut sellasia, niinkun just vaikka sosiaalisia työvälineitä. Hänellä ei ollut semmosta sosiaalista, sosiaalisesti hän oli aika rajottunut jollain tavalla, tai siis semmonen ujo ja estynyt, että hän pysty oman alansa asioista puhumaan ihmisten kanssa, mutta mistään muista asioista hän ei oikein pystynyt. Niin tietyllä tapaa, se eikä tunteista ikinä tietenkään ja sitten kaikista sellasista. Kyllähän sellanen on yks tapa tasottaa omaa mieltä, ja rauhoittaa, että voi puhua jotain asioita vähän auki ja funtsailla niitä vaikka. Mutta tietenkin jos ei sellasta mahdollisuutta ollut sitten parisuhteessa, eikä sellasta mahdollisuutta ollut kavereitten kanssa, niin kyllä siinä tietenkin aika vaikeeta on olla, kyllä mä niinkun ymmärrän sen. Että viinallahan saa niitä tunteita sitten vähän manipuloitua. (33-vuotias mies)

Tässä viimein tullaan vielä suuremmin siihen, että ongelmajuominen juontaa juurensa sukupolven tyypillisiin piirteisiin ja puutteisiin. Isän sukupolvelta puuttuneiden sosiaalisten työvälineiden vuoksi pojat pitävät alkoholia ainoana oloa helpottaneena ”lääkkeenä” mielen tasoittamiseen. Jopa menneiden vuosikymmenten alkoholitutkimuksessa on ehdotettu alkoholin positiivisesti vähentävän ahdistusta (Kuusi 2004, 174), ja tämä yleistajuinen ajatus isän sukupolven alkoholin itselääkintäkäytöstä näkyy myös poikien puheessa.

Kuten on nähtävissä, kaikissa edellä olevissa aineistokatkelmassa haastateltavat viittaavat sodan aikana ja sen jälkeen syntyneisiin sukupolviin ja kokonaisvaltaisesti näiden ongelmia tuottavaan tapaan toimia elämässä: tiettyyn ikäluokkaan, joka on edustanut tukkijätkäsukupolvea, jolta on puuttunut sosiaaliset työvälineet puhua ja näyttää tunteita tai käsitellä asioita ja joka on ollut kiinnostunut vain työstä mutta laistanut vastuusta kotona ja perheen parissa. Näissä olosuhteissa pojat näkevät alkoholin tulleen ”oikeaan osoitteeseen” ja olleen työnteon ohella isien ainut tapa käsitellä tai paeta asioita ja elämän ongelmia. Toisaalta Hyvärinen (1994, 39) on pohtinut, että sodan jälkeen syntyneiden sukupolvien elämässä sukupolvi näkyisi jo miehenä olemisen problematisointina, joka tulee pohdinnan, keskustelun ja arvioinnin kohteeksi. Tämä koskisi myös erilaista suhtautumista ihmissuhteisiin. Etenkin on vähän nuorempien, jo 1950-luvun, miesten mahdollisuuksien elämän suunnitteluun ja elämäntavan valintaan nähty olleen aiempaa suuremmat, minkä seurauksena itserefleksiivisyyden taidot olisivat levinneet ja nämä miehet olisivat pohtineet isyyttä. (Hoikkala 1994, 90; Tigerstedt 1994, 71; Giddens 1991, 214). Merkkejä tällaisesta

isien itsereflektiosta tai isyyden pohdinnasta ei juuri näy näiden poikien tavassa kehystää kertomuksia. Sen sijaan Roosin (1987) arvio siitä, kuinka suurten ikäluokkien elämässä ”perhehelvetit” kätketään sivilisoituneesti hienojen kulissien taakse, saa vahvistusta poikien tarinoissa. Tämän sukupolven miehet tietävät, miltä elämän tulisi näyttää ulospäin, mistä seuraa julkisivujen rakentamista ja uskomattoman suuriakin eroja perheen kuvasta ulospäin ja kuvasta sisäänpäin. Kulisseja huomioineet pojat ovat saaneet kokea tämän omassa elämässään.

Toki näkemys isien sukupolvesta yhtenäisenä miesjoukkona, jota leimaa puhumattomuus ja kyvyttömyys asioiden käsittelyyn sekä siitä seuraavat ongelmat, on varsin stereotyyppinen. Se myös ammentaa kulttuurisesta tarinavarannosta, jossa suomalainen mies nähdään puhumattomana. Sukupolvikeyhyksestä isiensä tarinaa hahmottavat pojat kokivat kuitenkin tämän selityksen sopivan juuri heidän isiinsä. Ihannekäsitykset ja odotukset vanhemmuudesta ovat vuosikymmenten kuluessa muuttuneet (Lammi-Taskula & Salmi 2008, 38), mikä vaikuttaa myös sukupolvieron hahmottamiseen.

Osa sukupolvikeyhyksestä puhumista on juomisongelman ja laajemminkin ongelmien näkeminen ylisukupolvisena. Haastateltavat viittaavat usein isien isiin ja siihen, että ongelmat juontavat itse asiassa vähintään isien lapsuuteen asti.

T: Tai että mikä sen [juomisen] on aloittanut alun perin, tai missä välissä se on sitten riistäytynyt käsistä?

H: Se on se isän puolen suku, kyllä mä sen tiän, että isän isä, niin sekin on ollu alkoholisti joskus, mutta nyt se ei oo minun käsittääkseni juonu tosi tosi pitkään aikaan, mä oon sen kanssa kyllä tosi hyvissä väleissä. Niin mitä mä oon kuullu, niin se on ollu tosi semmonen kasvattaja, että todella vaativa, että [isä] on nyt alkoholisoitunu. Mutta enhän minä, mä oisin sitä mieltä, että se voi johtua kenestäkään muusta, tai ehkä se on osatekijä, [...] jos se on saanu kunnolla lätistettyä niitten unelmat ja tämmöset. (34-vuotias mies)

Isänisät ovat siis olleet puolestaan oman sukupolvensa miehiä, jotka eivät välttämättä ole osanneet kasvattaa. He ovat saattaneet latistaa poikiensa unelmat ja aiheuttaa siten poikiensa juomisongelman tai he ovat olleet poissaolevia isiä. Poissaolevat isänisät ovat olleet monessa tapauksessa sodasta palanneita miehiä, tai isiltä on saattanut suurimman osan elämänsä puuttua kokonaan oma isä tämän kuoltua nuorena. Suurten ikäluokkien, neljäkymmentäluvulla syntyneiden miesten isät ovat olleet tyypillisesti vielä rintamamiehiä, jotka ovat palanneet sodasta perheittensä luo (Hoikkala 2008, 74). Aallon (2010, 28–30) katsaus sodanjälkeisen ajan isyyttä koskeviin tutkimuksiin paljastaa, että sotakokemukset ovat lyöneet leimansa tuon ajan isiin sekä laajemmin perheisiin. Aika on paitsi isättömyyden historiaa myös henkisesti tai fyysisesti vammautuneiden, traumatisoituneiden ja alkoholisoituneiden isien aikaa, ja ahdistus on voinut

näkyä selväpiirteisesti perheissä esimerkiksi isien läheisyyden välttelynä. On arveltu, että henkinen sodasta palautuminen voi kestää vuosikymmeniä, tai tuo palautuminen voi jäädä tapahtumattakin. Sodan jälkeen isät ovat olleet poissa-olevia jo siitäkin syystä, että ponnistelut toimeentulon, leivän ja asunnon eteen ovat pitäneet heidät fyysisesti poissa. (Peltonen 1994, 191, 214.)

Tarinoissa poikien isät ovat viettäneet lapsuutensa ja nuoruutensa tällaisessa sodanjälkeisessä ilmapiirissä, jota on leimannut isänisien mahdollinen sodassa traumatisoituminen. Pojat arvioivat näillä olleen vaikutuksensa isiin. Yhden sukupolven kokemat traumaattiset tapahtumat voivat jättää jälkensä myös seuraaviin sukupolviin ja niitä kannetaan mukana, siinä missä ne voivat vaikuttaa toimiin, uskomuksiin ja olemisen tapaankin (ks. Smart 2011, 15). Moni isänisistä on myös ollut alkoholisti, ja pojat näkevät siten isän ongelmajuomisen olevan isänisältä opittua tai perittyä. Juomisongelmien näkeminen sukupolvieroina kuitenkin auttaa poikia erottautumaan niin isistä kuin aiemmista sukupolvista.

Lehtonen (1999, 87) on kirjoittanut jäänteenomaisista ja orastavista mieheyden malleista hegemonisen maskuliinisuuden yhteydessä. Jäänteenomaiset mallit ovat muotoutuneet menneisyydessä mutta vaikuttavat nykypäivässäkin. Niillä voi edelleen – esimerkiksi suomalaisessa kontekstissa sisukkailla, työteilläillä ja harvapuheisilla miehillä – silti olla vaikutusta hegemonisten mieheyden mallien rakentumiseen. Orastavat ainekset puolestaan viittaavat murtumiin perinteisessä mieheydessä, ja ne voivat jäsentyä esimerkiksi perheen merkityksessä sekä halussa rakentaa suhdetta lapsiin eri tavoin kuin oma kokemus on ollut. (Ks. Jokiranta 2003, 15)

Suhteutan nämä ajatukset vielä hieman toisiin pohdintoihin, jotka liittyvät sekä hegemoniseen isyyteen että hegemoniseen mieheyteen. Sukupolvikehyksessä pojat tekevät eroja suhteessa molempiin, suhteessa isän isyyteen ja mieheyteen. Isyyksäsitysten kohdalla tämä eronteko on varsin selvä ja yksiselitteinen: isyyden edellisen sukupolven malli ei enää toimi, ja tämän päivän isyys on jotain varsin muuta. Pojat toteuttavat itse tämän päivän uutta isyyttä. Siksi hegemonisen isyyden suhteen ei voitane haastateltujen poikien kohdalla enää puhua orastavista aineksista isyydessä, vaan orastavista aineksista on itsestään jo tullut hegemonisia, aiemman hegemonisen isyyden jäätyä hyvinkin marginaaliseksi, jäänteenomaiseksi. Mieheyden suhteen samantapainen kehityskulku on havaittavissa muttei yhtä vahvasti ja itsestään selvästi. Pojat kyseenalaistavat isien mieheyttä, jos se on alkoholin vuoksi heikkoa, sairasta, väkivaltaista tai jossain määrin perinteistäkin. Kuitenkin perinteiseen, rehtiin mieheyteen sisältyy yhä myös arvostavia ja kunnioitettavia sävyjä. Esimerkiksi vaikka isien työn liiallisuuksiin menevää korostamista kyseenalaistetaan ja se liitetään edellisen sukupolven piirteeksi, työntekoa ja työn arvoa sinänsä ei kyseenalaisteta. Tulkitsen, että perinteisellä, hegemonisella mieheydellä on siten vielä enemmän sijaa poikien käsityksissä maskuliinisuudesta, sukupolvieroista puhumisesta huolimatta. Siksi näkisin, että poikien käsityksissä

on hegemonisen isyyden muutos sukupolvien välillä ollut itsestään selvempi, nopeampi ja kokonaisvaltaisempi kuin hegemonisen maskuliinisuuden muutos, josta voisin Lehtosen (1999) sanoin puhua orastavina aineksina.

8.2 Sairauskehys

Haastatteluissa saatettiin myös tulkita isää sekä tämän ongelmajuomista, isyyttä ja mieheyttä tietynlaisen sairauskehyn läpi. Nämä miehet näkevät isän ongelmajuomisen taustalla olevan sairauden, joka on vaikuttanut jopa kokonaisvaltaisesti kaikkeen, mitä isä on tehnyt. Sairauskehyn taustalla on monessa tapauksessa AA:n tai vastaavan hoitoideologian ydinsanoma tai oma-apukirjallisuus (hoitoideologiasta ks. esim. Alasuutari 1990, 131–137). Sairaudesta puhuvista haastateltavista osa on myös itse käynyt erilaisissa alkoholistien läheisille suunnatuissa ryhmissä tai terapiassa. Näkyvin ero sairauskehyn avulla isän juomista ymmärtävien haastateltavien ja muiden haastateltavien välillä on se, että jälkimmäisillä isän juominen ei ole jäsentynyt näin selkeästi minkään tietyn ongelmajuomisen *luonnetta* koskevan viitekehyn mukaan. Heidän haastattelutarinoissaan isä juo ongelmallisesti, juomisella on toki tietty syynsä tai selityksensä mutta ei yhtä yksiselitteisiä kuin sairauskehyn kautta juomisesta puhuvilla pojilla.

H: [...] Että mun isä oli semmonen tuurijuoppo, se joi pitkiä putkia ja oli pitkiä aikoja selvin päin. Mut ei se selvin päin olo mun tämän päivän ymmärryksellä ollu raittiutta, vaan et se sama sairaus siellä kuitenkin oli, se semmonen puhumaton, se vaan toisella tavalla ilmenee. Se ei päihteidenkäyttö ole sairaudesta kun oire vaan, näkyvä oire vaan siitä. Tai se asosiaalinen elämäntapa, mitä se nyt onkaan, että laitoksia ja muuta. (39 -vuotias mies)

Tässä hahmotuksessa olennaista on se, ettei isän juomatta ollessakaan kyse ole ollut raittiudesta, vaan alkoholismi-niminen sairaus väijyy silti koko ajan taustalla. Päihteidenkäyttö on siten vain yksi tämän sairauden oire muiden ohella. Isän juomista voi kehystää näin pitkälti AA-ideologian mukaisesti. Toisaalta jo vanhoissa kansanomaisissa käsityksissä alkoholi voitiin mieltää miestä väkevämäksi, elolliseksi olioksi, joka ”saattoi mennä ihmisen sisään kuten tautidemoni ja tarttua häneen kroonisesti” (Apo 1999, 131). Tietynlaiset sairauskäsitykset voitaneen siis ajatella vanhempaa perua oleviksi kuin AA-liike.

T: Mitä sä nykyisin ajattelet siitä isän juomisesta?

H: Niin, se oli, aattelen että se oli aika surullista. Että kyllä hän oli, niinkun alkoholismista sanotaan, että se on sairaus, että hän oli sairastunut alkoholismiin. Hänen olis pitänyt saada ammattiapua siihen, tai että ihmisiä, jotka olis ohjanneet häntä ja kannustaneet hakemaan semmosta. (37-vuotias mies)

H: Tässä nyt viime vuosien varrella niin vielä, en mä tiiä, en mä nyt varmaan vihaa, mutta oisko sitten että säälin, että säälittävä, sairas ihminenhän se oli oikeesti. No sairaushan se, alkoholistikin on, että ehkä se oli sitä sitten. (31-vuotias mies)

Myös näissä aineistonäytteissä haastateltavat pohtivat juovien isiensä olleen sairaita, alkoholisteja, ja ymmärrys tästä saa heidät tuntemaan surullisuutta tai sääliä nykyisin isiä kohtaan ennemmin kuin vaikkapa vihaa. Nämä haastateltavat eivät puheessaan vanhempien juomisen sairausluonteesta viittaa kuitenkaan samaan tapaan selvästi tiettyihin taustaoletuksiin kuin AA-ideologian ajatuksia omaksunut haastateltava. Weckrothin (1991, 75) mukaan niin kauan kuin yksilön juominen jäsennetään epävirallisesti, ei sairautena, ”juoppous” näyttäytyy surkeana, kurjana mutta myös kummallisesti kiehtovana, jännittävänä ja jopa romanttisena. Miksei koomisenakin, hän toteaa. Mutta kun se muuttuu viralliseksi sairaudeksi eli alkoholismiksi, siinä on puhtaasti vain kurjuutta: ei jännitystä eikä etenkaan mitään koomista ja kepeää.

H: Mut se oli kyllä sellasta, että se joi niinkun, että se joi heti töitten jälkeen. Ja sittenhän mäkin tietty jarrutin, yritin jarruttaa sitä, että mä kävin välillä salaa kaatamassa lavuaarista vähän viinaa valmiiksi pois, ja jos mä tein sille jonkun paukun, niin mä pistin vähän vähemmän ja pistin vettä sekaan. Et se on tätä tyypillistä alkoholistiperheen lapsen tämmöistä toimintaa, että yrittää vähän niinkun vähentää, sen puolesta, ikään kun se jotain auttas. (35-vuotias mies)

Haastateltavilla on siis tietty käsitys alkoholismista sairautena ja tässä tapauksessa siitä, kuinka alkoholistin lapsi tyypillisesti toimii kaatamalla alkoholia pois ja yrittämällä vähentää isän juomista erilaisilla keinoilla. Kuten aiemmissakin aineistonäytteissä, kehyksen omaksuminen näkyy tässä myös tiettyinä sanastona, käsitevalintoina puheessa (vrt. Aaltonen & Leimumäki 2010, 130–131). Käsitys ”alkoholistiperheen” lapsen tyypillisestä toiminnasta ei toki kumpua tyhjästä vaan edellyttää aiempaa tutustumista esimerkiksi ”alkoholistiperhettä” ja sen lapsia käsittelevään kirjallisuuteen, AA-mallin mukaiseen toimintaan tai vastaavaan. Toisaalta toki esimerkiksi katkelman haastateltava on toiminut näin lapsena jo ennen kuin hänellä on ollut käsitystä ”alkoholistiperheen lapsen” tyypillisestä toiminnasta. Ajallisesti siis toiminta on ollut ensin, ja sen tulkinta on seurannut vasta myöhemmin aikuisuudessa.

Itäpuisto (2008, 90) hahmottaa, että ehkä osin alkoholiongelmia ja perhettä koskevan tutkimuskirjallisuuden puutteen vuoksi Suomessa, kuten ulkomaillakin, on julkaistu runsaasti esimerkiksi alkoholistien aikuiset lapset -aiheista terapia- ja oma-apukirjallisuutta. Esimerkiksi Janet Woititzin (1989) oma-aputeoksessa kuvataan alkoholistien lasten kotiolosuhteita ja neuvotaan noidankehän murtamisen keinoja. Siinä on myös listattu alkoholistien aikuisia lapsia kuvaavia negatiivisia piirteitä, joihin kuuluvat hänen mukaansa muun muassa kyvyttömyys pitää hauskaa, ylireagointi, valehteleminen ja itsensä

tuomitseminen. Nämä Woititzin esittämät piirteet ovat esillä myös Suomessa ehkä tunnetuimmassa oma-aputeoksessa, Tommy Hellstenin (1991) teoksessa *Virtahepo olohuoneessa*.

Itäpuiston (2008, 90–91) mukaan oma-apukirjallisuutta ja sen vaikutuksia niin yksittäisiin ihmisiin kuin laajempiin yhteisöihinkin on kritisoitu, ja empiirisissä tutkimuksissa on todettu oma-apukirjallisuuden väitteitä virheellisiksi. Vaikka oma-apukirjallisuus saattaa toistaa negatiivisia ja leimaavia käsityksiä, se on silti ollut suosittua – syyksi on arveltu esimerkiksi sitä, että se antaa äänen ja identiteetin alkoholiongelmaisten läheisille. Aiheen käsittämiseksi ja käsitteellistämiseksi on ollut vähän tilaisuuksia ja sanoja, joten oma-apukirjallisuus on oletettavasti paikannut tätä aukkoa.

Läheisen juomista pyritään ylipäänsä jäsentämään ja ymmärtämään erilaisten selitysmallien avulla, jotka voivat esimerkiksi lisätä läheisen kontrollin tunnetta omasta elämästään. Perheenjäsenten antamia selityksiä läheisen juomisen syistä ei juuri ole tutkittu, eikä näissä selityksissä ole olennaisinta se, ovatko ne ”totta” eli ovatko syyt todella niitä, joita perheenjäsenet antavat. (Raitasalo 2003, 61.) Toki esimerkiksi oma-apukirjallisuudesta välittyvä kuva alkoholistin lapsista on varmaankin tietystä määrin vastannut poikien omia kokemuksia, koska he ovat ottaneet sen osaksi itsemäärittelyään. Esimerkiksi tutustuttuani Woititzin (1989) ”Irti noidankehästä” -teokseen olin hämmästynytkin siitä, kuinka teoksessa oli tunnistettavissa samanlaisia, jopa identtisiä aineksia, kuin joissain poikien kertomusten yksityiskohdissa. Näissä tarinoissa esiintyi mainintoja esimerkiksi kyvyttömyydestä hauskanpitoon, pakonomaisesta valehtelusta, vastuunoton vaikeudesta, perheenjäsenten rooleista, kuten pelle ja musta lammas. Haastateltavat vaikuttavat soveltavan, ehkä osin tiedostamattaan, niitä omiin kokemuksiinsa näihin ajatuksiin tutustuttuaan. Tämä on vastakkainen havainto kuin Itäpuiston (2001, 77–78) haastatteluaineistossa, jossa tutkittavat kuvasivat itseään vastakohtaisesti suhteessa Woititzin kuvaamiin piirteisiin. Kuten olen todennut, tämä voi aineistossani johtua siitä, että pojat ovat osana itsereflektiota halunneet löytää kehyksen, jolla tulkita kokemuksiaan, ja oma-apukirjallisuus on ollut keino tähän. Woititzin kuvailemista piirteistä monet ovat yleisluonteisia ja ainakin joihinkin niistä voi olla helpohkoa samaistua. Useimpien, etenkin vaikeita elämänvaiheita kokeneiden, voi esimerkiksi aika ajoin olla vaikea pitää hauskaa, ja jokainen saattaa tuomita itsensä joskus.

Isän juomisen ja elämäntarinan kehystäminen sairautena voi vaikuttaa myös tapaan, jolla pojat ymmärtävät isiensä isyyden ja mieheyden. Kuten 31-vuotiaan haastateltavan aineistokatkelmasta nähdään, pojan käsitys alkoholismista sairautena voi saada tuntemaan sääliä isää kohtaan. Sillä on myös laajempia vaikutuksia pojan oman ja isän elämänkulun hahmottamiseen nykypäivästä. Kun juominen on tämän ymmärryksen mukaan sairaus, esimerkiksi isän isyys tai sen puutteet saavat ehkäpä armollisemman tulkinnan, kuin jos pojat näkisivät ongelmajuomisen johtuvan vaikkapa isän itsekkyydessä ja omista valinnoista,

kuten puolestaan joidenkin haastateltavien näkemyksissä. Katsoisin, että sairaus liittyy näissä näkemyksiin isän elämänhallinnasta tai sen puutteesta, siihen ettei juominen ole ollut vapaa valinta. Isät ovat sairauden uhreja, eivät sinänsä ilkeitä tai pahatapaisia. (Ruisniemi 2006a, 16.) Tässä mielessä Alasuutari (1990, 150–151) pohtii väitöskirjassaan tunnistamansa alkoholismin kehyksen yhteydessä, että tällaisen kehyksen käytön funktio on auttaa uhria. Alkoholismin kehys auttaa järjeistämään alkoholistista juomista, etenkin tapauksissa, joissa juojalla on paljon menetettävää ja juominen vaikuttaa siksi irrationaaliselta.

Isän elämänsä ja perheen elämä eivät ole haastateltavien merkityksenannoissa olleet isän vaikutusvallassa vaan sairauden. Sairauden voima on heitellyt isää, eikä hän ole tavallaan omistanut omaa elämäänsä, tai edes omaa isyyttään. (ks. Roos 1985b, 41; ks. Valverde 1998 tahdon sairaudesta.) Esimerkiksi AA-diskurssissa alkoholismi on siten identiteetti, joka määrittää ihmistä enemmän kuin mikään muu identiteetin muoto (Soikkeli 2006, 224–225).³³ Tämän identiteetin käsitteen avulla poikien mahdolliset arviot isien isyydestä ja mieheydestä (isä oli sairas isä / sairas mies) saavat uuden ymmärryksen: juomisen myötä sairas isä on identiteettimäärittelyiltään ennen muuta sairas, ja siksi muut identifikaatiot isän isyydestä ja mieheydestä ovat epäolennaisia, merkityksettömiä. Tietenkään tämän ei tarvitse tarkoittaa muutoin kritiikittömyyttä isää tai tämän juomista kohtaan.

Sairaaseen rooli koostuu esimerkiksi funktionalistisessa teoriassa seuraavista komponenteista: Ensinnäkin, sairaat yksilöt vapautetaan sosiaalisista velvoitteista, jotka heille kuuluisivat normaalisti. Heitä ei syytetä tilastaan, eikä heidän tarvitse tuntea syyllisyyttä siitä, että he ovat kykenemättömiä täyttämään normaalit velvollisuutensa. Toiseksi, heidän täytyy kuitenkin haluta yrittää parantua: jos he eivät tätä halua, heitä saatetaan syyttää tekeytymisestä sairaaksi. Lisäksi sairas tarvitsee lääketieteellistä apua voidakseen palata normaaliuteen, ja hänen täytyy antautua lääkäreiden käsiin parantuakseen. (Parsons 1951, 455–456; Lupton 1994, 7.) Sairaus legitimoii siis tiettyjä asioita, ja sairaaksi määrittelyllä sairaaseen poikkeavuusleima poistuu. Malli ei kuitenkaan välttämättä päde sairauksiin, jotka ovat itseaiheutettuja ja joiden kohdalla yksilöä voidaan syyttää sairaudesta. (Lupton 1994, 89.) Sairaus hahmottuu poikien tulkinnoissa näin tavallaan funktionalismia mukaillen. Lisäksi etenkin tässä läheisen sairaaseen määrittely voi selkiyttää pitkään epäselvänä jatkunutta tilannetta ja auttaa heitä saavuttamaan tilanteeseen koherentin suhtautumistavan sekä ymmärtämystä ja myötätuntoa sairasta isää kohtaan (Karp & Tanarugsachcock 2000; ks. Jähi 2004), mikä on olennaista. Sairaus voi myös tiettyssä mielessä olla valtasuhde isän ja pojan välillä, jos sairaudesta seuraa ajatus, ettei isää saa jättää. Niinpä isä

33 Tosin AA-diskurssissa sairaus on lähinnä metafora alkoholistin tietylle tilalle: riippuvuus on ”ikään kuin” sairaus, kun taas lääketieteellisissä näkemyksissä sairaustulkinnan pohjana ovat fysiologiset tekijät. AA:n näkemyksissä alkoholisti syntyykin alkoholistina, on alkoholisti ”pohjimiltaan”, missä se myös eroaa virallisen terveysdiskurssin käsityksestä alkoholismista sairautena. (Thombs 1999, 18–20; Ruisniemi 2006, 16; ks. Soikkeli 2006, 225.)

sairaana paradoksisesti menettää valtaa mutta samalla saa toisenlaista valtaa suhteessa läheisiinsä.

Päihteidenkäyttöä, niin huumeiden kuin alkoholinkin, voi toki tulkita usealla tavalla, ja tulkinnoilla on erilaisia seurauksia. Jos ajatellaan kyseessä olevan yksilön vapaa valinta, käyttäjä on vastuussa teoistaan, jos taas ajatellaan kyseessä olevan esimerkiksi sisäiset psykosomaattiset määritykset, käyttäjä on sairas ja tarvitsee terapiaa tai muita kuntouttavia toimenpiteitä. (Partanen 2002, 33; ks. Valverde 1998.) Tässä voi nähdä terapiakulttuurin eli terapeuttisen näkökulman leviämisen kulttuuriseksi ilmiöksi ja ymmärrykseksi. Sairauden ja terveyden kysymykset ovat tärkeä osa terapiakulttuuria: diagnoosit ja psykologiset luonnehdinnat ovat keskeisiä. Laajemmin tämän voi nähdä ylipäänsä yhteiskunnan medikalisoitumisessa ja erilaisten ilmiöiden käsittämisessä sairauden ja terveyden termein. (Lupton 1994; Furedi 2004; Maksimainen 2008, 209–211.)

Janne Kivivuori (1992, 8–9) on nimittänyt vastaavasti arjen psykologisoitumisen ilmiötä modernissa maailmassa psykokulttuuriksi. Ihmiset alkavat puhua elämästään ja tulkita sen tapahtumia psykologisen ajatteluperinteen kehittämisen käsittein. Taustalla on psykologiaa popularisoivan julkisuuden suosio. Isän juomisen hahmottamisessa sairautena voidaan nähdä merkkejä tällaisesta terapiakulttuurista. Tietynlainen ongelma diagnosoidaan sairaudeksi, ja näin käyttäytyvä saa siten sairaan statuksen. Tämä edellyttää ”arvioijilta”, esimerkiksi läheisiltä, psykologista tietämystä. Terapiakulttuurinen maailma edellyttää ihmisten itsetarkkailua ja miksei muidenkin tarkkailua. Toisaalta alkoholiongelman näkeminen sairautena voi auttaa etäännyttämään tuon sairauden perheestä, perheyhteisöllisyydestä, kun ongelmalla on nimi ja määritelmä. Samalla se tavallaan etäännytetään isästä itsestään, otetaan hallintaan. Isä saa myös diagnoosin kautta uuden sosiaalisen identiteetin. (Nätkin 2009, 78, 80–81; Maksimainen 2008.)

Toisaalta psykokulttuuri ilmiönä ei ole nähtävissä pelkästään tutkimukseksi aineiston sairauskehiksestä, vaan jos psykokulttuuriin nähdään kuuluvaksi myös muun muassa itsensä etsiminen ja henkisen kasvun tavoittelu tai tunteista puhuminen (Kivivuori 1992, 15), tämän kulttuurin piirteitä on löydettävissä myös monesta muusta kohdasta poikien tarinoita. Ylipäänsä voi ajatella jopa isyyspuheen psykologisoitumisen ja lisääntymisen, isyyden reflektoinnin, olevan osa tätä ilmiötä. Tällöin ei liene sattumaa, että ihmissuhteiden puheistuminen ajoittuu juuri viime vuosikymmeniin ja viimeaikaisten sukupolvien elämismailmaan, jotka ovat kokeneet (post?)modernisaatioprosessin (Kivivuori 1992, 78–81; vrt. Roos 1987).³⁴

34 Kivivuori (1992, 131) tähdentää, ettei psykokulttuurin ”pehmeässä” ihmishanteessa esimerkiksi ole sinänsä mitään pahaa, mutta ilmiötä ja esimerkiksi siihen liittyvää valtaa ja hallintaa on hyvä tarkastella ja avata.

8.3 Sosiaaliluokan kehys

Sosiaaliluokan kehys eroaa kahdesta edellisestä kehyksestä sillä tavoin, että haastateltavien kertomuksista on erotettavissa kaksi (tai tietyssä mielessä kolme: selitän tätä jäljempänä) erillistä sosiaaliluokkaa, jotka kehystävät kertomuksia.

Ensimmäisessä näistä pojat selittävät perheen elinolosuhteita isän juomisesta aiheutuneena taloudellisena kurjuutena ja köyhyytenä. Taloudellinen kurjuus on yhteydessä isän juomiseen. Esimerkiksi isän kykenemättömyys käydä työssä on vaikuttanut ratkaisevasti perheen taloudelliseen tilanteeseen. Äiti on saattanut olla perheen elättäjä, jonka rahat ovat menneet yhtä lailla isän juomisen rahoittamiseen. Nämä köyhyyden ja / tai alhaisen sosiaaliluokan ja marginaalissa olemisen kokemukset lapsuudessa vaikuttavat siksi selväpiirteisesti tapaan, jolla pojat kehystävät tarinoitaan. Köyhyyden kokemus yhdistyy helposti myös muuhun sosiaalisen pääoman puutteeseen, jolloin seurauksena saattaa olla erilaisten selviytymisen mahdollisuuksien vähäisyys. Köyhyys ja alhaisen sosiaaliluokan kokemus yhdistettynä isän juomiseen ovat saattaneet siten olla tietyllä tavalla poikien kokemuksina keskeisiä.

H: Kyllä mä sen muistan, että me oltiin oikeesti tosi köyhiä sillon, millä mittapuulla se sitten onkaan, mutta ei meillä mitään uutta tavaraa ollu ikinä. Mä muistan kun televisiokin, mä olin varmaan 13, ennen kun meille ostettiin ensimmäinen televisio. Se oli niin ihme juttu, pääsi telkkaria kattomaan. (34-vuotias mies)

H: Kyllä sitä välillä pelkäsin kotona, mutta en mä tiedä, en mä pitäny sitä mitenkään ihmeellisenä asiana sillai. Koska se on ollu se meidän perhe. Mut kyl mä sitten jossain vaiheessa tajusin sen, että mun vanhemmat asuu vuokrataloasunnossa ja kavereitten vanhemmat niin ne, heillä on joku omistusasunto, tai jotain muuta, mutta ehkä tän tietyn sosiaaliluokan tajusin, että ollaan ihan niinkun eri luokissa. (34-vuotias mies)

Näissä katkelmissa puute ja alhainen luokka esiintyvät selväpiirteisesti. Ensimmäisen sitaatin poika kertoo, ettei köyhä perhe pitkään omistanut edes televisiota (kuriositeettina mainittakoon, että 96 % lapsiperheistä omisti televisiota vuonna 1998 (Kartovaara & Sauli 2000, 103), mikä yksityiskohtana vahvistaa kertomusta puutteesta. Jälkimmäinen 34-vuotias haastateltava tuo kertomuksensa kontekstiksi tietyn sosiaaliluokan, kun perhe asui vuokra-asunnossa ja oli erilainen kuin kavereiden perheet. Kotiin ja asumiseen liittyy tässä luokkapainotuksia ja -identifikaatioita: asumismuoto, asumisen laatu ja naapurusto luovat ja ylläpitävät luokkarajoja (ks. Morgan 1996, 175). Vastaavasti Sanna Aaltosen (2008, 39) tutkimat koulunuoret puhuivat köyhemmistä seuduista ja kodeista ja liittivät varakkuuden ja tietyt elämäntyyliyt yhteen. Isä-poika-tarinoissa surumielisyyden tarinat sisältävät vahvimmin näitä puutteen ja taloudellisen huono-osaisuuden selontekoja. Pojat identifioivat itsensä ja perheensä alhaiseen

sosiaaliluokkaan ja köyhyyteen, ja tämä on heidän hahmotuksensa, kokemuksensa, lapsuuden olosuhteista. Tässä on siis näkyvillä subjektiivinen kokemus köyhyydestä ja luokasta, monimutkaisista eriarvoisuuksista ja eronteista. Kyse ei sen sijaan ole esimerkiksi virallisista tulo- tai köyhyysrajoista tai muista mittareista tai luokan määräytymisestä jäykkien taloudellisesti määräytyvien kategorioiden mukaan, eivätkä ne olisi tässä olennaisiakaan, vaan tärkeää on poikien oma hahmotustapa. (Jäntti 2010; Kartovaara & Sauli 2000, 167–171; Aaltonen 2008, 37.) Monissa lasten näkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että lapset ovat itse akuutisti tietoisia perheensä köyhyydestä, ja se saa heidät tuntemaan olonsa kurjaksi (Green 2010, 85). Näissä tarinoissa on huono-osaisuuden kasaantumisten myötä myös perheiden marginalisaation piirteitä niin, että poikien identifiointuminen voi kohdistua ns. alaluokkaan ennemmin kuin vaikkapa työväenluokkaan. Luokka ei kuitenkaan ole kiinteä vaan nimenomaan perheen sisäinen muutos. Tässä tapauksessa nimenomaan isän juominen ja sen seuraukset perheen asemalle vaikuttavat poikien luokkaidentifikaatioihin. (Ks. Morgan 1996, 60–61, 67.)

Toinen poikien tarinoissa esiintyvä sosiaaliluokan painotus on keskiluokkaisuus, jonka Aaltonen (2008, 37) toteaa olevan arkipuheessa viljelty käsite, jolla on kulttuurissamme yhteisesti tunnistettava merkitys. Ongelmajuominen ei ole aiheuttanut huono-osaisuutta niiden haastateltavien perheissä, joissa isä on ollut hyvin toimeentuleva. Sen sijaan näissä ”keskiluokkaisissa kulisseissa”, joista pojat kertovat, juominen on pidetty tiukasti piilossa, isä on käynyt työssä ja esimerkiksi lasten koulunkäynnistä ja harrastuksista on saatettu pitää huolta, mutta taustalla on silti ollut ongelmaisesti juova ja käyttäytyvä isä. Keskiluokkaisuudesta kehiksestä syntyvät elämäntarinat eroavat siten laadullisesti köyhyyden tarinoista, sillä niissä puutteen sijasta viitataan usein esimerkiksi omakotitaloihin, lomamatkoihin, erilaisiin tavaroihin ja isän asemaan. Esimerkiksi isä–poika-tarinoissa kehystämistä keskiluokkaisuuden avulla esiintyi paitsi ärtymystarinoissa myös esimerkiksi väkivaltaa sisältävissä vihatarinoissa. Näihin olen viittannut jo ärtymystarinoissa. Havainnollistan vielä yhdellä aineistokatkelmalla keskiluokkaisuuden kehystä:

T: Millainen lapsuus sulla oli, ja lapsuudenperhe?

H: No se on varmaan ollu semmonen hyvinkin keskiluokkanen tai tavanomainen, miten sitä kuvaisi, että on ollu nämä tämmöset perinteiset materialistiset arvot oli tärkeitä kummallekin, äidille ja isälle, ja niitä kohti niinkun suunnattiin, sillai että omakotitalo ja kesämökki ja auto ja näin pois päin. [...] yläasteella se oli kyllä jo ihan hanskasta lähtenyt se juominen [...] Mutta kun hän oli sitten omalla alallaan taitava työssään ja häntä sillai arvostettiin ja hän oli johtavassa asemassa, niin ei tavallaan kukaan oikein puuttunut ja sai niinkun tehdä sitä ja kuitenkin rahaakin myös oli, tavallaan että se oli yks että pystyi, oli rahaa juoda.

Pojat ovat kokeneet rahan määrän ja isien korkean aseman olleen siis heille kirous, sillä ne ovat tehneet mahdollisiksi sekä runsaan juomisen että ongelman piilossa pitämisen. Roosia (1987, 152) lainaten ”varsinainen tragedia näytellään sitten omakotitalon sisätiloissa, näköalaikkunoiden, uima-altaiden, saunojen, nahkasohvien ja väritelevisioiden maailmassa”, jossa elämä on rikkinäistä ja onnetonta. Julkisivun keskiluokkainen kontrollointi voi olla keinotekoisuudessaan ja ahdistavuudessaan pojille keskeinen osa isän juomisen seurauksia (ks. Roos 1985a, 52). Haastatteluista välittyy näin ahdistuneisuus ansassa olemisen tunteesta. Pojat ovat tajunneet, ettei mikään estäisi isää jatkamasta ja pahentamasta juomistaan. Perheen taloudellinen riippumattomuus on paradoksaalisesti vahvistanut mutta samalla sulkenut perheen rajoja ja luonut sen ympärille (suoja)muurin ulkomailmaa vastaan. Näin kehystä käyttävillä pojilla ovat tarinoissa toisaalta siis raha ja perheen muut resurssit tuoneet edes jonkinlaatuista turvallisuutta tai vakautta poikien elämään, eli ne ovat siinä mielessä näitä perhettä ympäröiviä suojaavia muureja, mutta samalla tuo muuri on eristänyt perheen juomisongelmineen. Rauhattomuus sen sijaan voi madaltaa perheen yksityisyyden muuria niin, että perhe tulee legitiimisti auttamisjärjestelmien piiriin muutenkin kuin vastaanottamalla taloudellista apua. (Ks. Yesilova 2008, 115.) Lisäksi arvelen, että keskiluokkaisuuteen identifioituminen on auttanut poikia välttämään mielessään kaksinkertaisen, leimaavan stigman, joka isän juomisongelmasta ja köyhyydestä yhdistettynä olisi voinut seurata. Toisaalta tarinoissa keskiluokkaisuuden nostaminen puheenaiheeksi on saattanut myös kummuta poikien halusta korostaa ristiriitaa isän juomisen ja keskiluokkaisen, hyvätulaisen perheen yleensä ”kunnolliseksi” ja ”ehjäksi” perheeksi käsittämisen välillä (Jallinoja 2006, 166).

Willis (2000, 109–111) hahmottaa sosiaaliluokan käsitettä niin, että identiteettityö on siirtynyt tuotannosta kulutukseen. Toisin sanoen työ (fyysinen työ, henkinen työ) ei enää kokonaisvaltaisesti tai pelkästään määritä ihmisen identiteettiä osana jotakin sosiaaliluokkaa, vaan ihminen rakentaa identiteettiään tiettyyn sosiaaliluokkaan kuuluvana yksilönä kuluttamalla. Hän myöntää, ettei luokka ehkä koskaan ole ollut olennaisin ihmistä ja tämän kokemuksia jäsentävä kategoria. Kuitenkin se on käsitteellinen ja empiirinenkin kategoria, joka ilmaisee erilaisia suhteita ja valtaa, dynamiikkaa ja ristiriitoja eletyssä kulttuurissamme.

Lisäksi tarinoissa esiintyy jo maskuliinisuuskäsitysten yhteydessä esittelemiäni poikien näkemyksiä isistä työväenluokkaisina miehinä, ”duunareina”. Näitä käsityksiä en kuitenkaan tiukassa merkityksessä ymmärrä tähän muodostamaani sosiaaliluokan kehykseen kuuluviksi. Tätä perustelen sillä, että ne koskevat isiä yksittäisinä miehinä, eivät perheen kuulumista johonkin sosiaaliluokkaan poikien elämää kokonaisvaltaisesti jäsentävänä kokemuksena.

David Morgan (1996, 53) on todennut, että perhesuhteet ovat syvässä merkityksessä samalla luokkasuhteita ja perheiden sisällä muokkautuvat

ymmärrykset luokasta. Täten on helpompi ymmärtää poikien perhettä ja isän juomista koskevien tarinoidenkin kehystämistä luokan kautta. On myös huomattava, että luokakehyksestä käsin puhuessaan pojat puhuvat nimenomaan lapsuudenkodin sosiaaliluokasta ja sen lähtökohdista, eivät nykyhetken luokasta, joka voi olla aivan eri nyt heidän aikuisiässään. Luokka ei tällöin koske yksittäisiä perheenjäseniä vaan lapsuuden perhettä kokonaisuutena. Sen sijaan sosiaaliluokan yksioikoinen ”periytyminen”, reproduktio, ei siis ole tarinoissa millään tavalla väistämätöntä tai todennäköistä (Crompton 2006, 671; Morgan 1996, 56).

Yleisemmällä tasolla Roos (1987, 149–150) kuvaa elämäntarinoiden yhdeksi tyypiksi perhehelvetit, jotka puolestaan jakaantuvat kahteen alatyyppiin, kurjan ja onnettoman elämän tarinoihin ja onnellisuusmuurin takana elettyihin tarinoihin. Hänen mukaansa tarinat muodostavat teoreettisesti hyvin erilaiset kategoriat. Ensiksi mainittu perustuu kärsimyksiin ja vastoinkäymisiin, ja se on avoin eli vailla yksityisyyden ja julkisen eroa. Sen sijaan onnellisuusmuurin takana eletty elämä voi perustua juuri yksityisen ja julkisen erottamiseen. Vaikka Roos ei puhu tässä luokista, erottelu on hyvin samantapainen kuin muodostamani erottelu alhaisen luokan ja keskiluokan kehyksiin, jotka poikkeavat toisistaan olennaisesti myös suhteessa yksityinen–julkinen-erotteluihin. Kulisseja, jotka käsitteellisesti ovat lähellä onnellisuusmuuria, pidetään yllä etenkin keskiluokkaisustarinoissa.

Tämän tutkimuksen tapauksessa aineistossa vahvasti näyttäytyviä luokkapainotuksia ja niiden yhteyksiä ongelmajuomiseen olisi mahdotonta ohittaa. Luokka kehystää haastateltavieni tarinoissa eriarvoisuutta ja keskenään hyvin erilaisia elämänmahdollisuuksia ja -edellytyksiä mutta myös erilaisia ongelmia ymmärtämisen tapana. (Crompton 2006; Morgan 1996, 69; Sayer 2005, 15; Tolonen 2008, 13; vrt. Aaltonen 2008, 36.) Luokka näyttäytyy näille haastateltaville olennaisena heidän kokemuksiansa tulkinnessa silläkin perusteella, että se nousee haastatteluissa esiin, vaikka se ei ole tutkimukseni kohteena, enkä kysynyt siitä haastateltaviltani. Sayer (2005, 200) on arvellut päinvastaisesti, että jos ihmisten tarvitsee kertoa luokkaidentifikaatioistaan, vastaukset voivat olla vaivaantuneita, puolustelevia ja luokkaa häivyttäviä, koska luokka on jännitteinen, epäoikeudenmukaisuuksiin ja moraalisiin arvioihin kietoutuva aihe. Siksi onkin kiehtovaa, kuinka nämä haastateltavani nostavat luokan näin suorasti ja oma-aloitteisesti yhdeksi isän juomisen tarinaa ja samalla kokemuksiaan hahmottavaksi kehykseksi.

8.4 Puuttuva kehys

Kaikki pojat eivät ammenna haastatteluihinsa kulttuurisia jäsentämistapoja puhuessaan isän alkoholiongelmista tai sen seurauksista ja vaikutuksista isyyteen, kuten edellä esittelemieni kehyksien avulla ongelmia tulkitsevat pojat. Heidän käyttämiensä kehyksien taustalla ovat tietyt kulttuurisesti jaetut näkemykset. Sen sijaan tapaa, jolla puuttuvaan kehykseen sijoittuvien haastattelujen pojat puhuvat aiheesta, luonnehtii tietynlainen sanattomuus:

T: Miten sä ajattelet, että oliko sun isä hyvä isä?

H: No, (hiljaisuus) mikä on hyvä isä, ja mikä on huono.

T: Millainen sun mielestä on hyvä isä?

H: En mä osaa sanoo...

T: ... Millaisia ominaisuuksia on hyvällä isällä?

H: En mä oikein tiä, tosi vaikee sanoo, että millanen on hyvä isä.

T: Joo. Oliko sun mielestä sun isä sitten [millainen]?

H: Se oli isä ja teki mitä isän pitää tehdä. Ja välillä kyllä luisti siitä.

(21-vuotias mies)

T: Onko sulla käsitystä, millaisia asioita isä odotti sulta? Yrittikö hän kasvattaa esimerkiksi?

H: No ei oo käsitystä, mitä odotti, ei hän sillä tavalla sitä ilmaissu.

T: Oliko mitään sellaista, millainen pojan pitäisi olla tai...

H: Ei sellasta, hän kyllä ite aikoinaan tykkäs urheilusta. Mut en oo häneltä saanu oikeestaan minkäänlaista kuvaa asiasta.

T: Puuttuiko hän koulunkäyntiin, oliko [sillä] väliä?

H: Kyllä hän sano, että hyvä on, jos hyvästi pärjää koulussa. Mutta ei sillä tuntunut niin kummallakaan vanhemmalle olevan väliä, miten siellä pärjää, että ei ne siitä huolta kantaneet.

T: Kasvattiko sun mielestä isä sinua?

H: Ei...tai kasvatti kai pakosti jollain tavalla, mut kun kasvatti, niin kasvatti huonosti. (26-vuotias mies)

Haastatteluteissa yritän haastattelijana saada miehet puhumaan käsityksistään isiensä isyydestä ongelmajuomisen kontekstissa: siitä, mitä siihen kuuluu ja mitä heidän mielestään on hyvä isyys. Yritykset kysyä asiaa usealla erilaisella tavalla eivät kuitenkaan saaneet aikaiseksi näiden haastateltavien pitkiä pohdintoja tai kuvailuja vaan lyhyitä ja toteavia vastauksia ("Se oli isä ja teki mitä isän pitää tehdä. Ja välillä kyllä luisti siitä"), joista haastattelijana on vaikea saada kiinni. Haastattelukatkelmissa haastateltavat viittaavat siihen, etteivät he oikein osaa sanoa mitään aiheesta tai heillä ei ole käsitystä esimerkiksi omien isiensä isyyden toteuttamisesta. Vastaavasti esimerkiksi kysymyksiin isän juomisen vaikutuksista laajemmin saatoin saada samantapaisia vastauksia. Tämä on kiintoisaa jo siksi, että haastateltavat ovat haastatteluihin mukaan ilmoittautuessaan tienneet sen käsittelevän keskeisenä osanaan näitä näkemyksiä:

T: Miten sä sit kuvailisit sun isää isänä?

H: Mä yritin miettiä tuota etukäteen mut on kyllä aika vaikee. Mä en oikeesti tiedä, mitä isyys tarkoittaa. Mä en tiedä. (28-vuotias mies)

Haastateltavilla on siis ollut halu tulla puhumaan haastatteluihin, ja he ovat saattaneet pohtia haastattelun teemaa etukäteen, mutta kuten muuten puhelias haastateltava ilmaisee: "Mä yritin miettiä tuota etukäteen, mut on kyllä aika vaikee." Haastattelun teemojen hahmottaminen voi olla vain hankalaa. Tämä voi johtua nimenomaan siitäkin, että isän juomisen ja sen seurausten vuoksi isyys on jäänyt pojille hämäräksi. Samoin monet muut haastattelun teemat voivat isän juomisen seurausten vuoksi tuntua niin ristiriitaisilta, ettei sanoja löydy.

Aalto (2004, 20) törmäsi tutkimuksessaan ilmiöön, jota hän nimittää isyyden sanattomuudeksi: Miehillä on houkutus kertoa omista isistään, kun heidän pitäisi kertoa omasta isyydestään, sillä oman isyyden ilmaisemiseksi tarvittavat puhutavat tai -keinot saattavat olla vähäiset tai puuttua kokonaan. Tämä sanattomuus koski enemmän hänen tutkimuksensa vanhoja kuin nuoria kirjoittajia. Hän päätelee, että erityisesti 1990-luvulla syntynyt kirjoitusbuumi isyydestä on luonut isyyden diskursseja eli uusia keinoja ja sanoja, miksei myös kertomusmalleja, joilla mies voi ja saa puhua isyydestään ja joita etenkin nuoremmat miehet ovat omaksuneet. Tällä kirjoitusbuumilla hän tarkoittaa isyyttä käsitteleviä mediatekstejä ja kirjoja, joissa isyyttä on tilitetty, sekä isyyden populääripsykologisia kirjoja. Niissä miehet pohtivat isyyttä ja omaa isänä olemistaan. Aalto (2004) liittää siis sanattomuuden ennen kaikkea vanhempiin ikäluokkiin. Tässä kehyksessä kuitenkin sanattomuus saattoi koskea niin nuorempia kuin vanhempiakin miehiä, eikä esimerkiksi koulutustaustalla ollut siinä merkitystä.

Vaiheessa, jossa oman elämän muuntaminen tarinaksi on vielä kesken, voidaan puhua alustavasti tarinallisesta tasosta, joka on Anthony Kerbyn (1991) sanoin "pre-narrative": se ei ole vielä reflektiivinen (Hänninen 1999, 22). Vaihtoehtoisesti, kun elämäntapahtumaan liittyvä tarina on vasta muotoutumassa, tarinan kerrottavuuden vaatimukset kuten kiinnostavuus ja relevanttius voivat olla vielä ongelmallisia (Hänninen 1999, 55), kun tarinaan ei käsitykseni mukaan välttämättä edes löydy vielä luontevasti sanoja. Edelleen, kokemukset voivat olla niin tuskalliseksi tai häpeälliseksi koettuja, kammottavuudessaan sanoja pakenevia ja kulttuurissa torjuttuja, että ne voivat jäädä ilman sanoja eli vaietuiksi. Toisaalta ne voivat myös vaikeudessaan jäädä vaiennetuiksi eli ilman kuuntelijoita, vaikka niistä kertominen voisi olla vapauttavaa. Sanoja, tai käsitteistöä, joilla kuvata ja nimetä esimerkiksi isä-poika-suhteeseen liittyvää tuskaa, ei välttämättä ole tai niiden löytäminen voi olla vaikeaa. (McLeod 1997; Hänninen 1999, 57; Itäpuisto & Grönfors 2004, 152.)

Toki osin kyseessä voi olla myös haastattelijan kyvyttömyys muuntaa sinänsä abstraktit käsitteet konkreettiselle ja haastateltavien elämismailmaa kosket-

tavalle tasolle. Toisaalta esimerkiksi kysymykset, kuten ”Miten isä kasvatti sinua?”, ovat sinänsä konkreettisia, mutta jos esimerkiksi kokemus isän kasvattamisesta puuttuu, kuinka siihen vastatakaan. Toki kulttuuriset mallit isyydestä ja lähiympäristön esimerkit voivat antaa viitteitä, mutta tärkein eli poikien omakohtainen kokemus voi silti puuttua, ja yhtä kaikki kehys on ”puuttuva”. Siten esimerkiksi tarinoiden etäännyttäminen itsestä ei välttämättä onnistu.

Hollstein ja Gubrium (2008, 52) ovatkin pohtineet tähän liittyen hiljaisuutta ja tilanteita, joissa narratiiveja ei ilmaannu: jostain syystä haastateltava jättää asioita sanomatta tai ei esimerkiksi osaa pukea tarinaansa sanoiksi. Haastattelujen tieto voi olla ”hiljaista”, vaikeasti artikuloitavaa tietoa (Alvesson 2011, 30). Myös vuorovaikutuksen luonne voi johtaa tähän. Hiljaisuus liitetään usein tekijöihin kuten valtaan, statukseen, auktoriteetteihin ja hegemoniaan. Kortteinen (1992, 83) myös arvioi, että vähäsanaisuudessa voi olla kyse siitä, ettei omien pulmien reflektiivinen pohdinta tai niiden verbaalinen purkaminen ole kaikkien ihmisten tapana.

Toisaalta psyko- tai terapiakulttuurin aikakaudella elämäntaidon oppaat tai aikakauslehtien ja television henkilöjutut ovat nykyään pullollaan mallitarinoita, jotka antavat esimerkin siitä, kuinka suhtautua erilaisiin elämän käänteisiin, vaikkapa työttömyyteen, parisuhteen taitekohtiin tai sairastumiseen, miksei myös isyyteen tai alkoholismiin. Samalla tavoin terapia- ja oma-apuryhmät kuten AA-ryhmät (ks. Steffen 1997) tai ero- ja sururyhmät (ks. Francis 1997) voivat tuottaa mallitarinoita kertomalla, kuinka käsillä oleva ongelma on mahdollista ymmärtää ja miten siitä voi selvitä: samanlaisia kokemuksia jakavien ihmisten ryhmissä pyritään elämän ongelmatilanteiden hallintaan. (Hänninen 1999, 51–52.) Esimerkiksi Giddensin (1991, 71, 76) mukaan menestyksekkäs terapia vaatii aina yksilön omaa refleksiivisyyttä ja siten terapiaan osallistuneet yksilöt voivat elämätarinassaan olla valmiimpia reflektiiviseen pohdintaan. Minäidentiteetti koherenttina ilmiönä jopa edellyttää narratiivia: elämäkerta auttaa saavuttamaan sisäistetyn tunteen minästä.

Jähi (2004, 158) kysyy, voiko olla niin, ettei omien kokemusten hahmottamiseksi löytyisikään tarinallista mallia. Omat kokemukset ja elämäntapahtumat eivät aina sovi osaksi julkisten ja kulttuuristen mallitarinoiden valikoimaa, ja ne voivat siksi tuntua epäkoherenteilta. Jos oman elämän kokemuksille ei löydy tällaista kulttuurista artikulaatiota, seurauksena voi olla esimerkiksi hämmennyksen, voimattomuuden tai uhriksi joutumisen kokemuksia. (Somers 1994, 630.) Lisäksi pelkästään negatiivisten mallitarinoiden hallitsevuus voi myös olla ristiriidassa rohkaisevaa elämänmallia hakevan yksilön kokemusten kanssa. Jos omaa tarinaa ei haluta esittää negatiivisessa valossa, tällöin tälle (positiiviselle) tarinalle voi olla vaikeaa löytää samaistumispistettä. (Hänninen 1999, 52.)

Tällaiset selitykset kulttuuristen mallien sopimattomuudesta ja tarinan vasta muotoutumassa olemisesta puuttuvassa kehyksessä vaikuttavat luontevilta,

sillä useimmiten puuttuva kehys koskee haastateltavilla vain osaa heidän kertomastaan tarinasta. Kaikki ovat löytäneet luontevan tavan lähinnä alkoholista eli isän juomisen useudesta, tavasta ja isän käytöksestä humalassa puhumiseen. Niitä saatetaan kuvata yksityiskohtaisesti ja pitkästi, mutta laajemmin selitysmallit tai tarinan kehystämisen tavat puuttuvat. Niinpä sanojen löytäminen ja asioiden käsittely poikien omassa mielessä ovat saattaneet rajoittua alkoholinkäytön käsittelyyn ja siitä puhumiseen. Tämä viittaa näin ollen siihen, että nämä haastateltavien tarinat ovat osin vielä alustavalla, ei-reflektiivisellä tai kuvailevalla tasolla (Hänninen 1999) ennemmin kuin tulkitsevalla, reflektiivisellä tarinallisella tasolla. Puuttuva kehys on tässä mielessä hyvin erilainen kehys kuin muut erittelemäni kehykset aineistossa.

9.1 Koontia ja keskustelua tutkimuksen tuloksista

Tiivistän seuraavaksi tutkimukseni tuloksia ja johtopäätöksiä, vastaan tutkimuskysymyksiini edellä esittelemäni empirian avulla sekä keskustelen niistä. Työn alussa määritin tutkimustehtävikseni seuraavat kysymykset: 1) Millainen on ongelmajuovien isien ja heidän poikiensa suhde poikien näkemyksissä? Kuinka isien alkoholiongelmat ovat vaikuttaneet siihen? 2) Millaista isyyttä ja mieheyttä pojat näkevät ongelmajuovien isiensä edustavan? 3) Millaisia valtasuhteita on löydettävissä poikien ja ongelmajuovien isien välillä?

9.1.1 Tarinatyypit, emootiot ja valta

Luvussa viisi käsittelin isien ja poikien suhdetta aina poikien lapsuudesta lähtien. Muodostin neljä tarinatyyppiä, joissa yhdistyvät käsitykset isä–poika-suhteesta sekä näiden päällimmäiset tunneulottuvuudet. Johtopäätökseni on, että nämä neljä tarinatyyppiä osoittavat erilaisten, negatiivistenkin emootioiden olevan keskeinen osa poikien tapaa rakentaa jännitteistä perhesuhdetta tarinoissa ja emootioilla on siksi niissä tärkeä funktio. Ne myös osoittavat, että isä–poika-suhteeseen voi sisältyä monenlaista valtaa. Itseasiassa ääripäissään vallan laatu ja emootioiden laatu näyttävät tarinoissa vaikuttavan toinen toisiinsa, ehkä ruokkivankin toisiaan. Negatiivinen valta ruokkii negatiivisia tunteita ja positiivinen valta positiivisia tunteita, jotka puolestaan vaikuttavat edelleen valtasuhteen kehittymiseen.

Tarinatyyppien keskinäinen samankaltaisuus elämänvaiheiden kuvailussa puolestaan osoittaa, että tunneulottuvuuksista huolimatta tarinat seuraavat enimmäkseen totunnaisia ikäjärjestyksiä lapsuudesta nuoruuteen ja aikuisuuteen. Myös vallan kuviot noudattavat monilta osin normatiivisia vanhempi-lapsi-suhteen auktoriteettijärjestyksiä, mutta toisaalta osin isien päihdeongelmista johtuen myös rikkovat niitä, kuten poikien toimiessa ”varaisinä”.

Seurasin näiden tarinatyyppien avulla poikien elämänvaiheita lapsuudesta nykyhetkeen asti. Näistä ensimmäisen tarinatyypin, lojaaliustarinan, varrella poikien suhde isään on vaihdellut, mutta pojat kuvaavat niiden olleen ainakin jonkin ratkaisevan tärkeän ajan suhteellisen hyvät. Elämässä on ollut hankaluuksia isän juomisen vuoksi, mutta pojat eivät syytä isää. Keskeisin tunneulottuvuus on lojaaliuden tunne. Isien valta on poikien mielessä legitiimiä ja hyväntahtoista. Tarinoissa ei esiinny isien fyysistä väkivaltaa.

Toisen tarinatyypin, ärtymystarinoiden, isät ovat keskiluokkaisia ”juoppoja”. Poikia juominen on inhottanut, mutta isä ei ole ollut fyysisesti väkivaltainen, hän on käynyt työssä ja ollut hyvässä asemassa. Etenkin lapsuudessa isät ovat osallistuneet poikiensa elämään. Pojat kuvaavat kulissin metaforalla elämää, jossa ulospäin on näytelty toimivaa perhettä, vaikka välit isään olisivat ristiriitaiset ja ärtymystä herättävät.

Kolmannessa, surumielisyystarinassa päällimmäinen tunneulottuvuus oli surumielisyys. Isän juominen on ollut arkea ja perheen elämää hallitsevaa ja pahentunut dramaattisesti, minkä seurauksena perheen elämää on luonnehtinyt köyhyys ja kurjuus. Pilkahduksia isästä juomisen takana on näkynyt. Poikien suhde isään on kuitenkin jäänyt etäiseksi, eikä vuorovaikutuksesta isien kanssa ole paljon kerrottavaa. Isien valta ei kuitenkaan ole ollut huomattavan pahanthahtoista vaan on sisältänyt myös hyväntahtoisia elementtejä: juominen on vain vienyt isän mukanaan. Elämän hallintaan päädytään myrskyisten ja vaikeiden vaiheiden jälkeen (vrt. Hyvärinen 1994).

Neljännessä tarinatyypissä, vihatarinassa, päällimmäisin tunne ja välejä isään luonnehtiva emotio on viha. Isä on ollut väkivaltainen joko äitiä, poikaa, sisaruksia tai näitä kaikkia kohtaan. Isän fyysinen väkivalta on olennaisesti rikkonut oletuksen isä–poika-suhteeseen sisältyvästä luottamuksesta ja välittämisestä. Isän juominen ei kuitenkaan ole ollut yhtä ongelmallista kuin vaikkapa surumielisyystarinoissa, eikä tarinoissa juuri näyttäydy taloudellisia ongelmia.

Nykyhetkessä neljä tarinatyypistä yhdistyvät ja niiden samankaltaisuudet korostuvat. Tarinat etääntyvät isästä ja siirtyvät poikien omaan elämään ja itsereflektioon. Giddens (1992, 109) ajattelee, että yksilöt, jotka pyrkivät muuttamaan suhdetta vanhempiinsa refleктоimalla, katsomalla taakseen lapsuuteen, etsivät samalla oikeuksia itselleen. He ymmärtävät, että kokemuksistaan huolimatta lapsilla on tai tulisi olla oikeus paitsi tulla ruokituiksi, vaatetuiksi ja suojelluiksi, myös emotionaalisesti huolehdituiksi, kuunnelluiksi ja arvostetuiksi. Suhteessa isään poikien tarinat ovat myös saavuttaneet narratiivisen päätepisteen, josta käsin pojat kertovat isistään ja elämästään. Elämäntarinoiden tyyppejä voi ajatella olevan vain rajallinen määrä (Roos 1994, 14): nämä neljä tarinatyypistä edustavat isä–poika-suhteen tyyppejä, kun keskeisenä tekijänä tarinoissa on isän alkoholiongelma. Muodostamani tarinatyypit saattavat joskus pelkistää väistämättä pitkät ja prosessinomaiset yksittäiset tarinat hieman välähdyksenomaisiksi, lyhyiksi pelkistyksiksi (ks. Notko 2011, 180) mutta ottavat kuitenkin huomioon tarinoiden ajallisuuden ja niiden kehittyvän juonen. Lisäksi tarinoissa nousee näkyviin perhetutkimuksessa viime vuosina paljon käytetty ajatus relationaalisuudesta etenkin siinä, ettei perhesuhdetta niissä välttämättä oteta annettuna ja muuttumattomana perheen genealogian vuoksi. Sen sijaan niissä korostuu perhesuhteessa toimiminen ja siten suhteen aktiivinen ja muokkautuva luonne arkipäivässä. (Smart 2011, 17.) Jähiä (2004, 159) mukaillen voi myös

arvioida isien ongelmajuomisen olevan pojille jo itsessään suhde eikä niinkään esimerkiksi tila tai diagnoosi.

Vilkko (1997, 190, 193) sivuaa tätä relationaalisuuden ajatusta ja ajattelee, ettei elämäntarinoissa yleensä niinkään kuvata tarkasti ja monipuolisesti omaa vanhempaa vaan että niissä ilmaistaan jotain yhteydestä tai suhteesta, joka kertojalla on vanhempaansa. Tarinoissa valottuu ennen kaikkea se, kuinka kertoja ja vanhempi suhtautuivat toisiinsa eri vaiheissa elämänkulkuaan ja millainen heidän välisensä yhteys on ollut laadultaan. Itse vanhempi voi jäädä sirpalemaiseksi, lukijalle hämäräksi hahmoksi. Kuitenkin hänen tutkimiansa naisten elämäkertojen vanhempimuistoissa etenkin isämuistot olivat voimakkaita, eläviä ja yksityiskohtaisia välähdyksiä. Tämä huomio osuu isä-poika-tarinoidenkin ytimeen. Haastateltavien isistä itsestään rakentunut mielikuva voi jäädä hieman vaillinaiseksi, sen sijaan poikien ja isien suhde, sen vaihtelut ja isän ja pojan yhteys näyttäytyvät poikien kertomana tarinoissa kattavasti eivätkä jää tutkijan tai lukijan mielikuvien tasolle. Relationaalisuuden keskeisyys korostuu täten poikien tarinoiden kuvauksissa isistään. Vilkko (1997, 193) päätyy myös kirjoitettuja omaelämäkertoja analysoidessaan päättelemään, että isästä kuvataan niissä kaikissa samaa puolta: kaipuun, haaveiden ja toiveiden isää, vaikka kertomuksissa on totta kai myös eriaineksisuutta. Olen miettinyt, voinko tehdä samankaltaista yleistystä oman haastattelua-aineistoni pohjalta. Johtopäätökseni on, että ainakin osittain voin. Kaipuu, haaveet ja toiveet ovat yksi olennainen aspekti isä-poika-suhteessa, mutta ne ovat pitkälti jäljitettävissä juuri tarinoiden muutokseen, isien muutokseen juomisen pahenemisen myötä. Ilman tuota muutosta isät olisivat vahvemmin ”reaalisia” isiä eivätkä niinkään toiveiden, lapsuuden muistikuvien tai ”entä jos”-kysymysten isiä.

Vallan näkökulmasta isä-poika-suhteet sisältävät sekä hyväntahtoista, näkymätöntäkin valtaa että pahantahtoista valtaa sekä yhdistelmiä näistä kahdesta. Tämä valtasuhde on kokenut kaikissa tapauksissa muutoksia. Normatiivisesti poikien valta on lisääntynyt tarinoissa kasvamisen ja iän lisääntymisen myötä, ja tässä näkyvät vallan tasapainon siirtymät erilaisten elämänvaiheiden ja niihin kytkeytyvien emootioiden (kuten viha tai ärtymys) seurauksena (Layder 2009, 76). Tarinoissa esiintyy myös varsin konkreettisia mutta samalla symbolisia vallan siirtymiä mieheksi kasvamisessa, kun pojat ovat ”heittäneet isän seinälle”. Kohti aikuisuutta mentäessä isästä eriytyminen on ollut myös keino saavuttaa valtaa ja samalla keino symbolisesti erottautua isästä omana yksilönään. Jos ajatellaan edelleen vallan ja emootioiden kytköksiä, voidaan havaita, että tarinatyypeissä korostuvat negatiivisiksi käsitetyt emootiot – viha, ärtymys, surumielisyys. Lisäksi tarinoista on kuitenkin luettavissa muun muassa kiintymystä juovaan isään ja tunteiden ristiaallokkoa, kun juominen sotkee isän ja pojan välejä (Holmila 2003, 93).

Layder (2009, 75–76) kytkee toisiinsa negatiiviset emootiot ja dominoivan, ehkä pahantahtoisenkin vallan sekä toisaalta positiiviset emootiot (rakkaus, hoiva, luottamus, lojaalius) ja hyväntahtoisen vallan. Poikien tarinoista voi tehdä

vastaavia johtopäätöksiä silloin, kun kyseessä ovat valtaulottuvuuksien negatiivisiin ja positiivisiin päätyihin sijoittuvat vallan muodot. Isien puhtaasti hyväntahtoinen valta on yhteydessä poikien lojaaliuteen, puhtaasti pahantahtoinen terrorivalta poikien vihaan. Ristiriitaisempien valta- ja tunneulottuvuuksien kohdalla tällainen selitysvoima kuitenkin heikkenee. Layder (2009, 76) myös liittää ihmissuhteiden emotionaalisen etäisyyden dominoivaan valtaan tai kontrolliin. Tämä on kiintoisa kytkentä aineistoni kannalta. Tarinoissa isien ja poikien etääntymisestä isillä vaikuttaa olevan usein melko passiivinen rooli, jos isät juovat ja näin ”ajautuvat” etäisiksi. Layderin käsityksissä emotionaalinen etäisyys ei ole seurausta passiivisuudesta vaan dominoinnista, aktiivisesta vallankäytöstä. Voiko isien emotionaalinen etäisyys ollakin seurausta isien aktiivisesta vallankäytöstä tähän suuntaan? Vai onko alkoholiongelman sävyttämässä perhesuhteissa kyse sen verran erilaisesta suhteiden dynamiikasta, ettei Layderin huomio ole niihin sovellettavissa? Aineiston valossa ajattelisin näin alkoholin erityisyydestä suhteen dynamiikassa, koska merkkejä isien aktiivisista etäisyyspyrkimyksistä ei ole nähtävissä.

9.1.2 Isyys, mieheys ja eronteot

Luvussa kuusi puolestaan avasin ensin poikien isyyskäsityksiä. Tahdoin myös hahmottaa poikien näkemyksiä omasta isyydestään niiden haastateltavien osalta, jotka olivat jo itse isiä tai halusivat pohtia mahdollista tulevaa isyyttään. Käsitykset isän isyydestä asettuivat poikien tarinoissa jatkumolle hyvä isä–huono isä. Jonkinasteinen isän poissaolevuus, totaaliseen ajoittaiseen, yhdistää kaikkia isyystarinoita. Hyvän tai huononkaan isyyden määrittely ei kuitenkaan ollut aina yksiselitteistä, kun kyseessä oli oma isä, vaan monia selontekoja luonnehtivat ristiriidat. Kuitenkin myös yksiselitteisesti toksista, myrkyllistä isyyttä oli löydettävissä mutta samoin riittävää, kelvollista isyyttä. Ristiriitoja aiheuttivat esimerkiksi episodinen läheisyys isän juomiskausien rytmittämänä ja isyyden erottelu ”eri” isyyksiin eli isään selvänä ja humalaisena isänä. Haastateltavilla, jotka olivat itse isiä, mutta myös joillain lapsettomilla miehillä, oli selkeitä näkemyksiä isyydestä, jota he tahtoivat toteuttaa elämässään ja suhteessa omiin lapsiinsa. Nämä oman isyyden kuvaukset edustivat ”uutta isyyttä”, jolle keskeistä on se, että isät ovat osallistuvia, kiintymystä osoittavia – eivätkä juo ongelmallisesti. Haastateltavien oma isyys heijastui pitkälti vastakohtaisena heidän isiensä toteuttamalle isyydelle. Tämä isyys on haastateltavien näkemyksissä hegemonista isyyttä tässä päivässä. Vastaava löydös on nähtävissä esimerkiksi Brannenin ym. (2004, 122, 126–128, 146, 202) haastattelututkimuksessa kolmen sukupolven isistä, ja sekä Eerolan ja Huttusen (2011) että Kekäleen (2007) tutkimissa narratiiveissa miesten isyydestä nykypäivässä. Vaikka yksilöllisiä eroja ja myös sukupolvien välistä jatkuvuutta oli nähtävissä, oli nuorimman sukupolven eli 1970–80-luvuilla syntyneiden isien sekä isyysasenteissa että isyyden käytännöissä selvä muutos suhteessa heidän isiinsä ja isoihiinsa. Tämä koski muun muassa suhdetta lapsiin, osallistumista, sitoutuneisuutta ja läheisyyttä.

Toki siinä missä ”uusi isyys” voi parhaassa tapauksessa tarkoittaa perinteisen miehen ja isän roolin murtamista, se voi toisaalta käytännössä olla vain lähinnä symbolista kiinnittymistä isänä olemisen ideaan eikä suinkaan täyttää tasa-arvoista sitoutumista isyyden käytäntöihin. (Huttunen 1999, 179; 2001, 83; Kolehmainen & Aalto 2004, 15.) Mietin siksi tietenkin myös sitä, missä määrin haastateltavani eroavat osallistuvassa isyydessään ylipäänsä tämän päivän nuorista isistä. Koska haastateltavani edustavat muun muassa laidasta laitaan erilaisia koulutus- ja ammattiryhmiä, ero ei ainakaan synny näistä taustatekijöistä. Haastateltavien uuden ja hoivaavan isyyden korostamisen vahvuus saa pohtimaan, ajattelevatko ja toimivatko nuoret isät yleisesti näin. Tämä on mahdollista. Varovasti voi arvioida sitäkin, voisiko tämä olla jopa ongelmajuovien isien kanssa kasvaneiden poikien erityispiirre: nämä miehet ovat keskimääräistä ehdottomampia ja edistyskellisempiä uudessa isyydessään. Ei siis voida automaattisesti olettaa kulttuurimme olevan niin uuden, tasa-arvoisen isyyden läpäisemä, että se olisi jokaisen isän käytännön isyyttä.

Doherty ym. (1998, 278) toteavat jokaisen sukupolven muokkaavan isyyden kulttuurista ideaalia ajan ja olosuhteiden mukaan. Siksi sukupolvien välillä on aina odotettavissa kuilu. Yhdeksi syyksi isyyden käytäntöjen arjessa muuttumiseen on sukupolvien väliseen kuiluun liittyen nähty se, että ”uusilta isiltä” on puuttunut roolimalli, jonka varaan rakentaa omaa isyyttään, sillä sosiaalisten muutosten myötä poikien voi olla vaikea identifioitua isiinsä. Niinpä he ovat luoneet oma isyyttään uudelle pohjalle. (Daly 1995, 22; Kahn 2009, 198). Tämä vastaa poikien hahmotuksia omasta isyydestään ja isiensä toteuttamasta isyydestä ja etenkin heidän näkemystään katkoksesta suhteessa isiensä isyyteen.

Hahmottaakseni poikien käsityksiä isien mieheydestä tein luvussa seitsemän jaottelun *isä maskuliinisena hahmona – isä heikkona miehenä*, joka on toki varsin dikotominen. Jaottelut sisälsivät kuitenkin varsin monenlaista mieheyttä: reilua, rehtiä ja miehekästä, perinteistä ja työteliästä, sairasta ja raukkamaista sekä herkkää taiteilijamieheyttä. Näissä mieheyskäsitelyissä on keskenään samantapaisiakin piirteitä, kuten perinteisessä ja työteliäessä mieheydessä, mutta niiden painotukset ovat keskenään erilaisia.

On todettu, että naisilla naiseus ja äitiys kulkevat käsi kädessä ja näitä kahta on vaikea erottaa toisistaan. Tutkimukseni yhtenä johtopäätöksenä, kertomusten perusteella eivät puolestaan isyys ja mieheys isiä arvioitaessa ole näin vahvassa yhteydessä toisiinsa vaan ne voivat olla aika ajoin jotakin toisistaan osin erillistä. Tämä on nähtävissä ennen kaikkea siten, että huonohkokin isä eli isyyttä huonosti toteuttanut mies voi olla juomisestaan huolimatta poikien näkemyksissä positiivisia luonnehdintoja herättävä mies, kuten rehti, reilu ja hyvä mies. Nämä luonnehdinnat pätevät etenkin perheen ulkopuoliseen maailmaan päin, eli isä saattaa olla hyvä mies suhteessa muihin ihmisiin kuin omaan perheeseen, vaikka kotona isyyden toteuttaminen olisi olematonta. Toisaalta isä voi myös tipahtaa

maskuliinisuuden ja etenkin hegemonisen maskuliinisuuden ”ulkopuolelle” juomisen vuoksi. Itäpuiston (2001, 102–103) mukaan alkoholiongelmaiset miehet itse eivät katso juomisen rapauttavan maskuliinisuutta, mutta heidän läheisilään voi olla tästä erilainen näkemys. Esimerkiksi tässä pojat itse määrittelevät maskuliinisuutta ja sen edellytyksiä ja samalla saattavat määritellä isänsä siitä ulossulkevasti. Alkoholiongelmaa ja maskuliinisuutta ei tällöin voi sovittaa ristiriidattomasti. Kuitenkin ne ovat helpommin sovitettavissa yhteen kuin isyys ja alkoholi, niin kauan kun isä on edes jollain tavalla ”vahva”. Juominen on siis joka tapauksessa ennemmin hyväksyttävää miehisen aluetta kuin isyyden aluetta.

Tämän empiriaosuuden kautta avautuu vastauksia tutkimuskysymykseen siitä, millaista isyyttä ja mieheyttä pojat näkevät isiensä edustavan: käsitykset eivät ole yksioikoisia tai yhteneväisiä eivätkä suoraviivaisesti selitettävissä vaikkapa isän juomisen määrällä. Ne eivät selity myöskään vain sillä, kuinka hyvä tai huono isän ja pojan suhde on nykypäivässä vaan suhteen dynamiikka kietoutuu monin tavoin näihin käsityksiin. Toisaalta esimerkiksi poikien lojaalius isiä kohtaan voi olla vahva, vaikka isän juomisen vakavuus olisi johtanut isän kuolemaan nuorena. Esimerkiksi jaettu yhteinen historia voi saada näkemään isät positiivisessa valossa ja korostamaan niitä kertoja, kun isä on osallistunut perheen arkeen, tai kun haastateltava on harrastanut isän kanssa. Sen sijaan toisessa ääripäässä esimerkiksi väkivalta on jotakin hyvin peruuttamatonta ja pojissa vihaa herättävää, ja se vaikuttaa vahvasti käsityksiin isän isyydestä ja mieheydestä: väkivalta on raukkamaista ja puolustelematonta isältä, jota tuskin voi edes kutsua isäksi tai mieheksi. Itse asiassa vain tässä on löydettävissä selvä yhteenkytkentä isyys- ja mieheyskäsitysten välillä eli poikien näkemyksissä isän huonon ja surkean isyyden sekä surkean mieheyden välillä.

Esitin myös, että poikien käsityksissä hegemonisen isyyden muutos on ollut nopeampi, kokonaisvaltaisempi ja selvempi kuin hegemonisen mieheyden muutos. Siinä missä uusi isyys on pojille itsestäänselvyys ja syrjäyttänyt ”perinteisen” isyyden omana toimintamallina, perinteinen mieheys pitää pintansa sitkeämmin ja voi olla vielä arvostettua maskuliinisuutta. Hegemonisen isyyden ja mieheyden muutokset eivät siis kulje samantahtisesti. Rantalaiho (2003, 227) on todennut perhevastuista ja isyysvapaista, ettei isyyspolitiikka ole vielä purrut hegemoniseen maskuliinisuuteen. Myös Jokinen (1999, 29) on yli vuosikymmen sitten arvioinut, ettei maskuliinisuuden määrittelyissä ole tapahtunut syvällisiä tai dramaattisia muutoksia, vaikka ne toki ovatkin jossain määrin muuttuneet moninaisemmiksi tai joustaviksi. Ehkä voi yleisesti sanoa, etteivät muutokset yhteiskunnassa ja isien rooleissa ole vaikuttaneet syvästi hegemoniseen maskuliinisuuteen. Voisi ajatella, että tämä johtuu siitä, että hegemoninen maskuliinisuus on toisella tavalla *rakenne* ja laajempi (käsitteellinen) kokonaisuus ja osin siksi hitaammin ja jähmeämmin muuttuva kuin hegemoninen isyys. Joka tapauksessa tämä eritahtisuus on itsessään mielenkiintoinen ilmiö, kun huomioidaan jo

1980-luvun olleen uusi mies -keskustelun vilkkainta aikaa (Beynon 2002). Vaikka tässä isyyttä ja mieheyttä arvioi spesifisti rajattu haastateltavieni ryhmä, ongelmajuovien isien pojat, uskon tässä kehityskulussa olevan kaikuja laajemminkin tämän päivän kulttuurisista isyys- ja mieheyskuvista.

9.1.3 Vallan monisyisyys tarinoissa

Kautta empiirisen osion ovat valtaa käsittelevään kolmanteen tutkimustemaani liittyen nähtävissä vallan häivähdykset sekä interpersonaalisella tasolla, perheinstituution kontekstissa että laajemmilla rakenteellisilla tasoilla. Valta näyttäytyy siten erilaisissa muodoissa sosiaalisen todellisuuden tasosta riippuen, kun esimerkiksi hegemoninen maskuliinisuus eli liitokset sukupuolijärjestelmään, sukupolvi sekä luokka kytkeytyvät isän ja pojan väliseen valtaan. Kuten todettu, ne myös vaikuttavat kulttuuriin merkityksiin ja odotuksiin esimerkiksi ongelmajuomisesta tai isyydestä. Toisaalta ne konkretisoituvat ja muokkaavat käytöstä juuri isän ja pojan arkisessa vuorovaikutuksessa ja eri tavoin ajasta riippuen. Perhe ja koti ovat paikkana tälle vuorovaikutukselle, johon liitetään helposti odotuksia auktoriteetista sukupolvien välillä. Pojat eivät kuitenkaan ole vailla valtaa olevia sätkynukkeja tässä kuviossa, vaan he ovat pystyneet voittamaan rakenteellisen ja interpersonaalisen vallan sekä eriarvoisuuden luomia rajoituksia. Tavat puhua vallasta elämäntarinoissa noudattavat osin normatiivisia ikäkokemuksia ja vanhempi-lapsi-suhteen normatiivista kehitystä, mutta ne myös rikkovat näitä järjestyksiä päihdeongelman vuoksi. Haastateltavat ovat myös pystyneet kyseenalaistamaan heille tarjottuja vaikutteita ja arvoja, esimerkiksi juovan isän tarjoamaa mallia isyyden toteuttamisesta sekä isän ja pojan välisestä suhteesta. (Layder 2009, 170–172.)

Totta kai myös ihmiset, jotka eivät ole eläneet alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa, saattavat miettiä, mitä tekisivät toisin vanhemmuudessa tai parisuhteessa. Alkoholiongelma kuitenkin tuo erityisiä syitä tähän pohdintaan, jos siitä on aiheutunut erityisiä vaikeuksia elämään. (Itäpuisto 2001, 88.) Jähi (2004, 93) on pohtinut tätä hankaluutta hahmottaa, mikä tarinassa on tietyn ongelman vaikutusta ja mikä muiden tekijöiden. Hän siteeraa väitöskirjassaan haastattelumuistiinpanojaan: ”Taas yksi haastattelu, jossa äidin sairastuminen [on] vain osa kuviota – vaikea nähdä, mikä on juuri äidin sairastumisen merkitys.”

Kuten johdannon valtanäkemyksistä on ollut pääteltävissä, ihmissuhteet ovat ”myrskyn silmässä” siinä merkityksessä, että ne ovat useiden vallan tasojen ja niiden vaikutusten keskuksessa. Kohtaamisissa läheisten ihmisten kanssa on läsnä alati vaihteleva ja muuttuva vallan tasapaino. Jopa täysin optimaaliset ihmissuhteet sisältävät tyypillisesti ainakin pehmeää, hienovaraista manipulaatiota, puhumatkaakaan ambivalenteista ihmissuhteista tai räikeää vallan väärinkäyttöä sisältävistä ihmissuhteista. (Layder 2009, 173.) Itäpuisto (2001, 120) puhuu ihmissuhteessa juojan *voittamisesta* maskuliinisuuksien käsitteen kautta. Tätä mukaillen voisi

ajatella, että juovan isän voittaminen hegemoniassa, ja siten vallan saavuttaminen suhteessa isään omassa elämässä, on voinut tapahtua monella tavoin poikien elämässä. Selvimmin tämä on tapahtunut isän fyysisenä tai sanallisena vastustamisena, jolloin valtasapaino on voinut pysyvästi muuttua tässä ihmissuhteessa. Myös isästä erkaantuminen on voinut irtaannuttaa pojan isän hegemoniasta. Näkisin, että kolmas tapa isän ja isän hegemonian voittamiseen on symbolisella tasolla jälkikäteinen itsereflektio, jonka myötä isän voittaminen on tapahtunut poikien ajatusten tasolla. Pojat ovat mielessään voittaneet juovat isänsä eivätkä tässä mielessä enää ole alistettuja suhteessa isään. Heillä on valta, mahdollisuus määritellä isänsä ja heidän isyytensä ja maskuliinisuutensa suhteessa itseensä ja valta niiden kyseenalaistamiseen. Tällaiset tarinat ovat inspiroivia kertomuksia, koska ne kertovat muutoksen mahdollisuudesta sukupolvien välillä (Ruckenstein 2004, 130), tai kuten moni haastateltavistani ilmaisi, ”pojasta polvi paranee”.

Kuten olen työn alussa jo todennut, vaikka valta käsitetään usein lähinnä organisoituna, institutionaalisenä valtana, niin se on usein, etenkin läheisissä ihmissuhteissa, myös hajanaista ja diskursiivista. Perhesuhteiden valta voi olla häivytettyä, implisiittistä eikä helposti osoitettavissa. (Connell 2002; Notko 2011, 74.) Perhe ja koti ovat paikkoja, joissa sukupuoli, sukupolvet ja valta liittyvät yhteen monisäikeisesti ja ristiriitaisestikin (Morgan 1996, 79). Valta on toisin sanoen usein paikallistettava arkielämän tasolle (Lupton & Barclay 1997, 11). Siksi vallan näkyväksi tekeminen on aineistossani ollut haastavaa. On ollut ilmeisintä tarttua näkyviin vallan muotoihin, kuten isien poikiinsa kohdistamaan fyysiseen väkivaltaan. Hienojakoisempi isien ja poikien suhteeseen sisältyvä valta on voinut paitsi paeta tutkijan katsetta myös paeta kerrottua siten, ettei se usein sanallistumattomana ole yltänyt kerrottuihin tarinoihin asti. Jännitteisten isä-poika-suhteiden monisyisyys myös saa huomaamaan, että ongelmallisten ja vahingoittavienkin suhteiden ”tuomitseminen” ja niiden päättäminen ensisijaisena toimintaratkaisuna ei ole ollenkaan niin yksiselitteistä (ks. Notko 2011, 82). Velvollisuuden tunteet, isän ja pojan yhteinen historia ja vilahdukset hyvästä isästä ovat vain osa tätä kudelmaa. Lapsuuden perhemuistoilla voi myös olla erityinen paikka poikien muistissa, sillä niihin on latautuneina tunteita ajasta, kun kaikki vielä oli ennallaan ja kunnossa perheessä. Ne ovat aikaa ennen muutosta, ja siksi niihin liittyy tarinoissa jonkinasteista haikeutta. (Vrt. Smart 2011, 18; Misztal 2003.)

Ihmissuhteiden valtaan kytkeytyen Notko (2011, 212) on lisäksi pohtinut, että vastustaminen voidaan helposti kokea sankarilliseksi, kun taas myötäileminen ja sopeutuminen voivat näyttäytyä negatiivisin mielikuvin, jos ihmissuhde on ongelmallinen tai vahingollinen. Kuitenkin hyvin erilaiset ratkaisut toimia tai olla toimimatta voivat olla itseä suojaavia tekoja, ja käsitykset ihmissuhteen toisesta osapuolesta tai suhteen laadusta voivat samankaltaisissakin olosuhteissa olla erilaisia.

Tämä havainto auttaa myös ymmärtämään paljon aineistoa tulkitessani mietityttäneiden lojaaliustarinoiden asemaa. Haastatteluissa ylipäänsä on tun-

nistettavissa aineksia, jotka viittaavat isien kelvolliseen tai hyväänkin isyyteen. Lojaaliustarinoina minua kuitenkin on vaivannut niiden ristiriita isyyden kuvausten ja poikien isyyssäytysten välillä, mitä olen jo pyrkinyt tulkitsemaan. Olen tulkinnut, että kyse voi olla alhaisista odotuksista isyyden suhteen tai esimerkiksi, että isän isyydessä on ollut menneisyydessä positiivista niin paljon, että se kantaa aikuisuuteen asti. Aineiston perusteella en osaa ajatella, että kyseessä olisi esimerkiksi Kortteisen (1992, 42–44) tai Roosin (1987) sanoin onnellisuusmuuri siinä merkityksessä, että muuri olisi olemassa tutkijan ja tutkittavan välillä, ja haastateltava esittäisi asiat tiettyssä valossa tutkijalle, vaikka tietäisi itse niiden olevan toisin. Sen sijaan, jos onnellisuusmuuri on olemassa ja jos se on paikannettavissa johonkin, se on haastateltavan suhteessa omaan itseensä, siis haastateltavan omissa näkemyksissä. Toisin sanoen haastateltavat rakentavat, tai ovat jo rakentaneet, itselleen menneisyytensä ja isäsuhteensa tietynlaiseksi omassa mielessään ja toistavat tämän tulkintansa haastattelijalle. Tätä ”onnellisuusmuurin paikkaa” tukee sekin, että tutkimuksen aihe on itsessään sellainen, että siitä haastateltavaksi on lähtökohtaisesti valmis karistamaan pois onnellisuusmuurin puhuakseen alkoholiongelmista tai niiden vaikutuksista perheeseen. Niinpä lojaalius voi sen sijaan olla mielekäs ristiriidan ratkaisu suhteessa juovaan isään ja interpersonaalisen vallan monimutkaisuuteen.

9.1.4 Kehykset tarinan jäsentäjinä

Lopuksi esittelin luvussa kahdeksan tulkintakehyksiä, joiden valossa haastateltavat arvioivat ja kertovat tarinoitaan isistä ja näiden alkoholiongelmista. Olen halunnut esitellä tarinoiden tulkintakehyksiä siitä syystä, että kehysten avulla on mahdollista päästä ”tarinoiden taakse”. Argumentoin, että kehykset ovat vielä yksi apuväline tai jatkoanalyysin keino poikien tarinoiden perustellisemmaksi ymmärtämiseksi, ja ne siirtävät tarinat vahvemmin yksilötasolta rakenteiden tasolle.

Yleisesti ottaen Goffmanin (1986) käsitystä kehyksistä seuraillen voi sanoa, että kehyksiä voi olla puheessa loputon määrä. Käyttämäni kehykset ovat kuitenkin siinä mielessä spesifejä, että ne ovat nimenomaan isän ongelmajuomisen ja sen seurausten tulkintaa kuvaavia kehyksiä. Tällaisia kehystämisen tapoja lienee kulttuurissamme vain rajoitetusti. Kehykset eivät ole kaikilta osin myöskään yhteismitallisia, mutta yhtäkaikki tärkeitä tulkinta- ja hahmottamistapoja niitä käyttäneille haastateltaville.

Nämä kehykset ovat sairauskehys, sukupolvikehys, sosiaaliluokan kehys sekä puuttuva kehys. Etenkin sukupolvikehys, sosiaaliluokan kehys ja sairauskehys avaavat tarinoiden laajempia ulottuvuuksia. Sukupolvi ja sosiaaliluokka ovat perinteisestikin olleet sosiologian peruskäsitteitä, mutta ne nousevat erityisen mielenkiintoisesti esiin ongelmajuomisen, isyyden ja mieheyden kontekstissa, sillä ne määrittävät tarinoissa jopa perustavanlaatuisesti poikien kokemuksia.

Siinä missä nämä kehykset liikkuvat rakenteellisella tasolla, sairauskehys taas on ehkäpä leimallisemmin ideologinen kehys. Tällä tarkoitan sitä, että päihdetutkimuksessa puhutaan sairausideologiasta – esimerkiksi AA-liikkeen taustalla on oma ideologiansa – ja näin myös ongelmajuomisen näkeminen sairautena tuo mukanaan ideologisia merkityksiä. (Ks. esim. Denzin 1993; Tournier 1979; Lupton 1994; Alasuutari 1990.)

Sukupolvikeyhyksessä pojat muovaavat käsityksiään isiensä ongelmista tulokinnalla siitä, että isät ovat vanhempaa sukupolvea, jonka omat isät puolestaan ovat saattaneet olla sodassa. Tämän sukupolven isyys ja mieheys ovat olleet sen ajan normatiivista isyyttä ja mieheyttä. Isän ongelmat isänä ja muuten elämässä sekä siitä seuraten perheen ongelmat, mukaan lukien alkoholiongelmat, selittyvät ainakin osin isän sukupolven avulla. Sukupolvi määrittää kokemuksia siinä merkityksessä, että pojat identifioivat itsensä nuoremman sukupolven edustajiksi ja toisaalta isänsä vanhemman sukupolven isiksi ja miehiksi, ja heijastelevat kokemuksiaan tätä kautta. Isyys ja mieheys asettuvat nykypäivän ja entisajan hegemonisen isyyden ja hegemonisen maskuliinisuuden kehikkoihin, ja nämä toisistaan erilliset sukupolvien isyydet ja mieheydet ottavat mittaa toisistaan. Uusi sukupolvi kyseenalaistaa siten vanhemman sukupolven. Kyseenalaistukset sisältävät relaatiot perheeseen, tunteista puhumisen tai puhumatta jättämisen, työnteon arvot sekä etenkin suhteen alkoholiin kaiken tämän summana. Uusi sukupolvi on omissa näkemyksissään aiempaa tiedostavampi ja refleктоivampi. Vaikka pojilla on identiteetti uuden sukupolven edustajina, silti toki identiteetti isän poikana, perhesuhteen kautta, voi pysyä mutta voi kaivata uudelleenmäärittelyä (Holmila 2003, 90).

Sairauskehyyksessä ymmärrys isän tarinasta ja ongelmista rakentuu ajatukselle isän ongelmajuomisesta sairautena ja sen kaikenkattavuutena. Tällöin isän isyys ja mieheyskin nähdään osin sairauskehyyksen läpi. Sairauskehys illustroi sitä, kuinka alkoholiongelman tietynlainen yhteiskunnallinen käsittäminen voi vaikuttaa koko tapaan, jolla oma tai isän elämäntulkku voidaan käsittää. Isyys, mieheys ja ongelmajuominen asettuvat erilaiseen kontekstiin, kun niitä tarkastellaan sairautena, kuin jos tällainen jäsennyystapa puuttuisi. En tässä analysoi pidemmin esimerkiksi sairauskäsityksen vaikutusta siihen, kuinka pojat näkevät isän olevan vastuussa teoistaan (miten ja missä määrin), vaan ennemminkin tahdon korostaa sen vaikutusta puhe- ja hahmottamistapoihin. Sairaudesta puhuminen esimerkiksi voi häivyttää, tai jopa hukuttaa, isyyden tai mieheyden muut ominaisuudet alleen niin, että suhde isään näyttäytyy myös väistämättä sairauden kautta.

Sosiaaliluokan kehyksessä puolestaan pojat lähestyvät isän juomista ja sen vaikutuksia siten, että tarinoita kehystää vahvasti ymmärrys sosiaaliluokasta, jossa perhe on elänyt. Se tuo esille luokka-aspektin, joka on varsin keskeinen poikien kokemusten määrittäjä tarinoissa, kun on kyse ongelmajuomisen vaikutuksista.

Alkoholitutkimuksessa yhteiskuntaluokat ovat olleet esillä esimerkiksi 1980-luvun juomatapoja koskevista tutkimuksista (esim. Kortteinen 1982; Alasuutari & Siltari 1983), mutta alkoholin ja perheen yhteenkytkennöissä ne on pitkälti sivuutettu. Yleisemmälläkin tasolla on esitetty näkemyksiä, ettei Suomessa tai ylipäänsä myöhäismoderneissa yhteiskunnissa voi nykypäivänä puhua enää varsinaisessa merkityksessä yhteiskuntaluokista (Tolonen 2008; Crompton 2006, 659). Poikien tarinoissa, kuten jo mainitsin, luokka kietoutuu kuitenkin varsin tiiviisti ja monella tapaa heidän kokemuksiinsa ja tekee niitä ymmärrettäviksi. Luokasta tai asemasta huolimatta isät voivat juoda varsin ongelmallisesti, mutta elämän materiaaliset ehdot ja myös perheen sosiaalinen pääoma säätelevät monella tavoin tarinoissa sitä, millaisia seurauksia juomisella on – paitsi yleisesti myös millaisia seurauksia sillä on perheelle. Köyhyyden ja elämän rajallisten taloudellisten mahdollisuuksien pojat näkevät moninkertaistavan kohtaamiaan ongelmia, ja alhaisessa tai marginaalisessa asemassa olevien isien jäävän juomisen vuoksi helposti yhteiskunnan ulkopuolelle. Hyvä taloudellinen asema puolestaan saattaa turvata perheen elämän materiaalsen puolen ja isän pysymisen työelämän rattaissa hyvin ongelmallisesta juomisesta huolimatta. Haastateltavat hahmottavat, että piilossa pysyvä juominen ja perheen ylläpitämä kulissi kuitenkin mahdollistavat ongelman pahenemisen ja jatkumisen kenenkään puuttumatta. Sosiaaliluokan kehys jakaantui siis siten, että osa pojista oli nähnyt vahvasti köyhyyden ja puutteen sekä usein myös sosiaalisen pääoman puutteen vaikuttaneen siihen, kuinka isän alkoholiongelma oli koettu. Vastaavasti keskiluokkaisten perheiden poikien elämää oli määrittänyt keskiluokkainen kulissi, jossa kaikki oli materiaalisesti hyvin, mutta taustalla oli ongelmainen isä. Argumentoin siten, että ongelmajuovan isän kanssa kasvamiseen voi sisältyä luokkapainotuksia elämäntarinoissa.

Lopuksi puuttuva kehys määrittänyt tietynlaisena tarinan sanattomuutena. Pojilla on kertomus, viesti, jonka he haluavat kertoa, mutta sillä ei ole tapoja sanallistua tai käsitteitä ja näkökulmia, joiden kautta sitä lähestytään. Sanattomuus koskee jotain tai joitakin tarinan osia, jotka ovat ”pre-narratiivisella tasolla”. Muut kehykset asettuvat kontrastiin analysoimani puuttuvan kehyksen kanssa, jossa vastaavaa kulttuurista hahmotustapaa isien juomisongelmien hahmottamiselle ei esiinny. Puuttuva kehys siis eroaa muista kehyksistä, koska kehys tavallaan ”puuttuu”. Sanattomuudesta seuraa, ettei ongelmille ole tulkintaa, kehystä, johon ne voisi asettaa. Vielä kesken oleva tarina ei löydä sanoja tai tapoja käsitteellistää ja kertoa kokemuksista. Vaikka kokemukset ovat muistissa varastoituina ja muokattuina, ne odottavat vielä sopivan ilmaisumuodon löytämistä. Perhesuhteista on olemassa tietoisuudessamme lukuisia kulttuurisia ja normatiivisiakin kertomuksia, joissa esiintyy ideaaleja tai stereotypioita, esimerkiksi työteliäistä isistä tai väkivaltaisista alkoholistimiehistä. Näihin tarinoihin voi samaistua, tai voi käydä niin, kuten tässä tapauksessa, ettei tässä kulttuurisessa varastossa ole yksilölle samaistumispisteitä. (Sevón & Notko 2008; Abbott 2008, 46–49.)

Tämän kehyksen identifioiminen on siksi myös tärkeää, koska se osoittaa, ettei vanhemman päihdeongelman ja sen seurauksien tulkitsemiseen aina löydy sopivia kehystämisen tapoja.

Nämä kehykset eivät siis varsinaisesti vastaa tutkimuskysymyksiini, mutta ne auttavat ymmärtämään tapoja, joilla pojat hahmottavat isien juomisen tarinaa ja sen seurauksia. Kehyksien kanssa on samantapaisesti esimerkiksi Vilma Hännisen ja Anja Koski-Jänneksen (1999) tutkimuksessa hahmotettu tarinatyyppejä, joilla addiktioista vapautuneet ihmiset ovat kertoneet riippuvuudesta vapautumisen prosessista. Nämä viisi narratiivia ovat AA-tarina, kasvutarina, läheisriippuvuustarina, rakkaustarina ja hallinnan tarina. Esimerkiksi AA-tarinoissa addiktion syyksi nimettiin sairaus, kuten tulkitsemassani sairauskehyksessä isän juomista, isyyttä ja mieheyttäkin saatettiin käsitellä sairautena. Samantapaisesti myös Ruisniemi (2006a, 222) on jakanut tutkimiansa päihderiippuvaisten tarinat selviytymistarinoihin, tasapainoilutarinoihin ja kasvutarinoihin. Hännistä ja Koski-Jänneestä (1999, 1846–1847) mukaillen huomioin, että tarinat ja myös tarinoiden kehystäminen voivat todistaa kertojien kyvystä käyttää kulttuurisia ”työkaluja” oman elämänsä tulkitsemiseen. Useat heidän tutkittavansa kertoivat myös kuunnelleensa muiden tarinoita, lukeneensa psykologista kirjallisuutta, käyneensä kursseilla ja luennoilla sekä saaneensa tukea terapeuteilta. Kaikki tämä oli auttanut muotoilemaan tulkintoja omasta elämästä. On siis nähtävissä, että etenkin tietynlaisten elämän muutosprosessien sanallistamisessa voi tarinoiden muodostaminen juonenkäänteineen toimia oivallisesti, mutta toisaalta sanoja ei aina ole.

Lukija voi myös huomata, että kaikki edellä esittelemäni tutkimuksen tulokset linkittyvät monin tavoin toisiinsa ja ovat osin päällekkäisiä. Esimerkiksi poikien suhteessa isiin on totta kai nähtävissä kaikuja poikien isyyksäsityksistä, sillä toki isän ja pojan suhde vaikuttaa isyyksäsityksiin, vaikkei se sitä pelkästään tai yksin määritäkään. Vastaavasti tulkintakehykset, etenkin sairauskehys ja sukupolvikehys voivat heijastua isyys- ja mieheyskäsityksiin. Tällä tarkoitan sitä, että esimerkiksi sairauskehys saa pitämään isän juomisongelmaa sairautena, ja siten tämä käsitys heijastuu myös isän isyyden ja mieheyden hahmottamiseen. Sukupolvikehys taas saa pitämään isää sukupolvitematiikan mukaisesti ”edellisen” sukupolven isinä tai miehinä, mikä vaikuttaa isyys- ja mieheysarvioihin. Kehykset ja isyys- ja mieheyskäsitykset eivät kuitenkaan käy yksi yhteen, vaikka monessa tapauksessa ovatkin samansuuntaisia. Myöskin tarinatyyppit ja tulkintakehykset ovat toisistaan erillisiä, vaikka niissä on toki myös joitain sama-aineksisuuksia, kuten luokkapainotuksia.

Luvussa 4.5. totesin tutkimuksen aineiston kuvailun yhteydessä, etteivät tarinat poikkea toisistaan haastateltavieni iän perusteella. Vanhimpien ja nuorimpien haastateltavien tarinat suhteesta isään eivät ole siis olennaisesti erilaisia. Ero on nähtävissä lähinnä siinä, että vanhempien haastateltavien tarinoihin mahtuu

enemmän elämänkäännteitä, mutta esimerkiksi suhtautumisessa isiin erontekoja ei pysty tekemään iän perusteella. Johtopäätökseni on, että tämä osaltaan kertoo siitä, että näissä alkoholiongelmallisissa isissä, heidän isyyden toteuttamisessaan ja isä-poika-suhteessa sekä siten myös poikien kokemuksissa on jotakin niin samanlaista, etteivät nämä poikien keskinäiset ikäerot sinällään vaikuta niihin. Tämä samanlaisuus voi juontua siitä, että isät ovat sellaista sukupolvea, joka ei vielä edusta uutta isyyttä. Isät ovat ennemmin ”isyyden välitilassa” (ks. Vuori 2001, 159), osin vanhan, perinteisen isyyden ja uuden isyyden välillä painottelevia miehiä, jotka ovat olleet ehkäpä jonkin verran osallistuvia, vaimoaan ”auttavia isiä” (Korhonen 1999; ks. myös Brannen ym. 2004). Alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elämisessä on siis aspekteja, jotka tekevät poikien kokemuksista tietyllä tavalla yhteneväisiä. Lisäksi pojat edustavat itse ikäeroistaan huolimatta tietynlaista uutta miessukupolvea, jonka ajatusmaailma ja elämisen ehdot ovat erilaiset kuin heidän isiensä.

9.1.5 Perhesuhteet ja muutos

Näiden havaintojen myötä tutkimuksen tulokset avaavat laajempaa keskustelua isä-poika-suhteen yhteiskunnallisesta muutoksesta. Olen pohtinut isyyden muutosta, mutta yhtä olennaista tässä kontekstissa voi olla lapsena, poikana, olemisen muutos. Poikien isät ovat saattaneet tässäkin suhteessa muistuttaa vielä paljon omia isiään, eli muutoslinja ei kulje näiden sukupolvien välillä. Sen sijaan voi ajatella, että haastatteleman pojat ovat olleet pojan asemassa erilaisia kuin heidän isänsä ovat olleet poikina, suhteessa omiin isiinsä. (Vrt. Brannen ym. 2004.)

Olen tutkimuksen sivuilla puhunut spesifisti yhdestä perhesuhteesta, isän ja pojan suhteesta, enkä niinkään varsinaisesti perheestä, mikä on ollut tarkoituksellinen ratkaisu. Tahdon kuitenkin vielä kytkeä näitä tutkimuksen juuri mainitsemiani havaintoja laajemmin perheinstituution kontekstiin. Otin jo esille isyyden ja poikana olemisen muutoksen, mutta on selvää, että tutkimuksessa on yhtä lailla nähtävissä yhteiskunnassa tapahtunut perheen muutos. Tämän voi nähdä ainakin kolmen aspektin kautta. Ensinnä, siinä voi nähdä heijastuvan perheen sisäisen työnjaon muutoksen. Tämä koskee esimerkiksi muutosta miesten roolissa perheen elättäjinä sekä muutosta kotitöiden ja lasten hoidon jaossa. Poikien perheet sijoittuvat murroslinjalle tässä suhteessa: isien asemassa kotona on jo nähtävissä muutoksen alkuja suhteessa perheen ulkopuoliseen työssäkäyntiin, kotitöiden jakoon ja lastenhoitoon. Niinpä myös isien ongelmallinen alkoholinkäyttö asettuu tälle muutoslinjalle, kuten olen luvussa kaksi elämäntapatutkimuksista ja miesten ristiriitaisesta kipuilsta rakennemuutoksen jälkeisessä Suomessa keskustellessani jo viitannut. Nämä muutokset ovat vielä poikien lapsuudentarinoissa nupullaan, mutta tarinoiden nykyajassa perheen muutos suhteessa työnjakoon poikien omissa aikuisuuden perheissä ja parisuh-teissa on nähtävissä täydellisemmin.

Toiseksi, perheen muutos kytkeytyy uudenlaiseen lapsuuteen ja siten lapsuuden ja poikana olemisen muutokseen (Brannen ym. 2004). Tämä koskee myös perheen sisäisiä auktoriteettisuhteita. Yhteiskunnallisten muutosten myötä myös lapsuuden ja nuoruuden reunaehdot ovat haastateltavieni elämässä olleet erilaiset kuin sukupolvea aikaisemmin. Esimerkiksi neuvolajärjestelmän kehitys, koulutuksen pidentyminen ja koulutuksen merkityksen kasvu, ns. lapsikeskeisyys tai vaikkapa lasten ruumiillisen kurituksen kieltäminen lailla ajoittuivat kaikki viimeistään haastateltavieni lapsuuden vuosikymmenille. Noina vuosikymmeninä myös murrosikä kapinointeineen ja nuorisokulttuurit ovat olleet jo itsestäänselvyksiä, mitä ne eivät välttämättä olleet vielä haastateltavieni isien lapsuudessa. Siten kuin poikana oleminen, se arki ja perheympäristö, jossa poika kasvaa perheessä, on ollut erilaista kuin sukupolvea aiemmin, myös isä–poika-suhde on väistämättä muuttunut, juomisongelmista huolimatta. Näin esimerkiksi Ulrich Beckin (1997, 152) ja Anthony Giddensin (1992, 192) ajatukset perheen demokratisaatiosta ja sen myötä murtuvista auktoriteetin rakenteista nyky-yhteiskunnassa kuulostavat tässä kontekstissa selitysvoimaisilta, etenkin ajatus vanhemmuuden sekä vanhempien ja lasten keskinäisten suhteiden muuttumisesta aiempaa demokraattisemmiksi. Siten perheen demokratisaatio merkitsee myös muutoksia isyydessä monella tavoin. Esimerkiksi kunnioitus perheessä ei merkitse vain kunnioitusta miespuolista perheenpäästä kohtaan. On mielenkiintoista, että tällaisessa tasa-vertaisemman perheen argumentissa on lisäksi implisiittisesti mukana ajatus, ettei heikompia perheenjäseniä saisi kohdella huonosti tai laiminlyödä. (Smart 2007, 150–151.)

Vielä kolmanneksi, tutkimuksen tulokset perheen muutoksineen ovat jäljitettävissä perheeseen liittyvän emotionaalisen latauksen lisääntymiseen ja emootiotyöhön, jota perheissä tehdään (Mason 2011; Giddens 1992; Gabb 2010). Pojat liittyvät tarinoihin isästä ja perheestä paljon tunnepohjaista puhetta, jonka avulla he hahmottavat omaa kokemustaan perheestä ja elämästään. Samoin heidän puheessaan ja tarinoissaan omista lapsistaan on selvä emotionaalinen lataus, ja tarinoista välittyvät lapsille osoitetut tunteet, kiintymys ja välittäminen. Haastateltavat myös kertovat omasta perheen kontekstissa tapahtuneesta emootiotyöstään ja tunteiden prosessoinnista osana itsereflektiota. Isän ja pojan välinen perhesuhde näyttäytyy tarinoissa erilaisten vallitsevien tunneulottuvuuksien kautta, eli isän ja pojan suhteen määrittelyissä erilaiset tunteet ovat keskeisiä. Perheeseen liittyvä emotionaalinen lataus, jännite, tietenkin korostuu alkoholiongelman ja sen perheeseen tuoman ambivalenssin myötä, mutta yhtä kaikki perheeseen liittyä poikien tarinoissa paljon tunteita. Sen sijaan pojat liittyvät omiin isiinsä melko vähän arvioita isien kokemista tunteista perhettään kohtaan. Paremminkin tarinoista on luettavissa isien kyvyttömyyttä käsitellä ja tunnistaa tunteita, mikä on aiheuttanut heille hankaluuksia suhteessa perheeseen ja yleisemmin elämään. Näin muutos sukupolvien välillä on nähtävissä perheen

sisäisessä emotionaalisessa työssä. Nuoremman sukupolven miehet voivat jopa tietoisesti tehdä tunnettyötä oppiakseen näyttämään kiintymystä ja tunteita lapsilleen toisin kuin isänsä (Gabb 2010, 105). Nämä erilaiset muutos- tai murroslinjat voi siis nähdä tarinoissa osin juuri siksi, tai osin siitäkin huolimatta, että isän alkoholiongelmia voi muuttaa tai vinouttaa esimerkiksi perheen sisäisiä roolijakoja tai poikien lapsuudenkokemuksia.

Tutkimus vahvistaa kiehtovaa ajatusta linkitetyistä elämistä ("linked lives") kuvatessaan sukupolvien välisiä ihmissuhteiden ketjuja ja siltoja (Bengtson ym. 2002, 20; ks. myös Smart 2011, 23; Daly 2007, 69–70). Tässä tutkimuksessa pojan ja isän elämät ovat juuri perheessä toisiinsa linkittyneitä elämiä, sekä hyvässä että pahassa. Jokaisen pojan yksilöllinen elämänsä on merkityksellinen paitsi sellaisenaan myös suhteessa muiden elämiin, kuten isän elämään, johon se on linkittynyt. Siksi yksilön elämää ei voi nähdä erillään tai eristyksissä muista, vaan esimerkiksi isän ja pojan elämät kulkevat välillä yhdensuuntaisesti, kun taas välillä ne risteävät, erkanevat tai törmäävät. Menneisyyden elementit kulkevat koko ajan mukana ja auttavat muokkaamaan "uutta" persoonaa, joka vie samalla eteenpäin pientä osaa tästä menneisyydestä. Tämän vuoksi ei kuitenkaan voi puhua aukottomasta jatkuvuudesta näissä linkitetyissä elämissä vaan myös säröistä ja katkeamista.

On oivaltavaa huomata, että elämänsäkokemuksemme ja siis elämäntarinamme ovat samalla identiteettimme tai ainakin tärkeä osa sitä. Tämä koskee myös tarinoita perheestä ja perhesuhteista. Narratiivinen työ on siis samalla identiteettityötä, joka hyödyntää muun muassa mediasta, yhteisöstä, kirjallisuudesta ja perheestä peräisin olevaa kulttuurista tarinarepertuaaria. Se rakentaa yksilöllistä minää ja samalla minän jatkuvuutta. (Baddeley & Singer 2007, 177–178; Alasuutari 2004, 112; Čermák 2004, 212; Clandinin & Connelly 1994, 164.) Elämäntarinoihin voi sekoittua vahvemmin tai heikommin vanhemman ääni, tässä tapauksessa isän ääni, vanhemman äänestä saatetaan irtautua, tai se saatetaan artikuloida uudelleen (Baddeley & Singer 2007, 184). Haastattelemieni miesten tarinoissa ja niiden kriittisyyden asteessa voi heijastua vanhemman, siis juovan isän, ääneen kiinnittyminen ja siihen samaistuminen tai siitä irtaantuminen. Tämä kertoo osaltaan isä–poika-suhteen dynamiikasta. Samalla se kertoo poikien omasta vahvistuvasta subjektiudesta, toimijuudesta, tarinoissa (ks. Alasuutari 2004, 123–127). Se saa myös pohtimaan poikien omaa identiteettikertomusta suhteessa isään, joka välittyy niistä ikään kuin rivien välistä: Kiltti poika, reipas poika, kapinallinen poika, kriittinen poika? Toki identiteettikertomuksia muokkaa tietynlaisiksi jo se, että pojat puhuivat haastatteluissa valmiiksi siitä nimenomaisesta identiteettipositioista käsin, jossa he ovat ongelmajuovien isien poikia. Tämä identiteettipositio voi tavallisesti olla heidän identiteettimäärittelyissään vain sivujuonne tai jopa jäädä näissä määrittelyissä näkymättömiin. (Ks. Alvesson 2011, 84–87.) Tämä olisi kuitenkin jo uusi, laajempi tarkastelun aihe, joka jää tässä yhteydessä lyhyeksi maininnaksi.

Jähi (2004, 159) arvioi, että hänen haastateltaviensa kertomukset, joissa äiti voi olla esimerkiksi pelottava, julma ja diktaattori, eli tavat kuvata suhdetta äitiin, voivat olla kulttuurisesti harvinaisia tai jopa ”kiellettyjä”. Mietin, onko kulttuurissamme kuitenkin luvallisempaa kuvata suhdetta isään useammin tavoin, negatiivisestikin, jos hyvän äidin myyttiä vastaava hyvän isän myytti ei ole samalla tavalla kulttuurisesti vahva. Toisaalta kuitenkin oman pojan kertomana voi negatiiviseen tai ristiriitaiseen isäsuhteeseen sisältyä vastaavasti kulttuurisesti ”kielletty” elementti. Tähän viittaa jo haastateltavien löytämisen työläys.

Tarinat kokonaisuudessaan joka tapauksessa osoittavat, etteivät ihmiset automaattisesti omaksu helpoimmin tarjolla olevaa ”standarditarinaa” vastaamaan kokemaansa vaan pyrkivät löytämään jäsenyyksen, joka sopii heidän elämäänsä (Hänninen 1999, 78). Toki tiettyjä tarinallisia välineitä saatetaan käyttää yksinkertaisesti jo siksi, ettei muita ole saatavilla, koska tietyt tarinamallit vaikuttavat itsestään selviltä tai koska ne vastaavat ympäristön sosiaalisiin odotuksiin. Tarinoilla voi siis olla köyhydyttävä ja kahlitseva tai vapauttava ja rikastava vaikutus. Jos kulttuuri tarjoaa hyvin yhdenmukaisia ja kaavamaisia tarinoita, ja yhteisö asettaa odotuksia näihin malleihin asettumisesta, yksilöllinen liikkumavara pienenee. Tarinamalli voidaan myös tehdä omaksi niin, että kokemuksellisella tasolla sillä on kaikupohjaa ja se voi integroitua elämäntarinan osaksi. (Hänninen 1999, 79.) Haastateltavat paikallistavat tarinoissaan itsensä vahvasti. Niihin sisältyy siis ”kulttuurisia indikaattoreita”, koodeja, esimerkiksi sosiaaliluokasta ja sukupolvea, ja eri haastateltavat painottavat erilaisia identifikaatioita, jotka voivat olla muuttuvia. (Smart 2007, 89, 92.)

Tämä osoittaa osaltaan, etteivät tarinat ole ilmassa leijuvia, tarinoita vailla kontekstia, vaan niillä on vankat kiinnityskohdat ulkopuoliseen todellisuuteen. Se myös valottaa kiehtovasti sitä, että kun olen lähtenyt tutkimuksessa liikkeelle kolmen teeman – isän, mieheyden ja alkoholin – kautta, tarinat ovat avanneet eteeni runsaasti laajaa yhteiskunnallista tematiikkaa. Näistä perheinstituution muutos, terapiakulttuuri ja medikalisaatio sekä sosiaaliluokat ovat vain muutamia esimerkkejä.

Summa summarum. Tutkimus osoittaa, että isyyden ideaalit ovat muuttuneet, eivätkä isien alkoholiongelmat ole aina helposti sovitettavissa osaksi isyyttä. Alkoholiongelma voi loitontaa isää ja poikaa toisistaan ja väliin jää pullo. Sen sijaan alkoholiongelmaisen isän mieheys voi säilyä pienemmillä kolhuilla. Pojat etäännyttävät itseään isien ongelmista laajempien selitysmallien avulla. Kaikkiaan tarinat paljastavat peräkkäisten sukupolvien miesten, isien ja poikien, suhteen monisärmäisyyden.

9.2 Tutkimuksen arviointia

9.2.1 Kulttuurinen yleistettävyyys ja tutkimuksen laatu

On argumentoitavissa, että aineistossani näkyvät sekä haastattelujen eriaineksisuus että perspektiivien erilaisuus (ks. Roos & Peltonen 1994, 8), sillä tiivistämäni tarinatyytit paljastavat alkoholiongelmaisen isän kanssa eläneiden poikien elämäntarinoiden ja suhteen isään voivan saada erilaisia muotoja. Tarinat paljastavat erilaisia kohtaloita ja erilaisia vaikeuksia. Ei ole vain yhtä yhtenäistä polkua, jota pitkin jokaisen alkoholiongelmaisen isän pojan elämä kulkisi. Ei ole myöskään yhtä tapaa hahmottaa isien isyyttä tai mieheyttä huolimatta isien alkoholiongelmista.

Oletettavasti aineistosta puuttuvat lähinnä sellaiset elämäntarinat, joissa poikien elämä on nykypäivänäkin poissa raiteiltaan: sellaisten poikien tarinat, joiden elämä ei nykyhetkessä olekaan siinä kunnossa, että siitä haluttaisiin, voitaisiin tai jaksettaisiin kertoa tutkijalle. Tällaisten tarinoiden tavoittaminen olisi haaste itsessään. Arvioisin näin tutkimuksen haastateltavajoukon koostuvan mahdollisesti melko aktiivisesta segmentistä ongelmajuovien isien poikia, jotka eivät välttämättä edusta esimerkiksi niitä aikuisia poikia, joiden elämä on nykyhetkessä hyvin ongelmallista. Haastateltavieni joukossa on hyvin vaikeita ongelmia elämässään isän juomisen vuoksi kokeneita miehiä, mutta hekin ovat saaneet elämänsä järjestykseen aikuisiällä. Aineisto on siis tietyllä tavalla valikoitunut (ks. Daly 1995, 27).

Tästä huolimatta tarinoista löytyy tiettyjä mallityyppejä, ja niiden pohjalta on mahdollista tehdä *kulttuurisia yleistyksiä* isyydestä, mieheydestä ja ongelmajuovan isän kanssa elämisestä. Esimerkiksi kulttuuriset mallit suomalaisista ongelmajuovista miehistä ovat tunnistettavia ja ymmärrettäviä kaikille samoin tietyt isyyden kuvat. Myös aineistosta tulkitsemani tarinatyytit ovat tällaisia kulttuurisesti tuttuja, yhteisesti jaettuja ja yleistettäviä tarinoita. Niinpä analyysissä löytämäni jäsennostavat ovat jaettuja, eivät pelkästään yksilöllisiä. Lisäksi on arvioitu, että elämäntarinoissa keskeisiksi nousevat kehukset sukupolvesta ja luokka-asemasta voivat muodostaa jopa merkittäviä demarkaatiolinjoja miesten maailmassa. (Roos & Peltonen 1994, 8; Ruusuvaori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27–28.) Tämä on mahdollista jopa niin, että keskeiset erot miesten elämäntarinoissa saattavat perustua sukupuoleen, ikään ja luokkaan, ja samantyyppisessä asemassa olevien miesten tarinat saattavat olla samankaltaisia. Niissä on lähinnä painotus- tai aste-eroja. (Roos 1994, 15).

Tässä tutkimuksessa tällainen arvio pitää paikkansa, sillä esimerkiksi neljä tarinatyyppeä sekä tulkintakehukset paljastavat esimerkiksi tarinoiden tilanteen vaikuttavan niiden olemukseen ja myös niiden tunneilottuvuuksiin. Lisäksi voidaan sanoa, että tutkimukseni aineisto, sen tarinat, ovat edustavia siinä mielessä, etteivät ne ole epätavallisia, eivätkä niissä kuvatut ilmiöt missään

nimessä ole marginaalisia tai vähäpätöisiä. Haastateltavien kanssa samanlaisia elämänkohtaloita jakaa moni alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elänyt, ja tapa, jolla he elämänsä esittävät, voi olla pitkälle sosiaalisesti muotoutunut. (Roos 1987, 32; Notko 2011, 144.)

Tutkijan on tutkimusprosessinsa lopuksi tarpeellista arvioida vielä jälkikäteen myös yleisemmin tutkimuksen laatua ja siihen liittyen esimerkiksi tutkimuksen luotettavuutta. Teen tämän arvioinnin myös kirjoitusteknisesti vasta näin työn lopussa enkä esimerkiksi jo luvussa neljä metodien ja metodologian yhteydessä. Perustelen tätä siten, että kun tutkija voi arvioida tosiasiallisesti näitä seikkoja tutkimuksen lopuksi, niiden paikkakin on mielestäni luontevimmin tutkimusraportin lopussa.

Laadullisen tutkimuksen tekijät liittävät usein käsitteet tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti mieluummin kvantitatiiviseen tutkimukseen ja käyttävät näiden käsitteiden sijasta esimerkiksi käsitteitä aineiston arvioitavuus ja analyysin toistettavuus. Tarkemmin on elämäntarinallisessa tutkimuksessa tutkimusten tuloksia ehdotettu arvioitavan etenkin autenttisuuden, resonanssin ja luotettavuuden kriteereillä. (Polkinghorne 1988, 176; Räsänen 2005, 97–98, ks. Atkinson 1998, 58–59.) Kuitenkin narratiiviseen tutkimukseen voi nähdä sopivan myös esimerkiksi sisäisen ja ulkoisen validiteetin arvioinnin: sisäistä validiteettia osoittaa esimerkiksi looginen suhde eli johdonmukaisuus teoreettisten ja käsitteellisten määritteiden välillä. Näin se kuvaa oman tieteenalan hallintaa ja tieteellistä otetta. (Grönfors 1982, 174.) Tämän sisäisen validiteetin määreen näen tutkimusraporttini täyttävän. Ulkoista validiteettia puolestaan ilmaisee esimerkiksi teorian ja johtopäätösten sekä empirian suhde. Onko tutkija tehnyt oikeita johtopäätöksiä empirian pohjalta, ja onko aineisto ns. totuudenmukaista? Jos tällaisessa tutkimuksessa viitataan validiteetin, puhutaan myös hyvin perustellusta tutkimusprosessista sekä aineiston analyysin vahvuudesta. Narratiivinen tutkimus voi toki hyvin sisältää johtopäätöksiä, jotka perustuvat formaaliin loogiikkaan ja mittauksiin, mutta yleisemmin validiteetti viittaa siinä hyvin perusteltuihin johtopäätöksiin: argumentti on validi, kun se on vahva argumentti, joka on puolustettavissa vastaväitteiltä. Narratiivisen tutkimuksen tulokset ovat Karl Popperia (1959, 53) mukaillen parhaillaan totuudenkaltaisia, totuutta läheneviä, mikä on kaiken tiedon raja, rajoitus. Tulokset ovat siis mahdollisimman lähellä totuutta tai todellisuutta. Reliabiliteetti puolestaan viittaa näissä ennen kaikkea osana validiutta aineiston luotettavuuteen, jolloin huomio kiinnittyy esimerkiksi kenttämuistiinpanoihin ja litteraatioihin. Analyysin tehtävä on tällöin paljastaa yhteisiä teemoja tai juonia aineistossa. (Grönfors 1982, 174; Polkinghorne 1988, 176; Räsänen 2005, 97–98; ks. Jokinen 2008, 244–245.)

Ylipäänsä siis tutkimuksen arvioinnissa korostuvat tutkimusprosessin ja tulosten totuudenmukaisuus, uskottavuus ja ei-sattumanvaraisuus. Siksi olen läpi tutkimuksen pyrkinyt systemaattisesti tekemään läpinäkyväksi ja perustelemaan

koko tutkimusprosessin, mikä auttaa lukijaa arvioimaan myös tutkimuksen validiutta: aineistonkeruuprosessin kaikkine vaiheineen ja vaikeuksineenkin, analyysin ja esittämäni tulkinnat sekä havainnollistamaan niitä siten, että lukija pystyy arvioimaan sekä aineistosta tehtyjä tulkintoja että niiden todenperäisyyttä. (Räsänen 2005, 97–98; Grönfors 1982, 178; Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27.)

Olen muun muassa avannut ja perustellut käyttämiäni analyysimenetelmiä (narratiivinen analyysi, temaattinen analyysi ja kehysanalyysi), perustellut analyysissä suorittamani toimenpiteet sekä näyttänyt niiden soveltamiseni suhteessa koko aineistoon. Luku neljä, jossa tulevat käsitellyiksi tutkimuksen kaikki olennaiset metodiset ja metodologiset valinnat, ei siten ole sattumalta perusteellinen ja sivumääräisestikin laaja. Sen tarkoituksena on tutkimuksen luotettavuuden kannalta tuoda esiin kaikki tärkeät tutkimukselliset ratkaisut. Olen siinä arvioinut aineiston rajoituksia, kuten aineiston kokoa ja haastateltavien muistin rajoja osana biografista tutkimusta. Myös itsereflektio on tutkijan keino lisätä tutkimuksen luotettavuutta, ja luvussa 4.3. pohdin tarkemmin tutkijan positiotani ja sen mahdollisia vaikutuksia haastattelutilanteisiin, aineistoon ja sen analyysiin. (Vrt. Grönfors 1982, 185–187.)

Näin edellä kuvatusti toimittuani periaatteessa toisetkin tutkijat pystyvät samalla tavalla toistamaan tutkimuksen toimenpiteet myöhemmin, ja lukija puolestaan pystyy seuramaan tutkimuksen etenemisprosessia sekä päättelyprosessiani väitöskirjan varrella. Haastattelusitaattien systemaattinen käyttö pitkin tutkimusraporttia auttaa lukijaa myös arvioimaan tulkintojen pätevyyttä ja paikkansapitävyyttä. Olen käyttänyt haastattelukatkelmia kaikista haastatteluista, jotta kaikki haastateltavani pääsevät tutkimuksessa ääneen. (Ks. Räsänen 2005, 97–98.) Lisäksi tutkimuksessani on analyysitapojen triangulaatio ollut vahvuus, joka on varmistanut aineiston systemaattisen ja perusteellisen läpikäymisen eri näkökulmista. Tästä huolimatta kaikkia aineiston ulottuvuuksia tai vivahteita ei tietenkään ole ollut mahdollista esittää tutkimusraportissa, mutta toisaalta teemojen ja ulottuvuuksien rajoittaminen luo työhön selkeyttä. (Vrt. Ruisniemi 2006a, 249.) Lisäksi työ tavoittaa monimutkaisia merkityksiä ja ristiriitojakin, joita poikien kertomat käsitykset ja kokemukset paljastavat, ja on tässä mielessä onnistunut.

Tutkimuksen selitysvoiman näkökulmasta näen huomattavan paljon yhteneväisyyksiä ja samanlaisia piirteitä tutkimukseni paljastamisissa poikien kokemuksissa ja aiemmissa tutkimuksissa samasta aihepiiristä: sekä kotimaisissa että ulkomaisissa kulttuureissa tehdyissä havainnoissa vanhempiensa juomisesta lapsuudessa kärsineistä aikuisista että havainnoissa ongelman sukupuolittuneisuudesta (esim. Itäpuisto 2001, 2005, 2008; Velleman ja Orford 1990, 1993; Orford ym. 2009). Luvussa kaksi kuvaamani yleisemmin kotimaisissa ja ulkomaisissa tutkimuksissa havaitut vanhempien juomisen haitat lapsille toistuvat omassa aineistossani, ja ne näkyvät tuloslukujen varrella. Olenkin vakuuttunut siitä, että vaikka ongelmajuovan isän kanssa eläneiden poikien kokemuksista on

erotettavissa erilaisia tyyppejä muun muassa perheen taloudellisen tilanteen, isän juomisuran, isän isyyden ja muiden tekijöiden suhteen, näitä tarinatyyppejä tai yleisemmin kokemustyyppejä on rajoitettu määrä (ks. Itäpuisto 2003, 32) ja ne olen pyrkinyt tavoittamaan tässä tutkimuksessa. Samoin olen keskustellut tutkimuksessa lukuisten aiempien perheitä, perhesuhteita sekä niihin sisältyviä tunteita, ristiriitoja ja valtaa käsittelevien tutkimusten (esim. Morgan 1996; 2011; Smart 2007; Brannen ym. 2000; Brannen ym. 2004) kanssa ja huomannut niiden resonoivan tutkimustulosteni kanssa. Tämä vahvistaa sitä ajatusta, että myös yleisesti perhesuhteita koskevia tarinatyyppejä on kulttuurissamme rajoitettu määrä. Olisi jopa mahdotonta luoda kokonaan yksilöllinen elämäntarina, joka olisi täysin uusi ja käsittämätön muille. Vaikka poikien kokemukset ovat siten monella tavalla yksilöllisiä, ne ovat myös sosiaalisia, ne kerrotaan tiettyssä kehityksessä ja kontekstissa, ja ne ovat siten kommunikoitavissa kulttuurisesti ymmärrettävästi muille. (Ks. Alasuutari 2004, 132.) Kuitenkin tutkimuksessani on yhtä lailla runsaasti elementtejä, jotka eivät sellaisenaan ole verrattavissa tai löydettävissä aiemmista tutkimuksista yksinkertaisesti siitä syystä, että tutkimukseni näkökulma on uusi.

Koska en tee vertailevaa tutkimusta alkoholiongelmaisten isien pojista ja muunlaisissa perheissä kasvaneista pojista, on mahdotonta tarkkaan ja kaikilta osin sanoa, missä määrin poikien kokemukset ovat puhtaasti heijastusta isien ongelmajuomisesta ja missä määrin ne liittyvät yleisemmin isä-poika-suhteen dynamiikkaan. Kuten olen esittänyt, esimerkiksi murrosikään katsotaan kulttuurissamme kuuluvan kapinoinnin vanhempia vastaan. Kuitenkin esimerkiksi poikien isyyskäsityksissä näkyy alkoholin ongelmainen käyttö poikien kokemuksiin vaikuttavina tekijöinä. Isien juominen itsessään on voinut vaikuttaa niihin, tai juominen on voinut altistaa muille vaikeuksille tai ongelmille tai pahentaa niitä, mitkä puolestaan ovat vaikuttaneet isä- ja mieskuviin (ks. Itäpuisto 2001, 59). Näitä kahta on mahdotonta ja hyödytöntäkin yrittää erotella tällä aineistolla tiukasti toisistaan. Kuitenkin vertaileva näkökulma keräämällä haastatteluaineistoa aikuisilta pojilta, joiden isillä ei ole ollut juomisongelmaa, mahdollistaisi jatkossa erittelyä siitä, mitkä käsitykset, kokemukset ja tunteetkin liittyvät nimenomaan isän juomiseen ja missä määrin ja mitkä niistä voisivat esiintyä ilman isän juomisongelmaakin. Olisiko näiden miesten haastatteluista löydettävissä esimerkiksi vastaavia valtasuhteita, tarinatyyppejä ja isyys- ja mieheyskäsityksiä kuin nykyisessä aineistossani ongelmajuovien isien pojilta? Millaisia isä nämä miehet mahtavat olla, ja onko uusi isyys heidän isyyttään yhtä selvästi kuin ongelmajuovien isien pojilla? Vastaavasti tutkimus viittaa siihen, että olisi hedelmällistä analysoida ja kuulla useampien perheenjäsenten kokemuksia, lasten ja vanhempien, yhdessä ja erikseen, sillä kokemukset voivat erota toisistaan. Tällainen moniäänisyys avaisi perhesuhteiden jännitteitä alkoholiongelman keskellä vielä täydemmällä tavalla.

Tuloksissani voi kuitenkin nähdä alkoholiteemasta erillisiäkin kaikuja, esimerkiksi poikien sukupolvikäsitteissä. Ne muistuttavat huomattavasti Aallon (2004) tai Jokirannan (2003) tutkimuksissa – jossa ei ollut alkoholikontekstia – löytämiä miesten tapoja kertoa isistään vanhemman ja erilaisen sukupolven jäsenenä. Ne muistuttavat myös Eerolan ja Huttusen (2011) havaitsemaa uuden isyyden valitsevuutta nuorten miesten sukupolven isyytenä heidän narratiiveissaan. Näen tämän symbolisena erottautumisena isästä ja identifioidumisena toisenlaiseen, nuorempaan sukupolveen. Tätä eroa tosin vahvistaa symbolinen erottautuminen myös isän, vanhemman sukupolven, juomatavoista.

Olen kuitenkin taipuvainen olemaan samaa mieltä Itäpuiston (2008) kanssa, joka esittää, että erilaiset perheen sisäiset ongelmat tai kokemukset voivat vaikuttaa keskenään samalla tavalla lasten kokemuksiin. Vanhempien alkoholiongelmat, taloudelliset ongelmat, vanhempien riitely, työttömyys tai mielenterveysongelmat tai yhtä lailla ristiriitaiset ja ambivalentit perhe- ja tunnesuhteet ovat esimerkkejä näistä. Siksi niillä voi olla seurauksia myöhemmässä elämässä, mutta perheen ongelmat eivät tietenkään suoraviivaisesti ennusta lapsen ongelmia aikuisuudessa.

Alkoholiongelmiin erityisyys voi toisaalta johtua esimerkiksi siitä ristiriidasta, että vanhempi on ”eri” tai ”erilainen” vanhempi juodessaan kuin selvin päin ollessaan. Tällaista kaksinaisuutta ei syntyne niin helposti monien muiden perheen ongelmien ollessa kyseessä. Myös esimerkiksi Nätkinin (2003, 2006) ja Hakalan (2009) huomiot alkoholiongelmiin sukupuolittuneisuudesta – miesten, isien, juominen vaikuttaa perheeseen muttei helposti ulospäin – saa vahvistusta aineistostani. Tutkimus siis osaltaan toistaa aiempien tutkimusten tuloksia mutta tuo yhtä lailla esiin nimenomaan isä–poika-suhdetta koskevien tarinoiden spesifejä piirteitä.

Arvelen, että toisaalta yksi tulosteni dilemma saattaa olla se, että ne voivat tahattomasti antaa vaikutelman kaikkien saman sukupolven miesten yhdenmukaisuudesta, ja siksi tahdon tuoda tämän seikan tässä esille. Isyyksien ja myös sukupolven sisällä sijaitsevien erojen ja yksilöllisten piirteiden olennaisuus saattaa unohtua. Tästä olen keskustellut luvussa kaksi ja pohtinut isyyden, maskuliinisuuden ja sukupolvien moninaisuutta. Isän ja pojan sukupolvien vastakohtaisuudet saattavat korostua niin, että unohtuu näiden sukupolvien varmasti joissain aspekteissa keskinäinen samanlaisuus tai ainakin samankaltaisuus. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole luoda tällaista monoliittistä kuvaa tuloksillani vaan sen sijaan painottaa tulosten heijastavan haastateltavieni sukupolvelle kulttuurisesti ja sosiaalisesti tunnistettavia tapoja hahmottaa isyyden, ongelmajuomisen ja muun muassa sukupolven teemoja. Esimerkiksi isyyden näkeminen katkoksenä tai suurena muutoksena vastaa isyytutkimuksessakin toistuvia käsityksiä isyyden muutoksesta, kuten useiden tutkijoiden havaintoja esitellessäni olen todennut. Samalla nämä hahmotukset näkyvät myös haastateltavien elämän arjessa ja

käytännöissä, joten kyse ei toki ole vain puhetavoista. Ajattelen, että on tärkeää olla uskollinen aineistolle tässä mielessä ja tuoda esille näitä haastateltavien näkemyksiä.

9.2.2 Tutkimuksen kontribuutio

Tässä työssä olen tarttunut tutkimuksellisesti uudella tavalla isyyden, mieheyden ja alkoholin aspekteihin ja näiden muodostamaan ”kolmiosuhteeseen”. Näitä erilaisia aspekteja ei ole ennen tutkittu suomalaisessa kontekstissa tällä tavoin yhdessä ja ulkomaisessa tutkimusperinteessäkin lähinnä sivuten. Olen vastannut tähän tutkimushaasteeseen narratiiveja tutkimalla.

Näin ensimmäinen tutkimuksen keskeinen kontribuutio – etenkin metodikeskustelun kentällä – on osoittaa, että elämäntarinoiden kautta aihetta lähestymällä, biografis-narratiivisesti, voidaan tällaisessa perhe- ja alkoholitutkimuksen elementtejä yhdistävässä tutkimuksessa paljastaa paljon sellaista problematiikkaa, joka voisi jäädä muilla tutkimuksellisilla lähestymistavoilla piiloon. Suomalaisessa alkoholitutkimuksessa on edelleen käytetty narratiivisia, elämäntarinoita hyödyntäviä tutkimusmenetelmiä harvakseltaan eikä perhetutkimuksessakaan usein, joten tutkimus osoittaa niiden hyödyllisyyden. Tutkimus eksplikoi, että narratiiveja eri tavoin kaleidoskoopin tavoin analysoimalla voidaan tarkastella paitsi perhe- ja tunnesuhteiden dynamiikkaa myös yhteiskunnallisia rakenteita ja niiden vaikutuksia tutkittavien kokemuksiin. Yksi analyysimenetelmä ei vielä riitä tämän kokonaisuuden tavoittamiseen.

Toiseksi, näin tutkimus avaa ongelmajuovien isien poikien kokemuksia ja luo näistä kokemuksista uutta yhteiskunnallista ymmärrystä. Se osin purkaa, täydentää ja syventää vallitsevia kulttuurisia käsityksiä näistä haastaviksi ja ongelmallisiksi ymmärretyistä perhesuhteista ja valottaa siten niitä uudella tavalla. Tässä merkityksellistä on näiden kokemusten avaaminen spesifisti sukupuoli-näkökulmasta. Isyyteen ja mieheyteen liittyvien ristiriitojen ja moninaisuuden eli kaikenlaisen kompleksisuuden avaaminen alkoholiongelmiin yhteydessä on myös ollut tutkimuksessa merkityksellistä. Yksiulotteiseksikin jähmettynyt kuva alkoholiongelmallisesta isyydestä (ks. Nätkin 2006, 14) saa rinnalleen toisiakin tulkintamahdollisuuksia. Siksi yksi keskeinen johtopäätökseni on, etteivät perheen riskien, periytyvyyden tai ongelmien näkökulmat ole riittäviä tämän monitahoisuuden ymmärtämiseksi. Lisäksi se paljastaa sellaisiakin aspekteja perheestä ja perhesuhteista, joita voidaan pitää normaalisti niin rutiininomaisina tai itsestään selvinä, etteivät ne tule artikuloituiksi.

Vallan ja emotioiden tuominen mukaan tähän tarkasteluun on ollut käsitteellisellä tasolla oleellista. Tutkimus osoittaa, että keskeinen osa jännitteistä isä-poika-suhdetta ja siitä kertomisen tapoja ovat emotiot ja valta. Näin on etenkin, kun valta on sekoittunut isyyden ja maskuliinisuuden hegemonioihin kahdessa peräkkäisessä miesukupolvessa. Päihdeongelmia perheessä tutkittaessa nousevat moninaiset, negatiivisetkin tunteet elämäntarinoiden keskiöön.

Samalla tutkimus vahvistaa yhteiskuntatieteilijöiden havaintoa tunteiden tärkeydestä perhesuhteita rakentavina mutta myös hajottavina tekijöinä (Forsberg 2003b, 86; ks. esim. Giddens 1992). Ongelmajuovien isien poikien tunteiden tunnistaminen, tunnettyö ja itsereflektio todistavat kyvystä kyseenalaistaa edellistä sukupolvea ja kertovat toimintamalleista, joilla katkaista sukupolvien ketju myös päihdeongelmissa.

Kolmanneksi, kytkemällä ajallisen elementin tarinoiden isä-poika-suhteen tutkimiseen on tutkimuksessa ollut mahdollista jäljittää suhteen muutoksia, prosesseja ja käännekohtia sekä niiden merkityksiä tutkittaville. Perhesuhteet sekä niihin linkittyvä valta ja tunteet ovat aina ajallisia, muuntuvia ja prosessoituvia, ja ne artikuloituvat ehkäpä parhaiten tarinamuodossa. Tarinat ja niiden muutokset kertovat, että ihmiset voivat lisäksi työstää uudelleen ja kertoa toisin tarinansa ongelmallisestakin ihmissuhteesta nykyhetkessä (Giddens 1992; Forsberg 2003a). Pojat, isät, isien juominen sekä myös poikien ja isien suhde ovat muuttuneet elämän varrella, mutta lisäksi tarinat paljastavat käsitysten ja ajattelun muuttuvuutta. Eikä tässä vielä kaikki, vaan lisäksi nimenomaan näitä ajallisia prosesseja tarkastelemalla tutkimus on paljastanut isyyden ja mieheyden laajempia kulttuurisia, yhteiskunnallisia muutoksia ja murroslinjoja. Näin tutkimus korostaa perheen eli eritellymminkin perhesuhteiden, isyyden ja lapsuuden sosiaalisia muutoksia peräkkäisten sukupolvien välillä. Tutkimuksessa uudella tavalla tarkastelun kohteena olleiden kahden peräkkäisen miessukupolven ja niiden välisten suhteiden myötä sukupolvitematiikan kytkennät ovat olleet tärkeä osa tätä kulttuurisen muutoksen jäljittämistä.

Neljänneksi, tutkimuksen yksi keskeinen tutkimuksellinen ratkaisu on samalla yksi sen keskeinen, uusi anti: juovan miehen ja tämän maskuliinisuuden yksilönäkökulmasta tarkastelun sijaan juova mies on tässä asetettu perheeseen ja tutkittu mieheyttä tavallaan perheen sisältä ja suhteessa poikaan, siis perhesuhteiden ja relationaalisuuden näkökulmista. Tämä on ollut tärkeä lähestymistavallinen oivallus niin alkoholi-, perhe- kuin miestutkimuksenkin näkökulmasta. Tällöin maskuliinisuus voi saada monimuotoisia ja hyvinkin erilaisia arvioita kuin niissä vaikkapa suomalaisen miehen humalaa käsittelevissä tutkimuksissa, joissa ainakin omissa näkemyksissään juova mies saattaa olla herooinen ja maskuliininen. Tutkimus tuo tässäkin mielessä täysin uuden näkökulman ongelmajuomiseen ja sen kytköksiin miesten isyyteen ja maskuliinisuuteen perhekontekstissa.

Viidenneksi, äänen tutkimuksessa ovat saaneet miehet, jotka ovat päässeet sanoittamaan kokemuksiaan. Tutkimuksen yksi arvokas kontribuutio on täten ongelmajuovan vanhemman perheessä eläneiden miesten kokemusten sanoittaminen. Tarvetta tällaiseen puhumiseen ja siihen, että tutkimuksen kautta tarjotaan omia kokemuksiaan jäsentäville miehille uusiakin puhumisen tapoja, on tutkimukseni perusteella jopa patoutuneesti. Aiemmin on havaittu, että naiset puhuvat todennäköisemmin perheenjäsenten alkoholiongelmista, mutta miehet

ja pojat vaikenivat niistä. Sama pätee muihinkin ristiriitaisia perhetilanteita ja miesten kokemuksia koskeviin tutkimuksiin, joissa miesten kokemukset saattavat loistaa poissaolollaan. Aihe on arka, eikä sille välttämättä löydy sanoja. Siksi on painotettu, että miesten kertomuksia olisi syytä etsiä, vaikka tämä olisikin hankalaa, ja kuunnella (Jähi 2004, 65, 161). Tutkimukseni on vastannut tähän myös metodologiaa ja tutkimuksen etiikkaa koskettavaan haasteeseen. Yksi sosiaalitutkimuksen monista tehtävistä on antaa ääni ihmisille ja ihmisryhmille, joiden ääni ja kokemukset jäävät muutoin kuulematta (Pösö 2008, 95), ja vanhemman päihdeongelmat ovat aihe, jota ympäröi usein hiljaisuuden muuri (Barnard & Barlow 2003; 54). Tämä hiljaisuuden muuri on näin rikottavissa.

Paitsi ettei perheenjäsenten alkoholiongelmista puhuminen ole välttämättä helppoa myös isän isyyden ja mieheyden arvioinnin sanoittaminen voi olla haasteellista, erityisesti jos isyys ja mieheys ovat juomisongelman värittämiä. Siksi näiden kokemusten avaaminen on jo itsessään ollut merkityksellistä: mitä ja kuinka nämä miehet ajattelevat isyydestä, alkoholiongelmista ja mieheydestä. Tutkimuksen ansio on osoittaa, että miehillä on sopivissa tilanteissa lupa ja tapoja puhua paitsi onnellisista myös kipeistä ja monimutkaisista asioista ja tunteista. Tämä koskee yhtä lailla tilanteita, joissa nämä asiat ja kipeät tunteet koskevat omaa perheenjäsentä. Miehillä itselleenkin voi olla yllättävää se, että heillä on niin paljon puhuttavaa muun muassa isyydestä (Daly 2007, 74). Samalla tutkimus kyseenalaistaa käsityksiä niukkasanaisista tai mykistä miehistä (ks. esim. Kortteinen 1992), riippumatta vaikkapa iästä tai koulutustaustasta. Samalla tutkimuksen yksi merkitys on tällaisen sensitiivisen ja aran aiheen avaaminen laajemmin yleisempään tietoisuuteen ja ymmärryksen lisäämiseen siitä.

Työ on näin monitahoinen ja herättelee lisäkeskusteluun monia tärkeitä poika-ongelmajuova isä-tematiikkaan liittyviä аспектеjeja. Osa näistä aspekteista on ollut toki tutkimuksen ja debatin kohteena aiemminkin. Muun muassa luokkakeskustelu alkoholiongelmien ja perheen yhteydessä on yksi tällainen kontribuutio. Tahdon korostaa, etten tällä missään nimessä tarkoita esimerkiksi sitä, että isien juomisongelmat leimattaisiin vain alempien sosiaaliluokkien ongelmiksi. Sen sijaan korostan sen seikan vahvempaa esilletuontia, että luokka, taloudelliset edellytykset ja muut perheen rajoitukset voivat vaikuttaa siihen, millaisia seurauksia ongelmajuomisella on perheissä ja kuinka haitallisia seurauksia voidaan torjua. Eräs toinen tutkimuksen esille tuoma aspekti on fyysinen väkivalta ongelmajuovan isän perheessä. On hyvin tiedossa, että fyysinen väkivalta on tavallista yleisempää alkoholiongelmaisen vanhemman perheissä (ks. Velleman & Templeton 2007; Velleman & Orford 2001, 22). Tässä tutkimuksessa korostuu vielä se, ettei fyysinen väkivalta ole riippuvaista perheen luokka- tai varallisuusasemasta, mutta se voi pysyä huolestuttavan hyvin piilossa. Tutkimus osoittaa, että isän juomisen ja fyysisen väkivallan yhdistelmä³⁵ voi olla lapsille,

35 Äidit voivat luonnollisesti syyllistyä vastaavaan, mutta puhun tässä aineistoni pohjalta vain isistä.

tässä tapauksessa pojille, traumaattista. Tutkimus myös osoittaa, että nämä pojat saattavat elää vaarallisissa, jopa hengenvaarallisissa olosuhteissa vuosikausia aina siihen asti, kunnes he ovat tarpeeksi vanhoja ja vahvoja lopettaakseen väkivallan. Poikien kohdalla tämä korostuu, koska mieheksi kasvaminen voi tarkoittaa samalla voimaa ja valtaa lopettaa isän väkivalta. Tutkimus näyttää, että valtasuhteen muutokset muokkaavat samalla perhesuhdetta itseään (Weber & Carter 2003, 22).

Käsillä oleva tutkimus on näin ollut sukellus laajaan ja rikkaaseen haastatteluaineistoon, joka tarjoaa monia näkökulmia ja jatkotutkimuksen aiheita. Tutkimuskentällä tutkimuksen tulokset ovat uusia avauksia. Ne voivat siten kiinnostaa muun muassa perheiden, isyyden, mieheyden, vallan sekä päihdeongelmien teemoja pohtivia tutkijoita kuin muun muassa päihdeongelmaisten perheiden ja väkivaltatyön parissa työskenteleviä sekä yleisemmin vanhemmuutta ja isyyttä työssään – esimerkiksi neuvoloissa, erilaisissa järjestöissä ja perhesosiaalityössä – kohtaavia asiantuntijoita.

9.3 Lopuksi

Anni Vilkkö (1997, 31) on todennut: ”Niin kuin aina kronologisessa esittämisessä, viisaus on tarinan lopussa, näköalassa joka on mahdollinen vasta kun tietää tarinan päätepisteen nyt–hetken.” Tämä pätee hyvin myös tutkimukseni poikien tarinoihin. Elämän mielekkyys on löytynyt esimerkiksi parisuhteesta, työstä tai lapsista, ja tässä elämänkulun kohdassa tarinan viisaus ja näköala omaan elämään on ollut mahdollista löytää. Suhde isään ja isän juominen ovat yksi juonne tässä tarinassa, mutta ei enää ainoa tai pääjuonne.

Silti toivon – mutta samalla valitettavasti epäilen – että tarinat, jotka kerrotaisiin vastaavasti nykypäivän lapsuudesta, sisältäisivät onnellisempia juonenkäänteitä kuin haastateltavieni tarinat, ja jo aiemmassa kohtaa elämää kuin haastateltavillani. He saattoivat mahdollisesti löytää onnellisuuden vasta aikuisuudessa. Aiemmilla, onnellisemmilla juonenkäänteillä tarkoitan kertomusten käänteitä, joissa isän juominen ja perheen ongelmat tulisivat herkemmin auttavien tahojen tietoisuuteen jo ennen eskaloitumistaan. Isien juomisongelmat huomattaisiin ehkä jo neuvolassa, isien työpaikalla tai poikien kouluissa. Ongelmiin ja perheiden tilanteisiin tartuttaisiin päättäväisesti: isät ohjattaisiin hoitojärjestelmän piiriin, he joisivat kohtuudella tai raitistuisivat, ja muut perheenjäsenet saisivat apua tilanteeseen. Etenkin fyysistä väkivaltaa todistaneet lapset pääsisivät välittömästi pois uhkaavista perhetilanteista.

Tällaiset tarinat eroaisivat ”vaikeimmista” nyt äänen saaneiden poikien tarinoista, joista osassa isä–poika-suhteen jännitteitä lisäisivät isän juomisen jatkuminen, siihen puuttumattomuus ulkoapäin ja siten ongelmien paheneminen. Tällaiset tarinat voisivat näin sisältää myös varsin toisenlaisia kertomuksia isyydestä, mieheydestä ja isä–poika-suhteesta. Periaatteessa onnellisen käänteen

tarinoihin on olemassa potentiaali nykypäivänä, jos ei yhtä lailla olisi ollut jo poikien lapsuuden aikana 1970–90-luvuilla. Kuitenkin haastattelutarinoiden kuva tuntuu vahvistavan lohdutonta ajatusta, että auttamisjärjestelmistä huolimatta perhe ja etenkin lapset ovat usein omillaan. Perheenjäsenten kynnys hakea apua voi ymmärrettävästi olla korkea, ja suuri osa heistä vaikenee. (Holmila 2003b, 97; Barnard & Barlow 2003, 55; Orford ym. 2009, 380.) Tästä syystä maalailemani kuva vaihtoehtoisesta juonenkulusta tuntuu joidenkin haastateltavieni tarinoiden pohjalta ehkä jopa ruusunpunaisen naiivilta. Tällä en tarkoita kritisoida esimerkiksi ongelmajuovien perheenjäsenten kanssa työskenteleviä ammattilaisia vaan viitata ongelmajuomiseen perheen yksityiseksi miellettyä ongelmana (vrt. Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2011), joka jää helposti piiloon ilman juojan omaa aktiivisuutta hoitoon hakeutumisessa.

Tästä huolimatta tahdon viimeiseksi tuoda esiin ei-uuden mutta yhtä kaikki tärkeän ajatuksen isien osallistumisesta ja osallistamisesta: osallistumisesta niin raskausaikana, neuvoloissa ja vaikkapa neuvoloiden ennaltaehkäisevässä perhetyössä kuin esimerkiksi erilaisissa isä-lapsi-hankkeissa ja -toiminnassa. Tällä voisi olla olennainen ennaltaehkäisevä funktio ennen mahdollista kriisiä tai vahinkoa (ks. Velleman & Templeton 2007, 87). Se voisi auttaa isän ja lapsen läheisen siteen luomisessa ja vahvistaa isien tasavertaista toimijuutta perheissä. Esimerkiksi perhetyöntekijöiden, terapeuttien ja ryhmien ohjaajien tulisi tunnistaa ja tukea jo isyydessä tapahtuneita muutoksia (Daly 1996, 474). Tätä kautta se voisi myös auttaa isiä huomaamaan ja tunnistamaan helpommin itse, oman lapsen tuntemisen avulla, jos oma päihdekäyttäytyminen alkaa olla lapselle haitallista. Näin lapsen hyvällä suhteella isään, joka on myös yksi uuden isyyden elementti, olisi mahdollisuus kestää.

SUMMARY

Introduction

Alcohol consumption is widely thought to be gendered. For example, in Finland, the alcohol culture was for long a masculine culture, with the result that problem drinkers were also mainly men. (Nätkin 2006, 9; Itäpuisto 2001.) Men with drinking problems often have families that might be affected by their drinking. Earlier research has suggested that parental alcohol and drug problems might potentially be linked to various social, psychological and health outcomes as well as to poverty, and that they may have consequences on their offspring's childhood experiences (Murto 2002, 180; Velleman & Templeton 2007).

In spite of this, the connections between fatherhood, masculinity and problem drinking have rarely been problematized simultaneously in research. Hence, in this study, they are the focus, and adult sons who have lived with problem drinking fathers are given a voice through interviews and their life stories and experiences explored. The interest lies in the father-son relationship and its dynamics in these families. Family relations appear differently to individual family members – mothers, fathers, daughters and sons – and gaining information about individual experiences is therefore important. Proximity combined with the closed and private nature of families and the possible imbalance of power within the family may contain risks for its most vulnerable members, children. While family relations can at best offer attachment, love, security and nurture, at worst they can be draining, neglectful and suppressive (Pösö 2008, 93–95; Daly 2007, 73–76; Smart 2007, 150.) This possibly multifaceted nature of the father-son relationship in the context of a father's problem drinking is the topic of interest here. Although hardships and misery may most easily be brought to the fore in such data, to gain a fuller understanding of this particular family situation, it is important to recognize that in everyday life happiness and misery often coexist (Itäpuisto 2001, 17).

The research tasks and central concepts

The research tasks addressed in this study are: 1) What kind of a relationship do sons and their problem-drinking fathers have in the sons' perceptions? How have the fathers' alcohol problems affected this relationship? 2) How do sons perceive their problem-drinking fathers' fatherhood and masculinity? 3) What kinds of power relations exist between sons and their problem-drinking fathers?

The temporal dimension of the sons' life course occupies an important role in the study. Their experiences in childhood, youth and adulthood are explored. (See also Jähi 2004, 58–59.) The interviewees talk about their lives and their fathers' lives, and the two are closely intertwined. The sons' perceptions may have altered, sometimes sharply, during their lives. Later life events and understanding may cause young men to evaluate their past from a new perspective.

The central theoretical concepts in the study are fatherhood, masculinity and power. Power, understood here as the power entailed in family relations, is also the theoretical framework of the study. Interpersonal power can be diffuse and almost invisible, but also offer tools for capturing the power relations between a son and his father.

The most essential aspects of fatherhood in the study are social and psychological fatherhood. These entail living with one's children and sharing everyday life with them, care, nurture, attachment and the emotionally laden aspect of being a father. (Huttunen 2001, 57–68.) In turn, masculinity as a concept can be understood via the social position, practices and features of a man that are viewed as masculine and via cultural and social impacts that the implementation of masculine practices has on the individual and societal levels (Connell 1993, 599–603; 1995). Hegemonic masculinity and hegemonic fatherhood, that is, the most normative and power-laden forms of masculinity and fatherhood in society, offer further elaboration of the concepts of fatherhood and masculinity (Carrigan, Connell & Lee 1985; Jokinen 2010, 133; Huttunen 1994, 1999; 2001; Aalto 2004, 5).

The life story data and methods of analysis

The study data comprise 21 life story interviews with men aged 21–42 years. They all had a father with a drinking problem in their childhood and youth. In the life story interviews, the interviewee was asked about his life or certain parts of it, the result forming a life narrative. The interviews were also semi-structured, meaning that while each interviewee was questioned on the same themes, the form and order of the questions varied. (Atkinson 2007, 224; 1998, 6, 13; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11; Heath, Brooks, Cleaver & Ireland 2009, 80–81; Alvesson 2011, 9.) The life-line technique was used a tool for constructing the interviewees' life stories to date. That is, the men drew a line on a paper describing significant life events and their predominant mood at the time. (See Alasuutari 1986; Backett-Milburn, Wilson, Bancroft & Cunningham-Burley 2008; Čermák 2004; Jokiranta 2003, 39.)

Owing to the sensitivity of the topic, finding interviewees for the purposes of the study proved to be challenging. It has also been noted that it can be difficult to recruit young men for participation in research, while for studies on family topics male participants of any age are hard to obtain (see Butera 2006; Itäpuisto 2001, 2005; Velleman & Orford 1990), (Daly 1995, 26; Daly 1996, 468). On the basis of requests for participants made through several newspapers, e-mail lists and library notice boards and the snowball method a total of 21 interviews were held over a time span of slightly more than one year.

The length of the interviews varied from one to three hours and the total interview data amounted to 36 hours and 503 pages of transcriptions. A characteristic of the interviewees is that they lived their childhood and youth mainly

during the 1970s, 1980s and 1990s. Their fathers, on the other hand, are part of the so called “wet generation”, i.e., those born between approximately 1935 and 1955 and living their youth in an era of expanding alcohol consumption (Sulkunen 1980, 159–162; 1981).

Because the topic of the study is sensitive and touches possibly difficult and painful memories, ethical issues and the researcher’s position in the interview situations and throughout the research process needed to be pondered and taken into account. The classical ethical questions of anonymity, trust and a respectful attitude towards the interviewee are examples of these.

The analysis of the life story interview data combined three different analytical methods: narrative analysis, thematic analysis and frame analysis. Each analytical method captured different aspects from the data. Narrative analysis was used to identify different types of narratives of the father-son-relationship during the sons’ life course from childhood to the present day. Thematic analysis was applied to the sons’ perceptions of their fathers’ fatherhood and masculinity. Thirdly, frame analysis (see Goffman 1986) was used to identify wider frames through which the sons interpreted their fathers’ problems and their effects.

Results and discussion

Four story types of the father-son relationship during the sons’ life course were constructed. These types were named after the emotions central to the story. These were the narratives of loyalty, irritation, melancholia and hatred.

In the narrative of loyalty, the father-son relationship had altered, yet despite the fathers’ drinking the sons mainly described the relationship in positive terms. They had experienced setbacks in life because of their fathers’ drinking but they did not blame these on their fathers. The central emotion in this narrative type was loyalty and the sons reported experiencing their fathers’ authority as legitimate and benign.

In the narrative of irritation, the fathers and childhood families were described as middle class and economically well-off, and the fathers were able to continue in working life despite their drinking problems. In particular, in the sons’ childhood, their fathers were involved in their sons’ lives. However, later in life the sons became severely irritated by their fathers’ worsening problem drinking and behavior. Life was described using the metaphor of a façade as the family has represented itself as a functioning and happy family to the outside world although in reality these sons’ relationships with their fathers were contradictory and problematic.

In the narrative of melancholy, the father’s drinking dominated the everyday life of the family. The father’s drinking problems also worsened dramatically, the consequence of this being poverty and misery in the family. Glimpses of good fatherhood behind the father’s drinking were seen, but the sons’ relationship with

their fathers remained distant. Therefore these sons did not have too much to tell about their interaction with their fathers. The father's power in the family was not wholly malign, but benign qualities were also present. Drinking had simply taken the father away from the son.

In the narrative of hatred, the fathers had been physically violent towards the mother, son, siblings or all of these. Violence effectively broke the assumption of trust and caring inherent in the father-son relationship. However, the fathers' drinking was not as problematic as in, for example, the narratives of melancholia, nor were there signs of economic problems.

In the present day accounts given by the interviewees, these four narrative types merged and their similarities rather than differences were emphasized. The narratives showed a distancing from the fathers and an increasing focus on the sons' own lives. The central feature of the sons' present day stories is self-reflection.

From the perspective of power, the father-son relationships contain both benign and malign power and varying combinations of the two. Normatively, the sons' power has increased as they have grown up; the shifts in the power balance here are connected to the different life phases of both fathers and sons and the emotions these have entailed.

The study also revealed a continuum in the interviewees' perceptions of their fathers' fatherhood. Absence in some degree, from total to occasional absence, united all the narratives. However, the individual interviewees' perceptions of their fathers' fatherhood were contradictory rather than univocal. The two poles of the continuum found in the accounts were toxic, harmful fatherhood and good-enough fatherhood. Episodic proximity in between the fathers' drinking periods gave rise to contradictions, as did distinguishing "different" fatherhoods within the same father; that is, distinctions between the father as a sober father and as an intoxicated father.

The interviewees who were themselves fathers, along with some of the childless interviewees, had clear perceptions about fatherhood that they wanted to implement in their lives and in relation to their children. The fatherhood advocated by these interviewees' in relation to their children represented the "new", involved and committed, fatherhood. Generational differences and detachment from their fathers' example also characterized these men's thinking.

The sons' perceptions of the manhood that their fathers represented also contained differing emphases and multiple views of masculinities: frank, sincere and masculine; traditional and hard working; sick and cowardly; or, in contrast, sensitive, artistic manhood. These results indicate that societal change in perceptions of fatherhood has been more rapid than societal change in masculinities.

In addition, the frames through which the interviewees interpreted their fathers' problem drinking and their lives were extracted from the data. These

frames served as a tool for further analysis in understanding the sons' experiences and for shifting the narratives from an individual level to a structural level. These frames were labeled the generational frame, sickness frame, social class frame and lacking frame.

In the generational frame, the sons mold their perceptions through an interpretation of the father as part of an older generation whose father in turn fought in the war. The fatherhood and masculinity attributed by the sons to the father's generation can be seen as normative for that generation. Their problems, including alcohol problems and problems in fatherhood are explained by generational features.

In the sickness frame, the fathers' stories are constructed on an understanding of problem drinking as a sickness and its all-encompassing nature. Even fatherhood and masculinity are perceived through a lens of sickness. The sickness frame illustrates how certain societal understandings can affect the way fathers' problem drinking, and hence lives are perceived.

In the social class frame the father's drinking and its consequences are framed by an understanding of the social class in which the family has lived its life. Here, social class is central in defining the sons' experiences of problem-drinking and its consequences. On the one hand, poverty worsens the problems that the sons face, and multiple problems may be one cause of marginalization. On the other hand, a good economic position and being middle class may secure life materially, yet conversely, in the absence of outside interference, lead to worsening of the drinking problem.

Finally, the frame labeled the lacking frame appears as certain kind of wordlessness in the stories. The sons have message, a story that they are eager to tell, but no words, concepts or ways with which to talk about it or approach it. The sons narratives are thus on a pre-narrative level rather than on a narrative level.

These findings of the study invite discussion about the effects of societal changes on the father-son relationship. Between the two generations fatherhood appears to have changed, but equally important in this context is the change concerning childhood, the change in what it means to be a son in the family. This change also concerns authority and democratisation within the family. Lastly, changes also appear in the emotion work carried out in families. Men of the younger generation may consciously do emotion work to show attachment to their children in a different manner from that of their fathers. (Brannen et.al. 2004; Mason 2011; Giddens 1992; Gabb 2010.)

The study reveals in a novel way the experiences of sons who have lived with their fathers' problem drinking. By approaching the theme via life stories, the study, combining elements from family and alcohol research, has answered questions that might be left unanswered using other research approaches. The

study shows the centrality of temporality and different emotions in narratives on family relations experienced by family members as challenging. By scrutinizing temporal processes, the study also highlights cultural changes and faultlines in fatherhood and manhood. It also contests assumptions that men are taciturn or speechless and gives these men a voice. It deconstructs and reconstructs cultural assumptions about father-son relationships and highlights the variation in these. Simultaneously, it yields new knowledge on family relations that are perceived as challenging and problematic in nature.

Keywords: Fatherhood, masculinity, family relations, alcohol problems, narratives.

Lähteet

- Aalto, Ilana (2004) Kerrottu isyys. Kahden sukupolven miesten isyyskertomuksia. Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tanelukaisuja 2004: 6. Helsinki.
- Aalto, Ilana (2010) Katsaus isyyden historiaan sääty-yhteiskunnasta nykyaikaan. Teoksessa Johanna Mykkänen & Ilana Aalto (toim.) Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. 15–35.
- Aaltonen, Sanna (2008) Itseluottamusta, varovaisuutta ja vaaraa. Yhteiskuntaluokka ja tyttöjen tulkinnat sukupuolisesta häirinnästä. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino. 36–57.
- Aaltonen, Tarja & Leimumäki Anna (2010) Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 119–152.
- Abbott, H. Porter (2008) *The Cambridge Introduction to Narrative*. 2.p. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ackerman, Robert (1992) Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholiperheessä. Suomentanut Teuvo Peltoniemi. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Ahokas, Hanna (2004) Päihdetyön arjesta. Teoksessa Vilma Hänninen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampere University Press. 213–244.
- Alanen, Leena (2001a) Polvesta polveen. Sukupolvi sosiaalisena käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino. 97–116.
- Alanen, Leena (2001b) Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino. 161–186.
- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 372–392.
- Alasuutari, Maarit (2003) Kuka lasta kasvattaa? Tampere: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (1986) Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismin suhteesta emokulttuuriin. Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Sarja A. Tutkimuksia 9/1986.
- Alasuutari, Pertti (1990) *Desire and Craving. Studies in a Cultural Theory of Alcoholism*. Acta Universitatis Tamperensis A, vol. 288. Akateeminen väitöskirja. Tampere: University of Tampere.
- Alasuutari, Pertti (2001) Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2004) *Social Theory & Human Reality*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications.
- Alasuutari, Pertti (2005) Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus. 15–28.
- Alasuutari, Pertti & Siltari, Jorma (1983) Miehisen vapauden valtakunta. Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja B 37. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Alestaw, Matti (2007) Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2). 146–157.
- Alvesson, Mats (2011) *Interpreting Interviews*. London, Thousand Oaks, New Delhi & Singapore: Sage.
- Apo, Satu (1999) Alkoholi ja kulttuuriset ihanteet. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 101–144.
- Apo, Satu (2001) Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Arendt, Hannah (1970) *On Violence*. New York: Harcourt, Brace & World, inc.
- Ariès, Philippe (1970) *Centuries of childhood: a social history of family life*. Ranskasta kääntänyt Robert Baldick. New York: Vintage.
- Arminen, Ilkka (1994) Elämäkerrat etnometodina. Kokemusten organisointi nimettömien alkoholistien piirissä. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 188. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.
- Atkinson, Paul & Silverman, David (1997) Kundera's Immortality: The interview society and the invention of the self. *Qualitative Inquiry* 3 (3). 304–325.
- Atkinson, Robert (1998) *The Life Story Interview*. *Qualitative Research methods*, Volume 44. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage.
- Atkinson, Robert (2007) *The Life Story Interview as a Bridge in Narrative Inquiry*. Teoksessa D. Jean Clandinin (toim.) *Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications. 224–245.
- Autonen-Vaaranieniemi Leena (2008) Kodin tila, valta ja miesten käytännöt. Teoksessa Eija Sevön & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 188–205.
- Backett-Milburn, Kathryn, Wilson, Sarah, Bancroft, Angus & Cunningham-Burley Sarah (2008) Challenging Childhoods: Young people's accounts of 'getting by' in families with substance use problems. *Childhood* 15. 461–479.
- Baddeley, Jenna & Singer, Jefferson (2007) Charting the Life Story's Path. Narrative Identity across the Life Span. Teoksessa D. Jean Clandinin (toim.) *Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications. 177–202.
- Bamberg, Michael (2006) Stories: Big or small. Why do we care? *Narrative Inquiry* 16 (1). 139–147.
- Bancroft, Angus, Wilson, Sarah, Cunningham-Burley Sarah, Masters, Hugh & Backett-Milburn Kathryn (2005) Children managing parental drug and alcohol misuse: challenging parent–child boundaries. Teoksessa Linda McMie & Sarah Cunningham-Burley (toim.) *Families in Society. Boundaries and Relationships*. Bristol: Policy Press. 111–125.
- Barnard, Marina & Barlow, Joy (2003) Discovering Parental Drug Dependence: Silence and Disclosure. *Children & Society*, Vol 17. 44–56.
- Bates, Catherine (2002) Memories and Vision. Teoksessa Catherine Horrocks, Kate Milnes, Brian Roberts & Dave Robinson (toim.) *Narrative, Memory and Life Transitions*. University of Huddersfield. 155–162.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth (1998) On the Way to a Post-Familial Family. From a Community of Need to Elective Affinities. *Theory, Culture & Society* 15 (3–4). 53–70.

- Beck, Ulrich (1997) Democratization of the Family. *Childhood* 4. 151–168.
- Bengtson, Vern L., Biblarz, Timothy J., Roberts, Robert E. L. (2002) How families still matter: a longitudinal study of youth in two generations. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Bertaux, Daniel (toim.) (1981) Biography and society: the life history approach in the social sciences. Sage studies in international sociology 23. Beverly Hills: Sage.
- Bertaux, Daniel & Kohli, Martin (1984) The Life story approach: A continental view. *Annual Review of Sociology*, Vol. 10. 215–237.
- Bertaux, Daniel & Thompson, Paul (2009) Introduction. Teoksessa Daniel Bertaux & Paul Thompson (toim.) *Between Generations. Family Models, Myths & Memories*. 3.p. New Brunswick & London: Transaction Publishers. 1–12.
- Beynon, John (2002) *Masculinities and Culture*. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.
- Blomqvist, Jan (2004) Pohdintoja riippuvuuden spontaaniparantumisesta. Ruotsin kielestä kääntäneet Vilma Hänninen ja Oili-Helena Ylijoki. Teoksessa Vilma Hänninen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Muuttuuko ihminen?* Tampere: Tampere University Press. 157–184.
- Bochner, Arthur (2007) Notes Towards an Ethics of Memory in Autoethnographic Inquiry. Teoksessa Norman Denzin & Michael Giardiana (toim.) *Ethical Futures in Qualitative Research: Decolonizing the Politics of Knowledge*. Walnut Creek: Left Coast Press. 197–208.
- Borland, Moira, Laybourn, Ann, Hill, Malcolm & Brown, Jane (1998) *Middle Childhood. The Perspectives of Children and Parents*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Bourdieu, Pierre (2001) *Masculine domination*. Translated by Richard Nice. Cambridge: Polity.
- Brannen, Julia, Heptinstall, Ellen & Bhopal, Kalwant (2000) *Connecting Children. Care and Family Life in Later Childhood*. London and New York: Routledge Falmer.
- Brannen, Julia, Moss, Peter & Mooney, Ann (2004) *Working and caring over the twentieth century: Change and continuity in four generation families*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Bruner, Jeremy (1990) *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Butera, Karina (2006) Manhunt: The Challenge of Enticing Men to Participate in a Study on Friendship. *Qualitative Inquiry* 12. 1262–1282.
- Canaan, Joyce (1996) "One thing leads to another": Drinking, fighting and working-class masculinities. Teoksessa Máirtín Mac An Ghaill (toim.) *Understanding masculinities. Social relations and cultural arenas* Buckingham, Philadelphia: Open University Press. 114–125.
- Carrigan, Tom, Connell, Bob & Lee, John (1985) Toward a new sociology of masculinity. Teoksessa Harry Brod (toim.) *The Making of Masculinities. The New Men's Studies*. Boston: Allen & Unwin. 63–100.
- Čermák, Ivo (2004) "Genres" of Life-Stories. Teoksessa David Robinson, Christine Horrocks, Nancy Kelly & Brian Roberts (toim.) *Narrative, Memory and*

- Identity: Theoretical and Methodological Issues. Huddersfield: University of Huddersfield. 211–221.
- Cheal, David (2002) *Sociology of Family Life*. Houndmills, Basingstoke & Hampshire: Palgrave.
- Christie, Nils & Bruun, Kettil (1986) *Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolassa*. Espoo: Weilin+Göös.
- Clandinin, Jean & Connelly, Michael (1998) Personal experience methods. Teoksessa Norman Denzin & Yvonna Lincoln (toim.) *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks: Sage. 150–178.
- Coltrane, Scott (1995) The future of fatherhood: social, demographic and economic influences on men's family involvements. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks: Sage. 255–274.
- Connell, R.W. (1987) *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. (1993) The Big Picture: Masculinities in Recent World History. *Theory and Society* 22 (5). 597–623.
- Connell, R.W. (1995) *Masculinities*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Connell, R.W. (2000) *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity.
- Connell, R.W. (2002) *Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. & Messerschmidt, James (2005) Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender and Society* 19. 829–859.
- Corsaro, William (2005) *The Sociology of Childhood*. 2nd Edition. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Crompton, Rosemary (2006) Class and Family. *The Sociological Review* 54 (4). 658–677.
- Crotty, Michael (1998) *The Foundations of Social Research. Meaning and perspective in the research process*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications.
- Cunningham, John (1999) Resolving alcohol-related problems with and without treatment: the effect of problem criteria. *Journal of studies on alcohol* 60. 463–466.
- Daly, Kerry (1995) Reshaping fatherhood. Finding the models. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks: Sage. 21–40.
- Daly, Kerry (1996) Spending Time with the Kids: Meanings of Family Time for Fathers. *Family Relations* 45 (4). 466–476.
- Daly, Kerry (2007) *Qualitative Methods for Family Studies & Human Development*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage.
- Davis, Christie (1998) *Jokes and their relation to society*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Demetriou, Demetrakis (2001) Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and Society* 30 (3), 337–361.
- de Visser, Richard (2009) "I'm not a very manly man": Qualitative insights into young men's masculine subjectivity. *Men and Masculinities* 11. 367–371.
- Denzin, Norman (1989) *Interpretive interactionism*. Applied social research methods series, Vol. 16. Newbury Park: Sage.

- Denzin, Norman (1993) *The alcoholic society: addiction and recovery of the self*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Doherty, William, Kouneski, Edward & Erickson, Martha (1998) Responsible Fathering: An Overview and Conceptual Framework. *Journal of Marriage and the Family* 60 (2). 277–292.
- Donaldson, Mike (1993) What is hegemonic masculinity? *Theory and Society* 22 (5). 643–657.
- Eerola, Petteri & Huttunen, Jouko (2011) Metanarrative of the “new father” and narratives of young Finnish first-time fathers. *Fathering* 9 (3). Hyväksytty julkaistavaksi.
- Emshoff, James & Price, Ann (1999) Prevention and Intervention Strategies With Children of Alcoholics. *Pediatrics* 103 (5). 1112–1121.
- Eriksen, Sidsel (1999) Alcohol as a Gender Symbol *Scandinavian Journal of History* 24 (1). 46–73.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka (1980) Suomalainen humala valkokankaalla – suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 1980 (4).
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006) Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 25–48.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS. 7–24.
- Fisher, Kimberly (1997) Locating Frames in the Discursive Universe. *Sociological Research Online* 2 (3). URL: <http://www.socresonline.org.uk/2/3/4.html>. Haettu 6.6.2011.
- Fontana, Andrea & Prokos, Anastasia (2007) *The Interview. From Formal to Postmodern*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Forsberg, Hannele (2003a) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus. 7–15.
- Forsberg, Hannele (2003b) Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus. 86–102.
- Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge*. Brighton: Harvester Press.
- Francis, Linda (1997) Ideology and Interpersonal Emotion Management: Redefining Identity in Two Support Groups. *Social Psychology Quarterly* 60 (2). 153–171.
- Fraser, Heather (2004) Doing Narrative Research: Analyzing Personal Stories line by Line. *Qualitative Social Work* 3. 179–201.
- Furedi, Frank (2004) *Therapy Culture. Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*. London & New York: Routledge.
- Furstenberg, Frank F. (1988) Good dads – Bad dads. Two faces of fatherhood. Teoksessa Andrew Cherlin (toim.) *The Changing American Family and Public Policy*. Washington, DC.: Urban Institute Press. 193–218.
- Gabb, Jacqui (2010) *Researching Intimacy in Families*. Houndmills, Basingstoke & Hampshire: Palgrave Macmillan

- Galasinski, Dariusz (2004) *Men and the Language of Emotions*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Gergen, Kenneth (1994) *Realities and Relationships: Soundings in Social Construction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gieve, Katherine (1988) Introduction. Teoksessa Katherine Gieve (toim.) *Balancing Acts. On being a mother*. London: Virago.
- Goffman, Erving (1963) *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin.
- Goffman, Erving (1986) *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. With a foreword by Bennett M. Berger. Boston: Northeastern University Press.
- Gomila, Antònia (2011) *Family Photographs: Putting Family on Display*. Teoksessa Riitta Jallinoja & Eric D. Widmer (toim.) *Families and Kinship in Contemporary Europe. Rules and Practises of Relatedness*. Houndmills, Basingstoke & Hampshire: Palgrave Macmillan. 63–77.
- Goodall, Harold Lloyd (2005) Narrative Inheritance: A Nuclear Family with Toxic Secret. *Qualitative Inquiry* 11. 492–513.
- Gramsci, Antonio (1971) *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Green, Lorraine (2010) *Understanding the Life Course. Sociological and Psychological Perspectives*. Cambridge & Malden, MA: Polity.
- Greene, Sheila & Hill, Malcolm (2005) Children's experience of parental separation: Methods and methodological issues. Teoksessa Sheila Greene & Diane Hogan (toim.) *Researching Children's experience: Approaches and methods*. London: Sage.
- Greenstein, Theodore N. (2006) *Methods of Family Research*. 2. painos. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage.
- Grönfors, Martti (1982) *Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät*. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
- Grönfors, Martti (1994) *Miehin kulttuuri ja väkivalta*. Teoksessa Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.) *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino 63–76.
- Gutman, Leslie & Eccles, Jacquelynne (2007) Stage-Environment Fit During Adolescence: Trajectories of Family Relations and Adolescent Outcomes. *Developmental Psychology* 43 (2). 522–537.
- Haavio-Mannila, Elina, Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (2008) Olivatko suuret ikäluokat murroksen moottoreita? Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki : Gaudeamus. 111–133.
- Hacking, Ian (2009) Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Suomentanut Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Hakala, Riitta (2009) *Kemistä oon ja kehtaan ottaa – kemiläisen alkoholinkäytön erityispiirteitä*. Teoksessa Tarja Orjasniemi & Olli Tiurasniemi (toim.) *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 59–76.

- Halme, Nina (2009) Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo: Yhdessäoloa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksia 15. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Haugland, Bente Storm Mowatt (2003) Paternal Alcohol Abuse: Relationship between Child Adjustment, Parental Characteristics, and Family Functioning. *Child Psychiatry and Human Development* 34 (2). 127–146.
- Hawkins, Alan, Christiansen, Shawn, Pond Sargent, Kathryn & Hill, E. Jeffrey (1995) Rethinking Fathers' Involvement in Child Care: A Developmental Perspective. *Journal of Family Issues* 14 (4). 531–549.
- Hawkins, Alan & Eggebeen, David (1991) Are fathers fungible? Patterns of Coresident Adult Men in Maritally Disrupted Families and Young Children's Well-being. *Journal of Marriage and the Family* 53. 958–972.
- Hearn, Jeff (1996) Is masculinity dead? A Critique of the Concept of Masculinity / Masculinities. Teoksessa Máirtín Mac an Ghaill (toim.) *Understanding Masculinities. Social Relations and Cultural Arenas*. Buckingham: Open University Press. 202–217.
- Hearn, Jeff (1998) Theorizing Men and Men's Theorizing: Varieties of Discursive Practises in Men's Theorizing of Men. *Theory and Society* 27 (6). 781–816.
- Hearn, Jeff (1999) Miesten tuntemiinsa naisiin kohdistama väkivalta kriittisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press. 237–265.
- Hearn, Jeff (2002) Men, Fatherhood and the State: National and Transnational Perspectives. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) *Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press. 245–272.
- Hearn, Jeff & Pringle, Keith (2006) Men, masculinities and children: some European perspectives. *Critical Social Policy* 26 (2). 365–389.
- Heath, Sue, Brooks, Rachel, Cleaver, Elizabeth ja Ireland, Eleanor (2009) *Researching Young People's Lives*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.: Sage Publications.
- Heikkilä, Sanna (1999) Varhaishoivaa koskeva populaari valistuskirjoittelu Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 229–248.
- Heikkinen, Hannu (2001) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-kustannus. 116–132.
- Heinonen, Jari (2006) Työläismies ahdingossa? Kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino, Palmenia-sarja.
- Heiskala, Risto (2005) Miten yhteiskunta pakottaa yhteiskunnan tutkijaa? Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*. Jyväskylä: PS-kustannus. 29–38.
- Hellsten, Tommy (1991) *Virtahepo olohuoneessa*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hill, Malcolm (2005) Children's boundaries: within and beyond families. Teoksessa Linda McMie & Sarah Cunningham-Burley (toim.) *Families in Society. Boundaries and Relationships*. Bristol: Policy Press. 77–94.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (1994) Mies, kasvatusta ja auktoriteettimaailma. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkertoista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 86–105.
- Hoikkala, Tommi (2008) Suuret ikäluokat ja työ. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.): Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus. 68–88.
- Holden, George (2010) Parenting. A dynamic perspective. Thousand Oaks (Calif.): Sage.
- Holdsworth, Claire & Morgan, David (2005) Transitions in context: leaving home, independence and adulthood. Maidenhead: Open University Press.
- Holloway, Sarah & Valentine, Gill (2000) Children's geographies and the new social studies of childhood. Teoksessa Sarah Holloway & Gill Valentine (toim.) Children's geographies. Playing, living, learning. London: Routledge. 1–28.
- Holmila, Marja (2001) Perhe, päihitteet ja sukupuoli. Yhteiskuntapolitiikka 66 (1). 55–62.
- Holmila, Marja (2003a) Läheisen ratkaisut. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus 79–95.
- Holmila, Marja (2003b) Yhteenveto. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus. 96–105.
- Holmila, Marja, Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73 (4). 421–432.
- Holmila, Marja & Rantasalo, Kirsi-Marja (2008) Lapsuudenkodin alkoholin liikkakäytön vaikutukset. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes. 294–308.
- Holmila, Marja, Warsell, Leena, Warpenius, Katariina, Kesänen, Minna Tamminen, Irmeli (2009) Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportteja 5/2009.
- Holstein, James & Gubrium, Jaber (2008) Analyzing Narrative Reality. London: Sage.
- Honkatukia, Päivi, Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2003) Sensitive Issues in Vulnerable Conditions: Studying Violence in Youth Residential Care. Young 11(4). 323–339.
- Hulkkonen, Mikko & Pihkala, Hannu (2009) Paljon melua isästä! Ala-Satakunnan isähanke 2005–2008. Loppuraportti. A-klinikkasäätiö.
- Hunt, Stephen (2005) The life course: a sociological introduction. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Husso, Marita & Virkki, Tuija (2008) Sukupuolittunut luottamus ja väkivalta parisuhteessa. Teoksessa Eija Sevon & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia. Helsinki University Press. 259–273.
- Huttunen, Jouko (1994) Isyys ja miehisuus – isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Juha Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. WSOY: Helsinki. 46–66.

- Huttunen, Jouko (1999) Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press. 169–193.
- Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyvärinen, Matti (1994) 'Miehen' lajityypit. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 37–67.
- Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkio (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino. 311–336.
- Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvaara, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 90–118.
- Hämäläinen, Kati, Pirskanen Henna & Rautio, Susanna (2011) Studying sensitive and contradictory family situations. Considerations from three family studies. *Journal of Comparative Social Work* 5 (1). URL: http://jcs.w.no/local/media/jcs.w/docs/jcs.w_issue_2011_1_4_article.pdf. Haettu 13.6.2011.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, Vilma (2004) Miten masennus muuttaa ihmistä? Teoksessa Vilma Hänninen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Muuttuuko ihminen? Anja Koski-Jänneksen juhla-kirja*. Tampere: Tampere University Press. 277–306.
- Hänninen, Vilma & Koski-Jänne, Anja (1999) Narratives of recovery from addictive behaviours. *Addiction* 94 (12). 1837–1848.
- Ihinger-Tallman, Marilyn, Pasley, Kay & Buehler, Cheryl (1995) Developing a Middle-Range Theory of Father Involvement Postdivorce. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks: Sage. 57–77.
- Ilva, Minna & Roine, Mira (2009) Vanhempien päihteidenkäytön vaikutukset lapseen: katsaus aiheesta tehtyyn suomalaistutkimukseen. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) *Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57*. 16–24.
- Innanen, Mikko (2001) Isyys ja äitiys nuorten kertomana. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja*. Jyväskylä: Likes.
- Ishii-Kunz, Masako (1995) Paternal involvement and perception toward fathers' roles: A comparison between Japan and the United States. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks: Sage. 102–118.
- Itäpuisto, Maritta (2001) Pullon varjosta valoon. Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Itäpuisto, Maritta (2003) Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä*. Jyväskylä: Gummerus. 30–51.
- Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmisten vanhempien kanssa eläytystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Jyväskylä: Kopijyvä.

- Itäpuisto, Maritta (2008) Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset psykologian tutkimuskohteena. *Psykologia* 2. 84–94.
- Itäpuisto, Maritta & Grönfors, Martti (2004) Isä, poika ja pullon henki. Juoppo isä pojan ongelmana. Teoksessa Vilma Hänninen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Muuttuuko ihminen?* Tampere: Tampere University Press. 139–154.
- Jallinoja, Riitta (2006) Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta (2009) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus. 11–31.
- Jenkins, Richard (2010) *The 21st-Century Interaction Order*. Teoksessa Michael Hviid Jacobsen (toim.) *The Contemporary Goffman*. New York & London: Routledge. 257–274.
- Johansson, Anna (2005) *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Malmö: Studentlitteratur.
- Johnson, Terry, Dandeker, Christopher & Ashworth, Clive (1984) *The structure of social theory. Dilemmas and strategies*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & London: Macmillan.
- Jokinen, Arto (1999) Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press. 15–51.
- Jokinen, Arto (2000) Panssaroitu maskuliinisuus. *Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Arto (2003) Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuden teoriaan ja kulttuuriseen tekstintutkimukseen. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Yhdestä puusta. Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Tampere: Tampere University Press. 7–31.
- Jokinen, Arto (2010) Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. 128–139.
- Jokinen, Kimmo (2008) Miten laadullinen tutkimus vakuuttaa? Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja*. Tampere: Vastapaino. 243–250.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2002) *Suomalainen yhteiskunta*. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Jokiranta, Harri (2003) Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. *Acta Universitatis Tamperensis* 966. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Josselson, Ruthellen (2007) *The Ethical Attitude in Narrative Research. Principles and Practicalities*. Teoksessa D. Jean Clandinin (toim.) *Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications. 537–566.
- Jähi, Rita (2004) Työstää, tarinoida, selviytyä. Vanhemman psyykkinen sairaus lapsuudenkokemuksena. *Acta Universitatis Tamperensis* 1015. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Jäntti, Markus (2010) Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 62–75.
- Kahn, Jack (2009) *An Introduction to Masculinities*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Kantola, Janna (2003) Alkoholi rivien välissä: Christer Kihlman, Pentti Saarikoski,

- Henrik Tikkanen, Märta Tikkanen ja Tuula-Liina Varis. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino. 10-29.
- Karp, David A. & Tanarugsachock, Valaya (2000) Mental Illness, Caregiving, and Emotion Management. *Qualitative Health Research* 10 (1). 6-25.
- Kartovaara, Leena & Sauli, Hannele (2000) Suomalainen lapsi. Helsinki: Tilastokeskus. Väestö 2000: 7.
- Karvonen, Erkki (2000) Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 2/2000.
- Kaukonen, Olavi (2002) Päihdepalvelupolitiikka ja hyvinvointivaltion muutos. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeidenkäyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus. 137-166.
- Kekäle, Jari (2007) Postmoderni isyys ja uskonnollisuus – tarinallinen näkökulma. Akateeminen väitöskirja. Joensuun Yliopiston teologisia julkaisuja N:o 19. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kenway, Jane, Kraack, Anna & Hickey-Moody, Anna (2006) Masculinity beyond the metropolis. New York: Palgrave Macmillan.
- Kerby, Anthony (1991) Narrative and the self. Bloomington & Indianapolis: Indiana university press.
- Kestilä, Laura & Salasuo, Mikko (2007) Nuorten aikuisten alkoholinkäyttö – sosiaalisen eriarvoisuuden ilmentymä? Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeututkijain seura, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto. 121-148.
- King, Nigel & Horrocks, Christine (2010) Interviews in Qualitative Research. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore & Washington DC: Sage.
- Kivivuori, Janne (1992) Psykokulttuuri. Sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosesseihin. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kivivuori, Janne (1994) Understand and Punish. The Culture of Juvenile Transgressions in the Context of a Welfare State. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy 125.
- Kivivuori, Janne (1999) Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kolehmainen, Jani & Aalto, Ilana (2004) Johdanto isyyksien tutkimiseen. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino. 9-26.
- Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopisto.
- Kortteinen, Matti (1982) Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, Matti (1983) Turhapuro-syndrooma. Alkoholipolitiikka 2. 60-67.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- Koskenvuo, Karoliina (2010) Lapsuudentapahtumat, terveys ja elämäntyytyväisyys. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 294-318.
- Koski-Jännes, Anja & Hänninen, Vilma (2004) Läheiseni on päihdeongelmainen. Helsinki: Kirjapaja.

- Koski-Jännes, Anja, Jussila, Antti & Hänninen, Vilma (1998) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava.
- Kringelbach, Morten (2007) *Emotion, Feelings and Hedonics in the Human Brain*. Teoksessa Helena Wulff (toim.) *The Emotions. A Cultural reader*. Oxford & New York: Berg. 37–60.
- Kuhn, Thomas (1962) *The structure of scientific revolutions*. Chicago (Ill.): University of Chicago Press.
- Kujala, Ilkka (2009) Vuonot ja viinit, järvet ja viinat: lappilainen viinapää. Teoksessa Tarja Orjasniemi & Olli Tiurasniemi (toim.) *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 205–212.
- Kuronen, Marjo (2009) Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus – kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus. 111–130.
- Kuusela, Pekka (2000) Sosiaalisen konstruktionismin liike sosiaalitieteissä. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.) *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 21. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. 15–42.
- Kuusela, Pekka (2006) Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: Oy UniPress Ab. 9–22.
- Kuusi, Hanna (2004) Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa. *Bibliotheca Historica* 82. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuusisto, Katja (2009) Päihderiippuvuudesta toipumisen eri reitit. Teoksessa Tuukka Tammi, Mauri Aalto & Anja Koski-Jännes (toim.) *Irti päihdeongelmista. Tutkimuksia hoidon ja ehkäisyn menetelmistä*. Helsinki: Edita. 32–48.
- Kvale, Steinar (1996) *InterViews: An introduction to qualitative reserach interviewing*. Thousand Oaks: Sage.
- Laaksonen, Elsi (2009) Alkoholiriippuvuuden hoidon tehostaminen. Teoksessa Tuukka Tammi, Mauri Aalto & Anja Koski-Jännes (toim.) *Irti päihdeongelmista. Tutkimuksia hoidon ja ehkäisyn menetelmistä*. Helsinki: Edita. 90–108.
- Laitinen, Pirjo (2009) Alkoholi ja naisten väkivaltarikokset. Teoksessa Tarja Orjasniemi & Olli Tiurasniemi (toim.) *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 127–136.
- Lamb, Michael (1997) *Fathers and Child Development: An Introductory Overview and Guide*. Teoksessa Michael E. Lamb (toim.) *The role of the father in child development*. 3.p. New York: Wiley & Sons. 1–18.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2008) Huoli jaksamisesta vanhempana. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes. 38–60.
- Lampela, Kalle (2009) Kuinka lappilaisesta taiteilijasta tuli juoppo? – Renttutaiteilijamyytin jäljillä. Teoksessa Tarja Orjasniemi & Olli Tiurasniemi (toim.) *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 105–124.
- LaRossa, Ralph (1988) Fatherhood and social change. *Family relations* 37 (4). 451–458.
- LaRossa, Ralph (1995) Stories and relationships. *Journal of social and personal relationships* 12 (4). 553–558.

- LaRossa, Ralph, Gordon, Betty Anne, Wilson, Ronald Jay, Bairan, Annette & Jaret, Charles (1991) The Fluctuating Image of the 20th Century American Father. *Journal of Marriage and the Family* 53. 987–997.
- Launonen, Mirka (2003) Kivienkeli. Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.) *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita*. Kuopio: Kuopio University Press.
- Layder, Derek (2004) *Emotion in Social Life. The Lost Heart of Society*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Layder, Derek (2009) *Intimacy and Power. The Dynamics of Personal Relationships in Modern Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lee, Raymond M. (1993) *Doing research on sensitive topics*. London, Sage.
- Lehtonen, Mikko (1999) Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press. 74–88.
- Lukes, Steven (2005) *Power. A radical view*. 2.p. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lupton, Deborah (1994) *Medicine as culture. Illness, disease and the body in western societies*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.
- Lupton, Deborah & Barclay, Lesley (1997) *Constructing Fatherhood. Discourses and Experiences*. London: Sage.
- Lutz, Catherine (2007) Emotion, Thought and Estrangement: Emotion as a Cultural Category. Teoksessa Helena Wulff (toim.) *The Emotions. A Cultural Reader*. Oxford & New York: Berg. 19–30.
- Lüscher, Kurt (2002) Intergenerational Ambivalence: Further Steps in Theory and Research. *Journal of Marriage and Family* 64 (3). 585–593.
- Lüscher, Kurt & Pillemer, Karl (1998) Intergenerational Ambivalence: A new approach to the study of parent-child relations in later life. *Journal of Marriage and Family* 60 (2). 413–425.
- Maksimainen, Jaana (2008) Terapiakulttuurinen parisuhde ja median erotarinat. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 209–232.
- Mannheim, Karl (1952) The problem of generations. Teoksessa Paul Kecskemeti (toim.) *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul. 276–322.
- Marsiglio, William (1991) Paternal Engagement Activities with Minor Children. *Journal of Marriage and the Family* 53. 973–986.
- Marsiglio, William (1995a) Fatherhood scholarship An overview and agenda for the future. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks, CA: Sage. 1–20.
- Marsiglio, William (1995b) Fathers' diverse life course patterns and roles: theory and social interventions. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks, CA: Sage. 78–101.
- Mason, Jennifer (2006) *Qualitative Researching*. 2nd Edition. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications.
- McLaughlin, Hugh (2009) *Service User Research in Health and Social Care*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

- McLeod, John (1997) *Narrative and Psychotherapy*. London: Sage. URL: <http://srmo.sagepub.com/view/narrative-and-psychotherapy/n1.xml>. Haettu 7.6.2011.
- Messner, Mike (1993) Changing men and feminist politics in the United States. *Theory and Society* 22. 723–737.
- Misztal, Barbara (2003) *Theories of Social Remembering*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press.
- Morgan, David (1996) *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, David (2011) *Rethinking Family Practises*. Houndmills, Basingstoke & Hampshire. Palgrave Macmillan.
- Mosley, Jane & Thomson, Elizabeth (1995) Fathering behavior and child outcomes: the role of race and poverty. Teoksessa William Marsiglio (toim.) *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks, CA: Sage. 148–165.
- Murto, Lasse (2002) Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus. 167–192.
- Mustonen, Heli & Simpura, Jussi (2005) Alkoholin käyttö. Teoksessa Arpo Aromaa, Jussi Huttunen, Seppo Koskinen & Juha Teperi (toim.) *Suomalaisten terveys*. Helsinki: Kansanterveyslaitos & Stakes. Kustannus Oy Duodecim. 106–110.
- Mykkänen, Johanna (2010) Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 382. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mykkänen, Johanna & Aalto, Ilana (2010) Uusia avauksia. Teoksessa Johanna Mykkänen & Ilana Aalto (toim.) *Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 77–80.
- Mykkänen, Johanna & Huttunen, Jouko (2008) Isäksi tulon tunteet. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 169–187.
- Niiniluoto, Ilkka (2006) Kriittinen tieteellinen realismi. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: Oy UniPress Ab. 23–44.
- Notko, Marianne (2011) Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 406. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Notko, Marianne & Sevón, Eija (2008) Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteissä perhesuhteissa. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 111–130.
- Näre, Sari (1999a) Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimisoituminen. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 263–299.
- Näre, Sari (1999b) Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 9–15.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen*

- perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus. 16–38.
- Nätkin, Ritva (2006) Johdanto. Kulttuurisista merkityksistä hoidon tutkimukseen. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus. 5–22.
- Nätkin, Ritva (2009) Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus. 63–82.
- Orford, Jim, Natera, Guillermina, Copello, Alex, Atkinson, Carol, Mora, Jazmín, Velleman, Richard, Crundall, Ian, Tiburcio, Marcela, Templeton, Lorna & Walley, Gwen (2005) Coping with alcohol and drug problems: the experiences of family members in three contrasting cultures. London & New York: Routledge.
- Orford, Jim, Templeton, Lorna, Copello, Alex, Velleman, Richard, Ibanga, Akan & Binnie, Charlotte (2009) Increasing the involvement of family members in alcohol and drug treatment services: The results of an action research project in two specialist agencies. *Drugs: education, prevention and policy* 16 (5). 379–408.
- Orjasniemi, Tarja (2005) Ottaako vai ei. Raittiuden ja alkoholinkäytön muutokset moraalivallin murtumisen ilmentyminä pohjoisella maaseudulla 1980–2000-luvuilla. *Acta Universitatis Lappeenensis* 89. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Orjasniemi, Tarja (2009) Alkoholilolujen ja alkoholikulttuurin muutokset Lapin maaseudulla. Teoksessa Tarja Orjasniemi & Olli Tiurasniemi (toim.) Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholien käyttöä Lapissa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 35–56.
- Paakkanen Pirjo (1991) Juoppouden luokkakartta. Keskiluokkaisten ravintola-asiakkaiden alkoholien käyttöä koskevat luokitukset. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuslause n:o 184. Helsinki.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiöinä. Teoksessa Eija Paavilainen ja Tarja Pösö (toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY. 13–42.
- Palonen, Kari (1988) Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Tampere: vastapaino.
- Parry, Odette, Thomson, Carolyn & Fowkes, Gerry (1999) Life Course Data Collection: Qualitative Interviewing using the Life Grid. *Sociological Research Online* 4 (2). URL: <http://www.socresonline.org.uk/4/2/parry.html>. Haettu 13.6.2011.
- Parsons, Talcott (1951) Illness and the role of the physicians: a sociological perspective. *American Journal of Orthopsychiatry* 21 (3). 452–460.
- Partanen, Juha (1991) Sociability and intoxication: alcohol and drinking in Kenya, Africa, and the modern world. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja, vol. 39.
- Partanen, Juha (2002) Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus. 13–37.

- Pease, Bob (2000) Beyond the Father Wound. Memory-Work and the Recontruction of the Father-Son Relationship. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy 21 (1). 9–15.
- Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus. 183–205.
- Peled, Einat & Leichtenritt, Ronit (2002) The ethics of qualitative social work research. Qualitative Social Work 1 (2). 145–169.
- Peltonen, Eeva (1994) Onko sodasta paluuta? ”Viime sotien perintö” isän sukupolven miesten omaelämäkerroissa. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 187–218.
- Peltonen, Eeva (1997) Perunkirjoitusta. Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus. 96–122.
- Peltonen, Matti (1984) Oluella ystäviä, viinalla veljiä. Alkoholipolitiikka 49 (4). 201–207.
- Peltonen, Matti (1988) Kuinka ”suomalainen viinapää” syntyi? Alkoholipolitiikka 53 (1). 3–13.
- Peltoniemi, Teuvo (2003) Lapsen elämä suomalaisessa alkoholiperheessä. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus. 52–59.
- Peltoniemi, Teuvo (2005) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2/2005. 4–10.
- Peräkylä, Anssi (1989) Appealing to the ‘experience’ of the patient in the care of dying. Sociology of Health and Illness 11 (2). 117–134.
- Perälä-Littunen, Satu (2004) Cultural images of a good mother and a good father in three generations. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 239. University of Jyväskylä.
- Phoenix, Ann (2008) Analyzing narrative contexts. Teoksessa Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou (toim.) Doing narrative research. London: Sage. 64–77.
- Pini, Barbara (2005) Interviewing Men. Gender and the collection and interpretation of qualitative data. Journal of Sociology 41 (2). 201–216.
- Pirskanen, Henna (2009) ”Was your father a problem drinker?” Challenges of life story interviewing in researching adult sons of problem drinking fathers. Journal of Comparative Social Work 4 (1). URL: http://jcsw.no/local/media/jcsw/docs/jcsw_issue_2009_1_7_article.pdf.
- Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Keso, Kaj (1998) Arvot ja oikeudenmukaisuus vuorovaikutuksessa. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Anna-Maija Pirttilä-Backman (toim.) Sosiaalinen vuorovaikutus. Rauni Myllyniemen juhlakirja. Helsinki: Otava. 23–47.
- Pleck, Elizabeth & Pleck, Joseph (1997) Fatherhood Ideals in the United States: Historical dimensions. Teoksessa Michael E. Lamb (toim.) The role of the father in child development. 3.p. New York: Wiley & Sons. 33–48.
- Polkinghorne, Donald (1988) Narrative Knowing and the Human Sciences. Albany: State University of New York Press.

- Popper, Karl (1959) *The logic of scientific discovery*. London: Hutchinson.
- Portelli, Alessandro (2002) What makes oral history different? Teoksessa Robert Perks & Alistair Thomson (toim.) *The Oral History Reader*. London: Routledge. 63–74.
- Purhonen, Semi (2008) Johdanto: suuret ikäluokat sukupolvena? Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki : Gaudeamus. 9–30.
- Puroila, Anna-Maija (2002) Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41. Rovaniemi: Lapin yliopisto
- Pöllänen, Pirjo (2008) Arjen käytännöt ja perhesuhteet venäläis-suomalaisissa perheissä. Teoksessa Eija Sevön & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 153–165.
- Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Eija Sevön & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 93–107.
- Pöysä, Jyrki (2010) Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 153–179.
- Raitasalo, Kirsimarja (2003) Miten läheisen alkoholinkäyttöä selitetään? Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä*. Jyväskylä: Gummerus. 61–77.
- Rantalaiho, Minna (2003) Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus. 202–229.
- Rauhala, Lauri (1993) Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä: maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta, vol. 41. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Renzetti, Claire & Lee, Raymond (1993) The problem of researching sensitive topics: an overview and introduction. Teoksessa Claire Renzetti & Raymond Lee (toim.) *Researching sensitive topics* (toim.) Newbury Park: Sage. 3–13.
- Roberts, Brian (2004) *Life Lines, Life Connections and Biographical Traces/Forms*. Teoksessa David Robinson, Christine Horrocks, Nancy Kelly & Brian Roberts (toim.) *Narrative, Memory and Identity: Theoretical and Methodological Issues*. Huddersfield: University of Huddersfield. 119–137.
- Roine, Mira, Ilva, Minna & Takala, Janne (2009) Johdatus Lapsuus päihteiden varjossa –raporttiin. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) *Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57*. 10–15.
- Ronkainen, Suvi (1999) Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 131–154.
- Roos, J.P. (1985a) Elämäntapatutkimus ja elämäntavan tyypit. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliiton julkaisusarja 34*. Helsinki: Tutkijaliitto. 51–58.
- Roos, J.P. (1985b) Elämäntapojen tyypeistä elämäkertojen valossa. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliiton julkaisusarja 34*. Helsinki: Tutkijaliitto. 37–50.

- Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Roos, J.P. (1994) *Kuinka hullusti elämä on meitä heitellyt – suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua*. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 12–28.
- Roos, J.P. & Peltonen, Eeva (1994) *Esipuhe*. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 7–11.
- Roy, Kevin (2006) *Father Stories: A life course examination of paternal identity among low-income african-american men*. *Journal of Family Issues* 27 (1). 31–54.
- Ruckenstein, Minna (2004) *Isät ja väkivalta: kilpailevia tulkintoja, toistuvia käytäntöjä*. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) *Isäkirja*. Tampere: Vastapaino. 109–130.
- Ruisniemi, Arja (2006a) *Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta*. *Acta Universitatis Tamperensis* 1150. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ruisniemi, Arja (2006b) *Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana*. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus. 165–188.
- Ruuska, Petri (1999) *Negatiivinen suomalaisuuspuhe yhteisön rakentajana*. *Sociologia* 36 (4). 293–305.
- Ruusuvuori, Johanna (2010) *Litteroiijan muistilista*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 424–431.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti (2010) *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 9–36.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino. 22–56.
- Räsänen, Arja-Liisa (1995) *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. *Bibliotheca Historica* 6. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Räsänen, Pekka (2005) *Havaintojen mittaaminen ja aineistojen jäsentämisen metodologia*. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*. Jyväskylä: PS-kustannus. 85–102.
- Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (2005) *Johdanto. Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*. Jyväskylä: PS-kustannus. 9–12.
- Saastamoinen, Mikko (1999) *Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä*. Teoksessa Jari Eskola (toim.) *Hegelistä Harréén, narratiivista nudistiin*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. 165–192.
- Saastamoinen, Mikko (2000) *Identiteettien hybridisoituminen ja sosiaalinen*

- konstruktionismi – Nuorallatanssia dualismien rajoilla. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.) *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 21. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. 257–300.
- Sankala, Jukka (2009) Toivottavasti ei tartteis enää ottaa – poikamiesten arjen orastava maskuliinisuus. Teoksessa Tarja Orjasniemi & Olli Tiurasniemi (toim.) *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 87–102.
- Sayer, Andrew (2005) *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schippers, Mimi (2007) Recovering the feminine other: masculinity, femininity and gender hegemony. *Theory and Society* 36 (1). 85–102.
- Schuckit, Marc A. (1995) A Long-term Study of Sons of Alcoholics. *Alcohol Health and Research World* 19 (3). 172–176.
- Schwalbe, Michael & Wolkomir, Michelle (2005) Interviewing men. Teoksessa Jaber Gubrium ja James Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage. 203–220.
- Scott, Marvin B. & Lyman, Stanford M. (1968) Accounts. *American Sociological Review* 33 (1). 46–62.
- Sevõn, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevõn & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 13–26.
- Shuman, Amy (2006) Entitlement and empathy in personal narrative. *Narrative Inquiry* 16 (1). 148–155.
- Siltala, Juha (1994) Mies ja häpeä. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 140–152.
- Silverman David (2009) Analysing Qualitative Data. *Jatkokoulutusluento 27.5.2009*, Jyväskylän yliopisto.
- Simmel, Georg (2005) Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917. Suomentanut Tiina Huuhtanen. Valikoinut ja esipuheen kirjoittanut Arto Noro. Helsinki: Gaudeamus.
- Simpura, Jorma (1982) Vapaan viinan aika: 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Smart, Carol (2006) Children's narratives of post-divorce family life: from individual experience to an ethical disposition. *The Sociological Review* 54 (1). 155–170.
- Smart, Carol (2007) *Personal Life. New Directions in Sociological Thinking*. Cambridge & Malden: Polity.
- Smart, Carol (2011) Relationality and Socio-Cultural Theories of Family Life. Teoksessa Riitta Jallinoja & Eric D. Widmer (toim.) *Families and Kinship in Contemporary Europe. Rules and Practises of Relatedness*. Houndmills, Basingstoke & Hampshire: Palgrave Macmillan. 13–28.
- Soikkeli, Markku (2006) ”Kossu on mun kuski”. Miesten alkoholismi suomalaisissa nykyromaaneissa. Teoksessa Siru Kainulainen & Viola Parente-Čapková (toim.) *Täysi kattaus. Ruokaa ja juomaa kirjallisuudessa*. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen sarja A, N:o 58. Turku: Turun yliopisto. 221–243.

- Soilevuo Grønnerød, Jarna (2004) On the meanings and uses of laughter in research interviews. Relationships between interviewed men and a woman interviewer. *Young* 12 (1). 31–49.
- Somers, Margaret (1994) The Narrative Construction of Identity: A Relational and Network Approach. *Theory and Society* 23 (5). 605–649.
- Steffen, Vibeke (1997) Life Stories and Shared Experience. *Social Science & Medicine* 45 (1). 99–111.
- Straussner, Shulamith L.A. (1994) The impact of alcohol and other drug abuse on the American family. *Drug and Alcohol Review* 13. 393–399.
- Sulkunen, Irma (1987) Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä. 157–175.
- Sulkunen, Pekka (1980) Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Väitöskirjatutkimus. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Sulkunen, Pekka (1981) Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka 1980-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 5. 240–246.
- Sulkunen, Pekka, Alasuutari, Pertti, Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985) *Lähiöravintola*. Helsinki: Otava.
- Säävälä Hannu (1999) Mieheyden psykologiaa. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press. 52–73.
- Thombs, Dennis (1999) *Introduction to Addictive Behaviors*. 3.p. New York & London: Guilford Press. URL: <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/docDetail.action?docID=10172271>. Haettu 7.4.2011
- Thompson, Paul (2009) Family Myths, Models and Denials in the Shaping of Individual Life Paths. Teoksessa Daniel Bertaux & Paul Thompson (toim.) *Between Generations. Family Models, Myths & Memories*. 3.p. New Brunswick & London: Transaction Publishers. 13–38.
- Tigerstedt, Christoffer (1994) Kotityö ja isyys uusina projekteina. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 68–85.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino. 9–21.
- Tolonen, Tarja (2008) Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa? Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino. 8–17.
- Tournier, Robert E. (1979) Alcoholics Anonymous as Treatment and as Ideology. *Journal of Studies on Alcohol* 40 (3). 230–239.
- Travis, Trysh (2009) "Handles to hang on to our sobriety": Commonplace Books and Surrendered Masculinity in Alcoholics Anonymous. *Men and Masculinities* 12. 175–200.
- Tuominen, Eero (1981) Juomisuran kehityksestä. *Alkoholipolitiikka* 5. 229–233.
- Törrönen, Jukka & Maunu, Antti (2007) Miten nuoret aikuiset pohtivat ja säätelevät humalajuomistaan? Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) *Nuoret ja alkoholi*. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto. 59–88.

- Töttö, Pertti (1997) Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Jyväskylän yliopiston julkaisusarja n:o 41. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Utoslahti, Kirsi & Peltoniemi, Teuvo (toim.) (2003) Pikkuaikeisia – kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus -hankkeesta. A-klinikkasäätiön raporttisarja 42. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 286. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Valverde, Mariana (1998) Diseases of the will. Alcohol and the dilemmas of freedom. Cambridge: Cambridge University Press.
- Velleman, Richard & Orford, Jim (1990) Young adult offspring with drinking problems: Recollections of parents' drinking and its immediate effects. *British Journal of Clinical Psychology* 29. 297–317.
- Velleman, Richard & Orford, Jim (1993) The Importance of Family Discord in Explaining Childhood Problems in the Children of Problem Drinkers. *Addiction Research* 1 (1). 39–57.
- Velleman Richard & Orford, Jim (2001) Risk and resilience. Adults who were children of problem drinkers. London: Harwood Academic Publishers.
- Velleman, Richard & Templeton, Lorna (2007) Understanding and modifying the impact of parents' substance misuse on children. *Advances in Psychiatric Treatment* 13. 79–89.
- Vilkko, Anni (1997) "Olen viime aikoina ajatellut häntä hyvin paljon". Äiti ja isä tyttären omaelämäkerrallisissa muistoissa. Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus. 188–216.
- Vilkko, Anni (2000) Elämäntietä ja elämäntietä. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.) Suomalainen elämäntietä. Helsinki: Tammi. 74–85.
- Virtanen, Matti (1998) Sosiaaliset trendit ja yhteiskuntapolitiikka. *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (1). 74–80.
- Virtanen, Matti (2005) Suuret ikäluokat sukupolvena. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 197–207.
- Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnokset asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.
- Vuori, Jaana (2003) Äitiyden jäljillä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus. 39–63.
- Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino. 29–64.
- Warren, Carol (2005) Qualitative Interviewing. Teoksessa Jaber Gubrium ja James Holstein (toim.) Handbook of Interview Research. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage. 83–101.
- Warren, Carol & Karner, Tracy (2005) Discovering Qualitative Methods. Field Research, Interviews and Analysis. Los Angeles: Roxbury
- Waterston, Alisse & Rylko-Bauer Barbara (2007) Out of the Shadows of History and Memory: Personal Family Narratives as Intimate Ethnography. Teoksessa Athena McLean & Annette Leiba (toim.) The Shadow Side of Fieldwork.

- Exploring the Blurred Borders between Ethnography and Life. Malden, MA: Blackwell Publishing. 31–55.
- Weeks, Dot, Wilkinson, Heather & Davidson, Shirley (2005) Families, relationships and the impact of dementia – insights into the ‘ties that bind’. Teoksessa Linda McMie & Sarah Cunningham-Burley (toim.) *Families in Society. Boundaries and Relationships*. Bristol: Policy Press. 149–167.
- Weber, Linda & Carter, Allison (2003) *The Social Construction of Trust*. New York, Boston, Dordrecht, London & Moscow: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Weckroth, Antti (2006) Valta ja merkitysten tuottaminen korvaushoidossa. Etnografinen tutkimus huumehoitolaitoksesta. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 47. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.
- Weckroth, Klaus (1991) X voi olla kuka tahansa. Helsinki: Hanki ja jää.
- Wetherell, Margaret (1995) Social structure, ideology and family dynamics. The case of parenting. Teoksessa John Muncie, Margaret Wetherell, Rudi Dallos & Allan Cochrane (toim.) *Understanding the family*. London: Sage. 214–256.
- Whitehead, Stephen (2002) *Men and masculinities. Key themes and new directions*. Cambridge: Polity.
- Widmer, Eric (2010) *Family Configurations. A Structural Approach to Family Diversity*. Farnham: Ashgate.
- Willis, Paul (1984) Koulun penkiltä palkkatyöhön? Miten työväenluokan nuoret saavat työväen luokan työt? Suomentanut Airi Mäki-Kulmala. Tampere: Vastapaino.
- Willis, Paul (2000) *The Ethnographic Imagination*. Cambridge: Polity.
- Wilsnack, Richard, Wilsnack, Sharon & Obot, Isidore (2005) Why Study Gender, Alcohol and Culture? Teoksessa Isidore Obot & Room, Robin (toim.) *Alcohol, Gender and Drinking Problems. Perspectives from Low and Middle Income Countries*. Geneva: World Health Organisation.
- Wilson, Sarah, Cunningham-Burley Sarah, Bancroft, Angus, Backett-Milburn, Kathryn & Masters, Hugh (2007) Young people, biographical narratives and the life grid: young people’s accounts of parental substance use. *Qualitative Research* 7 (1). 135–151.
- Woititz, Janet (1989) Irti noidankehästä: alkoholistien aikuiset lapset. Suomentanut Hannu Savolainen. Helsinki: Kirjapaja.
- Wolin, Steven J. & Bennett, Linda A. (1984) Family rituals. *Family Process* 23. 401–420.
- Wrong, Dennis H. (1988) *Power. Its Forms, Bases and Uses*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Yesilova, Katja (2008) Onnellinen perhe asuu tiilitalossa. Yhteiskuntaluokista keskimääräiseen hyvinvointiin. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino. 101–121.
- Zechner, Minna, Lumme-Sandt, Kirsi & Kirsi, Tapio (2009) Vanhusperheen vieraat. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus. 236–257.

Liite 1. Tutkimuksen haastattelurunko

1. Haastateltavan taustaa

- Elämänviiva (esim. oletko aina asunut täällä?)
- Ikä, asuinpaikka?
- Nykyinen elämäntilanne? Onko itselläsi lapsia? Mitä teet?

2. Kerro lapsuudenperheestäsi ja lapsuudestasi

- Millainen perhe (äiti, isä, sisarukset)?
- Millaisessa kodissa asuitte? Missä asuitte?
- Millainen lapsuus?
- Missä vaiheessa muutit kotoa?

3. Kerro isäsi juomisesta

- Kuinka kuvailisit isäsi juomista? Esim. kuinka usein, kuinka paljon? Säännöllisesti? Kävikö isä töissä?
- Millainen isä oli/isän käytös juodessaan? Kuinka juominen laajemmin vaikutti perheen elämään, jos vaikutti? Voisiko kertoa tilanteita, joissa vaikutti? Esim. taloudellinen tilanne? Oliko isä juodessaan kotona/poissa?
- Millaisia **tunteita / reaktioita** isän juominen tai käytös humalassa herättivät? Oliko esim. yhteenottoja? Vastustitko isää?
- Miten muut (perheenjäsenet, ympäristö) reagoivat juomiseen?
 - Ajallisuus ja vaihtelu: esim. milloin alkoi juoda, oliko kausia, oliko isä erilainen juodessaan kuin selvänä?
- Äidin rooli?

4. Kuvaile isääsi isänä

- Kuinka luonnehtisit isääsi isänä sinulle/sisaruksille? Esimerkkejä? Vaikuttiko juominen isänä olemiseen?
- Vanhempien roolit kotona? Osallistuiko isä esim. kotitöihin, ottiko vastuuta lapsista? Arkirutiinit? Mitä teitte isän kanssa?
- Miten valta jakautui perheessä? Oliko tilanne erilainen kun isä joi, verrattuna siihen kun ei juonut? Ottiko mielipiteitä huomioon? Omat vaikuttamisen mahdollisuutesi perheessä? Vastustitko isää? Oliko vaihtelua iän mukaan?
- Oliko isäsi hyvä isä? Jos ei, kuka oli? Millainen isän yleisesti ottaen mielestäsi pitäisi olla? Isän merkitys?
- Kuinka isän esimerkki on vaikuttanut omaan isyyteesi tai käsityksiisi isänä olemisesta? Minkälainen isä haluat itse olla?

5. Kerro, millainen mies isäsi on mielestäsi

- Kuinka luonnehtisit isääsi miehenä? Millaista miestyyppiä isäsi on? Ominaisuuksia?
- Vaikuttiko juominen siihen, millaisena miehenä pidit isääsi? Oliko siinä vaihtelua eri aikoina? Esimerkkejä?
- Oliko sinulla lapsena muita merkityksellisiä mies/isähahmoja? Keitä?
- Millainen mies hän oli esimerkiksi ollessaan tekemisissä muiden kanssa? Suhtautumisessaan muihin ihmisiin? Miten muut suhtautuivat häneen? Esim. töissä?
- Millaiset asiat olivat hänelle tärkeitä?
- Millaista käytöstä isäsi odotti sinulta poikana/myöhemmin miehenä/ entä sisaruksilta?
- Millainen isäsi oli kasvattajana? Liittyikö siihen, että halusi kasvattaa sinusta miehen? (Siskot?) Oliko isän oma esimerkki ja kasvatustavoitteet linjassa/ristiriidassa?
- Oliko isäsi hyvä miehen malli tai hyvä esimerkki yleisesti? Millainen miehen yleisesti ottaen pitäisi mielestäsi olla/ millainen on hyvä mies?
- Onko isän esimerkki vaikuttanut omaan miehenä olemiseesi? Entä juomiseen?

6. Kuvaile välejäsi isääsi

- Millaiset välit sinulla oli isään eri elämänvaiheissa?
- Millaiset välit ovat nykyisin?
- Onko väleissä tai suhtautumisessa isään tapahtunut muutosta esimerkiksi kotoa muuton jälkeen? Miksi?
- Onko isän juominen vaikuttanut ylipäänsä omaan elämääsi? Olisiko jokin toisin, jos isä ei olisi juonut?

7. Muuta, jotain mitä tahtoisit vielä kertoa?

MIES, MILLAINEN OLI JUOVA ISÄSI?

Etsin haastateltaviksi n. 18–35-vuotiaita miehiä, joiden isä on käyttänyt runsaasti alkoholia. Teen tutkimusta siitä, miten isien juominen on vaikuttanut poikien isäkäsitelyyn.

- Millainen isä ja mies hän oli ollessasi lapsi?**
- Millainen kuva isästä sinulla on nyt, aikuisena?**

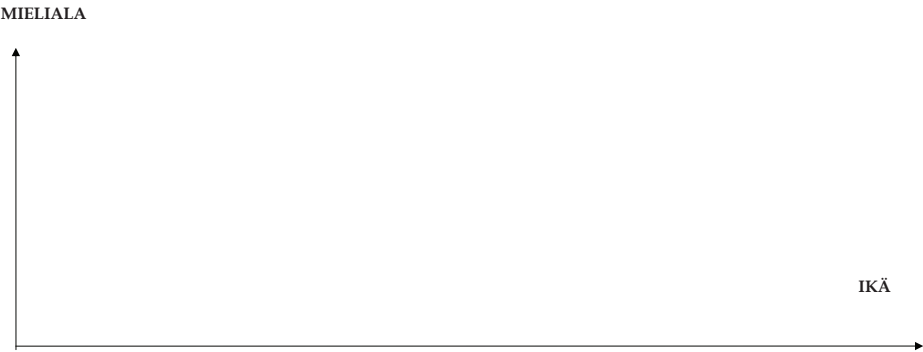
Haastatteluissa keräämiäni tietoja käytän väitöskirjatutkimustani varten. Jos tahdot auttaa tutkimukseni toteuttamisessa ja ryhtyisit haastateltavaksi, otathan yhteyttä sähköpostilla, puhelimitse tai postitse. Juuri sinun kertomuksesi on tärkeä ja auttaa saamaan uutta, arvokasta tietoa aiheesta. Haastattelun tiedot ovat luottamuksellisia, eikä haastateltavien henkilöllisyys tule ilmi missään tutkimuksen vaiheessa. Haastattelun kesto on arviolta 1–2 tuntia.

Lisätietoja ja yhteydenotot:

Tutkija Henna Pirskanen
 Perhetutkimuskeskus
 PL 35
 40014 Jyväskylän yliopisto
 Puh.
 sähköposti:

Liite 3. Elämänviiva

ELÄMÄNVIIVA

Liite 4. Käytettyjen haastattelusitaattien jakautuminen tutkimusraportissa

Haastattelun numero	Haastateltavalta käytettyjen sitaattien määrä
1	4
2	4
3	4
4	6
5	3
6	7
7	8
8	4
9	5
10	4
11	4
12	5
13	4
14	5
15	5
16	3
17	6
18	8
19	7
20	4
21	5
Yhteensä	105

